

FOR THE PEOPLE
FOR EDVCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

AQUILA

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET FOLYÓIRATA
ZEITSCHRIFT DES KÖNIGLICH UNGARISCHEN ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES

MEGINDÍTOTTA
HERMAN OTTÓ

SZERKESZTI
CHERNELHÁZI
CHERNEL ISTVÁN

GEGRÜNDET VON
OTTO HERMAN

REDAKTEUR
STEFAN CHERNEL
VON CHERNELHÁZA

XXVIII. ÉVFOLYAM * 1921 * JAHRGANG XXVIII.

1 ARCKÉPPEL, 2 TÁBLÁVAL, 2 TÉRKÉPPEL ÉS 8 SZÖVEGÁBRÁVAL.
MIT 1 PORTRAIT, 2 TAFELN, 2 KARTEN UND 8 TEXTILLUSTRATIONEN.

BUDAPEST

A MAGYAR KIRÁLYI MADÁRTANI INTÉZET KIADVÁNYA.
VERLAG DES K. UNG. ORNITHOLOGISCHEN INSTITUTES.

1921.

Kiadatott 1922. május 15. — Herausgegeben am 15. Mai 1922.
Megjelenik 450 példányban. — Erscheint in 450 Exemplaren.

BUDAPEST, 1922.
MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA.

TARTALOM.

	Oldal
AGÁRDI EDE: Tömeges madárfióka pusztulás	168
— — <i>Vanellus capella</i> korai fészkelése	172
— — <i>Acrocephalus arundinaceus</i> Pécsváradon	173
— — A darázsölyv fészkelése a Mecsekben	173
— — Fenyőrigók áprilisban	173
— — <i>Scolopax rusticola</i> fészkelése Baranyában	173
ALMÁSY GYÖRGY dr.: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN	7
BARTHOS GYULA: Viz alatt uszó vadrécze	168
— — <i>Ciconia nigra</i> Zalamegyében	183
— — Rövid jegyzetek a Kisbaltaton és fonyódi berek madárvilágához	183
— — Madártani jegyzeteim és gyűjteményem pusztulása	195
BODNÁR BERTALAN: A füsti fecske útja az Alföldön	191
— — Az időváltozás befolyása a madarak vonulására	191
— — Az oláhok pusztítása a WAGNER gyűjteményben	193
— — GALACZI BUDA ÁDÁM nekrológusa	230
BURGER ANDRÁS: <i>Phalaropus lobatus</i>	185
— — <i>Anthus cervinus</i> Nyíregyházán	187
CERVA FRIGYES: Fogságban tartott fakókeselyű költésének tartama	170
— — <i>Turdus pilaris</i> L. mint fészkelő a főváros közelében	173
— — Ritka vendégek Kiszálláson	178
Chernelházi CHERNEL ISTVÁN: A trianoni béke és Magyarország madárvilága	41
— — Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921 őszén	127
— — A szajkó (<i>Garrulus glandarius</i> L.) károosságához	166
— — Ugartyuk (<i>Oedichenus scolopax</i> Gm.) Somogy megyében	177
— — Siketfajd (<i>Tetrao urogallus</i> L.) a síkságon	177
— — Kanalasgémek (<i>Platalea leucorodia</i> L.) Vas megyében	177
— — A sarki buvár (<i>Colymbus arcticus</i> L.) Kőszegen	186
CSÖRGEY TITUSZ: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN	22
— — Madárvédelmi tanulmányok az 1921. évből	138
CZIRÁKY LÁSZLÓ gróf: <i>Branta ruficollis</i> első őszi előfordulása	183
DORNING HENRIK dr. Szedret evő nagy fakopáncs	165
— — A sarlós fecske bolyongása	190
DUDICH ENDRE: <i>Pastor roseus</i>	187
FÁBA REZSŐ: <i>Stercorarius pomarinus</i>	185
FERNBACH KÁROLYNÉ: Karvaly az etetőnél	164
— — A gólya kártétele	168
— — <i>Lanius minor</i> mint odulakó	172
— — Egy hajdani kőcsagtelep	174
— — Bütykös ásólud (<i>Tadorna cornuta</i>)	187
GAÁL MIHÁLY dr.: <i>Tadorna cornuta</i>	188
GRESCHIK JENŐ dr.: A batla (<i>Plegadis falcinellus</i> L.) nyelve	83
— — Dr. STUDER THEOPHIL nekrológusa	229
LOVASSY SÁNDOR dr.: A zombori főgymnasium <i>Somateria mollissima</i> és <i>Uria lomvia</i> példánya	179
NAGY JENŐ dr.: Madártani vázlatok a Pancsovai Nagy-Rétről 1909—1917.	48
— — Vadludak kártételei a vetésekben	167
— — A zombori főgymnasium <i>Somateria mollissima</i> és <i>Alca torda</i> példánya	179
— — <i>Cettia cetti</i> első előfordulása Magyarországon	175
— — <i>Pelecanus crispus</i>	186
NAGY LÁSZLÓ: A jégmadárról	166

	Oldal
SCHENK HENRIK: Füllábu <i>Circus aeruginosus</i>	168
— — A berki poszáta (<i>Cettia cetti</i> MARM.) előfordulása Magyarországon	176
— — Változások a helyi faunában	184
— — <i>Larus minutus</i> átvonulása	190
— — Apró ragadozó madarak fogása	192
SCHENK JAKAB: Madárvonulási adatok Magyarországból	97
— — A fehér gólya téli szállása	149
— — Kócsagvédelem	155
— — Az apácalud <i>Branta leucopsis</i> első előfordulása Csonka-Magyarországon	177
— — <i>Bombycilla garrula</i> megjelenése Magyarországon 1920/21. és 1921/22. évek telén	186
— — Az 1920/21. és az 1921/22. évi téli hattyuinvázió	188
— — Idősb pétermonostori SZEÓTS BÉLA nekrológusa	228
— — H. CHR. C. MORTENSEN nekrológusa	229
SCHERMANN SZILÁRD dr.: CHERNEL ISTVÁN munkáinak chronologikus jegyzéke	33
STOLL ERNŐ: Fecskefíókák pusztulása	168
STRISS LAJOS: A vadludak téli fürdője	169
SUOMALAINEN E. W.: PALMÉN AXEL JÁNOS nekrológusa	227
SZEÓTS BÉLA id.: Az ablakvető megóvása a verebektől	164
— — A három vadgalambfaj Lillafüreden	178
— — Népies madárnevek	197
SZEMERE LÁSZLÓ: Törvényjavaslat a madarak védelméről	131
— — <i>Otocoris alpestris</i>	187
— — Madár és tojásgyűjteményem elpusztulása	196
SZLÁVY TIBOR dr.: Öt évi madárvédelem sikere	163
SZOMJAS LÁSZLÓ: Madártani hírek a Hortobágyról	182
TARJÁN TIBOR dr.: Adatok a Hortobágy madárvilágához	180
TAVASSY ZOLTÁN: Házi rozsdafarku fészkelése a templomban	172
UNGER JENŐ: <i>Branta ruficollis</i> újabb őszi előfordulása	183
VASVÁRI MIKLÓS: A <i>Cerchneis Naumanni</i> FLEISCH. Zala vm.-ben	173
— — Daru nyáron	174
WARGA KÁLMÁN: Az ostorfa (<i>Celtis australis</i>) termése mint madártáplálék	165
— — A kotló vetési varju nőstényének házasságtörése	170
— — Fenyves rigó invázió a budapesti Városligetben	189
Intézeti ügyek	224
Personalia	225
Nekrológus (JOHAN AXEL PALMÉN, idősb pétermonostori SZEÓTS BÉLA, dr. STUDER THEOPHIL, H. CHR. H. C. MORTENSEN és galaczi BUDA ÁDÁM.)	227
Gyűjtemények	236
Index alphabeticus avium	240

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Oldal
CHERNEL ISTVÁN arcképe Tab. I.	6—7
A pancsovai Nagy-Rét térképe,	49
Ártéri füzes járulékos gyökerekkel	78
Sterna hirundo telep tavirozsamezőn Tab. II.	82—83
Sterna hirundo fészkek tavirozsa leveleken Tab. II.	82—83
Hydrochelidon leucopareia fészkek tavirozsa leveleken Tab. III.	82—83
Larus ridibundus fészkek tavirozsa leveleken Tab. III.	82—83
A batla nyelve és felső gégefeje	83
A batlanyelv váza ventrális oldaláról	85
A batla alsó állkapcsa alulról	87
Verébfogó oducsapda	139
A szondi Nagy-Rét térképe	175
Branta ruficollis	182

CONTENTS.

	Page
SCHENK JAMES: Dates about birdmigration in Hungary	98
— — The last colony of the great white Egret in Hungary	159

TABLE DES MATIÈRES.

	Page
BODNÁR BARTHOLOMAEUS: Dévastation de la collection „WAGNER“	222
SCHENK J.: Dates de migration des oiseaux de la Hongrie	99
— — La dernière colonie de l'Aigrette blanche en Hongrie	161

INHALT.

	Seite
AGÁRDI EDUARD: Massensterben von Vogeljungen	202
— — <i>Acrocephalus arundinaceus</i> L.	206
— — Frühes Brüten von <i>Vanellus capella</i> SCHAEFF.	206
— — Horsten des Wespenbussards (<i>Pernis apivorus</i>) im Mecsek-Gebirge	206
— — <i>Scolopax rusticola</i> L. als Brutvogel im Kom. Baranya	207
— — Wachholderdrosseln (<i>Turdus pilaris</i>) im April	207
ALMÁSY GEORG dr.: STEFAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA	14
BARTHOS JULIUS: Unter Wasser schwimmende Stockente	203
— — <i>Ciconia nigra</i> L.	214
— — Kurze Notizen über die Vogelwelt des kl. Balaton u. d. Sumpfgeb. Fonyód	214
— — Vernichtung meiner Vogelsammlung und meiner ornith. Aufzeichnungen	223
BODNÁR BARTHOLOMAEUS: Die Zugstrasse der Rauchschwalbe auf der grossen Ungarischen Tiefebene	220
— — Einfluss der Witterung auf den Verlauf des Vogelzuges	221
— — Necrolog über ÁDÁM VON BUDA ZU GALACZ	235
BURGER ANDREAS: <i>Phalaropus lobatus</i> L.	215
— — <i>Anthus cervinus</i> in Nyiregyháza	217
CERVA FRIEDRICH: Die Brutdauer des Weisskopfgeiers in Gefangenschaft	204
— — <i>Turdus pilaris</i> als Brutvogel in der Nähe der Hauptstadt	207
— — Seltene Gäste in Kiszállás	211
CHERNEL ST. v. CHERNELHÁZA: Der Friede v. Trianon u. die Vogelwelt Ungarns	42
— — Herbstnotizen (1921) von Balaton-See	128
— — Zur Schädlichkeit des Eichelhähers (<i>Garrulus glandarius</i> L.)	200
— — Triel (<i>Oedinemus scolopax</i> Gm.) im Komitate Somogy	210
— — Löffelreiher (<i>Platalea leucorodia</i> L.) im Komitate Vas	210
— — Auerhuhn (<i>Tetrao urogallus</i>) in der Ebene	211
— — Polarseetaucher (<i>Colymbus arcticus</i> L.) in Kőszeg	216
CSÖRGEY TITUS: STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA	27
— — Studien über den Vogelschutz in Ungarn im Jahre 1921	143
CZIRÁKY L. Graf: Erstes Vorkommen von <i>Branta ruficollis</i> PALL. im Herbst	213
DORNING HEINRICH dr.: Maulbeerfressender Rotspecht	200
— — Das Streichen des Mauerseglers	220
DUDICH ANDREAS: <i>Pastor roseus</i> L.	217
FÁBA RUDOLF: <i>Stercorarius pomarinus</i> TEM.	216
Frau KARL von FERNBACH: Sperber am Futterhäuschen	199
— — Schädlichkeit des Storches	202
— — <i>Lanius minor</i> als Höhlenbrüter	206
— — Eine ehemalige Silberreiherkolonie	207
— — <i>Tadorna cornuta</i> Gm.	218
GAÁL MICHAEL dr.: <i>Tadorna cornuta</i> L.	218
GRESCHIK EUGEN dr.: Die Zunge von <i>Plegadis falcinellus</i> L.	90
— — Necrolog über Dr. THEOPHIL STUDER	234
LOVASSY ALEXANDER dr.: Die <i>Somateria mollissima</i> und <i>Uria lomvia</i> Exemplare des Obergymnasium zu Zombor	212

	Seite
NAGY EUGEN dr.: Die Vogelwelt des grossen Riedes von Pancsova	79
— — Schädlichkeit der Wildgänse	202
— — Erstes Vorkommen von <i>Cettia cetti</i> MARM. in Ungarn	208
— — Das <i>Somateria mollissima</i> und <i>Alca torda</i> Exemplar des Obergymn. in Zombor	212
— — <i>Pelecanus crispus</i>	216
NAGY LADISLAUS: Vom Eisvogel	200
SCHENK HEINRICH: Invalide Rohrweihe (<i>Circus aeruginosus</i>)	203
— — Über das Vorkommen von <i>Cettia cetti</i> MARM.	209
— — Veränderungen in der Lokalfauna	214
— — Durchzug von <i>Larus minutus</i>	220
— — Der Fang kleiner Raubvögel mittels Schlingen	221
SCHENK JAKOB: Vogelzugsdaten aus Ungarn	98
— — Das Winterquartier des weissen Storches	152
— — Edelreiherschutz in Ungarn	157
— — Das Vorkommen der Nonnengans in Rumpfungarn	210
— — Das Ersch. d. Seidenschwanzes in Ungarn in den Wintern 1920/21 u. 1921/22.	216
— — Die Singschwanninvasionen im Winter 1920/21 und 1921/22	218
— — Necrolog über BÉLA von SZEÖTS zu Pétermonostor	232
— — Necrolog über H. CHR. C. MORTENSEN	234
SCHERMANN C. dr.: Chron. Verzeichnis der Publikationen STEPHAN VON CHERNELS	33
STOLL ERNST: Massensterben von Schwalbenjungen	202
STRISS LUDWIG: Winterliches Baden der Wildgänse	203
SUOMALAINEN E. W.: Necrolog über JOHAN AXEL PALMÉN	231
SZEMERE L.: Entwurf eines Gesetzes betr. den Schutz der heimischen Vögel	134
— — <i>Otocoris alpestris</i>	217
— — Vernichtung meiner Vogel- und Eiersammlung	223
SZEÖTS BÉLA sen.: Abwehr der Sperlinge vom Fensterfutterhäuschen	198
— — Die drei Taubenarten in Lillafüred	211
— — Ungarische Vogel-Trivial-Namen	197
SZLÁVY TIBERIUS dr.: Erfolge eines fünfjährigen Vogelschutzes	197
SZOMJAS LADISLAUS: Ornithologische Nachrichten aus der Hortobágy-Pusztá	213
TARJÁN TIBERIUS dr.: Beiträge zur Vogelwelt des Hortobágy	212
TAVASSY ZOLTÁN: Brüten des Hausrothschwanzes in der Kirche	206
UNGER EUGEN: Neues herbstliches Vorkommen von <i>Branta ruficollis</i>	214
VASVÁRI NIKOLAUS: <i>Cerchneis Naumanni</i> FLEISCH. im Kom. Zala	207
— — Kraniche im Sommer	207
WARGA KOLOMAN: Die Frucht von <i>Celtis australis</i> als Vogelnahrung	199
— — Ehebruch eines brütenden Saatkrähenweibchens	203
— — Wachholderdrossel-Invasion im Stadtwäldchen zu Budapest	219
Institutsangelegenheiten	225
Personalia	226
Necrolog: JOHAN AXEL PALMÉN, BÉLA VON SZEÖTS zu Pétermonostor, Dr. THEOPHIL STUDER, H. CHR. C. MORTENSEN und ADÁM VON BUDA	231
Sammlungen	236
Index alphabeticus avium	240

VERZEICHNISS DER ABBILDUNGEN.

	Seite
Portrait STEFAN V. CHERNEL Tab. I.	6—7
Karte des grossen Pancsovaer Riedes	49
Weiden mit Adventiv-Wurzeln	78
Sterna hirundo Kolonie auf einem Seerosenfelde Tab. II.	82—83
Sterna hirundo Nest auf Seerosenblättern Tab. II.	82—83
Hydrochelidon leucopareia Nest auf Seerosenblättern Tab. III.	82—83
Larus ridibundus Nest auf Seerosenblättern Tab. III.	82—83
Die Zunge und der obere Kehlkopf des Sichlers	83
Zungengerüst des Sichlers	85
Unterkiefer des Sichlers	87
Zunge und Luftröhre des Sichlers	89
Nisthöhlen-Fangapparat für Sperlinge	139
Karte des Grossen Riedes von Szond	175
Branta ruficollis	182

Chernel István

CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN

Ez év februárjának 21-ikén, kőszegi ősi családi házában örökre lehunyta tiszta, acélkék szemét CHERNEL ISTVÁN, akinek meleg és mélyenjáró szelleme bizonyára az Aquila minden hívének, a bel- és külföld minden, vele személyes érintkezésben volt szaktársának feledhetlenül élénk emlékezetében fog tovább élni.

Mert tiszta, derős és átszellemült nyíltságában egész lénye visszatükröződött ennek a ritka, harmonikus tisztaságával annyira lebilincselő egyéniségnek.

Csaknem negyven éve már, hogy CHERNEL ISTVÁNT Pozsonyban, az ősi koronázóvárosban, hol mindketten tanulmányainkat végeztük, megismertem, Égve a természet, vadászat, táji szépségek és természetmegfigyelés szeretetétől, csatlakoztam éveihez mértén nagyon érett, komoly kortársamhoz, aki már akkor bámulatraméltóan mély természettudományi, kivált *madártani* tudása révén mihamar örömmel üdvözölt valódi messteremmé és vezetőmmé vált.

E távoli boldog ifjúkor óta kötött össze bennünket a hű, szilárd barátság és tudományos megismerésre való csendes törekvésnek közös életcélja.

Szép hazánkban végzett kirándulások százain, déli Magyarország mocsárvadonjaiban, a Fertő és Hanyáság sása és nádasai közt, a Velencei-tó fészektelepein, a Duna ligeteiben, Magyarország nyugati és északi hegy- és dombvidékein voltam szerencsés kutató vagy vadászva CHERNEL ISTVÁN kísérője és tanítványa lehetni. De élvezetes órák százait töltöttem vele a munkaszatálnál és az elméleti tudomány szolgálatában is mérgetve, összehasonlítva, adatokat kicserélve.

E ritka férfiú gazdag lelke, csodálatosan elmélyedt előkelő lénye ilyen módon talán sokkal inkább feltárult előttem, mint barátjainak legtöbbje előtt.

És ezekből végtelen sok volt neki. Mert *ellensége* CHERNELNEK nem volt. Aki ismerte, annak barátjává kellett lennie, annak szeretnie kellett őt.

Elhunyt barátomról szóló megemlékezésem e hü szeretetnek legyen jele, egyszerű, zöld galyként a nagyon is korán elköltözöttnek sirján!

* * *

CHERNEL ISTVÁN családja a magyar ősnemességből ered. A törzsokirati adatai a XI-ik századig nyulnak vissza. Az ősi birtok, C h e r n e l h á z a, ahonnan a család előnevét nyerte s amely az elhunyt tulajdona volt, okiratok bizonyossága szerint, csaknem nyolc évszázad óta szakadatlan, egyenes örökségül szállt reá.

CHERNEL ISTVÁN tehát az emelkedett, évszázadokon keresztül hiven ápolttaladiciók termékenyítő légkörében nőtt fel. A lelki kultura és erkölcsi komolyságtaladicióiban, a hűség, kötelességérzet és önzetlenség, a tevékenység, önuralom és szeretet légkörében.

Turáni vérének öröklött törzsoökös tulajdonságai és a reá szállt lelkitaladiciók határozottan kialakult szilárd sajátosságai fejlesztették CHERNEL KÁLMÁNNAK, a törtéénésznek és ősi soron fegyelmezett tudósnak fiát azzá az előkelő férfiui jelenséggé, amit CHERNEL ISTVÁNBAN szeretttünk s amelyet a valódi, véralkatban és taladicióban hamisítatlan ősi magyarságtaladició mintaképének és típusának kell tekintenünk.

Ki ismerte a külföldön Magyarországot s népének és faji sajátosságtu, genuin kulturájának valódi képviselőit? Ki ismeri ma, *ki akarja* ismerni ma, a népek gyűlölködésének és a hazugságoknak mostani idejében?

JÓKAI néhány művében a régebbiektu, a valódi *magyar* lelkület átszármaztatóinak találjuk szerény megörökítését. Unokáik közül nem egy él még közöttünk, aki e lelkületet hiven megörzé.

CHERNEL ISTVÁNBAN ezek egyike költözött el tőlünk, még pedig a legjobbak egyike!

Arisztokrata, tudós és költő.

E három összetett erőből alakult CHERNEL ISTVÁNNAK oly egyszerűen világosnak és harmonikusnak látszó és mégis oly végtelenül bonyolult és finoman differenciálódott egyéniségtu.

Mert vérbeli arisztokrata és nemes ember volt minden ízében. Arisztokrata és nemes ember a szó legjobb és legtisztább értelmében.

A gondozott gyermekkorból eredő s magától értetődővé vált esztétikai külsőségektől kezdve — ruházatban, testápolásban és modorban — egészen a szeplőtlen fényű érzületének kristálytisztá, megrendíthetetlen etikájáig.

Egyszerű nyíltság, erkölcsi komolyságtu, verőfényes vidámságtu volt lényének alapja.

Távolállott tőle minden személyi hiuságtu, önzés és bárminemű törtetés.

Félve kerültte mindazt, ami aljas, csuf és közönségtu. S minthogy a tömegemberiség széles köre koldus az erkölcs és szellem javaiban,

legszívesebben egymagában élt a vidéki városka világtól elvonult csöndjében.

Önmegtagadásig szerény lévén, mindig jobb szeretett adni, mint kapni. *Minden* értelemben. A tisztán anyagiban* is. Mint ajándékozó, mint csöndes jóltevő.

Mint valódi nemesember, mindazokat az anyagi s még inkább szellemi javakat és előnyöket, melyek születésével és tradicionális neveltetésével jártak, elsősorban kötelességnek és nem jognak tekintette. Kötelességnek. mindenekelőtt hazájával és nemzetével szemben. De egyszersmind komolyan érzett és komolyan teljesítendő kötelességnek az egész emberiséggel és az emberekkel szemben is.

Igy válik érthetővé, hogy mélyen gyökerező, forró hazaszeretete mindig ment maradt az egyoldalú chauvinizmustól. Politikai és társadalmi történetes távolállott tőle. Amit keresett, az a tudományos megismerés igazsága, amire törekedett, az a lelki-kulturális alkotások értékelésének népeket egybefogó igazságossága volt.

Az ország minden tájára történt számos kirándulása közben a lakosság minden rétegével és néptörzsével érintkezésbe jutott. És az ő előkelően átszellemült és amellett olyannyira emberileg nyílt, meleg és kedves lénye minden szívet megnyert. A halász, pásztor és vadász, földműves, polgár, köz- és főnemes — mindenki szerette CHERNELT. És aki őt, miként én oly gyakran tehettem, az egyszerű román, szerb, tót vagy más nemzetiségű emberekkel való érintkezésében megfigyelhette, arra nézve a *nemzet szellemi egységének* ősmagyar és CHERNEL által mindig nagyra-becsült tradíciója meggyőző módon nyert emberileg felszabadító értelmet és tartalmat.

Hasonló hatással volt CHERNEL megkapóan tisztult egyénisége a külföld szakembereire is, akikkel a nemzetközi madártani kongresszusokon vagy külföldi utazásain érintkezhetett. Ilyenkor oly szálak szövődtek az egyéniségek közt, amelyek messzire meghaladták a szakmabeli érdeklődés mértékét és sok esetben váltak évtizedekig tartó barátsággá.

Az egész földgömbön elszórtan, minden országban élnek CHERNEL barátjai, akikre elhalálozásának megrendítő hire súlyos, mélyen érzett csapásként nehezül.

De teljességgel pótolhatlan ez a veszteség Magyarországra és annak kulturájára, mert kivüle kiben van meg az egyéniségnek az a varázsa, amellyel elárvult hazánknak régi barátait megtarthassa és melléjük újakat szerezhessen?

* * *

CHERNELRŐL mint ornithologusról és tudósról művei szólnak. Tudományos és kulturális jelentőségének méltatását az enyéménél hivatottabb

kezekre bízom: a m. kir. Madártani Intézetben működő hű munkatársaira, amely intézet mai mintaszerű fejlettségében és mai szilárd működési irányában CHERNEL lelkéből való lélek, nagyszabású, messzire tekintő metodikájának alkotása. Magam részéről megelégszem, ha CHERNEL kutató életének tisztán emberi, személyes elemeit röviden jellemezhetem. Mindez azonban az ő *bájos poétalelkével* van szoros összhangban.

Mert noha csodálatosan éles volt a megfigyelőképessége, exakt, sőt higgadságig szigorú és tárgyilagos a tudományos megismerése és ítélőképessége, azért a természetbuvár CHERNEL mégis valódi, vérbeli művész és költő volt.

Ezt már szeretett anyanyelvének mesteri birtoklása is igazolja, mert írásai és levelei alakra, zengzetességre és szóbeli gazdagságra való tekintetből is mintaszerűek. Stílusának legtisztább szépsége mégis bizonyára abban van, hogy valóban *magyar*, tehát hogy mindenben a *turáni* nyelvezetnek igazi, eleven lelkét leheli s ez oly előny, ami a modern magyar irodalomnak, kivált a külföldi, főképp germán irodalom nem kívánt hatása alatt fejlődött napisajtónak vajmi ritkán sajátja.

De az alakiakon kívül még fokozottabban nyilvánul meg CHERNEL poétalelke írásaiban és leveleiben. Ezekben keresetlenül, sőt csaknem félenken elrejtőzve bár, de mindenütt és mindig megcsendül lírai alaphangja az ő természet iránti, mindent átölelő, forró szeretetének, abba való behatolásának, a vele való mélyenbuzgó testvérisülésének, a vele való egységének.

Verőfényesen derűs, vidámságra hajlamos temperamentuma mellett sem volt az az ember, aki könnyen kitarja lelkét. Ami legjobb és legszebb volt, azt csaknem mimózaszerű gyengédséggel zárta lelkének mélyébe.

Egészen véletlenül történt, hogy a fejlődéstörténeti kérdésekre vonatkozó szűkebb munkaköröm a levélbeli és szóbeli véleménycsere folyamán gyakran vezetett bennünket a megismerés legszélső határainak területére, a világnézet, valamint a lét és keletkezés végső kérdéseinek területére.

És csak ekkor nyilvánult meg előttem CHERNEL mélykedélyű poétalelke a maga teljességében.

A materialisztikus monizmusnak sivár józansága, amely az ő mindennek-előtt biológiai alapon működő buvárszellemé előtt is csődöt mondott és nagyon is sok kérdést hagyott felelet nélkül, szomjazó lelkét még sokkal kevésbé tudta kielégíteni. Mert az mindenben a harmónikus szépség, a kellemes összhang felé törekedett.

A zenét mindennél jobban szerette. Zenét *érzett* a természet munkálkodásában, amely ránézve a szépség tökéletes szinfóniája volt. Világnézlete tehát a kedélynek derűs filozófiája volt, amely leginkább GOETHE világnézetéhez hasonlítható. De nem oly értelemben, mintha a költők e királyának lett volna utánérző követője. Nem. Mint annál, úgy CHERNEL-nél

is tisztán egyénileg, a vérbeli kutatónak erkölcsi és gondolatbeli gazdagságu megismeréséből, valamint a széplelkű és életvidám költői szívből virult ki és emelkedett teljes, megállapodott érettségre, — már évek hosszú sora óta. Mert az ő mindig változatlan, mindig derűs és szeretetreméltó lényének hű állhatatossága, amely számára oly sok barátot szerzett és tartott meg, éppen ennek a világos, komolyerkölcsű és szintiszta harmóniában megszilárdult világnézetének volt erős és érett kifejezése.

* * *

Szinte kísértésbe esünk, hogy CHERNEL életét boldognak dicsérjük.

Már ifju éveiben független, maga ura lévén, egész erejét szeretett tudományszakának áldozhatta. És csakugyan alapvető, hatalmas munkát is végzett már ifjúságában. Ami még ezután is reá várt, főképen alkotásainak betetőzése és megőrzése volt.

Saját, ősi rögén élve, a bensőséges családi boldogság meleg fészkeben zavartalanul verőfényes és gondtalan létnek örülve, becsülve és elismerve nemzetétől, amelynek szellemi kulturáját oly hiven és önzetlenül szolgálta, tisztelve és szeretve a bel- és külföldön vele együttérző, hiven ragaszkodó baráti körtől, mint erőteljes ötvenes, még megelégedetten tekinthetett vissza a jól felhasznált életre, boldogan és bizakodva nézhetett előre a lassu alkonyodás felé, amely még sok áldásos munkával, sok kedves emlékü örömmel kecsegtette.

És ekkor érte őt a legkeserűbb fájdalom. Eljött a világháboru és durva kézzel mindent összetört, amit CHERNEL szeretett, amiben hitt, ami előtte szent volt és amire életének egész munkája irányult.

A távol orosz harctéren eltűnt a viruló, egyetlen fia. Multak az évek, de hír csak nem jött felőle. Nehezen viselte az atya ezt a keserű fájdalmat és szívzaggató volt nézni, mily *csöndesen* viselte; fájdalmában is nagy volt.

Jött azután a monarchia összeomlása, a magyar haza szétzuzatása, a trianoni diktátum.

Aki ismerte CHERNEL-nek vallásos mélységig bensőséges hazaszeretetét, az tudja csak felérni, mennyire velejéig hatottak e csapások.

Még csak néhány nappal is megbetegedése előtt mélységes fájdalommal szólt előttem az annyira szeretett Erdélynek és őslakóinak, a székelyeknek szomorú sorsáról, a kolozsvári egyetem hanyatlásáról és APÁTHY intézetének oktan elpusztításáról, annak pótolhatlan tenyész-kísérleti sorozatairól, az észszerűtlen új határokról, amelyek közvetlenül szülővárosa kapuja előtt s annak határát keresztbevágva huzattak meg, a FADRUSZ alkotta remek Mária Terézia szobormű otromba elpusztításáról Pozsonyban, a mi boldog fiatalságunk megszenteltelenített, elveszett színhelyén.

A trianoni békét teljes meztelenségében ismerte fel: mint előre megfontolt szándéku, tervszerű megölését egy kicsiny, törekvő nemzetnek, mely ezer éven át, *Európa egész történettartamának egy teljes negyedén keresztül*, mint a nyugati kultúra és civilizáció kitartó harcosa egymagában állva a kelet szennyes hullámainak partján küzdött és szenvedett és amelyet most mégis — vagy éppen ezért? — ki akarnak irtani.

És hogy ez az irtómunka a népek szabadságának, a civilizációnak és a kultúrának erkölcsi álarca alatt indult meg, ez megrendítette hitét az *emberiségben* és az emberi etika közösségében.

E szomorú napok derüesebb pillanatai voltak reá nézve a semleges és részben ellenséges külföld baráti szakköröi közt oly hosszú időre megszokott összeköttetések fokozatos újraeledése, kivált az amerikai Egyesült Államokkal és a hollandi királysággal. Mindenekelőtt pedig a *hollandiai* ornithologusoknak a m. kir. Madártani Intézetnek és madárvédelmi törekvéseinek sorsa iránti meleg érdeklődése volt az, ami emberileg felemelően hatott sebzett szívére.

Fájdalmas örömmel üdvözölte a résztvevő vigasz e megnyilvánulásait. De megrendült hitét ezek sem voltak képesek helyreállítani.

Tisztán látta a természetparancsolta korrelációt a gazdasági fejlődés szabadsága és a magasabb kulturális felvirulása között. S most látnia kellett hazáját önkényesen feldarabolva, nemzetebelieknek millióit kulturájukkal együtt idegen gazdasági körbe olvasztva, a megmaradt alig életképes részt idegen tanokkal elnemzetiétlenítve, a gazdasági elnyomordásba, erőszakkal a pauperizmusba és kulturátlanságba taszítva.

Ezekről a vigasztalan és reménytelen állapotokról szól az Aquilának szánt utolsó dolgozata.

Még mielőtt a korrektúraívek kezéhez kerültek volna, leverte őt az alattomos betegség. Sportban edzett, acélos teste hetekig harcolt a lappangó ellenséggel, míg végre elérkezett a február 21-iki keserves éjszaka. A szokatlanul szigorú, jeges telet ép akkor váltotta fel hirtelen a langyulás: tavaszi sejtelen volt a levegőben: *a tavasz kezdete!*

Ugyanolyan napok, aninőkre CHERNEL több mint negyven tél folyamán vágyva tekintett: a tavasz kezdete.

Ragyogó napfény; simogató, illatosan langyos levegő; csacsogó seregélyek, csapongó bibicek, hintázó barázdabillegetők. És nem sokára az anyyira áhított, titokzatos alkonymadarak, a kedves hosszú esőrívek!

Tavaszi nyílása, madárvonulás kezdete!

Megindul a madárvonulás, de most már CHERNEL ISTVÁN nélkül! Hűséges, kék szeme soha sem fog többé szárnyas kedveltjei után szeretettel tekinteni; soha sem száll ki többé a hegyek és völgyek, erdők, mezők és nádasok közé; soha többé az isteni szép, nagy és remek Természetbe . . .

Ott álltam fekvőhelyénél és reszkető kézzel éreztem, mint halkul el e nemes, tiszta, aranyshiv verése. Mig végre megállott: Örökre.

A tavasz nyílása most már reá nézve is felszabadulás.

Van valami borzalmas abban, amikor barátunk halotti ágyánál állva, kénytelenek vagyunk arra gondolni, hogy: *jól járt!*

De még megrázóbb, amikor ugyanennek a fájdalomkiáltásnak kell egy eltiport nép lelkéből százszorosán kitörnie, valahányszor legjobbjai egyikét látja a Nirvánába tűnni.

Mindazokra nézve, akiknek mint CHERNEL ISTVÁN-nak a nemzet és haza szentség volt, akik emberi ideálokat gondoztak, akiknek szive a megtestesült szeretet volt és akiknek lelke a valódi emberiségnek mindent átfogó szellemét megtudta érteni, ami pusztulásra szánt országunkban mindazokra nézve a halál — *Pausaniassal* szólva — gondoktól való megváltatás.

Mert jobb meghalni, mint kinos pusztulását nézni mindannak, amit szerettünk és becsültünk.

* * *

Nem birtam elfojtani ezeket a gondolatokat, amelyek barátom halálos ágyán szívemet szorongatták.

De *nem is akarom* elfojtani. Bár inkább oly messzire hangzanának, hogy a szégyen pirját kergetnék azoknak arcába, akik hiu kulturaönhittségükben odáig mennek, hogy a megszakítottan organikus fejlődés örök törvényeit gyarló emberi erővel akarják megjavítani.

Akik elfeledik a teremtés egyszerű alaptörvényét: *életet elpusztítani tudsz ugyan, de eleven életet teremteni soha!*

De már azokra való tekintettel sem akarom e gondolatokat elrejtteni, akik meghalt barátom utolsó napjaiba a verőfényes öröm meleg sugarát küldték etikához való hűségükkel.

Mindenekelőtt északamerikai barátainkra és a hű, tisztaszivű *hollandokra* gondolok itt.

Köszönet nekik az elköltözött kutató nevében!

Köszönet nekik az emberiség gyászoló kulturája nevében!

K ö s z e g, 1922. márciusában.

DR. ALMÁSY GYÖRGY.

STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA

Am 21. Februar dieses Jahres schloss sich zu Kőszeg in seinem altangestammten Familienhause für immer das klare, stahlblaue Augenpaar STEPHAN VON CHERNELS, dessen warme Tiefe wohl jedem Anhänger der *Aquila*, wohl jedem Fachgenossen des In- und Auslandes, der mit ihm in persönliche Berührung gekommen, in unvergesslich frischer, lebendiger Erinnerung fortleben wird.

Denn es spiegelte in seiner klaren, frohen und durchgeistigten Offenheit das ganze Wesen dieser seltenen, in ihrer harmonischen Reinheit so bestrickenden Persönlichkeit wieder.

Es sind nahe an vierzig Jahre her, dass ich STEPHAN VON CHERNEL in Pozsony, der uralten Krönungsstadt, wo wir uns beide unserer Studien halber aufhielten, kennen lernte. Glühend vor Liebe zur Natur, zur Jagd, zu landschaftlicher Schönheit und zur Naturbeobachtung, schloss ich mich rasch dem weit über seine Jahre hinaus gereiften, ersten Altersgenossen an, dessen schon damals staunenswert vertieftes naturwissenschaftliches und besonders *ornithologisches* Wissen mich in ihm einen freudig begrüßten, wahrhaften Meister, Leiter und Führer finden liess.

Seit jener fernen, sonnigen Jugendzeit umschloss uns unentwegt das nie gelockerte Band treuer, gefertigter Freundschaft, das gemeinsame und gleichgerichtete Lebensziel stillen Strebens nach wissenschaftlicher Erkenntnis.

Auf hunderten von Exkursionen in unserem schönen Heimatlande, in den Sumpfwildnissen Südungarns, in Busch und Rohr des Neusiedlerseegebietes und des Hanyás, in den Brutkolonien des Velence-er Sees, in den Auwäldern der Donau, im Berg- und Hügelgelände West- und Nordungarns war es mir vergönnt, forschend oder jagend Begleiter und Schüler STEPHAN VON CHERNELS zu sein. Und aber hunderte von genuss-

reichen, gemeinsamen Stunden verbrachte ich mit ihm im Dienste der Theorie am Arbeitstische, messend, vergleichend, Datenmaterial austauschend.

So erschloss sich mir die reiche Seele und die wunderbar vertiefte, vornehme Menschlichkeit dieses seltenen Mannes vielleicht mehr, als wohl den meisten seiner übrigen Freunde.

Und deren hatte er unendlich viele. Denn *Feinde* besass Chernel nicht. Wer ihn kannte, musste ihm Freund sein, musste ihn lieben.

Als Zeichen dieser treuen Liebe sei mein Nachruf dem toten Freunde gewidmet.

Ein schlichter, grüner Bruch auf das Grab des all zu früh Dahingegangenen!

* * *

Die Familie STEPHAN VON CHERNELS gehört dem ungarischen Uradel an. Urkundliche Nachrichten über die Sippe reichen bis in's XI. Jahrhundert zurück. Das Stammgut des Hauses, Chernelháza, nach welchem die Familie ihr Praedikat führt und das im Eigentume des Verstorbenen stand, eignet ihr, wie aus dokumentarischen Daten nachweislich ist, seit nahezu acht Jahrhunderten in ununterbrochener, geradliniger Erbfolge.

So wuchs denn STEPHAN VON CHERNEL in der befruchtenden Athmosphäre hoher und reiner, durch Jahrhunderte treugepflegter Traditionen auf. In den Traditionen geistiger Kultur und sittlichen Ernstes, in der Athmosphäre von Treue und Pflicht und Selbstlosigkeit, von Arbeit und Strenge und Liebe.

Die anererbten Stammeseigenschaften seines turanischen Blutes und die scharfausgeprägten Stammeseigentümlichkeiten der ihm überlieferten geistigen Tradition schufen aus dem Sohne KOLOMAN'S VON CHERNEL, des Historiographen und strengen Gelehrten alten Schlages, jene vornehme Manneserscheinung, die wir an STEPHAN VON CHERNEL liebten, und die wir als vorbildlich und typisch für echtes, rassen- und traditionsreines altes Ungartum betrachten müssen.

Wer kannte je im Auslande Ungarn und die *wirklichen* Repräsentanten seines Volkes und seiner arteigentümlichen, genuinen Kultur?

Wer kennt sie heute, wer *will* sie kennen, in diesen Zeiten des Völkerhasses und der Lüge?

In einigen Werken JÓKAI's ist den *Alten* unter ihnen, den Übermittlern echt *ungarischen* Wesens, ein bescheidenes Denkmal gesetzt. Gar mancher von den Enkeln lebt noch in unserer Mitte, der dieses Wesen treu bewahrt hat.

Einer von diesen ging in der Person STEPHAN VON CHERNELS.

Und wohl der Besten Einer! — —

Aristokrat, Gelehrter und Dichter.

Aus diesen drei Komponenten baut sich die so einfach klar und harmonisch erscheinende, und doch so unendlich komplizierte und feindifferenzierte Persönlichkeit STEPHAN VON CHERNELS auf.

Denn Aristokrat und Edelmann war CHERNEL durch und durch. In allen Fasern seines Wesens. Aristokrat und Edelmann im besten und reinsten Sinne des Wortes.

Von den zu Selbstverständlichkeiten gewordenen aesthetischen Äusserlichkeiten einer guten Kinderstube in Kleidung, Körperpflege und Umgangsformen angefangen, bis zur kristallklaren, unerschütterlich geraden Ethik seiner mackellos blanken und reinen Gesinnung.

Schlichte Klarheit, sittlicher Ernst, sonnig-frohe Schönheit waren die Grundzüge seines Wesens.

Weltenferne lagen ihm persönliche Eitelkeit, Eigennutz und jegliche Art von Strebertum.

Scheu zog er sich von Allem zurück, was niedrig ist und hässlich und gemein. Und weil das breite Leben der Massenmenschheit bettelarm ist an Gütern der Ethik und des Geistes, so lebte er am liebsten als Einsamer in der weltfremden Stille des heimischen Landstädtchens.

Bescheiden bis zur Selbstverleugnung, war ihm Geben stets seliger als Nehmen. In *jedem* Sinne, auch im rein materiellen. Als Spender, als stiller Woltäter.

Als echtem Edelmann galten ihm all die materiellen und noch mehr die geistigen Güter und Vorteile, die ihm durch Geburt und traditionelle Erziehung in die Wiege gelegt worden waren, in erster Linie als Pflichten und nicht als Rechte.

Als Pflichten vor Allem seinem Vaterlande und seinem Volke gegenüber.

Aber auch als ernstempfundene und als ernstbefolgte Pflichten gegenüber der Menschheit und den Menschen.

So wird es verständlich, dass er bei seinem tiefwurzelnden, heissen Patriotismus sich stets vom einseitigen Chauvinismus rein zu halten wusste. Politisches oder gesellschaftliches Streben lag ihm ferne. Was er suchte, war die Wahrheit wissenschaftlicher Erkenntnis, was er erstrebte, war die völker-verbindende Gerechtigkeit in der Wertung geistig-kulturellen Schaffens.

Seine zahlreichen Exkursionen in alle Teile des Landes brachten ihn mit allen Schichten und mit allen Stämmen der Bevölkerung in Berührung. Und überall gewann sein vornehm durchgeistigtes und dabei so überaus menschlich offenes, warmes und sonniges Wesen ihm alle Herzen. Fischer, Hirten und Jäger, Bauern, Bürgersleute, Landadel und Hochtories — sie Alle liebten CHERNEL. Und wer ihn — wie ich es so

oft konnte — im Verkehr mit einfachen Leuten rumänischer, serbischer, slovakischer oder sonstiger Nationalität zu beobachten in der Lage war, für den musste die altungarische, von CHERNEL stets hochgehaltene Tradition von der *geistigen Einheit der Nation* in überzeugender Weise menschlich befreienden Sinn und Inhalt gewinnen.

In gleicher Weise wirkte CHERNELS bestrickend klare Persönlichkeit auf die Fachleute des Auslandes, mit denen er auf den internationalen ornithologischen Kongressen oder auf seinen Auslandsreisen in Berührung treten konnte. Es spannen sich da von Persönlichkeit zu Persönlichkeit Fäden, die weit über das Maass einfachen fachlichen Interesses hinausreichten und oft zu bleibender, Jahrzehnte überdauernder Freundschaft gediehen.

Weit über das ganze Erdenrund verstreut, in aller Herren Ländern leben Freunde CHERNELS, denen die erschütternde Kunde von seinem Hinscheiden einen schweren, tief empfundenen Verlust bedeuten wird.

Unersetzlich aber ist dieser Verlust für Ungarn und Ungarns Kultur, denn wer besitzt, wie er, den Zauber der Persönlichkeit, um unserem verwaisten Lande die alten Freunde zu erhalten und neue zu gewinnen?

* * *

Was CHERNEL als Ornithologe und Gelehrter war, dafür sprechen seine Werke.

Die Würdigung seiner wissenschaftlichen und kulturellen Bedeutung bleibe berufeneren Händen überlassen, als den meinen: den Händen seiner getreuen Mitarbeiter im *Königlich Ung. Institute für Ornithologie*, das in seinem heutigen mustergültigen Ausbaue und in seiner heutigen festgefügtten Arbeitsrichtung ja auch Geist vom Geiste CHERNELS, ein Werk seiner grosszügigen, weitblickenden Methodik ist. Mir sei es nur gestattet, die rein menschliche, persönliche Note in CHERNELS Forscherleben kurz zu kennzeichnen.

Die aber steht im engen Einklange mit seiner *sonnigen Dichterseele*.

So wunderbar scharf CHERNELS Beobachtungsgabe war, so exakt, ja bis zur Nüchternheit streng und sachlich seine wissenschaftliche Erkenntniskritik auch sein mochte, so war der Naturforscher CHERNEL doch ein echter, rechter Künstler und Dichter.

Schon in der meisterhaften Beherrschung seiner geliebten Muttersprache findet sich dies bestätigt, denn in Form und Klang und Wortreichtum sind seine Schriften und Briefe mustergültig. Die reinste Schönheit seines Stiles liegt aber wohl darin, dass er wirklich *ungarisch* ist, das heisst, dass er in Allem den echten, lebendigen Geist *turanischen* Sprachtums atmet, ein Vorzug, dessen die moderne ungarische Litteratur, besonders in der Tagespresse, unter dem unbewussten Einflusse ausländischen vorwiegend germanischen Schrifttums, nur zu oft ermangelt.

Mehr als in der Form erschliesst sich uns aber CHERNELS Dichterseele im Inhalte seiner Schriften und Briefe. Ungesucht, ja eher fast scheu verborgen klingt in diesen überall und immer der lyrische Unterton seiner allumfassenden, heissen Liebe zur Natur mit, seines Eindringens in dieselbe, seines tiefquellenden Brudergefühles zu ihr, seines Einsseins mit ihr.

Trotz seines sonnig-heiteren, zu Frohsinn neigenden Temperamentes war CHERNEL nicht der Mann, der leicht aus sich herausging.

Sein Bestes und Schönstes verschloss er mit fast mimosenhafter Zartheit in den Tiefen seiner Seele.

Ganz zufällig fügte es sich, dass mein engeres Arbeitsgebiet entwicklungsgeschichtlicher Fragen unseren Gedankenaustausch im brieflichen und mündlichen Verkehr recht oft auf das Gebiet äusserster Erkenntnisgrenzen führte, auf das Gebiet der Weltanschauung und der letzten Fragen des Sein's und Werdens.

Und da erschloss sich mir so recht die gemühtiefe Dichterseele CHERNELS.

Die trostlose Nüchternheit des materialistischen Monismus, der seinem vor Allem auf biologischer Grundlage arbeitenden Forschertume gegenüber schon versagte und allzu viele Fragen unbeantwortet liess, konnte noch viel weniger seiner dürstenden Seele genügen.

Denn die strebte in Allem nach harmonischer Schönheit, nach wollautendem Einklange.

CHERNEL liebte die Musik über Alles. Und er *fühlte* Musik im Walten der Natur, die ihm eine vollkommene Symphonie der Schönheit war.

So war seine Weltanschauung eine sonnige Philosophie des Gemütes, die sich am ehesten der Weltanschauung GOETHE's gleichstellen liesse.

Nicht etwa in dem Sinne, als ob er sie dem Dichterfürsten nachempfunden hätte. Nein. So wie bei Jenem, war sie auch bei CHERNEL vollpersönlich aus der sittlich-gedankenreichen Erkenntnis des reinen Forschers und aus den gemütswarmen Tiefen eines lebens- und schönheitsfrohen echten Dichterherzens emporgeblüht und zu voller, gefestigter Reife gediehen.

Wohl seit langen Jahren schon. Denn die treue Beständigkeit seines immer gleichen, immer sonnigen, immer liebenswürdigen Wesens, die ihm so viele Freunde gewonnen und bleibend erhalten hat, war eben der gefestigte und reife Ausdruck dieser, in klarer, ernst-sittlicher und gold-lauterer Harmonie festgefügtten Weltanschauung.

* * *

Fast fühlt man sich versucht, das Leben CHERNELS glücklich zu preisen.

Mit jungen Jahren schon unabhängig und sein eigener Herr, konnte er seine ganze Kraft seiner geliebten Wissenschaft widmen.

Ein ganz gewaltiges Stück grundlegender Arbeit hat er darin tatsächlich geleistet. Was nunmehr fürderhin vor ihm lag, galt vornehmlich dem Ausbaue und der Erhaltung des Geschaffenen.

Auf eigener, angestammter Scholle sesshaft, im warmen Raume eines verinnerlichten Familienglückes sich ungetrübt sonnig-sorglosen Daseins erfreuend, geachtet und anerkannt von seinem Volke, dessen geistiger Kultur er so getreulich und selbstlos gedient, verehrt und geliebt von einem treu-anhänglichen Freundeskreise gleichgesinnter Männer des In- und Auslandes, konnte er, der kraftvolle Fünfziger, befriedigt nach rückwärts blicken auf einen wohlverwendeten Lebenslauf, und froh und zuversichtlich nach vorwärts, dem leise herabsinkenden Abenddämmern entgegen, das ihm noch manche segensreiche Arbeit, manches dankfreudige Geniessen verhiess.

Da traf ihn bitterstes Mannesweh.

Es kam der Weltkrieg und zerbrach mit rauhem Griffe Alles was CHERNEL geliebt, woran er geglaubt, was ihm heilig war und dem seine Lebensarbeit gegolten hatte.

Fern auf russischem Kriegsschauplatze verscholl ihm der blühende, einzige Sohn.

Jahre kamen, Jahre gingen, doch keines brachte dem Vater Kunde und Nachricht von Jenem.

Schwer trug sein Herz dies bittere Leid, und herzerreissend war es zu sehen, wie *stille* er es trug; auch im Leide einsam und gross.

Und es kam der Zusammenbruch der Monarchie, die Zertrümmerung des Vaterlandes, das Diktat von Trianon.

Nur wer CHERNELS bis zu religiöser Tiefe verinnerlichte Vaterlandsliebe kennt, kann ermessen, wie bis in's tiefste Mark hinein ihn diese Schläge trafen.

Noch wenige Tage vor seiner Erkrankung sprach er mir mit tiefstem Weh von dem traurigen Schicksal des von ihm so sehr geliebten Siebenbürgerlandes und des Urvolkes der Székler; von dem Verfall der Klausenburger Universität und von der verständnislosen Vernichtung des APÁTHY'schen Institutes und dessen unersetzlichen Versuchs-Züchtungsreihen; von der sinnwidrigen Diktatsgrenze, welche knapp vor die Tore seiner Vaterstadt und mitten durch deren Gemarkung gezeichnet worden; von der bilderstürmerischen Zerstörung des herrlichen FADRUSZ'schen Maria Theresien Denkmals in Pozsony, der entweihten, verlorenen Stätte unserer frohen Jugendzeit.

Er sah und erkannte Trianon als das, was es in nackter Wirklichkeit ist: als den vorbedachten, planmässigen Mord einer kleinen, streb-

samen Nation, die durch tausend Jahre, *durch ein volles Viertel der europäischen Geschichtsdauer*, als standhafter Vorkämpfer westlicher Kultur und Gesittung an der Grenzmark der trüben Flut des Orientes einsam stand, stritt und litt, und die nun trotzdem — oder gerade deshalb? — ausgerottet und ausgerottet werden soll.

Und dass dieses Ausrottungswerk unter der sittlichen Marke der Völkerbefreiung, der Zivilisation und der Kultur begonnen wurde, das erschütterte seinen Glauben an die Menschheit und an die Gemeinsamkeit menschlicher Ethik.

Lichtblicke waren ihm in diesen trüben Tagen das allmähliche Wiederaufleben der so lange unterbrochen gewesenen Beziehungen zu den befreundeten Fachkreisen des neutralen und teilweise auch feindlichen Auslandes, besonders von Seiten der Vereinigten Staaten von Nordamerika und des Königreiches der Niederlande.

Vor Allem das warme Interesse der *holländischen* Ornithologen für das Schicksal des königl. ung. Institutes für Ornithologie und für dessen Vogelschutzbestrebungen rührte menschlich-befreiend an sein wundes Herz.

In wehmütiger Freude begrüßte er diese Kundgebungen mitfühlenden Trostes. Den erschütterten Glauben aber vermochten auch sie ihm nicht wieder zu geben.

Das naturnotwendige Korrelat wirtschaftlich freien Gedeihens als Vorbedingung höheren kulturellen Aufblühens stand für ihn fest. Nun sah er sein Vaterland willkürlich zerstückelt, Millionen Menschen seines Volkes und seiner Kultur fremden Wirtschaftskreisen einverleibt, den erübrigenden, kaum mehr lebensfähigen, durch fremde Lehren entnationalisierten Rest der wirtschaftlichen Verelendung, dem Pauperismus und der Kulturlosigkeit zwangsläufig in den Rachen getrieben.

Diesen trost- und hoffnungslosen Verhältnissen galt sein letzter, für die Zeitschrift *Aquila* bestimmter Artikel.

Noch ehe dessen Korrekturbogen in seine Hände zurückgelangen konnten, warf ihn die tückische Krankheit auf's Lager. Wochen vergingen im zähen Kampfe des sportgestählten, eisenharten Körpers gegen die Übermacht des schleichenden, heimlich wühlenden Feindes.

Dann kam die bittere Nacht zum 21. Februar.

In jähem Wechsel war die starre Härte eines ungewöhnlich strengen, eisigen Winters weicher Milde gewichen; Frühlingsahnen lag in der Luft: *Lenzesbeginn!*

Jene Tage, denen CHERNEL durch vierzig lange Winter und darüber alljährlich sehndend entgegengeblickt hat: Lenzesbeginn!

Hellstrahlende Sonne; schmeichelnde, würzig-laue Lüfte; schwätzende Staare, gaukelnde Kiebitze, wippende Bachstelzchen. Und bald, ach, die so ersehnten heimlichen Dämmervögel, die geliebten Langschnäbel!

Lenzesbeginn, Beginn des Vogelzuges!

Beginn des Vogelzuges, doch ohne STEPHAN VON CHERNEL! Nimmer, nimmer wieder wird sein treues, blaues Auge liebevoll sinnend seinen befiederten Lieblingen nachblicken; nimmer wieder auf Berg und Tal ruhen, auf Wald und Feld und Geröhrcht; nimmer mehr auf Gottes schöner, weiter, herrlicher Natur. — —

An seinem Lager stand ich und fühlte mit bebender Hand den Pulsschlag dieses edlen, reinen, goldenen Herzens langsam, leise verebben und verklingen. Bis es stille stand. Stille für immer.

Lenzesbeginn nunmehr auch für Ihn — Befreiung. —

Es ist etwas Grauenhaftes, am Totenbette des Freundes zu stehen und den Gedanken denken zu müssen: *Wohl ihm!*

Noch erschütternder aber ist es, wenn hundertfältig dieser Schmerzensruf der Seele eines zertretenen Volkes sich entringen muss, so oft es nur immer einen seiner Besten dahin gehen sieht in's Nirvana.

Allen, Allen, denen, wie STEPHAN VON CHERNEL, Volk und Vaterland ein Heiliges waren, die Menschheitsideale pflegten, deren Herz Liebe war und deren Seele den allumfassenden Geist wirklicher Menschlichkeit zu begreifen vermochte, ihnen Allen heisst in unserem untergangsgeweihten Lande der Tod *Pausanias*, der Sorgenbrecher.

Denn besser ist es, zu sterben, als Alles was man liebte und hochhielt, qualvoll dahinsterben zu sehen.

* * *

Ich konnte diese Gedanken, die mir am Totenbette des Freundes das Herz zusammenschnürten, nicht unterdrücken.

Ich *will* sie auch nicht unterdrücken. Möchten sie laut genug erklingen, um Jenen die Schamröte ins Gesicht zu treiben, die in eitlen Kulturdünkel sich vermessen, die ewigen Gesetze kontinuierlichen organischen Wachstumes durch schwachen Menschenwillen verbessern zu können.

Die das einfache Grundgesetz der Schöpfung vergessen, das da lautet: *Du kannst wohl Leben zerstören, aber nie und nimmer lebendes Leben erschaffen!*

Aber auch derentwegen will ich diese Gedanken nicht verbergen, die in den letzten seiner Lebenstage dem toten Freunde einen warmen Lichtstrahl sonniger Freude brachten durch ihre Gabe treu gebliebener Ethik.

Vor Allem den Freunden in Nordamerika und den treuen, klaren *Niederländern*.

Dank sei Ihnen im Namen des dahingegangenen Forschers!

Dank sei Ihnen im Namen der trauernden Menschheitskultur!

Dr. GEORG VON ALMÁSY.

CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN
1865—1922.

Életének, munkaerejének teljében, 57 éves korában ragadta el a halál intézetünk éléről, melyet lelke egész melegével gyámolított, vezetett.

Fiainak éreztük magunkat körében s most úgy gyászoljuk, mintha atyánkat vesztettük volna el. Mestere volt a tollnak és az ékesszólásnak, élesszemű, biztos ítéletű tudós, emellett melegszívű művész és poéta. Ez a lelkialkata valósággal predesztinálta őt arra, hogy éppen annak a tudományszaknak váljék diszére, amelyhez nem elég a tudós kutató szelleme, hanem a művész és poéta szíve is szükséges. Innen van, hogy minden írásán a szív melege ömlik el és teszi azt oly kedvessé. Mert szépen írni sokan tudnak, de annyira szívvel írni, miként ő tudott, csak keveseknek adatott meg.

Minél inkább elmélyedünk szép lelkének, kiváló szellemének vizsgálatába, annál nagyobbban, fájdalmasabban érezzük veszteségünket és az ő pótolhatlan voltát. Mert amiként HERMAN OTTÓNK, úgy CHERNEL ISTVÁNUNK is csak egy volt.

Példát mutatott, miként kell az anyagi függetlenség mérhetlen előnyét léha multságok helyett a kultura javára fordítani. Sokoldalu tehetősége és lankadatlan munkakedve mellett az anyagi függetlenség, a velejáró mozgási szabadság emelte őt az ornithologusok ama egyre ritkuló típusának kiváló képviselőjévé, amely tudásának javarészét közvetlen szemléletből, a nagy Természetből merítve, tudós, író, rajzoló, zeneileg képzett madárhangkutató, turista, vadász és praeparátor is egy személyben.

Ezzel a felkészültséggel az elsők egyike lett azok között, akiknek hazai madártanunk utóbbi néhány évtizeden történt felvirágzása köszönhető. Intézetünk története pedig a legszorosabban van összeforrvá az ő mindig szerény és önzetlen közreműködésével. Mihelyt HERMAN OTTÓ szervező lángelméje, valamint kormányunk belátása és jóakarata egy újabb

irány művelését lehetővé tette, CHERNEL ISTVÁN azonnal mellénk állt, hogy ismeretei gazdagságával és szorgalmával ezeket a kereteket betölteni segítsen.

Részt vett már az 1891-iki II. nemzetközi madártani kongresszust előkészítő mintamegfigyelésben, majd mint a kongresszus intézőbizottságának főtitkárja vette ki részét a legterheesebb munkákból. Mikor pedig HERMAN OTTÓ a hazai madarak rendszeres jegyzékének szükséges voltát kimondotta, már javarészt befejezett munkával állott elő. Ő volt, aki e műbe, a *Nomenclator Avium Regni Hungariae* 1898-iki kiadásában a magyar madárnevek felvételét szükségesnek mondotta, alapját vetve meg ezzel a rendszeres magyar nomenclaturának, melyet későbbi műveiben a mai tökéletességére emelt.

Majd midőn intézetünk a gazdasági madártan művelését is programjába vette, ismét ő sietett gyomortartalom-gyűjteményünket megalapozni 2.000 készítmény felajánlásával. S mikor végül 1903-ban kulturális és gazdasági törekvéseink mindenkor megértője és támogatója, dr. DARÁNYI IGNÁCZ volt földművelésügyi ministerünk a gyakorlati madárvédelemnek állami eszközökkel való kifejlesztését is lehetővé tette, megint CHERNEL ISTVÁN volt az, aki e téren már évek óta, társadalmi uton kifejtett munkálkodásának tapasztalataival állott mellénk.

De mind ennél is, úgy szakunkra mint intézetünkre nézve nagyobb, döntőbb jelentőségű volt élete főművének „Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre“ címen 1899-ben történt megjelenése, régi vágyainknak, álmainknak ez a megvalósulása: a kor színvonalán álló első magyar ornithographia, eredeti hazai észleletekből felépítve. Ezzel nemcsak azt valósította meg, amit a magyar tudományos madártan megalapítójától, PETÉNYI SALAMON-tól a sors megtagadott, nemcsak az addigi kutatások anyagát foglalta egybe, hanem a jövő irányait is kijelölte. A tudós és ember minden kiválósága ragyog e műben, amely gyönyörködtetve oktat, tápot ad a szakembernek s egyben bevezeti, tanítja és lelkesíti a laikust. Átfogó elméje, fejlett biológiai érzéke itt is megóvta őt az egyoldaluságtól. A madarat sohasem tekinté a természetből kiszakított muzeumi tárgynak, hanem azt a természettel s az emberi élettel való minden vonatkozásában vizsgálva, tudományos, etikai és gazdasági értékelésében állította elénk. Hogy csak néhány részletet említsek: „A madárszervezet alkalmazkodása és működése, A madarak munkálkodásának jelentősége a természet háztartásában, A madarak munkájának értéke az ember gazdaságában, A madarak csoportosítása jelentőségük szerint.“ című fejezetek a maguk nemében annyira alapvető, valóságos kis remekművek, hogy már magukban is érthetővé teszik azt a lelkesedést, melyet ez alkotásával országszerte keltett.

Második, még szélesebb körnek szánt, előbbivel hatásában osztozó

nagy munkája BREHM világhírű „Az állatok világa“ három madárkötetének magyarra fordítása és átdolgozása volt, melyre három év megfeszített szorgalmát áldozta, hogy a madárvilág egyetemét vihesse a művelt magyar közönség elé. Nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, szerénységében szinte visszariadt az akadályoktól, melyet madártani műnyelvünk kiforratlan volta, különösen pedig a külföldi madárfajok elnevezése állított eléje. Ámde kiváló nyelvérzéke, csallhatatlan magyar ösztöne ezen is átsegítette s nem csak nyelviileg alkotott kitűnőt, hanem egyebeken kívül a szisztematika terén szükségesnek talált módosításaival a mű tudományos értékét is növelte.

Az intézetünk élén töltött néhány év alatt kifejtett munkásságából két műve emelkedik ki. Egyik a Nomenclator Avium Regni Hungariae, a magyar birodalom madarainak új jegyzéke az Aquila 1918-iki évfolyamában. Bátor kézzel nyul bele abba a kaoszba, amelybe tudományos nomenklaturánk a prioritás elvének részint negligálása, részint tulhajtása folytán újból visszaesni készül. Jókor megérezve, hogy a prioritáshoz való szélsőséges ragaszkodásnak oly abszurd eredményei, mint a *Coccothraustes coccothraustes*, *Turtur turtur turtur* stb. elnevezések tudományszakunknak komolyságát is veszélyeztetik a laikus közönség előtt, anélkül, hogy az elnevezés tulajdonképeni és főcéljának, a jellemzőségnek legkevésbé is megfelelnének, csatlakozott APSTEIN tanárnak 1915-ben kelt ama módosításához, amelyben az elsőbbség bizonyos tágitását ajánlván, felállította a „nomina conservanda“, azaz a meggyökerezett használat alapján megtartandó nevek sorozatát. A célszerűséget és közérthetőséget téve a mindenáron való tudományosság vagy annak látszata helyébe, az új névjegyzékben legalább reánk magyarokra nézve, remélhetőleg évtizedekre rendezte a nevek kérdését, amelyet mindenkor is nem célnak, hanem csak eszköznek tekintett.

Második, itt említendő műve az Aquila XXVIII. kötetében közreadott „Törvény- vagy rendelettervezet honi madaraink védelméről“. Ebben az 1901-ben kiadott hasonló célú rendelet azóta tapasztalt hiányain segitendő, többi közt azt a fontos újítást javasolja, hogy a rendeletben a védendő fajok hosszú jegyzéke helyett — amelyen a laikus hatósági közegek el nem igazodnak — az a néhány közismert faj legyen csak felsorolva, amely károssága miatt vagy korlátlanul, vagy bizonyos megszorítással pusztítható.

Külön fejezetet érdemelne állatvédelmünk terén kifejtett munkássága, melyben a madárvédelem gyakorlását állította; az egyetemes állatvédelem s ezzel tulajdonképen az emberi lélek nemesítése révén az embervédelem szolgálatába. Ebbeli érdemeinek méltatására más fórum lesz hivatva.

De meg kell emlékeznünk praeparátori művészetéről is, melyről a

többi közt a szombathelyi kulturpalotában felállított remek biológiai madárcsoportjai tanuskodnak. Ha pedig uralkodó hajlamai oly sok más irányban le nem kötik, a madárfestés terén is jelentős sikereket érhetett volna el; fejlett alak- és színérzéke, művészáhitata képessé tette volna arra, hogy nemes örömkben eltelt életének tömérdek gyönyörű impresszióját nemcsak ragyogó soraiiban, hanem képekben is hagyhassa reánk. Művészelke a zene terén is megnyilvánult. Mestere volt a citerának. Számos magaserzette dala és ábrándja maradt fenn, melyeket annyi érzéssel tudott tolmácsolni, amennyit talán csak a magyar szív képes e hangszeren megszólaltatni. Dalai végigzengettek örömeinek minden tanyáján, kezdve az ősi kőszegi kurián, a Fertő és a Velencei-tó partján, a Kárpátok vadászkunyhóiban s a Badacsony sziklái alatt.

A dal már elnémult. De él szerzőjük neve, maradandó alkotásainak becsé és nemzetének hálája.

Életrajzi adatai.

Született Kőszegen, 1865. évi május 31-én. Középiskoláit ugyanott, valamint Sopronban, jogi és természettudományi tanulmányait Pozsonyban és Budapesten végezte. Sopronban kiváló mesterére akadt FÁSZL ISTVÁN bencés tanárban, akinek tudása és lelkesedése kivülről még két ornithologust nevelt a magyarságnak.

A madárvilág iránt való érdeklődése, amelyet nagyatyai és atyai örökségképen hozott magával, már kora gyermekségében kutatásra készítette. Madártani naplójának írásához 1877-ben, alig 12 éves korában hozzákezdett s folytatta utolsó napjáig. A madárhangok tanulmányozásán kezdve, oly buzgalommal látott szétszórt madártani irodalmunk tanulmányozásához is, hogy 1887-ben és 1889-ben már e szakunk történetét és könyvészetét is megírta. (Természettud. Közlöny 1887. és Magyar Könyvszemle 1889). Ekkor kezdte meg hazánk madártanilag nevezetesebb vidékeinek bejárását, a Kárpátoktól az Aldunáig. Ez utainak egyik emléke a kapuvári „Öreg eger“ címen a Természettud. Közlöny jubiláris emlékkönyvében, 1892-ben ragyogó tollal megírt természeti képe. 1887-ben hosszabb időt töltött a Velencei tavon, itt alapozva meg ma 1.500 darabból álló gyűjteményét, melyet azóta intézetünknek adományozott.

Áttanulmányozta hazánk minden nevesebb madárgyűjteményét, emellett állandó lelkesedéssel kutatta a madárvonulás titkait, szorgosan gyűjtve a nép ajkán élő madárneveket is.

1891-ben Norvégiába utazott, a Nordkapot megkerülve Vadsőig s a Varanger-fjordig, egy hónapot töltve Tromső szigetén a sarkköri madárélet tanulmányozásával. Ennek az utjának terméke az „Utazás Norvégia végvidékeire“ — 1893. — címen megjelent s ugy tudományos, mint szép-

irodalmi tekintetben értékes, remek tanulmánya. Ugyanott vált mesterévé a lábszánkózásnak is, amely sportot „A lábszánkózás kézikönyve” — 1897. — címen elsőnek ismertetett magyar nyelven s melyet csaknem utolsó napjáig fiatalos rugékonysággal folytatott.

Mint a magyar állam képviselője közreműködött a Párisban, Londonban és Berlinben tartott nemzetközi madártani kongresszuson, megerősítve és kiterjesztve a külföld tudományos előkelőségeivel való széleskörű összeköttetéseit. Tevékeny részt vett hazai állatvédelmünk kifejlesztésében is, megszervezője és elnöke volt a kőszegi és alelnöke az Országos Állatvédő Egyesületnek. Intézetünk felkérésére, mint a Magyar Állatvédő Egyesületek Szövetségének hivatalos kiküldöttje részt vett a Turinban 1911-ben összehívott állatvédő kongresszuson is. Szomorú tapasztalatairól „Levél az olasz madárvásárról” címen irt nagyhatású beszámolót az Aquila XIX. kötetében.

Intézetünk élére, mint HERMAN OTTÓ legmúltóbb örököse, 1916-ben került, mint tiszteletbeli főnök, 1918-tól kezdve ministeri tanácsosi címmel. Nemes lelkületével, szívjóságával meleg családi hajlékká tette intézetünket, a vele töltött — fájdalom mindössze 6 esztendő — legkedvesebb emlékeink között őrizzük.

Életének e vázolója alkalmából nem mulaszthatjuk el, hogy iránta érzett hálánkat ki ne terjesszük özvegyen maradt hű életpárjára, szül. pongyelóki RÓTH DÓRÁRA is, aki ideális harmóniában töltött életük folyamán minden munkájában osztozott s aki az élet anyagi részének minden gondját magára vállalta, hogy férje megmaradhasson abban az ideális eszmekörben, melynek alkotásai minden értékét köszönhetjük.

CSÖRGEY TITUS.

STEPHAN VON CHERNEL ZU CHERNELHÁZA

1865—1922.

Im Vollbesitze seiner Lebens und Arbeitskraft im Alter von 57 Jahren entriss ihn der Tod von der Spitze unseres Institutes, welches er mit der ganzen Wärme seiner Seele beschirmte und führte.

In seinem Kreise fühlten wir uns als seine Söhne und betrauern wir ihn jetzt, als hätten wir unseren Vater verloren. Er war ein Meister der Feder und des Wortes, ein scharfblickender und sicher urteilender Gelehrte, dabei ein warmherziger Künstler und Dichter. Diese seine Seelendisposition praedestinierte ihn dazu, dass er gerade jener Wissenschaft zur Zierde gereichte, in welcher neben dem Forschergeiste des Gelehrten auch das Herz des Künstlers und Dichters mitsprechen müssen. Daher kommt es, dass über jede seiner Schriften die Wärme des Herzens leuchtet und dieser Umstand verleiht denselben die grosse Anmut. Es gibt viele, die schön schreiben können, aber so ganz aus und mit dem Herzen zu schreiben, wie er es vermochte, ist nur wenigen Auserkorenen gegeben.

Je mehr wir uns in die Ergründung seiner schönen Seele und seines hervorragenden Geistes vertiefen, umso grösser und schmerzlicher empfinden wir den Verlust und seine Unersetzlichkeit. Wie wir nur einen OTTO HERMAN hatten, so besaßen wir auch nur einen STEPHAN CHERNEL.

Er hat uns ein Beispiel gezeigt, wie man den unschätzbaren Vorteil der materiellen Unabhängigkeit statt nichtstuerischem Geniessen für die Förderung der Kultur verwenden kann und soll. Neben seinen vielseitigen Fähigkeiten und seiner unverwüstlichen Arbeitsfreude waren es hauptsächlich die materielle Unabhängigkeit und die daraus entspringende Bewegungsfreiheit, welche ihn zu einem heutzutage immer seltener werdenden hervorragenden Repräsentanten jener Ornithologen machten, die den Hauptanteil ihres Wissens aus unmittelbarer Anschauung aus der grossen Natur schöpfend, sich in einer Person zum Gelehrten, Schriftsteller, Zeichenkünstler, musikalisch gebildeten Vogelstimmenforscher, Touristen, waidgerechtem Jäger und Praeparator entwickeln und ausbilden können.

Mit diesen vielseitigen Fähigkeiten und umfangreichem Wissen ausgestattet steht er mit jenen Ornithologen, denen die hohe Entwicklung der ungarischen Ornithologie in den jüngstvergangenen Dezennien zu verdanken ist, in der ersten Reihe. Die Geschichte unseres Institutes aber ist mit seiner immer in bescheidenster und selbstlosester Weise geleisteten Mitarbeit auf das innigste verknüpft. So oft das Organisations-Talent OTTO HERMAN'S in Verbindung mit der Einsicht und dem Wohlwollen der Regierung das Einschlagen einer neuen Richtung ermöglichte, war es STEFAN CHERNEL, der uns sofort zu Hilfe eilte und mit seinem unermüdlischen Fleisse, mit dem Reichtum seines Wissens die Idee in die Tat umzusetzen verhalf.

So beteiligte er sich im Jahre 1890 an der Musterbeobachtung des Vogelzuges, welche anlässlich der Vorarbeiten des II. Internationalen Ornithologen Kongresses veranstaltet wurde und nahm als Generalsekretär des Komitees dieser Vorarbeiten den schwierigsten Teil der Arbeit auf sich. Als dann OTTO HERMAN über die Notwendigkeit eines systematischen Verzeichnisses der ungarischen Vogelwelt zu sprechen begann, war es wieder CHERNEL der mit einer fast fertigen Arbeit hervortrat. Er war es, der die Aufnahme der ungarischen Trivialnamen in den Nomenclator Avium Regni Hungariae 1898 für notwendig erklärte und durch seine Arbeit den Grundstein zur ungarischen Nomenklatur legte, welche er dann in seinen späteren Arbeiten zur heutigen Vollkommenheit entwickelte.

Als dann unser Institut das Studium der landwirtschaftlichen Bedeutung der Vögel in seinen Wirkungskreis zog, war es wieder CHERNEL der mit seiner 2000 Präparate enthaltenden Ingluviensammlung den Grundstein zu dieser Sammlung des Institutes legte. Als dann schliesslich im Jahre 1903 Dr. IGNAZ V. DARÁNYI k. ung. Ackerbauminister a. D. der unentwegt wohlwollende Förderer unserer Bestrebungen es dem Institute ermöglichte den praktischen Vogelschutz mit staatlichen Mitteln zu organisieren, war es wieder CHERNEL, der uns mit seinen langjährigen Erfahrungen, welche er während seiner diesbezüglichen gesellschaftlichen Betätigung erworben hatte, zur Seite stand.

Die grösste Bedeutung für die ungarische Ornithologie und für unser Institut hatte jedoch sein Hauptwerk: „Die Vögel Ungarns mit besonderer Berücksichtigung ihrer landwirtschaftlichen Bedeutung“ welches im Jahre 1899 erschien. Es bedeutete dies die Verwirklichung eines langgehegten Wunsches, eines langgeträumten Traumes: die erste auf Grund eigener Beobachtungen und Aufnahmen ausgeführte, auf der Höhe der Zeit stehende ungarische Ornithographie. Es wurde dadurch nicht nur das verwirklicht, was das Schicksal dem Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn, SALAMON V. PETÉNYI versagte, es wurden nicht nur die bisherigen Forschungsergebnisse vereinigt, sondern auch die Richtlinien

für die Zukunft festgelegt. Die hervorragenden Fähigkeiten und Tugenden des Gelehrten und Menschen gelangen in vollem Glanze zum Ausdruck in diesem Werke, welches ergötzend belehrt, dem Fachmanne eine Stütze gibt, zugleich aber auch den Laien in das Studium der Vogelwelt einführen, weiterbilden und ihn für dasselbe begeistern kann. Sein umfassendes Wissen, sein hochentwickelter biologischer Sinn bewahrten ihn auch hier vor Einseitigkeit. Er konnte in dem Vogel nimmermehr ein aus der Natur herausgenommenes museales Objekt erblicken, sondern denselben nur in Verbindung mit Natur und Mensch betrachten und musste daher denselben in wissenschaftlichen, ethischen und oekonomischen Beziehungen werten und darstellen. Die folgenden Kapitel seines Werkes: „Anpassung und Funktion des Vogelorganismus, Die Bedeutung der Arbeit der Vögel im Haushalte der Natur, Der Wert der Arbeit der Vögel in der Wirtschaft der Menschheit, Die Gruppierung der Vögel nach ihrer Bedeutung“ sind in dieser Hinsicht ein jedes für sich selbst ein grundlegendes kleines Meisterwerk und rechtfertigen die Begeisterung, mit welcher dieses Werk im ganzen Lande aufgenommen wurde.

Seine zweite in ihrer Wirkung ebenbürtige Schöpfung ist die ungarische Übersetzung und Bearbeitung der drei Vogelbände des weltberühmten „Tierleben“ von BREHM, welche drei Jahre schwerster Arbeit erheischte. Nach der Vogelwelt Ungarns wurde nun die gesamte Vogelwelt dem gebildeten ungarischen Publikum vorgeführt. Er musste hier mit ausserordentlichen Schwierigkeiten kämpfen und wollte in seiner Bescheidenheit fast der grossen Arbeit ausweichen, da ihn die Unzulänglichkeit der ungarischen Terminologie, besonders in der Benennung der ausländischen Vogelarten vor fast unüberwindliche Hindernisse stellte. Sein unfehlbares Sprachgefühl liess ihn jedoch auch diese Aufgabe siegreich zu Ende führen und schuf er nicht nur in sprachlicher Hinsicht hervorragendes, sondern verbesserte auch, wo dies notwendig war, den systematischen Teil des Werkes, wodurch er auch den wissenschaftlichen Wert erhöhte.

Aus der Zeit, welche er an der Spitze unseres Institutes verbrachte, sind zwei Werke von besonderer Bedeutung. Das erste ist der Nomenclator Avium Regni Hungariae, das neue Verzeichnis der ungarischen Vögel im XXV. Jubiläumsbande der Aquila. Mit kühner Hand griff er in das Chaos hinein, in welches die wissenschaftliche ornithologische Nomenklatur teils infolge Ausserachtlassung, teils infolge Übertreibung des Prioritätsgesetzes zurückzufallen drohte. Er hatte das richtige gesunde Gefühl, dass die aus der extremen Anwendung des Prioritätsgesetzes folgenden Benennungen, wie *Coccothraustes coccothraustes coccothraustes*, *Turtur turtur turtur*, etc. den Glauben an die Ernsthaftigkeit unserer Wissenschaft vor dem Laienpublikum gefährden könnten, ohne den

eigentlichen Hauptzweck, eine charakteristische Bezeichnung, zu erreichen — weshalb er sich der Modifikation Professor APSTEIN's vom Jahre 1915 anschloss, wonach durch eine Erweiterung des Prioritätsgesetzes die sogenannten „nomina conservanda“, also diejenigen Namen, welche sich infolge dauernder Benützung eingebürgert haben, eingeführt werden sollen. Indem hier die Zweckmässigkeit und allgemeine Verständlichkeit an Stelle der Wissenschaftlichkeit um jeden Preis, oder aber um den Schein derselben gestellt wurden, ist mit diesem neuen Namensverzeichnis wenigstens für uns Ungarn hoffentlich für Jahrzehnte hinaus die Frage der Nomenklatur gelöst, da wir ja seit jeher in derselben nicht Endzweck, sondern nur ein Mittel erblickten.

Seine zweite hier zu erwähnende Arbeit befindet sich im XXVIII. Bande der Aquila unter dem Titel: „Entwurf für eine Verordnung oder Gesetz betreffend den Schutz der heimischen Vögel“. Es wird hier um den Mängeln der im Jahre 1901 herausgegebenen Verordnung abzuhelfen, die wichtige Neuerung vorgeschlagen, an Stelle der langen Liste der nützlichen, deshalb unter Schutz stehenden Vögel — in welcher sich die mit der Durchführung betrauten laienhaften Behörden nicht zurecht zu finden pflegen — nur diejenigen wenigen aber allgemein bekannten Arten aufzunehmen, welche infolge ihrer Schädlichkeit zu jeder Zeit, oder mit einigen Beschränkungen verfolgt werden können.

Ein besonderes Kapitel würde seine Tätigkeit auf dem Gebiete des Tierschutzes beanspruchen, wo er die Ausübung des Vogelschutzes in den Dienst des allgemeinen Tierschutzes und dadurch eigentlich infolge Veredelung der menschlichen Seele in den Dienst des Menschenschutzes stellte. Die Würdigung seiner diesbezüglichen Verdienste soll einem anderen Forum überlassen bleiben.

Es darf hier auch seine Präparierkunst nicht unerwähnt bleiben, von welcher seine im Kulturpalais zu Szombathely aufgestellten biologischen Vogelgruppen Zeugnis ablegen. Wenn ihn aber seine vorherrschenden Neigungen nicht in so vielen anderen Richtungen in Anspruch genommen hätten, so würde er auch als Vogelzeichner und Maler Bedeutendes geleistet haben; sein entwickelter Formen und Farbensinn, seine künstlerische Andacht hätten ihn auch dazu befähigt die vielen herrlichen Impressionen seines im edlen Geniessen verbrachten Lebens nicht nur in seinen glänzend geschriebenen Schriften, sondern auch in Bildern zu reproduzieren. Seine künstlerische Seele kam auch auf musikalischem Gebiete zum Ausdruck. Er war ein meisterhafter Zitherspieler. Es sind zahlreiche selbstkomponierte Lieder und Phantasien von ihm vorhanden und konnte er dieselben mit einem solch' tiefen Gefühl vortragen, wie dies vielleicht nur das ungarischen Gefühl auf diesem musikalischen Instrumente wiedergeben kann. Seine Lieder erklangen an allen Orten,

wo er freudige Tage verlebte, in dem Ahnenhause zu Kőszeg, an den Ufern des Fertő und Velenceer See's, in den Jagdhütten der Karpathen und unter den Felsen des Badacsony.

Die Lieder sind nun verstummt. Immerlebend ist aber der Name ihres Schöpfers, unvergänglich der Wert seiner Schöpfungen und der Dank seiner Nation.

Biographische Daten.

Geboren zu Kőszeg am 31. Mai 1865. Die Mittelschulen absolvierte er ebendort und in Sopron, seine juridischen und naturwissenschaftlichen Studien in Pozsony und Budapest. In Sopron fand er einen hervorragenden Meister in dem Oberlehrer STEFAN FÁSZL dessen Wissen und Begeisterung ausser ihm dem Lande noch zwei andere Ornithologen schenkte.;

Seine ornithologischen Neigungen, welche ein grossväterliches und väterliches Erbe waren, veranlassten ihn schon in frühester Jugend zu Forschungsarbeiten. Schon im Jahre 1877, also kaum 12 Jahre alt, begann er sein ornithologisches Tagebuch, welches er fast bis zum letzten Tage ununterbrochen fortführte. Mit dem Studium der Vogelstimmen beginnend verarbeitete er die ungarische ornithologische Litteratur bald so gründlich, dass er in den Jahren 1887 und 1889 die Geschichte und Bibliographie dieser Wissenschaft herausgeben konnte (Természettud. Közlöny 1887 und Magyar Könyvszemle 1889). Damals begann er die bedeutenden ornithologischen Gegenden Ungarns zu bereisen von den Karpathen angefangen bis zur unteren Donau. Eine Frucht dieser Reisen ist die anmutige Beschreibung des Grossen Erlenwaldes bei Kapuvár, welche in der Denkschrift zum 25-jährigen Jubiläum der K. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft im Jahre 1892 erschien. Im Jahre 1887 verbrachte er längere Zeit am Velenceer See, wo er den Grund zu seiner 1500 Objekte umfassenden Vogelsammlung legte, welche er später unserem Institute schenkte. Sämtliche grossen Vogelsammlungen Ungarns wurden von ihm durchgesehen, dabei verfolgte er die Erscheinungen des Vogelzuges mit stetig unverminderter Aufmerksamkeit und sammelte die ungarischen Vogel-Trivial-Namen, so wie er dieselben dem Volke unmittelbar ablauschte.

Im Jahre 1891 reiste er nach Norwegen, am Nord-Kap vorbei bis Vadsö und in das Varangerfjord, einen Monat in Tromsö verbringend, wo er die arktische Vogelwelt beobachtete. Die Frucht dieser Reise ist sein im Jahre 1893 erschienenenes Werk „Utazás Norvégia végvidékeire“, welches belletristisch und wissenschaftlich ein wertvolles Buch ist. Ebendort erlernte er das Skilaufen, machte dann diesen Sport in seinem Büchlein „A lábszánkózás kézikönyve 1897“ als erster in Ungarn bekannt und huldigte demselben bis zur letzten Zeit mit jugendlicher Gewandtheit.

Als Delegierter der ungarischen Regierung beteiligte er sich an den Internationalen Ornithologen-Kongressen in Paris, London und Berlin, bei welchen Gelegenheiten er seine Verbindungen mit den Koriphäen der ausländischen Ornithologie festigte und erweiterte. Er nahm regen Anteil an der Förderung des ungarischen Tierschutzes und war als solcher Begründer und Präses des Tierschutz-Vereines in Kőszeg, sowie Vicepräses des Landes-Tierschutz-Vereines in Budapest. Auf das Ersuchen unseres Institutes beteiligte er sich an dem Tierschutz-Kongresse im Jahre 1911 in Turin, als Delegierter der Vereinigung Ungarischer Tierschutz-Vereine. Über seine trüben Erfahrungen gab er einen wirkungsvollen Bericht im XIX. Band der Aquila unter dem Titel „Ein Brief vom italienischen Vogelmarkt“.

Als würdigster Nachfolger OTTO HERMAN's gelangte er im Jahre 1916 an die Spitze unseres Institutes als Direktor; im Jahre 1918 erhielt er die Ernennung zum Ministerialrat. Seine Gesinnung und Herzensgüte machte unser Institut zu einem warmen Familienkreise und zählen wir die mit ihm verbrachten — leider nur insgesamt 6 Jahre — zu unseren liebsten, kostbarsten Erinnerungen.

Diese biographische Skizze kann nicht abgeschlossen werden ohne unserem Dankgefühle auch gegenüber seiner tieftrauernden Wittwe geborenen DORA v. RÓTH zu Pongyelók Ausdruck zu verleihen. Sie lebten in einer ideal-harmonischen Ehe miteinander, in welcher seine getreue Ehegemahlin an allen seinen Arbeiten teilnahm, alle materiellen Sorgen von ihm fern hielt, damit er ständig im Kreise seiner Ideale verweilen könne und ihm dadurch die Möglichkeit gab sich mit ganzer Kraft seinen Arbeiten zu widmen.

TITUS CSÖRGÉY.

Chernel István munkáinak chronologikus jegyzéke.¹

Összeállította: DR. SCHERMANN SZILÁRD.

Chronologisches Verzeichnis der Publikationen Stefan von Chernels.¹

Zusammengestellt von DR. CONSTANTIN SCHERMANN.

1880. 1. Nyári vadászatok sikeréről. Vadászlap, I. p. 358.
1881. 2. Kőszeg és vidéke.¹ Ibid. II. p. 177.
3. Reggeli séta a szabadban. Kőszeg és Vidéke, I. 1. szám.
4. Az utolsó virág. Ibid. 15. szám.
5. Néhány nap Zalában. Ibid. II. 21—25. szám.
6. Karácsonyéji népmonda. Ibid. 52. szám.
1882. 7. Korecs hamvas varju. Vadászlap, III. p. 85.
8. Itt vannak űk. Ibid. p. 346.
1883. 9. Hattyuk a Fertő taván. Ibid. IV. p. 26.
10. Difformis esőrképződés egy fogolynál. Ibid. p. 295.
11. Vidékünk hasznos és káros madarai. Kőszeg és Vidéke, III. 25. szám.
12. Utiképek Stájerországból. Ibid. III. 2—5. szám.
13. A fenyvesrigó vadászata. Szemle, I. 1. szám.
14. Csabrendek vadászterületei. Vadászlap, IV. p. 303.
15. Megjegyzések. Ibid. p. 82.
16. Novemberi vadászatok. Ibid. p. 400.
17. Vidékünk vadászatai. Ibid. p. 427.
1884. 18. Az első szalonkák. Vadászlap, V. p. 91.
19. A hosszucsőrűek. Ibid. p. 419.
20. Pozsonyvidéki vadászatok. Ibid. p. 17.
1885. 21. A Kis Kárpátokból. Ibid. VI. p. 77.
22. Az erdei szalonka költéséhez. Ibid. p. 237.
23. Az őszi szalonkaidényről. Ibid. p. 414.
24. Párbaj a madárvilágban. Szemle, II. 12. szám.
25. Kőszeg vid. előf. ritkább emlősök és madarak. Kőszeg és Vid. V. 5. szám.
26. Öngyilkosság az állat-, ill. madárvilágban. Ibid. 20. és 21. sz. Hon, I. 8. sz.
27. Egy hét a fogolyvadászatok Eldorádójában. Vadászlap, VI. p. 319.
28. Emlékezés dr. KEMÉNY HUGÓRA. Sopron, XV. 17. szám.
1886. 29. Buváraink. Kőszeg és Vidéke, VI. 48. és 49. szám.
30. Fogolyvadászatok Vas- és Sopronmegyében. Vadászlap, VII. p. 353.
31. Szalonkáink tavaszi vonulása. Ibid. p. 185.
32. A fajok elterjedése a Dunántúl nyugoti hegyláncjaiban. Ibid. p. 355.
33. Téli vadászatok Pozsony környékén. Ibid. 4. szám.
34. Hódak a Csallóközben. Ibid. 18. szám.

¹ A vastagabb betűvel szedett címek önállóan megjelent közlemények.

¹ Die fettgedruckten Titel bedeuten selbständig erschienene Werke.

35. Madaraink vándorlása. Hasznos Mulattató, XIV. 8. és 9. szám.
36. A bécsi ornithologiai kiállítás. Kőszeg és Vidéke, VI. 20. szám.
37. A madarak életkora. Pozsonyvidéki Lapok, XIV. 100. sz. Kőszeg és Vidéke, VI. 25. és 26. szám.
38. Kacsavadászat a szentgyörgyi „Soór“-ban. Vadászlap, VII. p. 315.
39. Madártani megfigyelések. Ordo II. Fissirostres. Ibid. p. 386.
40. Die ornithologische Literatur Österreich-Ungarns 1886. von V. v. Tschusi und St. Ch. Zeitschr. f. d. ges. Orn. Budapest, III. p. 271.
1887. 41. Madártani megfigy. Pozsony vid. 1885-ben. A pozsonyi term. tud. és orvosi egylet közl. Új foly. 6. f., 1884—86. p. 41. — Vadászlap, VIII. p. 219.
42. Kérelem a havasi szajkó vándorlásának megfigyelése ügyében. Ibid. p. 391.
43. Einige Beobachtungen über den Zwergfliegenfänger (*Muscicapa parva* L.) Mitteil. der Ornith. Vereins in Wien. XI. p. 20.
44. *Bernicla torquata* BECHST. bei Neuhausel in Ungarn erlegt. Ibid. p. 55.
45. Sammlung von Vögeln, Nestern und Eiern gelegentlich eines mehrwöchentlichen Aufenthaltes behufs ornithologischen Beobachtungen und Forschungen beim Velenceer See in Ungarn. Ibid. p. 106.
46. Örvös ludak Érsekújvár vidékén. Vadászlap, VIII. p. 126.
47. Adatok Vas-, Sopron-, Pozsony- és Fehér-megyék madárfaunájához. Ibid. p. 175.
48. A velencei tóvidék életéből. Ibid. p. 374.
49. A honi madártan történetéből. A madártan fejlődése a XVIII. század végéig. Term. Tud. Közöny, XIX. p. 415.
50. A honi madártan történetéből. E század elejétől a Kir. Magyar Természettud. Társulat megalapításáig. Ibid. p. 456. Vadászlap, VIII. p. 374.
51. Adataink a bölény, a kőszáli kecske és a hód egykori elterjedéséről hazánkban. Ibid., VIII. p. 459.
52. Torzcsőrű madarak. Ibid. p. 57.
53. A honi madártan történetéből. Kőszeg és Vidéke, VII. 1. és 2. szám.
54. Die ornith. Literatur Öst.-Ung. 1887. von V. Tschusi mit Beiträgen von L. LAZARINI und St. CHERNEL. Mitt. d. ornith. Vereins in Wien, XII. p. 111.
1888. 55. A Magyarországon előf. madarak névjegyzéke. Vadászok Zsebnaptára, II. p. 57.
56. A honi madártan történetéből. A madártan kifejlődése a Term. Tud. Társulat alapításától napjainkig. Term. Közl. XX. p. 55., Vadászlap, IX. p. 4., 115., 126.
57. Bibliographia ornithologica Hungarica. Magyar könyvszemle, XIII. p. 9.
58. A velencei tóvidék életéből. Vadász- és Versenylap, XXXII. p. 29.
59. Seltene Durchzügler und Wintergäste in Ungarn. Mitteil. d. ornith. Vereins in Wien. XII. p. 8.
60. Zum heurigen Erscheinen der Steppenhühner in Ungarn. Ibid. p. 157.
61. A pusztai talpastyuk ezidei megjelenése hazánkban. Term. Közl. XX. p. 449. Vadászlap, IX. p. 473. és X. (1889) p. 3.
62. Die Erlegung einer *Phalaropus hyperboreus* BP. am Velenceer See. Zeitschr. f. d. ges. Ornith. Budapest. IV. p. 188.
63. *Calamodyta melanopogon* BP. Brutvogel im Moraste und in den Röhrichten von Dinnyés in der Umgebung von Velenceer See. Ibid. p. 191.
64. *Xema minutum* PALL. am Velenceer See in Ungarn erlegt. Ibid. p. 435.
65. A fajdfélék hybridjeiről. Vadászlap, IX. p. 165.
66. Kérelem a sivatag-tyúk vándorlása alkalmából. Ibid. p. 299.
67. Adatok honi madaraink népies elnevezéséhez. Term. Közl. XX. p. 303.
68. Fehérmegyei tájszók (Velencei tóvidék). Magyar Nyelvőr, XVII. p. 430.
69. Madártoll az ember háztartásában. Előadás. „Sopron“, XVIII. 21—24. szám.

1889. 70. Kérelem a rózsaszínű seregély megfigyelése ügyében. „Egyetértés“ XXIII. 177. szám. Term. Közl. XXI. p. 347. Vadászlap, X. p. 247., Pesti Hirlap, Oedenb. Zeit. XXII. 146. szám.
71. Egy magyar madárhegy. „Sopron“, XIX. 35--38. sz. Vadászlap, X. p. 193.
72. Hulló levelek. Ibid. p. 351.
73. Általános megjegyzések a szalonka-huzásról. Ibid. p. 137.
74. Wegen der Beobachtung des Rosenstares. Oedenb. Zeit. XXII. 146. szám.
75. Ornith. Forsch. a. d. Neusiedlersee und im „Hanyáság.“ Ibid. 150. szám.
76. Csibegyilkos gyík. „Sopron“. XIX. 54. szám.
77. Madártani kutatások a Fertő délkeleti részein és a Hanyáságban. Ibid. 55. sz.
1890. 78. Die Vogelsammlung im Schlosse Lockenhaus. Ornith. Jahrb. I. p. 57.
79. II. Internat. Ornith. Congress. Ibid. I. p. 183.
80. A madarak vándorlásához. Vadászlap, XI. p. 197.
81. Kőszegvidéki téli vadászatok. Ibid. p. 23.
82. Verhandl. in Budapest bez. des II. ornith. Kongr. Ornith. Jahrb. I. p. 101. 205., 235.
83. Die Ornithologische Literatur Oesterreich-Ungarns (1889). Von V. TSCHUSI und St. CH. Ornith. Jahrbuch, I. p. 217., 228.
1891. 84. Interessantere Erscheinungen in der Vogelfauna Ungarns. Ibid. II. p. 167.
85. A kékvércse. PRÉNYI J. S. hátrahagyott irataiból összeállította DR. TAUSCHER GYULA és CH. I. L. PRÉNYI J. S. életrajza HERMAN OTTÓ-tól.
86. A II. nemzetközi ornith. kongresszus előmunkálatai. Term. Közl. XIII. p. 81.
87. A világ legészakibb várossában. Kőszeg és Vidéke, XI. 52. sz., XII. 1. sz.
1892. 88. Madárvédelem. Ibid. XII. 5. sz.
89. Magyarosodás — Közmívelődés. A soproni irodalmi és művészeti kör emlékkönyve 15 éves fennállása évf. p. 64.
90. Az „Öreg Eger“. Emlékkönyv a Term. Tud. Társ. felsz. jubileumára. p. 202.
91. Beobacht. ü. d. Brüten und d. Zug d. *Phalaropus hyperboreus* L. A második nemzetközi madártani kongresszus főjelentése. II. rész. p. 137.
92. Az északi víztaposó lile fészkelése és költözése. Term. Közl. XXIV. p. 169.
93. Az alvidéki szárnyas inségesek érdekében. Vadászlap, XII. p. 289.
94. A *Phalaropus hyperboreus* költése és vonulása. Term. Közl. XXIV. p. 216.
95. Az újkori bálnavadászat. Ibid. p. 343.
96. A *Phalaropus hyperboreus* magyar elnevezése. Ibid. p. 389.
1893. 97. Utazás Norvégia végvidékére. — Reise nach dem äussersten Norden Norwegens. 450 oldal, 57 eredeti képpel. Budapest, Révai testvérek.
98. A lábszánkózásról. Vasárnapi Ujság. p. 110.
1894. 99. Megjegyzések a mocsári poszáta (*Acrocephalus palustris* BECHST.) válfajáról. — Bemerkungen über die Varietät des Sumpfrohrsängers. Aquila I. p. 123.
100. A vörösfejű gébics és *Cerchneis Naumanni*. — Der Rotkopfwürger und *Cerchneis Naumanni* Ibid. p. 162.
101. *Acanthis linaria*. Ornith. Monatsberichte, II. p. 57.
102. Utazás Norvégia végvidékére. Vadászlap, XV. p. 253., 281., 291., 321. és 332.
103. A lábszánkózásról. Erdély, III. p. 5. Dr. SZTERÉNYI H. Term. Tud. Olv. p. 179.
1895. 104. CHERNEL KÁLMÁN madárköltözési adatsorozatai és adatai. — KOLOMAN CHERNEL'S Daten über den Zug der Vögel. Aquila, II. p. 163.
105. Berichtigung. Mitteil. d. ornith. Vereines in Wien. XIX. p. 110.
106. Erwiderung. Ibid. XIX. p. 143.
107. Fängehaltung des flieg. *Circus aeruginosus* und *Asio otus*. Orn. Monatsber. III. p. 26.

108. Fängehaltung einiger flygender Raubvögel. Ibid. p. 127.
 109. A lábszánkó meghonosodása. Vasárnapi Ujság, 42. évf. p. 58.
 110. A lábszánkó versenyekről. Ibid. p. 66.
 111. Seltenheiten am Velenceer See. Ornith. Monatsberichte, III. p. 44.
1896. 112. A költözködő madarak tavaszi megjelenése Kőszegen. — Die Frühjahrsankunft der Zugvögel in Kőszeg. Aquila, III. p. 126.
 113. Vörösfajú gébics — Der rotköpfige Würger. Ibid. p. 229.
 114. *Oedienemus indicus*. Ornith. Monatsberichte. IV. p. 187.
 115. Wie singt *Locustella luscinioides* SAV.? Ibid. p. 153.
 116. Az ideai tél és a lábszánkózás. Vasárnapi Ujság, 43. évf. p. 116.
 117. A gazdaságban hasznos és káros madarakról. Köztelek, VI. p. 585.
 118. A kurrogó madár énekéről. Term. Közl. XXVIII. p. 446.
 119. Még egy kis kurrogás a kurrogó madárról. Ibid. p. 506.
1897. 120. Megjegyzések az ugynevezett „eltévedt költözködő” madárfajokról. — Bemerkungen über die sogen. „Irrgäste”. Aquila, IV. p. 161.
 121. A biológiai jegyek haszn. — Üb. d. Anw. d. biolog. Zeichen. Ibid. p. 260.
 122. A *Locustella luscinioides* SAV. énekéről. Term. Közl. XXIX. p. 319.
 123. A lábszánkózás kézikönyve. — Handbuch des Skilaufens. 78 oldal, 47 képpel. Budapest, LAMPEL RÓBERT.
 124. Mein Schlusswort bezüglich des Rohrschwirgelsanges. Ornithologische Monatsb. V, p. 105.
 125. Az erdei szalonka vadászata. Természet, I. VI. szám p. 9.
1898. 126. A fekete varju (*Corvus corone* L.) Magyarország madárvilágában. — Die Rabenkrähe (*Corvus corone* L.) in der Ornis Ungarns. Aquila, V. p. 289.
 127. Die Zwergtrappe (*Otis tertax* L.) in Ungarn. Ornith. Monatschrift. XXIII. p. 95.
 128. A szalonka vadászata. Természet, I. 14. szám p. 8.
 129. A szalonka vadászata. Ibid. II. 4. szám p. 8.
 130. Vasvármegye madarai. Vas megye monogr. p. 486.
1899. 131. Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. — Die Vögel Ungarns mit besonderer Berücksichtigung ihrer Bedeutung für die Landwirtschaft. Két könyv. Első könyv 187 old. 11 tábl., 49 szövegrajz. Második könyv 830 old., 40 színes tábl., öt műlap., 9 szövegrajz. Budapest. A földművelésügyi miniszter kiadv.
 132. Megjegyzések DR. MADARÁSZ GY. „Ujabb adatok Magyarország ornisához” c. dolgozatára. — Bemerkungen über die Arbeit DR. J. v. MADARÁSZ. „Further Contribution to the Hungarian Ornis.” Aquila VI. p. 315.
 133. A nemes köcsög. — Edelreih. Ibid. p. 368.
 134. Válasz DR. MADARÁSZ GYULA urnak, a „Természetrajzi füzetek” t. szerkesztőjéhez int. nyílt levelére. — Antwort auf d. an d. Red. d. „Természetrajzi füzetek” gerichteten „Offenen Brief” d. Herrn DR. J. MADARÁSZ. Ibid. p. 401.
 135. CZYŃK EDE 1851—1899. — EDUARD CZYŃK 1851—1899. Nekrolog. Ibid. p. 70.
 136. *Sterna cantia* Gm. Ibid. p. 325.
 137. A madarak védelme. — Vogelschutz. Ibid. p. 329.
 138. A madarak munkálkodásának jelentősége a természet háztartásában. Vadászat, XX. p. 395., 407.
 139. A madarak munkájának értéke az ember gazdaságában. Ibid. p. 440. 447.
 140. A madarak hasznos és káros voltának fogalma. Term. Közl. XXXI. p. 621.
 141. A szalonkahajtásról. Természet, II. évf. 14. szám p. 9.
 142. Aegithalus és Remiza. Ibid. III. évf. 7. szám p. 10.

1900. 143. Végső szavam a Remiza és Aegithalus ügyben. Természet, III. 11. sz. p. 10.
 144. A madarak hasznos és káros voltának fogalma. Vadászlap, XXI. p. 315., 327.
 145. A tavasz hirdetői: a füstli fecske. Term. Közl. XXXII. p. 153.
 146. A daru. Ibid. p. 159.
 147. A mezei pacsirta. Ibid. p. 167.
 148. Rapport sur l'ouvrage „Les oiseaux de la Hongrie“. Ismertetés. Bpest.
1901. 149. A fenyőrigó (*Turdus pilaris* L.) fészkelése Magyarországon. — Über Nisten der Wachholderdrossel (*Turdus pilaris* L.) in Ungarn. Aquila, VIII. p. 291.
 150. Difformis esőru madarak. — Vögel mit difformen Schnabel. Ibid. p. 293.
 151. A madarak hasznos és káros voltáról pozitív alapon. — Über die Nützlichkeit und Schädlichkeit der Vögel auf positiver Grundlage. Ibid. p. 123.
 152. A čankasirály gazdasági jelentősége. — Zur wirtschaftlichen Bedeutung der Lachmöve. Ibid. p. 296.
 153. FÁSZL ISTVÁN 1838—1900. — STEPHAN FÁSZL 1838—1900. Ibid. p. 173.
1902. 154. Áttelelési adatok (1901—2). — Überwinterungsdaten (1901—2). Ibid. IX. p. 231.
 155. Az állatok és különösen a hasznos madarak védelméről. Természet, VI. 3. és 4. szám. Vasvármegye, XXXIV. 2. szám. Kőszeg és Vidéke, XXII. 7. és 8. szám. Nevelői oktatás, III. 5. szám. Günser Anz. XXIX. 7—9. szám.
 156. Felhívás egy Kőszegen alakítandó állatvédő egyesület dolgában. Kőszeg és Vidéke, XXII. 4. szám., Günser Anz. XXIX. 4. szám.
 157. Tudnivalók a fészkelőládák kifüggesztése dolgában. Természet, VI. 5. sz. Kőszeg és Vidéke, XXII. 9. sz.
- 1904. 158. Az állatok világa. Brehm Alfréd „Tierleben“ c. nagy művének magyarba átültetett kiadása. Budapest, Légrádi testvérek.
Madarak. Ismereteink mai színvonalához és a hazai viszonyokhoz alkalmazta Ch. I. (Umarbeitung der die Vögel behandelnden drei Bände von Brehm's Tierleben.) Első kötet: 700 oldal, 144 kép, 19 műlap; 1902. Második kötet: 678 oldal, 126 kép, 18 műlap; 1903. Harmadik kötet: 872 oldal, 129 kép, 18 műlap; 1904.
1903. 159. A rövidujju pacsirta (*Alauda brachydactyla* LEISL.), Magyarország madárvilágának új jelensége. — Die kurzzehige Lerche, eine neue Erscheinung in der Ornis Ungarns. Aquila, X. p. 250.
 160. A kucsmás billegető előfordulása a Királyhágón túl. — Das Vorkommen der schwarzköpfigen Schafstelze, jenseits des Királyhágó-Geb. Ibid. p. 253.
 161. Keztyűben fészkelő nyaktekercs. — Wendehals und Fäustling. Ibid. p. 254.
 162. Bevezető. A kőszegi állatvédő egy. I. évk. p. 3.
 163. A kőszegi Á. V. E. alapít. tört. előzm. Ibid. p. 6.
 164. Indítvány a madárvédelem dolgában az O. Á. V. E.-hez. Ibid. p. 30.
 165. A kőszegi Á. V. E. a II. orsz. mezőgazd. kiállításon. Ibid. p. 41.
 166. A fészkelő házikókról stb. Ibid. p. 45.
 167. A siket és nyírfajd. Vadászat és Állatv. 1904. p. 114.
1904. 168. Vonulás és időjárás. — Zug und Wetter. Ibid. XI. p. 379.
 169. Ünnepi beszéd márc. 15-re. Kőszeg és Vidéke, XXV. 12. Günser Anz. XXXII. 11. szám.
1905. 170. On Variations in the Colouring of *Colymbus cristatus*, *C. griseigena*, and *C. nigricollis*, observed at the Lake of Velence in Hungary. Proceed. IV. Intern. Ornith. Congr. London 1905. p. 524.
- NAUMANN, Naturg. d. Vögel Mitteleuropas. Neu bearb. v. 36 Mitarbeitern, unter diesen auch von St. v. Ch. Herausg. von Dr. C. R. HENNICKE in Gera.

1906. 171. Megnyitó beszéd a kőszegi Á. V. E. IV. közgy. Állatvédelem, III. 6. sz.
172. Köszönőirat gr. APPONYI A.-nak. Ibid. 7. szám.
1907. 173. Adatok Magyarország madárfaunájához. — Daten zur Vogelfauna Ungarns. Aquila, XIV. p. 179.
174. *Aix galericulata* L. Ibid. 337.
175. SCHMIDEGG F. gr. Nekrolog. Kőszeg és Vidéke, XXVIII. 17. szám.
176. **Az okszerű madárvédelem eszközei.** Budapest. 43 oldal, 23 kép.
177. B. BERLEPSCH J. Magyarországon stb. Állatvéd. IV. 6. szám.
178. A macska és a madárvéd. Ibid. 11. szám.
1908. 179. Madárvédelmi kirándulások. Ibid. V. 7. szám, p. 3.
180. A madárvédelemről és az e téren való teendőkről. Előadás. Ellenzék (Kolozs-vár) XXIX. 121. és 122. szám.
1909. 181. Adatok husevő madaraink táplálkozásának kérdéséhez. — Beiträge zur Nahrungsfrage unserer karnivoren Vogelwelt. Aquila, XVI. p. 145.
182. A kormos légykapó fészkelése Magyarországon. — Das Nisten des schwarz-grauen Fliegenfängers (*Muscicapa atricapilla* L.) in Ungarn. Ibid. p. 293.
183. Rendellenes színezetű *Emberiza citrinella* L. — Farbenaberration bei *Emberiza citrinella* L. Ibid. p. 286.
184. Új etető készülék. Állatvéd. VI. 2. szám.
185. Levél a soproni Löver-bizottsághoz a fekete rigó ügyében. Soproni Napló, XIII. 56. szám. Oedenb. Zeit. III. 14.
186. A mad. véd. Magyar Közmiv. Székesfehérvár 1909. 1—4. és 16—18. szám.
187. Az állatvédő egyesületek feladata. Pápai Hirlap, VI. 45—46. szám.
188. A madárvédelem kérdése az V. nemzetközi mad. kong. Állatvéd. VII. 707.
189. Látogatás BADEPSCH madárv. telep. Ibid. 9—10. szám.
1911. 190. Die gesellschaftliche Tätigkeit für praktischen Vogelschutz in Ungarn. Verh. d. V. Intern. Orn. Kongres. 1910. Berlin, 1911. p. 814.
191. **Madárvédelmi törekvések Magyarországon. (Vogelschutzbestrebungen in Ungarn.)** A társadalom közreműködése. Írták: MÁDAY IZIDOR és Cn. I. 194 oldal. Budapest, Pátria.
192. A torinói nemzetközi állatv. kong. Ibid. VIII. 11., 12. és IX. (1912.) 1. sz.
1912. 193. Levél az olasz madárvásárról. — Brief v. italien. Vogelmarkte. Aquila, XIX. p. 431.
194. Indítvány a nemzetközi madárvéd. dolg. (Francia nyelven.) Cong. int. Soc. prot. degli animali Torino 1912. p. 99.
195. A kőszegi Á. V. E. 1911. évi működéséről Állatvéd. IX. 4. sz.
196. Indítvány a vizimadarak védelme érdekében. (Német nyelven.) Verh. d. II. int. Jagdkongr. I. p. 186.
1913. 197. CHERNEL MIHÁLY. Vasárnapi Ujság, 60. 28. szám.
198. Jelentés a kőszegi Á. V. E. 1912. évi működéséről. Állatvéd. X. 8. szám.
1914. 199. HERMAN OTTO. — Nachruf an O. HERMAN. Aquila, XXI. p. VII.
200. Bene-kecske. Magyar Nyelv. X. p. 314.
201. Népi nyelv. Ibid. p. 377.
1915. 202. Telelő erdei szalonkák. Vadászlap. XXXVI. p. 71.
203. Komoly szó vadászainkhoz. A törv. védett madarak puszt. ellen. Ibid. p. 87.
204. A német katonák madárvédelme. Állatvédelem. XII. 3—4. szám.
1916. 205. Új korszak hajnalán. — Anbruch ein. neuen Zeitalters. Aquila, XXIII. p. 8., 432.
206. A csonttollu madár fészkeléséről hazánkban. — Über das Nisten des Seidenschwanzes in Ungarn. Ibid. p. 308., 502.

207. A darázsölyv fészkeléséről és hangjáról. — Horstbaum und Stimme des Wespenbussards. Ibid. p. 312 és 506.
208. Madártani adatok CHERNEL MIKLÓS haretéri leveleiből. — Ornithologische Beiträge aus den Feldbriefen NIKOLAUS v. CHERNEL. Ibid. p. 331., 526.
209. A hajnalmadár Zalamegyében. — D. Mauerläufer im K. Zala. Ibid. p. 349., 549.
210. Áttelelő vonuló madarak. — Überwinternde Zugvögel. Ibid. p. 352., 552.
211. Az 1916. évi tavaszi madárvonulás Kőszegen. — Der Frühjahrszug 1916 in Kőszeg. Ibid. p. 355., 575.
212. Adalék a hazai madárvonulás kísérleti megfigyeléséhez. — Beitrag zur experimentellen Beobachtung des heimischen Vogelzuges. Ibid. p. 363., 565.
213. AMBRÓZY I. gr.: Háború és madárvédelem. Irod. ismertetés. — AMBRÓZY St. Graf: Krieg und Vogelschutz. Literaturbesprechung. Ibid. p. 369., 569.
214. DRESSER HENRY EELES. Nekrolog. Ibid. p. 396., 597.
215. Dr. FINSCH OTTO. Nekrolog. Ibid. p. 392., 593.
216. KOCYAN ANTAL. Nekrolog. Ibid. p. 391., 592.
217. WILAMOVITZ-MOELLENDORF W. Graf. Nekrolog. Ibid. p. 388., 589.
218. WAISBECKER ANTAL. Nekrolog. Kőszeg és Vidéke, XXXVI. 15. szám.
1917. 219. Adatok Magyarország madárfaun. — Daten zur Vogelfauna Ungarns. Aquila, XXIV. p. 7., 15.
220. A havasi szürkebegy előfordulása Zalavármegyében. — Das Vorkommen des Alpenflühvogels im Kom. Zala. Ibid. p. 114.
221. A tűzok Vasmegyében. — Die Grosstrappe im Kom. Vas. Ibid. p. 268., 282.
222. Flavisztikus széncinege — Flavismus an einer Kohlmeise. Ibid. p. 268., 282.
223. A füstí fecske és a fekete rigó fészeképítése az idei szárazságban. — Nestbau der Rauchschatzwalbe u. d. Amsel d. heur. Trockenzeit. Ibid. p. 267., 280.
224. A kabasólyom fecskevadászata. — Die Schwalbenjagd des Lerchentalks. Ibid. p. 267., 281.
225. A tőkés és nyíl farku récék mezőgazdasági kártékonyága. — Von der landwirtschaftlichen Schädlichkeit der Stock- und Spiessente. Ibid. 268., 282.
226. Jegyzetek az őszi vonulásról a Balaton vidékéről. — Notizen über den Herbstzug aus der Gegend des Balaton Sees. Ibid. p. 24.
227. PARLAGI BÉLA. Nekrolog. Ibid. p. 303., 309.
228. BÁRÓ SZALAI IMRE. Nekrolog. Ibid. p. 300 és 305.
229. Az erdei szalonka ivarának meghatározása. Vadászlap, XXXVIII. p. 160.
230. Gólya tömeges kóborlása. Ibid. p. 207.
231. Csaláncsucs. Magyar nyelv, XIII. p. 201.
232. Madárvédelmi tapasztalatok. Állatvéd. XIV. p. 50.
233. A fecskék vonulása júliusban. Term. Közl. XLIX. p. 784.
1918. 234. Kísérő szó az Aquila XXV.-ik kötetéhez. — Geleitwort zum XXV.-ten Band der „Aquila“. p. I—IV.
235. A siberiai rigó, új jelenség Magyarország madárvilágában. — Die sibirische Drossel, eine neue Ersch. in d. Vogelf. Ungarns. Aquila, XXV. p. 7.
236. Őszi megfigyelések a Balaton vidékéről 1918-ban. — Herbstbeobachtungen aus der Gegend vom Balatonsee im Jahre 1918. Ibid. p. 115.
237. MIDDENDORFF E. Necr. Ibid. p. 225, 228.
238. **A magyar birodalom madarainak névjegyzéke. — Nomenclator avium Regni Hungariae.** Melléklet az Aquila XXV. évf. 76 oldal. — Beilage zur Aquila XXV.
239. FREY A. Nekrolog. Kőszeg és Vidéke, 1918. 27. szám.
240. Háború után. Állatvéd. XV. 9—10. szám.

241. Madarak és fák napja Németországban. Ibid. p. 40.
1919. 242. A madarak nemzetközi védelme. — Internationaler Vogelschutz. Aquila, p. 7.
243. Őszi megfigyelések a Balaton vidékéről 1919-ben. — Herbstbeobachtungen aus der Gegend vom Balatonsee im Jahre 1919. Ibid. 41.
244. BEZERÉDJ IGNÁZ levele SIBRIK ANTAL győri alispánhoz. — Brief des IGNATZ BEZERÉDJ an ANTON SIBRIK. Ibid. 106., 128.
245. A nagykócsag állománya a Fertő taván. — Der Bestand der Silberreiher am Fertősee. Ibid. p. 106., 128.
246. Pásztormadár Vasmegyében. — Ein Rosenstar im Kom. Vas. Ibid. p. 110., 132.
247. A vörösnnyakú lúd újabb előfordulása Magyarországon. — Neuere Vorkommen der Rothalsgans in Ungarn. Ibid. p. 110., 132.
248. A rozsdástorku pipis (*Anthus cervinus* PALL.) Vasmegyében. — Der rot-ehlige Pieper (*Anthus cervinus* PALL.) im Kom. Vas. Ibid. p. 110., 132.
249. Gólyák decemberben. — Störche im Dezember. Ibid. p. 115., 137.
250. Madármegfigyelő állomások. — Vogelwarten. Ibid. 147.
251. Erdei szalonkák a fán. Hozzászólás. Vadászlap, XL. p. 12.
1920. 252. Törvény- vagy rendelettervezet honi madaraink védelméről. — Entwurf einer Verordnung oder eines Gesetzes betreffend den Schutz der heimischen Vögel. Aquila, XXVII. p. 7.
253. Adatok a Balaton és Velencei tó madárfaunájához. — Beiträge zur Vogel fauna des Balaton und Velenceer See. Ibid. p. 244, 264.
254. Hegyi billegetők (*Motacilla boarula* L.) az etetőn. — Gebirgsstelzen (*Motacilla boarula* L.) am Futterplatze. Ibid. p. 263, 281.
1921. 255. A trianoni béke és Magyarország madárvilága. — Der Friede von Trianon und die Vogelwelt Ungarns. Ibid. p. 41, 42.
256. Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921. őszén. — Herbstnotizen (1921) vom Balaton-See. Ibid. p. 129.
257. Ugartyuk (*Oedinenus scolopax* Gm.) Somogy megyében. — Türl (*Oedinenus scolopax* Gm.) im Kom. Somogy. Ibid. p. 177, 210.
258. Kanalasgémek (*Platalea leucorodia* L.) Vasmegyében. — Löffelreiher (*Platalea leucorodia* L.) im Kom. Vas. Ibid. p. 177, 210.
259. Siketfajd (*Tetrao urogallus* L.) a síkságon. — Auerhuhn (*Tetrao urogallus* L.) in der Ebene. Ibid. p. 177, 211.
260. A szajkó (*Garrulus glandarius* L.) károságához. — Zur Schädlichkeit des Eichelhäher (*Garrulus glandarius* L.). Ibid. p. 166, 198.
261. Sarki buvár (*Colymbus arcticus* L.) Kőszegen. — Polarseetaucher (*Colymbus arcticus* L.) in Kőszeg. Ibid. p. 186, 216.
- Tavaszi madárvonulási adatok: IV. és V. Jahresb. d. Com. f. ornith. Beob. Stat; HERMAN O. A madárvonulás elemei Magyarországon 1891-ig. Aquila II—XXVIII.
- Kéziratban lévő előadások: Madártani utazásom Észak-Norvégiában 180 vetített képpel; A madarak vonulásáról 43 vetített képpel.

A trianoni béke és Magyarország madárvilága.

Irta: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN.

A trianoni békeparancs ezer éves hazánk állapotát teljesen megváltoztatta, ősi mivoltából merőben kiforgatta. Nemcsak több mint felét veszítettük el népességünknek, hanem területünknek is jó kétharmadát. A győzők kardja lekanyarította szinte az egész Felvidéket, egész Erdélyt, a Délvidéket és nyugati részeinkből Moson-, Sopron- és Vasvármegyék jókora darabjait. Kiváltak a magyar szent korona országaiból Horvát- és Szlavonország és Fiume is. Annak a páratlan földrajzi egységnek, melyet a régi Magyarország alkotott, mindössze szívetája maradt csak meg, többnyire sík vagy hullámos vidék, néhány kisebb-nagyobb pusztá, helyelközzel dombos terület, kevés számottevő nagyobb folyó, mocsár és erdőség. Álló vizeink közül a mienk maradt ugyan legnagyobb tavunk: a Balaton és a Velencei-tó, de már a Fertő-tónak csak déli csücske. Hatalmas erdőségeink, az országunkat szinte gyűrűként övező Kárpátok hegybástyája, az erdélyi hegyvidék, a nyugatmagyarországi határhegység legnagyobb része és tengerpartunk a szomszédos államokhoz csatoltattak. Legmagasabb pontja az összezsugorodott Csonka-Magyarországnak csak a Mátra-hegység legkiemelkedőbb ormában haladja meg az 1.000 métert s túl a Dunán, Rohonc és Kőszeg közt, a már közel az osztrák határhoz eső Irottkő (883 méter) a legjelentékenyebb emelkedés. Megmaradt ugyan a legnagyobb pusztánk, a Hortobágy, de elvesztettük azt az érdekes, roppant futóhomokterületet, mely buckáival az Aldunáig terjedt és „deliblati homoksivatag” néven volt ismeretes.

Levagdalt végtagokkal mozdulni nem tudó törzsünk küzdi csak tovább az élet nehéz harcát, mert csupán fejünk, szívünk, tüdünk, gyomrunk működik még rokkant szervezetünkben.

Mindez a szörnyű megcsonkítás és felnégyelés merőben megváltoztatta tehát hazánk arculatját. Jellemző domborzati és vízrajzi viszonyaink lényegesen megmásultak s hajdani nagyszerű változatosságát természeti viszonyainknak egyszerűség bélyegzi immár.

Nagyon természetes tehát, hogy az ország mai szűkre szorult területén madárvilágunk egykori híres bősége és tarkasága is jócskán lepadt,

számban és fajban elszegényedett. Csonka-Magyarország hijjával van ama zónáknak, ahol egyrészt a mediterrán és keleti, viszont másrészt az északi és havasi fauna képviselői éltek vagy legalább is időszakosan gyakrabban mutatkoztak. Nagy madártelepeinkből is csak egyes hirmondók maradtak meg s általában a mostani határainkon belül avifaunánkból kiveszett az ősi jellemvonás, mert szinte merőben már csak a középeurópai alakokat foglalja magába, még pedig tulnyomóan azokat, amelyeket hova-tovább „kultur-fajoknak“ tekinthetünk. Egyedül a vonulás szaka hozhat talán még egy-egy érdekesebb vendéget hozzánk.

Amidőn 1918-ban közzétettem a magyar birodalom madarainak névjegyzékét (*Nomenclator Avium Regni Hungariae*)¹ 410 fajt és fajtát sorolhattam föl hazánk területéről, melyekhez azóta még egy faj, a mediterrán *berki poszáta* (*Cettia cetti* Marm.) járult² úgy, hogy avifaunánk 411 madáralakot foglalt magában. Hogy ez a szám a trianoni békeparancs után mennyire megapadt, azt akarom a következő sorokban röviden jelezni és kimutatni. A régi és a megcsonkitott terület madárvilágának összehasonlítását rendek szerint tüntetem föl s végül összegezem a részletekből kikerült adatokat.

Der Friede von Trianon und die Vogelwelt Ungarns.

VON STEFAN CHERNEL VON CHERNELHÁZA.

Das Friedensdiktat von Trianon hat den Zustand unseres tausend-jährigen Vaterlandes vollkommen verändert. Wir beklagen nicht allein den Verlust von mehr als der Hälfte unserer Bevölkerung, sondern auch gut zwei Drittel des Flächenraumes unseres Landes. Ganz Ober-Ungarn, ganz Siebenbürgen und Süd-Ungarn wurde uns weggenommen und schliesslich auch ein namhaftes Gebiet von West-Ungarn, welches Teile aus den Komitaten Moson, Sopron und Vas umfasst. Kroatien und Slavonien nebst Fiume sind auch aus den Ländern der heil. Krone ausgeschieden, somit entfällt uns auch das Meer und die Littorale.

Nur die Herzgegend verblieb uns von jener wunderbaren geografischen Einheit, welche das alte Ungarn darstellte, mit zumeist ebenen oder welligen Gegenden, kleineren oder grösseren Pusztan, Mittelgebirgen, wenigen Waldungen, Flüssen, Sümpfen. Von Seen verblieben uns zwar der Balaton und der Velenceer-See, vom Fertő-See jedoch nur noch ein

¹ Aquila XXV. 1918. Függelék 1—76. l.

² NAGY JENŐ és SCHENK HENRIK Délmagyarországban 2 példányban gyűjtötték s azokat intézetünknek ajándékozták.

geringer südlicher Teil. Unsere grossartigen, ausgedehnten Waldungen, die mächtigen Gebirgswälle der unser Land ringförmig umfassenden Karpathen, das siebenbürgische Hochland, der grösste Teil des west-ungarischen Mittelgebirges — die Ausläufer der norischen Alpen — wurden den Nachbarländern zugesprochen und angegliedert. Der höchste Punkt Rumpf-Ungarns ist nunmehr die 1.010 Met. hohe Spitze des Mátra-Gebirges und jenseits der Donau, der 883 Met. hohe „Geschriebene Stein“ zwischen Rohonc und Kőszeg, nahe zur Grenze Deutsch-Oesterreichs. Es verblieb uns zwar unsere grösste Puszta, die „Hortobágy“, dagegen verloren wir das riesige, hochinteressante Flugsandgebiet, die „Sandwüste von Deliblat“, welche im südlichen Teile des Temeser-Komitates sich bis zur Donau erstreckte.

Gleich einem verstümmelten Körper, mit fehlenden Armen und Beinen liegt nun Rumpf-Ungarn hingestreckt und kämpft mit seinen noch verbliebenen Organen — Kopf, Herz, Lungen, Magen — seinen schweren Kampf ums Dasein.

All diese schrecklichen Verstümmelungen, die Vierteilung des Landes, haben zur gründlichen Veränderung unserer Verhältnisse geführt. Das heutige Ungarn kann mit dem einstigem absolut nicht mehr verglichen werden, so gewaltig sind die hypsometrischen und hydrographischen Elemente seiner Bildfläche verändert. Die grossartige Abwechslung und reiche Verschiedenheit seiner Natur ist einer bescheideneren Einfachkeit gewichen.

Es ist also nur natürlich, dass unter den gegebenen Umständen und in auf ein Drittel seiner Grösse reduciertem Gebiete unsere einstmal berühmte und reiche Ornis auch eine gewaltige Einschränkung erlitten hat, nicht nur quantitativ, sondern auch qualitativ. Rumpf-Ungarn entbehrt nun jener Zonen, wo einesteils östliche und mediterrane, andersteils aber nördliche Formen und auch solche, die für das Hochgebirge charakteristisch sind (Alpenformen), lebten oder zeitweise erschienen. Von unseren grossen Vogelkolonien verblieben uns ganz wenige. Unsere Avifauna hat ihre Urwüchsigkeit wesentlich eingebüsst und enthält nunmehr hauptsächlich die gewöhnlicheren mitteleuropäischen Formen, welche man wohl unter den Namen „Kulturformen“ zusammenfassen könnte. Bruchstücke sind es vom einstigen Reichtum und nur die Zugzeit bringt vielleicht noch hie und da Seltenheiten in das beengte, kleine Ungarn.

Als ich i. J. 1918 die Namenliste der Vögel Ungarns (Nomenclator Avium Regni Hungariae) veröffentlichte,¹ konnte ich für unser Gebiet 410 Arten und Formen nachweisen, welche Zahl seither noch durch

¹ Aquila XXV. 1918. Anhang 1—76.

Cettia cetti MARM. ergänzt,¹ auf 411 erhöht werden muss. Wie sich dieser Bestand nach dem Friedensdiktat von Trianon veränderte, d. i. wie verschieden und ärmlich sich unsere Avifauna nun gestaltet, das mögen die folgenden Zeilen kurzgefasst darstellen.

Familia :	A fajok és fajták száma: Die Zahl der Ar- ten und Formen:	Veszteség — Verlust :	Marad: Ver- bleiben:
I. ALCIDAE	2	1. <i>Alca torda</i>	—
		2. <i>Fratercula arctica</i>	—
II. COLYMBIDAE	9	1. <i>Colymbus Adamsi</i>	8
III. PROCELLARIDAE	2	1. <i>Puffinus Kuhli</i>	—
		2. <i>Puffinus anglorum Yel-</i> <i>kouan</i>	—
IV. LARIDAE	22	1. <i>Stercorarius skua</i>	—
		2. <i>Sterna cantiaca</i>	20
V. PHALACROCORA- CIDAE	3	1. <i>Phalacrocorax graculus</i> <i>Desmaresti</i>	2
VI. PELECANIDAE	3	1. <i>Pelecanus crispus</i>	—
		2. <i>Pelecanus onocrotalus ro-</i> <i>seus</i>	1
VII. MERGIDAE	3	—	3
VIII. ANATIDAE	21	1. <i>Anas falcata</i>	20
IX. ANSERIDAE	11	1. <i>Branta leucopsis</i>	10
X. CYGNIDAE	3	—	3
XI. CHARADRIIDAE	15	1. <i>Cursorius gallicus</i>	—
		2. <i>Oedienemus scolopax in-</i> <i>dicus</i>	13
XII. SCGLOPACIDAE	30	—	30
XIII. OTIDIDAE	2	—	2
XIV. GRUIDAE	2	—	2
XV. RALLIDAE	8	—	8
XVI. IBIDAE	2	—	2
XVII. CICONIIDAE	2	—	2
XVIII. ARDEIDAE	9	1. <i>Bubulcus ibis</i>	8
XIX. PTEROCLIDIDAE	2	—	2
XX. PHASIANIDAE	4	1. <i>Caccabis saxatilis</i>	3
XXI. TETRAONIDAE	3	—	3
XXII. COLUMBIDAE	4	1. <i>Columba livia</i>	3

¹ Wurde in Südungarn durch EUGEN NAGY und H. SCHENK in 2 Exempl. gesammelt, welche sich in der Sammlung unseres Institutes befinden.

Familie :	A fajok és fajták száma: Die Zahl der Ar- ten und Formen:	Veszteség — Verlust:	Marad: Ver- bleiben:
XXIII. VULTURIDAE . . .	3	1. <i>Neophron percnopterus</i> .	2
XXIV. GYPÆTIDAE . . .	1	1. <i>Gypaëtus barbatus gran-</i> <i>dis</i>	—
XXV. FALCONIDAE . . .	34	1. <i>Astur brevipes</i>	—
		2. <i>Buteo communis anceps</i> .	—
		3. <i>Aquila nipalensis orien-</i> <i>talis</i>	—
		4. <i>Falco Felleggi</i>	—
		5. <i>Hiraaëtus fasciatus</i> . .	29
XXVI. STRIGIDAE . . .	15	1. <i>Glauucidium passerinum</i> <i>setipes</i>	14
XXVII. CUCULIDAE . . .	1	—	1
XXVIII. PICIDAE	15	1. <i>Dendrocopos leucotos Lil-</i> <i>fordi</i>	—
		2. <i>Dendrocopos medius splen-</i> <i>didior</i>	—
		3. <i>Picoides tridactylus</i> . .	—
		4. <i>Picoides tridactylus alpinus</i>	11
XXIX. ALCEDINIDAE . .	1	—	1
XXX. MEROPIDAE . . .	1	—	1
XXXI. CORACIIDAE . . .	1	—	1
XXXII. UPUPIDAE	1	—	1
XXXIII. CAPRIMULGIDAE .	2	—	2
XXXIV. CYPSELIDAE . . .	3	1. <i>Cypselus melba</i>	—
		2. <i>Cypselus murinus illy-</i> <i>ricus</i>	1
XXXV. HIRUNDINIDAE . .	3	—	3
XXXVI. BOMBYCILLIDAE .	1	—	1
XXXVII. MUSCICAPIDAE . .	4	—	4
XXXVIII. LANIIDAE	5	1. <i>Lanius excubitor Ho-</i> <i>meyeri</i>	4
XXXIX. CORVIDAE	14	1. <i>Corvus cornix valachus</i> .	—
		2. <i>Coloeus monedula collaris</i>	—
		3. <i>Perisoreus infaustus</i> . .	—
		4. <i>Pyrrhocorax graculus</i> .	10
XL. ORIOLIDAE	1	—	1
XLI. STURNIDAE	4	1. <i>Sturnus vulgaris Polta-</i> <i>ratskyi</i>	—
		2. <i>Sturnus vulgaris purpu-</i> <i>rascens</i>	2

Familia :	A fajok és fajták száma: Die Zahl der Ar- ten und Formen:	Veszteség — Verlust :	Marad: Ver- bleiben:
XLII. FRINGILLIDAE . . . 35		1. <i>Montifringilla nivalis</i> . . . —	
		2. <i>Acanthis cannabina medi-</i> <i>terranea</i> —	
		3. <i>Pinicola enucleator</i> . . . —	
		4. <i>Carpodacus erythrinus</i> . . —	
		5. <i>Loxia pytyopsittacus</i> . . . —	
		6. <i>Emberiza melanocephala</i> . . —	
		7. <i>Emberiza cia</i> —	
		8. <i>Emberiza cirrus</i> 27	
XLIII. MOTACILLIDAE . . 14		1. <i>Motacilla flava cinereo-</i> <i>capilla</i> —	
		2. <i>Motacilla flava Dom-</i> <i>browskii</i> —	
		3. <i>Motacilla flava melano-</i> <i>cephala</i> —	
		4. <i>Motacilla flava campestris</i> . . 10	
XLIV. ALAUDIDAE . . . 9		1. <i>Melanocorypha sibirica</i> . . —	
		2. <i>Lullula arborea Cherneli</i> . . —	
		3. <i>Galerida cristata meri-</i> <i>dionalis</i> 6	
XLV. CERVINIDAE . . . 4		— 4	
XLVI. SITTIDAE . . . 3		1. <i>Sitta europaea Homeyeri</i> . . —	
		2. <i>Sitta Neumayer</i> 1	
XLVII. PARIDAE 17		1. <i>Parus cyanus tianscha-</i> <i>nicus</i> —	
		2. <i>Parus atricapillus assi-</i> <i>milis</i> —	
		3. <i>Parus lugubris</i> —	
		4. <i>Parus cristatus</i> —	
		5. <i>Anthoscopus pendulinus</i> <i>caspicus</i> 12	
XLVIII. SYLVIIDAE . . . 57		1. <i>Accentor collaris sub-</i> <i>alpinus</i> —	
		2. <i>Sylvia orphea crassi-</i> <i>rostris</i> —	
		3. <i>Sylvia melanocephala</i> . . . —	
		4. <i>Sylvia subalpina al-</i> <i>bistriata</i> —	
		5. <i>Hippolais polyglotta</i> . . . —	
		6. <i>Turdus Naumanni</i> —	

Familia :	A fajok és fajták száma:	Veszteség — Verlust :	Marad: Ver- bleiben :
	Die Zahl der Ar- ten und Formen:		
		7. <i>Monticola solitaria</i> . . .	—
		8. <i>Saxicola hispanica xan- thomelaena</i>	—
		9. <i>Cinclus aquaticus</i> . . .	—
		10. <i>Cinclus aquaticus meri- dionalis</i>	—
		11. <i>Cettia cetti</i>	46
	411		340

Nagy-Magyarországon előfordult 411 fajból és fajtából tehát a Trianonban alkotott Csonka-Magyarország területén már csak 340 mutat-
ható ki, vagyis elvesztettünk 71-et, madáralakjaink összességének majd-
nem $\frac{1}{6}$ részét. És veszteségünk még súlyosabb, ha tekintetbe vesszük,
hogy megmaradt madáralakjaink közül is egész sora a fajoknak lénye-
gesen megcsappant számban fészkel már nálunk, sőt egyáltalán nem.
Az utóbbi csoportba tartoznak: 1. *Phalacrocorax pygmaeus*, 2. *Gelochelidon*
anglica, 3. *Egretta garzetta*, 4. *Lyrurus tetrrix*, 5. *Vultur monachus*,
6. *Gyps fulvus*, 7. *Syrnium uralense*, 8. *Glaucidium passerinum*, 9. *Nuci-
fraga caryocatactes relict*a, 10. *Accentor collaris*, 11. *Anthus spinoletta*,
12. *Turdus torquatus alpestris*. Nagyon ritka fészkelők pedig immár a:
Tetrao urogallus, *Aquila clanga* és *heliaca*, *Bubo ignavus*, *Corvus corax*,
Haliaeetus albicilla, *Tichodroma muraria*, *Erithacus philomela*, *Egretta alba*.

Von den in Gross-Ungarn nachgewiesenen 411 Vogelformen sind
demnach 71 zu streichen, es verbleiben daher für das Gebiet des in
Trianon geschaffenen Rumpf-Ungarns 340, d. h. wir verloren nahezu $\frac{1}{6}$ Teil
unserer Vogelformen. Unser Verlust ist aber umso schwerwiegender, weil
ja eine ganze Reihe der uns noch verbliebenen Arten als Brutvögel zur
Seltenheit geworden sind oder aber aus dieser Gruppe endgültig ausfallen.
Zu den letzteren gehören, also nicht mehr als ungarische Brutvögel zu
betrachten sind: 1. *Phalacrocorax pygmaeus*, 2. *Gelochelidon anglica*,
3. *Egretta garzetta*, 4. *Lyrurus tetrrix*, 5. *Vultur monachus*, 6. *Gyps fulvus*,
7. *Syrnium uralense*, 8. *Glaucidium passerinum*, 9. *Nucifraga caryoca-
tactes relict*a, 10. *Accentor collaris*, 11. *Anthus spinoletta*, 12. *Turdus*
torquatus alpestris. Als seltene Brutvögel gelten nur noch: *Tetrao uro-
gallus*, *Aquila clanga* und *heliaca*, *Bubo ignavus*, *Corvus corax*, *Hali-
aëtus albicilla*, *Tichodroma muraria*, *Erithacus philomela*, *Egretta alba*.

Köszeg, 1921. október 31-én.

Madártani vázlatok a Pancsovai Nagy Rétből.

1909—1917.

Irta : DR. NAGY JENŐ.

A Magyar Alföld déli határán, ott ahol a Duna, Tisza, Bega, Temes és Száva egykor egy közös óriási mocsárterületre öntötték árvizeiket, dacára a folytonos lecsapolásoknak és folyószabályozásoknak még megmaradt egy jókora terület igazi „rét“, amely még különösen a tavaszi árvizek idején, most is hű képét nyújtja a Magyar Alföld ma már eltűnt folyómenti rétségeinek.

Egykor ezek a rétek, folyómenti mocsárterületek, Ujvidéktől kezdve egy összefüggő, néhol keskenyebb, néhol szélesebb sávot alkottak a Duna baloldali sekélyebb partvidékén, le egészen Pancsováig. Ebbe torkollott azután bele északról a Tisza az ő még szélesebb árterületével, a mely a Bega árterületével együtt, mint egy beltenger, szigetként körülfogta a Titeli fensikot. E beltenger a nagy tavaszi áradások alkalmával, amikor a magasabb pontok kivételével, mindent elborított az ár, s még az erdőségek is vízben állottak, nagyobb területet borított el, mint a Balaton egész víztükre. S mikor elvonult az árvíz, s csak a fenekekben, holt ágakban, morotvákban, barákban maradt vissza több vagy kevesebb víz, a mely életnedvvel látta el a mocsarak, tavak buja vegetációját, akkor fejlődött ki azután az alsótiszai és aldunai rétek igazi élete, amelyek szinte tropikusan buja növényvilágukkal és páratlanul gazdag madárfaunájukkal hazánknak Közép-Európában páratlanul álló természeti kincsét, látványosságát alkották.

S mi maradt meg belőlük?

Semmi! Az alsótiszai, csurogi, zsablyai s a híres mosorini, titeli rétekből semmi nincs már meg; a kovili rétek is eltűntek már, s csupán csak a Duna-ágak közt levő szigetek, galéria erdők maradtak meg itt ideig-óráig.

A Rudolfsgnad (Rezsőháza) és Leopoldova (Csenta) közti óriási mocsarak is mind már a multak emlékei közé tartoznak, és csak a Belegis, Zimony, Belgrád és Pancsova közti nagy dunai kanyarulatban fekvő tipikus aldunai „rét“ őrizte meg, minden szabályozási kísérlet dacára is épségét és eredetiségét, eltekintve egyes erdőségek és berkek kiirtásától.

A szeréms megyei Belegis és Pancsova ill. Zimony közt a Dunának egy igen erős nyugat felé hajló kiöblösödése van, s ebben fekszik az az árterület, az az aldunai rétság, melynek egyre fogyó, s már a közel jövőben bekövetkezhető szabályozás alkalmával teljesen eltűnő madárvilágáról óhajtok az alábbiakban némi vázlatos képet nyújtani.

E nagy árterület tojásdad alakú s északon és keleten a Temes határolja. Kb 400 km² terjedelmű és nem oly mély fekvésű mocsaras terület mint pl. a kulpini vagy a Fehér mocsár volt, hanem igazi „rét“ amely csak áradáskor van víz alatt, s máskor legnagyobb része száraz, legelő, sőt művelhető föld is.

E rétségnek általánosan elfogadott és közismert neve nincsen. Torontóban legjobban ismerik „oppovai rét” elnevezés alatt, mert rendszeren Oppova (Ópáva) községnél szoktak bemenni a rétbe a torontói vadászok, halászok és földmivelők. Dél-Torontó községeiben pedig, melyeknek mindegyiknek van egy-egy jókora darab kaszálója, legelője a „Rét”-ben, egyszerűen csak „Rét”-nek „Ried”-nek nevezik ezt a területet. Hasonlóképpen

a Duna tulsó partján a szerémségi oldalon is Rét a neve. Pancsován pedig Budzsák-nak nevezik az egész árterületet.

Irodalomban keveset szerepel e rétség. A madártan klasszikusai, mint NAUMANN, BALDAMUS stb., e rétnak csak a szélét érintették a Dunán tett útjuk alkalmával, s így annak csak egyes pontjait emlegetik, pl. a „gém sziget“, „hadisziget“ Zimony mellett, vagy általánosságban csak a bánáti, katonai határőrvidéki, vagy aldunai mocsarokról szólnak.

Az újabb irodalomban Aldunai Rét, vagy Nagy Rét név alatt szerepelt párszor, s magam is ez utóbbi elnevezést használtam leggyakrabban. Mind e nevek azonban egyrészt csak lokális jelentőségűek, másrészt pedig egyáltalán nem jelölik meg pontosan ez érdekes területnek a helyét, azért legcélszerűbbnek tartom e rétet „Pancsovai Nagy Rét“-nek nevezni, mert ezzel úgyhiszem az „aldunai“ jelző is feleslegessé válik, ismeretes lévén Pancsovának aldunai fekvése.

A „rét“ elnevezést manapság már rendesen helytelenül értelmezik. Általában kaszálót vagy legelőt értenek alatta, pedig a rét fogalmához hozzátartozik az árvíz, s annak elvonulta után a mélyebb helyeken a zombékosok, mocsarak, tavak s az erők jelenléte is, amelyek azután még a legnagyobb szárazságban is kellő nedvességet nyújtanak a növényzetnek, s így buja kaszálók, s jól fizető földek vannak a réteken akkor, amikor már másutt minden kiszült a nagy szárazságtól.

Ilyenek voltak mind a folyóinkat kísérő árterületek, különösen pedig a dunai és tiszai rétek, s ilyen még manapság is a Pancsovai Nagy Rét.

Természetes öntözött terület ez, egyik oldalról a Duna, másik oldalról a Temes veszi körül, s e kettő közt pedig kisebb-nagyobb erek, ugynevezett „fok“-ok, aféle alföldi kisebb folyók szedelik át az egész területet. Ezek között legnagyobb a Viselja, amely a terület északi szélén a Temesből ágazik ki, és keresztül vágva az egész Rétet, Belgráddal szemben ömlik a Dunába. A Viseljából indul azután ki a Sibnica ér, amely Pancsovánál éri el a Dunát. Viszont a Rét nyugati feléből pedig a Rasova ér folyik be a Viseljába, amely az Otseš nevű hatalmas mocsárral körülvett tófenék vizének a lefolyása.

A Rét Oppova (Ópáva) község felé eső északnyugati részének a vize az u. n. Beszny fok-ba gyűlik össze, amely mint igen tekintélyes folyócska a Dunának egyik régi holt medrébe, az u. n. Öreg Dunába torkollik be.

Itt a Beszny fok-nál van a legnagyobb halásztelep is, amely nem éppen mindig a törvényszabta korlátokon belül, az árvíz lefutása után néha hihetetlen gazdag fogásokat szokott csinálni.

Hal a Rét valamennyi erében és tavában mindenütt bőven van. Hiszen a Rét valósággal haltenyésztő telep. Tavasszal a

nagy vízzel kijön ide a sok hal ívni, s itt fejlődik a fiatal ivadék a Rét tavaiban s mocsaraiban, amíg azután bele nem kerül a nagy Dunába.

Az imént említett ereken kívül, nem tulságos nagy szárazságok alkalmával állandóan víz van még a következő tófenekekben: Otses, Intača, Sirokabara, Lokvanicá-ban és Jezero-ban.

Óriási tavak ezek, igen széles náderdővel övezve; nyílt víztükrőről azonban alig lehet beszélni, mert a fehér vizirózsa (*Nymphaea*) teljesen beborítja leveleivel a víz felszínét. A náderdő azután lassanként átmegy kákás, sásos, kutyatejes részletekbe, amelyek már magasabb fekvésűek, s így csak nagyobb vizálláskor vannak vízzel borítva.

Ezek a tavak a Rét madárvilágának az igazi gyülekező helyei; ami madár a Rét területén megfordul, eltekintve az erdei és mezei fajoktól, az itt mind megtalálható.

Az egész Rétet a természeti viszonyok szerint a következő területekre oszthatjuk fel:

1. Mélyebb területek, nádasokkal övezett tavakkal.

2. Kissé magasabb fekvésű, nedves rétek, dús káka, sás és kutyatej (*Euphorbia*) növényzettel.

3. Még magasabb fekvésű, rendszeren kaszálóknak használt rétek, sással vegyített dús réti növényzettel.

4. Magas fekvésű homokos területek, miket legelőknak vagy helyenként s időnként szántóföldeknek s veteményföldeknek használnak.

5. Erdős és bokros területek.

Mélyebb területek, a már fentebb említett tófenekek, a Rét nyugati felében vannak. Itt fészkelnek, és itt tartózkodnak a Rét igazi jellemző madarai, a kacsá, a lúd, kárókatona, gémfélék; s a vonulás idejében, sőt enyhe télen át is, itt gyűlnek össze a vonuló madarak, látványosság számba menő sok ezernyi tömegekben.

A magasabb fekvésű Euphorbiás, sásos területek a Rét középső részein óriási területeket borítanak be. Itt is előszeretettel tanyáznak sekély vizálláskor a kacsafélék, *szárcsák vizicsibék*, s ha már a marha kellően lejárt, letaposta, a *sárszalonkák*, *godák*, *cankók* nagy csapatjai. A szárazabb helyeken, amelyek azonban még mindig nedves rétek, nagy számban él a *haris*.

Ez Euphorbiás, sásos rengetegben — melyek helyenként kisebb-nagyobb nádasokkal is tarkítva vannak — élnek a Rét énekesei, a *nádi-poszáták* és *sítkék*.

Magasabb fekvésű kaszálók főleg a Rét keleti részein vannak. Itt főleg *sárga billegetőt*, *harist* és némely évben sok *fürjet* találhatunk.

Legelőknak s helyenként szántóföldeknek használt homokos területek pedig a Rét szélein, tehát a Duna és Temes partján és délen Borcsa

és B árányos réti községek környékén vannak. Ennek madárvilága nem különbözik a délvidéki Alföld művelt területeinek madárfaunájától.

Nagyobb erdőségek, tipikus dunamenti berkek, Oppova (Ópáva) község határában az u. n. Besznyfok körül vannak. Gyönyörű őserdő részletek, természetes állapotok, ahol csak a Duna folyam uralkodik, amely egy helyen épít, máshol pedig rombol.

Ez erdőtől délre nem messze állott még egy fél emberöltővel ezelőtt Königsdorf, s a Duna partja felé pedig Albrechtsdorf községe, mindkettő azonban áldozata lett a Duna árjának. Lakóik elköltöztek, s a házakat elmosta az árvíz. Königsdorfnak nyoma sincs már meg, s csak az erdőt hívják róla „königsdorfi“ erdőnek; Albrechtsdorfnak utolsó házaiból pedig 1914-ben pár omladozó viskó állott még fenn.

Az erdőségek egyik része tiszta tölgyes szálerdő, aljnövényzet nélkül; másik része pedig nyárfa — fekete és fehér nyár, — roppant sűrű járhatatlan aljbozóttal, amelyet a vörösgyűrű som (*Cornus sanguinea*), kutya-benge (*Rhamnus frangula*) és fekete galagonya (*Crataegus nigra*) alkotnak. Ezt a bozótot még jobban összebogozzák ép az aldunai berkekre oly jellemző kúszónövények. Ilyen az alul kúszó szeder, azután a nagy magasságba is felkúszó erdei szőlő (*Vitis silvestris*), melynek néha karvastagságú kúszó szárai a nyárfák törzsére 15—20 m. magasságra is felkapaszkodnak. Iszalag (*Clematis*) helyenként szintén nagy mennyiségben lepi el a bokrokat.

E sűrű bokros aljú erdőségben, amely egy régi Duna-ág mellett húzódik el, az alföldi erdőségeknek körülbelül minden madarát megtalálhatjuk: *cinkéket*, *tarka harkályokat*, *légykapókat*, *vadgerlét*, a tölgyesekben az erdei *pintyet*, *fekete rigót*, *barátka posztátát*, *fülemilét* stb., azonkívül itt a nyárerdőben találjuk még a jellemző madarakat: a *szürke gémet* — telepekben fészkelve — és a *barna kányát*, szintén nagy számban fészkelve.

Kisebb nyárfás csoportok s bokros helyek vannak még a Duna partja felé, és egy nagyobb bokros terület van szintén a Duna partján az u. n. Cservenka, amely egy párhuzamos morotvával végighasogatott homokos terület, sűrű fűz, galagonya és kökény bokrokkal és nyesettfejú fűzfákkal. Az apró énekeseken kívül jellemző e területre a *függő cinke* és a *hamvas varju*, mindkettő fészkel is.

Elszórt fűzbokrok kisebb-nagyobb területen, még másutt is vannak a Réten a magasabb helyeken, s ugyanitt is mindenütt megtalálhatjuk a *függő cinkét* és *hamvas varjut*.

Az egész Rétet majd minden tavasszal elönti az árvíz, még pedig oly mértékben, hogy átlag 2—3 méter víz van a rét talaja felett, amikor azután csolnakon keresztül-kasul járhatunk a nádasok, bokrok felett, avagy a szálerdő oszlopos mennyezete alatt.

Az árvíz természetesen nagyban befolyásolja a madarak megtelepedését és költését. A sokáig tartó nagy víz elüzi a madarakat; mert először a

mély vízben nem tudnak élelemhez jutni, s azután eltünteti a fészkelő alkalmatosságot a nádist, ha pedig már fészkelnének, úgy a fészkeket teszi tönkre.

Ezért olyan szabálytalan a *kanalas gémnek*, *vörös gémnek*, *törpe kárókatonának* s *batlának* a Rétben való fészkelése.

A nyári és őszi árvizek már nem oly rendszeresek és nem is hoznak oly nagy víztömeget, s ezért nem is zavarják oly nagy mértékben a madárvilágot.

Ennyit kell tudnunk a Rét természeti viszonyairól, hogy hű képet kaphassunk erről az ősi területről, amely a maga őseredetiségében és vadságában a legpompásabb keret az itt nyüzsgő-mozgó nagyszerű madárélet számára.

1909-ben kerestem fel először a Pancsovai Nagy Réttet, s azóta — kivéve az 1915. és 1916. esztendőket, amikor a háború akadályozott — minden évben, különböző évszakokban, felkerestem ez őt vadont.

Nem mindig ugyanazon helyeket kerestem fel, s így az évek folyamán majdnem az egész Réttet bejártam. A legtöbbszor természetesen a madár-tanilag legérdekesebb részekben a Königsdorfi erdő, Beszny fok, Otses, Intača, Siroka bara környékén fordultam meg.

A különböző évszakokban tett kirándulásaim jegyzetei után megkísértem egy-egy képben vázolni a Rétnek a terület és évszak szerint változó madárvilágát.

1909. július 1.

1909. július első napjaiban voltam először lent a Réten. Azóta megboldogult sógorom, TÓTH JENŐ volt a kísérőm.

Belgrád alatt figyelhettem meg a Duna felett az első igazi „aldunai” madarakat, 3 *Plegadis*-t, 1 *Phalacrocorax carbo*-t, lejjebb Pancsovánál pedig 3 *Haliaeetus albicilla*-t. Egy hosszú homokzátony szélén üldögéltek, külön-külön jó távol egymástól.

A Dunaparton azonkívül sok *Ardea cinerea*, 2—3 *Ardea purpurea*, és 10—12 nagy sirály a Duna felett, ezek feltétlenül *Larus argentatus* minden valószínűség szerint *cachinnans*-ok voltak.

Pancsova alatt a Temes parti nyárfás berek felett 6 *Milvus migrans* kering; ugyanezek a Duna felett is szállonganak. Fészkelnek a Pancsova környéki berkekben.

Vizállás alacsony, a Duna homokzátonyai mind kint vannak a vízből; a Rétben mindenütt lehet járni, csak a mélyebb fenekekben van víz.

A Duna menti legelőkön sok a *Corvus cornix*; *C. frugilegus* egyet sem láttam. Pancsovától fölfelé haladva Torontálba pedig sok a *Corvus frugilegus*, különösen Tor-Vásárhely körül. Oppován (Ópáva) keresztül értem el a Rét északi peremét. Oppova község mellett utszéli akácson 6—7 *Lanius excubitor*-t láttam. A falu mellett átkelünk komppal a

Temesen s egy darabig homokos birkalegelőn haladva elérjük a régi Duna-ág mellett levő Königsdorfi erdőt. Egyik fele tiszta nyárfás — itt igen sok a *Milvus migrans* — másik fele tiszta tölgyes, itt pedig dominál a *Fringilla coelebs*.

2 nap mulva ismét ez erdő felé vetődtem, akkor is 5—6 *Milvus migrans* volt itt, de észrevéve, nyávogva keringtek az erdő felett, s erre a környékről kb. 30—40 drb. kánya sereglett össze, s mind igen magasan keringtek aggodalmasan nyávogva. Hangjuk viű-viű-vi, vi-vi, ha pedig nagyon aggódik a fészke miatt, akkor ezt így fejezi ki: viű-ve-ve-ve-ve.

Az erdő nyárfás részében 6—7 *Milvus* fészket találtam. Mindig a fa félmagasságában a főtörzs elágazásánál kb. 10—15 m. magasságban vannak a fészkek. Most azonban mind üres már. — Egy lelőtt *Milvus* gyomrában igen sok gabonacserebogarat, mezei pocok farkát s állkapcsait és disznószőrt — döglött disznóról — találtam.

Az erdőben van még elég *Muscicapa grisola*, *Parus major*, *Dendrocopus medius*; este egy *Syrnium aluco* hangját is hallottam. Faodvakban és kánafészkekben *Passer montanusok* is fészkelnek. Az erdő szélén a Beszny fok házai felé *Oriolus galbula* is gyakran szól; hasonlóképp az egész erdőségben mindenfelé hallani a *Turdus merula* énekét, mindkét faj fészkel itt. A tölgyes erdőben láttam még 1 *Cerchneis vespertinus*-t s 2—3 pár *Corvus cornix*-et; ez utóbbiak biztos fészkelők. *Sylvia atricapilla* szép énekét is gyakran hallottam. Biztosra veszem, hogy a bozótos erdőben ezek is fészkelnek. Igen sok *Turtur* is van az erdőben. Egy fészket is találtam, melyben 2 tojáson ült az anyamadar.

Bemondás szerint ősszel igen sok *Scolopax rusticola* van a Königsdorfi erdőben; tavasszal azonban nincsen. (?)

Az erdőmelléki holt Duna-ág partján 6—7 *Ardea cinerea*, 2—3 *Nycticorax griseus*; a víz felett 8—10 *Sterna hirundo*, 2—3 *Hydrochelidon leucoptera* és *nigra*. Beljebb a Rétben az Otses felé, kisebb baráokban, 6—8-as csoportokban kb. 30—40 drb. *Plegadis falcinellus*. Fiatalok is vannak köztük. Valószínű, hogy az Otses nádasáiban költenek.

Egy lelőtt *Plegadis* gyomrában 8—10 nadály (pióca) s pár csiborlárva volt. A madárnak igen erős bűze volt. Itt emlitem meg, hogy e madárnak erről a különös tulajdonságáról, a megnevezhetetlen, talán még a pézsmá illathoz legjobban hasonlító bűzéről az irodalomban mitsem olvastam. Pedig ez a szag különösen tavasszal, a párzás idejében oly erős, hogy én egy izben, egy alacsonyan a nádas felett repülő több 100 főnyi csapat szagát megéreztem! A Rétben élő pásztor mind ennek daczára megeszi s jóízűnek találja a batla husát, s egyik arra a kérdésemre, hogy nem bűdös a husa? azt felelte, hogy akkor bűdös, ha nincsen!

A kaszálókon sok a *Motacilla flava*, köztük azt hiszem, hogy lehetne találni *cinereicapillát* is.

Egy Euphorbiás réten, ahol a marha már letaposta a sást s füvet, s csak az Euphorbiák $1\frac{1}{2}$ m-es bokrai maradtak meg: egy ilyen bokorban egy *Anas boschas* fészket találtam 11 tojással. Az anyamadár lábunk előtt szállt ki a bokorból. Nedvesebb legelőkön sok a *Vanellus capella* és több csapat *Totanus calidris*. A magasabb gerinceken sok *Ciconia alba*, 50—60 drb. is álldogál.

A Temes vize felett egy igen rövid farku kis sas keringett, minden valószínűség szerint egy *Hiraaëtus pennatus* volt. A Duna felett naponként látok 4—6 *Larus argentatus cachinnans*.

A Duna partjától nem messze lakom az egykori Albrechtsdorf község megmaradt egyik házikójában. Ezen kívül még 6—8 ház volt akkor lakható állapotban, s laktak is benne. 1914-ben azonban már csak 1 volt, a többit elmosta az árvíz. Itt a házak körül volt *Hirundo rustica*, *Oriolus galbula*, *Lanius minor*, *Lanius collurio*, *Passer domesticus* és *montanus*, *Pica rustica*, *Motacilla alba*, mind fészkelve is. A környékbeli legelőkön sok a *Sturnus vulgaris*, melyekre *Falco subbuteo*-k vadásznak. A füzes bokrokban hallani a *Sylvia communis*-t, A réteken sok *Emberiza calandra* van; *Alauda arvensis*-t a Rétnek e táján nem figyeltem meg. A nádasokban *Emberiza schoeniclus*ok, a Réten pedig gyakran hallani a *Crex pratensis* hangját.

A kaszálók s legelők, de általában az egész Rétság felett sok *Cypselus apus* szállong; bemondás szerint a szerémségi Dunapart lösz falában fészkelnek, ezt később magam is megfigyeltem; azután Zimony, Belgrád magasabb épületein is 1.000-vel fészkel, hasonlóképp a Szemendriai vár falain is, legnagyobb részük tehát innen származik.

Az albrechtsdorfi községháza — az a ház ahol most lakom — és az Otses közti területen, tehát a Rét keleti felében, a kiszáradni készülő mocsarakban főleg sok volt az *Ardea cinerea*, a többi fajta itt csak elenyésző csekély számban szerepelt.

Az egyik kiszáradt nádasban egy *Anser ferus*-nak most már természetesen elhagyott fészkére bukkantam. Tavasszal, amikor készült kb. 30 cm. vízállás volt itt, most azonban már szárazon áll. Kb. 25 cm. a belső ürege, s 30 cm. magas, s az egész 50 cm. széles. Káka és nádszálakból áll, belseje káka s nád levelekkel kibélelve. Az albrechtsdorfi házak egyikénél egy itt a Rétnen kiszedett kb. 3 hónapos fiatal *szürke lúd* van, mely a házi kacsák társaságában teljesen otthonosan érzi magát.

Az Euphorbiás réten, mikor azt tavasszal 20—30 cm. víz borítja, igen sok *Fulica atra* fészkel. Az itteni halászok, kik a nagy víz idején az egész Rétet bekalandozzák, nagy pusztításokat visznek véghez többek közt a szárcsatojások közt is, s azt mondják, hogy csak addig élvezhető a szárcsatojás, amíg 4-nél kevesebb vagy 4 van a fészekben. Igen sok *Clivicola riparia* is van a réti vizek s nádasok felett. Ezek a szerémségi lösz partban

fészkelnek. Egy *Numenius arquatus*-t is láttam magasan húzni a Duna felé, de reggelenként többször is hallottam hangjukat a Duna felől.

A Königsdorfi erdő mellett elhúzódó holt Duna-ág szélén sok *Nycticorax griseus* leleskedik egész a parthoz lapulva zsákmányára. A Beszny fok körül is sok van ebből a fajból. Jóval kevesebb erre felé az *Ardea cinerea*. Ugyanitt 1—2 pár *Larus ridibundus* és *Hydrochelidon nigra* is volt. Az erdőben s a környékén gémtelepekről senki sem tudott, *Platalea*-k állítólag fészkelnek az O t s e s nádasaiban. A községháza körüli magasabb területen még a következő állatfajok fordulnak elő: *Erinaceus europaeus* a magasabb töltés oldalakban; *Emys europaeus* sok van a mocsarakban mindenfelé. *Tropidonotus natrix* szintén sok van. A réti pásztorok nagyon félnek tőlük s azt mesélik, hogy a juhnak megmarják a tőgyét, s erre az állat elpusztul. *Lepus europaeus* észak felől betérjed nyaranként a Rét szélső területeire, amikor azután jön az árvíz, akkor összeszorulnak a magasabb helyekre, s e folyton kissebbedő szigetekre azután könnyű zsákmányul esnek a halászságnak, kik ilyenkor tömegesen fogdossák össze, kézzel, bot segítségével a gyámoltalan tapsifüleseket. Ugyanígy járnak az ideszorult rókák is.

Foglyok (*Perdix*) szintén bejönnek a környező torontáli területekről; úgy ezek is mint a fürjek fészkeljait sokat szenvednek a nyári árvizektől.

A holt Duna-ág és a nagy Duna közt van egy homokos, fűzfabokros terület, mely a Duna partjai felé birkalegelő. E területen a Dunával párhuzamos erek húzódnak. Itt sok *Sturnus*; a pár elszórt ház környékén *Passer montanusok*, 1—2 pár *Corvus cornix*; a Duna homokzátonyán 30—50 *Larus argentatus cachinnans*, 6—8 pár *Hydrochelidon nigra*, *Sterna hirundo*, 1—2 pár *Ardea cinerea*.

Az albrechtsdorfi községháza tájáról kiindulva a Dunával párhuzamosan egy holt ág húzódik, két oldalt sűrű nádas. Itt sok *Fulica atra* még kicsiny fiókákkal; 1 *Anas boschas* ♀ 9 drb. fiatallal uszkál a síkvizen; 1 *Podiceps cristatus* is volt. Sok *Acrocephalus arundinaceus* énekel. 1 *Ardetta minuta*t is láttam. Erre már a b a n o v c e i legelő felé több az *Ardea purpurea*.

A Duna felett 2 *Phalacrocorax carbo* repül Zimony felé; a magasabb gerinceken itt is 50—60-as nagy csapatokban álldogálnak a *Ciconia alba*k.

A füzes bokros helyeken, gyakran hallani az *Anthoscopus pendulinus* hajszálvékony ciééé, ciééé-kelését. Öt magát, a fészket azonban nehezebb felkutatni. Ez alkalommal nem is tudtam fészket találni. Itt az Alduna környékén a magyarul is beszélő emberek „fügemadár“-nak hívják a függő czinkét, s a fészkeről az a hit van elterjedve, hogy az meleg tejfelben áztatva a legkitünőbb orvosság a szoptatós asszony fájós emlőire. Használják is úgy erre a célra, valamint a fogfájás elmulasztására is. Az egyik napon még hallottam reggel a *Cuculus* hangját is.

Amint látjuk július elején a madárvilág nem valami gazdag, igaz, hogy az e napokban érintett területek nem épen a legmadárdúsabb helyek, de az is igaz, hogy amíg költenek, vagy fiókáikat nevelik, addig énekük s járás-kelésük által sokkal jobban észre is vehetők, most pedig már elszéledtek, s csendesen bujkálnak a bozótban.

A Rét madárvilágának pedig a nagyobbik részét a vonulók teszik, amelyek most nyáron teljességgel hiányoznak, s így már ezért sem lehet nyár közepén oly nyüzsgő-mozgó élet mint ősszel-tavasszal.

A fő gyűlhelyeket pedig, a mélyebb víztükröket, mint az Otses-t, Intača-t stb. ezuttal nem kerestem fel.

Ismét Torontál felé hagytam el a Rétet. Antalfalva mellett búza-keresztben 6 drb. *Corvus corax* üldögélt, 4 fiatal és 2 öreg. Igen közel 40—50*-re bevártak, különösen a fiatalok nem féltek. Antalfalva és Lajosfalva közt sok *Cerchneis tinnunculus*-t és *vespertinus*-t figyeltem meg.

1909. október 15.

Zimonyon keresztül Borcsára utaztam az árvizek által oly sokszor súlyosan meglátogatott kis réti falucsába. Gyönyörű verőfényes őszi időjárás; nappal meleg, de az éjjel hűvös. A Rétben kicsi a víz, csak az erekben és fenekekben vannak mélyebb vizek.

Borcsáról 16-án kocsin indulok az Intačá-hoz. A művelés alatt álló földek között, csak itt-ott kisebb nádas, s egy-egy terjedelmesebb száraz legelő. Pár *Circus pygargus* és *Corvus cornix* kerül szemem elé.

Az Intačánál, csak egy igen nagy csolnak lévén, melyet a sekély vizállásnál fogva nem tudtunk használni — kénytelenek voltunk a czombig érő vízben legázolni az Intača szigetére, ahol egy kis kezdetleges nád-kunyhó némi védelmet nyújtott a hűvös őszi éjen át.

Az Intača víztükre sűrűn fedve *Nymphaea* levelekkel. Ezek közt bujkál sok *Podiceps nigricans*, a nádasszéleken *Gallinula chloropus*ok és *Ortygometrak* futkároznak, sőt a hajnali órákban a *Gallinago gallinaria* is 10—12-es csapatokban.

Kacsa nem volt nagyon sok. Dominál most még az *Anas boschas*, azután van még kevés *Nyroca ferina* és *ferruginea*, *Anas strepera*, *querquedula* és *acuta*. Igen sok a *Circus aeruginosus*, 6—8 *Plegadis*. *Fulica* is volt kb. 50. drb. Érdekes, hogy a *Gallinula chloropus*ok, délután, de különösen este rendszeresen húznak. Szárcsaféle repüléssel, néha igen magasan húznak ide-oda a tó s nádasok felett. Ezt én már másutt is megfigyeltem, de mindig csak késő ősszel okt.—novemberben. Biztosra veszem, hogy ezek az ügyetlen repülők a vonuláshoz akarnak némi gyakorlatra szert tenni ez őszi szállodogálásukkal.

Alkonyatkor kezdtek húzni a libák az Intačára a Duna felől. Magasan jöttek. Egész éjjel jöttek-mentek; kisebb szüneteket nem számítva egész

éjjel csengett az érces gi-gá és li-lik. A hangjukról ítélve igen kevés a mély ga-ga-gá-zó *ferus*, a többi azután *fabalis* és *albifrons*. Ez utóbbi számát kb. 40%-ra becsülöm a *fabalis*ok 60%-ával szemben. A koromsötét éjjel egy a nádkunyhó felett áthúzó csapatból kilőtt példány is *Anser albifrons* volt. Persze nemcsak ez az egy csapat húzott át a kunyhó felett, hanem még sok más 100, de rendszerint magasan. Éjfél után már inkább a Duna felé húztak az Otses felől.

*Sturnus*ok nagy csapatokban hálnak a nádban. Hajnalban kacsák s libák alig húzott; csak napfelkölte után húztak a libák jobban, természetesen magasan. Láttam azonban 10 kisebb *Numenius*-t, valószínűleg *phaeopus*. *Hirundo* már nincs. *Motacilla alba* 20—30-as csapatokban a tó szélén. Egy *Circus macrourus* ♂ is átszállt a nádasok felett. Délután 10—12 *Ardea cinerea*.

Az Intačától a Rasova és Viselja erek összefolyásánál levő Kovilovo telepre mentem. Pár nyomoruságos viskó és halászkunyhóból állt az egész. Körülte helyenként művelt földek, kukorica, helyenként füzes bokros legelők, sásos, kákás, legázolt rétek s kissé feljebb északra egy kiszáradó félben levő nádnélküli sekély hosszú tócsa, ahol mindig a legtöbb madarat találtam.

Itt voltam a tanuja október 17-én d. u. az *Asio accipitrinus*-ok érkezésének. Kb. 40 drb. ereszkedett alá roppant magasságból, bakesóra emlékeztető rekedt kiáltásokkal. Kányamódra keringve egyenként szálltak alá, s a tó vize felett mindenütt csak baglyot lehetett látni. Eközben játékosan csapkodtak az arra kerülő *Circus*-okra és *Ardea cinerea*-ra, mely utóbbiak ijedt káromgással tértek ki, a könnyűszárnyú baglyok elől. A leszállt baglyok szép csendesen leültek az Euphorbiás rét bozótjába. Ugyanekkor egy 80—100 főnyi *Vanellus* csoport is érkezett észak felől, köztük volt 3 kis madár, amiket *Sturnus*oknak ismertem fel. A sekély tó szélén több nagy csapat *Totanus* és *Tringa species*, leginkább *Pavoncella*-k és *Tringa alpina*.

Alkonyatkor, jó későn, tömegesen húztak a libák s kacsák a tóhoz. Itt már több volt az *Anser fabalis*, sőt az egyik elejtett példány *Anser neglectus* volt, ha nem is teljesen tipikus. Jött még alkonyatkor *Numenius arquatus* is. Az *Asio accipitrinus*ok még sötétben is csapkodtak a szürke gémekekre a tó felett, sőt pár darab rám is csapkodott, oly közelségben, hogy majd leverték a sapkámat. Ez este, már jó sötétben egy nagy csapat *Anas penelope* is jött a tóhoz.

Másnap hajnalban a tó szélén egy alacsony fűzbokorba belebujva figyeltem a madárvilágot. *Pavoncella*, *Tringák*, pár *Numenius arquatus*, *Vanellus*, *Anas boschas* és *querpuedula*, sok *Anser fabalis* és *albifrons*; 6—8 *Larus ridibundus* volt látható.

Egy magános árva *Ciconia nigra*, leshelyemen észre nem vett, s egyenesen puskám elé került. Gyomrában föld, növényi részek, kevés hal-

pikkely és apró halgerinc maradványok. Hallottam, hogy 2 héttel ezelőtt Borcsától nem messze 30—40 drb. *Ciconia nigra* volt a réten. Kettőt lőttek is belőlük. Az én példányom tehát egy elkésett vonuló volt.

1 *Falco aesalon* kergette a tónál a *Tringá*-kat.

A házak illetve kunyhók, tehát emberi lakások körül volt: *Fringilla coelebs* 1—2 drb *Muscicapa parva* 2 drb. A háztetőn fogdossák a legyeket. *Passer montanus* elég számmal, 1 *Pratincola rubicola*, 8—10 *Pica rustica*. Ezek egész bizalmasak! 2 *Corvus frugilegus*; 2 *Cerchneis tinnunculus*.

A füzes bokrosban láttam és hallottam *Turdus musicus* és *merulá*-kat, *Parus major*-t; a legelők környékén *Carduelis elegans* és *Acanthis cannabina*-kat, s a terület felett átrepült egy pár *Coloeus monedula*. Mindenfelé pedig *Anthus*-ok (*trivialis*, *spinoletta* és *pratensis*) szpi-getnek.

A R a s o v a ér egyik hajlásából egy kb. 60-as csapat *Nyroca ferina*-t rebbentettem fel.

Alkonyatkor 2 *Haliaëtus albicilla* jött a tóhoz, s a víz szélén le is ültek. Egyik fehér farku öreg példány volt. 1 *Pernis apivorus* is átszállt a tó felett, azután egy 50—60-as csapat *Larus ridibundus*, hosszú laza csoportban. Más semmi, csak a már észlelt fajok.

Este ismét igen sok liba, kacsá s pár *Numenius arquatus* huzott.

Hajnalban igen sok *Anser* a tavon, amelyek éjjel gyűltek össze. Majd felszállnak s magasán huznak ide-oda. Ismét láttam egy *Anser albifrons*-t.

Sok *Pavoncella*, *Tringa*, *Vanellus* és 4—8 *Numenius arquatus*, utóbbiak hívásomra felém szálltak, s 1-et lelöttem. A tó felett átrepült 10 *Columba palumbus*.

A bokorban ülve 30*-re jött reám egy fiatal *Haliaëtus albicilla*, a jobb csővem azonban csütörtököt mondott, a bal pedig a vastag söréttel kihagyta a már távolabb levő madarat.

Egy 30-as csoport *Motacilla alba* is volt a tó szélén.

1910. március 24.

A Duna melletti Uj Banovcénél csolnakon kelek át a Dunán, s ott vagyok a Rét nyugati szélén, a Dunapartján. Március 23-ig szép verőfényes tavaszi időjárás volt, 24-én azonban hideg eső s hó kerekedett, mely egész d. u. tartott; fagyos eső, dara és erős szélvész az első napot meglehetősen elrontották. Utitársam BIRÓ BÉLA.

A Rét nagy része, az Euphorbiás területek, kaszálók mind víz alatt vannak; csak a grédák és magasabb legelőterületek vízmentesek. A Dunaparton egy magános kis házíká, a Bulik szállás-nak címzett és nevezett, amolyan csőszházféle fogad vendégül. S miután e gunyhó igen alkalmas helyen fekszik, a későbbi utaimon is rendszeren itt ütöttem fel a tanyámat. Széles sík legelőterület kíséri itt a Duna folyását, helyenként nyárfás és füzes bokros részletek. A Dunaparton lefelé pedig 2 km-re van egy nagyobb házcsoporth, juhász- és kanász-antalfalvai tótok és halászok laknak itt.

Ez a Balček szállás. Ettől délre szintén a Duna-parton van egy kb. 2 km. hosszú és 1 km. széles fűz és galagonyabokros sűrűség, apró erektől át és átszelve; igen sok öreg nyesett fejű fűzfa is van itt, melyek kedvelt fészkelőhelyei az itt számosan előforduló *Corvus cornix* és *Pica rustica*-nak. E bokros területet Cservenká-nak hívják.

A rossz viharos idő miatt csak a nádas területek széleit jártam be az első nap.

A Siroka bara most óriásivá növekedett víztükrén, amely avas náderdővel van övezve, ezer és ezer *Anas boschas*, *penelope* 200—300-as csapatokban, *Nyroca ferruginea* és *clangula*, *Anas acuta* össze-visszahuznak, mozognak egész délután. A víztükrör pedig feketélik a sok kacsától. Ezek a „vándorkacsák“, ahogy erre felé őket nevezik.

A nádasok szélén levő zombékosban pedig a bokáig érő vízben s a gyepen szintén ezával a *Gallinago gallinaria*. Nem egyenként, hanem százával szállnak fel egyszerre, még pedig, mivel a terület nagyon nyílt, jó messziről. Ugyanitt a vizes gyepen *Larus ridibundus*-ok — kb. 20—30 drb. — bogarásznak. Mindenfelé sok a *Circus aeruginosus*.

A ház körül *Corvus cornix* és *Pica rustica*. Mindkettő nagy előszeretettel tartózkodik a halásztelepek környékén, s a Duna partján, ahol fűzek és bokrok is vannak. A bokros helyeken már cippegnek a vonulásban levő *Turdus musicus*-ok.

Másnapra az eső elállt, kiderült. A Siroka bara és Intača terítve van kacsákkal. Folyton huznak egyik tótól a másikhoz, de legjobb huzás d. e. 11 óra tájban volt. A két óriási tavon megbecsülhetetlen tömegben vannak a kacsák. Legtöbb az *A. acuta*, azután a *Spatula clypeata* és *Anas penelope*; *querquedula*-k és *crecca*-k 100-as csapatokban mint seregélyrajok suhannak ide-oda. Sok a *boschas* is, de nincsenek oly nagy csapatokban és ezért nem tűnnek annyira fel. *Nyroca ferruginea*, *clangula* aránylag a többihez, *acuta*-hoz és *penelope*-hez képest nem sok van. Láttam még *Anas strepera* és *Nyroca feriná*-kat is. Meg vagyok győződve, hogy itt van most valamennyi európai kacsafajból; vizen ülő kacsák közt még az *Erismatura* 1—2 példányát is felismerni véltem, de ezt mint bizonyost nem merem állítani.

Feledhetetlen látvány, amikor az ezernyi madártömeg a lövésekre viharzugáshoz hasonló robajjal felrepül és hápogva, sipolva, füttyülve, zugva, sziszegve betölti az egész levegőteget. Nemsokára azonban ismét terítve a víztükrör; a nádasban rejtőző csolnakunkat nem is igen veszik észre. *Acutá*-k 20—30-as csapatokban sipoló hui-hui, hiejü-hiejü hangjukkal, süvöltő repülésükkel mindenkor legjobban feltűnnek. A *penelopé*-k 30—50-es rajokban, *Spatula*-k 6—10-es csapatokban; *boschas*-ok pedig már rendszerint páronként járnak. *Fulica*-kat is hallottam már a nádasban; hasonlóképen a *Luscinola melanopogon* is kezd már énekelgetni. *Anser fabalis*-oknak nyomuk sincsen.

Anser ferus 8—10 drb kergetőzik a Siroka bara nádasának belső szegélyén. Legtöbbször nem is látni, csak hallani őket.

Az első *Ardea cinerea*-t is 25-én láttam. *Botaurus stellaris* éjjel már búhog.

Gallinago gallinaria-k este, egyenként s kisebb laza csapatokban „csöszögve“ felszállnak s nagy magasságba emelkedve É. felé elvonulnak.

Este, amikor a hold feljön, zúgva-süvöltve huz a sok ezer kacsa, látni és löni azonban lehetetlen őket, oly tűneményes gyorsasággal vágódnak és suhannak e vándorkacsák. Napközben 2 *Haliaëtus albicilla* is keringett az Intača vize felett.

Másnap 1—2 *Totanus ochropus*-t, s kevés *Vanellus* figyelek meg. A Jezero széles viziükre felett ugyanazon fajok járnak-kelnek, amiket már tegnap is megfigyeltem. Már 4 *Ardea cinerea*-t látok. Ugyancsak ma látom az első nagyobb *Plegadis* csapatot (60 drb). Sokáig keringtek a nádasok s viziükrök felett. *Numenius arquatus* hangját is hallom napközben és éjjel is. A Cservenkával szemben s a folyó közepén levő homokszigeten d. u. kb. 50 drb *Anser fabalis* pihent, aludt. Ősszel és egész télen e homokzátonyok nagyon kedvelt helyei a ludaknak, melyek a szerémségi buzaföldeken jóllakva idejönnek inni s aludni. III. 27-én a Cservenka füzes bokrai közt a következő fajokat találtam: *Parus major* elvértve, *Turdus musicus* is elszórva; 15-ös csapat *Turdus pilaris* (március 25-én) egy *Phylloscopus collybita*-t is hallok cilp-calpolni, pár *Aegithalus caudatus*, 1 *Cerchneis tinnunculus*, 1 *Astur palumbarius*, 10—12 *Corvus cornix* és *Pica rustica*; ez utóbbiak a Balček szállás és az én tanyám körül. Ugyancsak a tanyák körül sok *Passer montanus* és kevés *domesticus*.

A dunaparti legelők környékén 4—6 *Alauda arvensis* és sok *Emberiza calandra*. Elszórt *Corvus frugilegus* csapatok és pár *Coloeus monedula*.

III. 27-én egy lőtt *Anas boschas* ováriumában teljesen kifejlett lágyhéju tojást találtam, amelyet a madár pár nap mulva megtojt volna. Bizonyíték arra nézve, hogy itt a Délvidéken mily korán költenek a kacsák.

Emlősök közül megfigyeltem a régi Dunatöltésben nagymennyiségű mezei pockot; azután megfigyeltem a vidrának a nyomait; bemondás szerint elég gyakori. Egy izben éjjel előttem ugrott be egy példány a vízbe, és sokáig hallottam a nádasban való csörtetését. Állítólag vadmacska is van, sőt nemrégiben lőttek is egyet. Miután azonban az egész Rét majdnem évente víz alá kerül, nem tartom valószínűnek az előfordulását.

28-án ismét az Intača és Siroka bara hideg vizében gázoltam. Ugyanaz az óriási madártömeg, s ugyanazon fajok. Ma is 2 *Haliaëtus albicilla* keringett — nem is nagyon magasán — a vizek felett, nagy riadalmat keltve azon részen a nyüzsgő madártömegben. *Circus aeruginosus*

nagyon sok van. Egy izben a lövésemre odajött egy, ahova a nádasba esett egy kacsám, azonban észrevett s odébb állt.

Március végén tehát még az átvonuló fajok dominálnak a Rét madárvilágában, s a helybeliek még csak kevés számban vannak jelen.

1911. április közepe.

Ismét a dunaparti Bulik szálláson lakom, utitársam ugyancsak BIRÓ BÉLA barátom. Változó szeszélyes tavaszi időjárás, általában meleg verőfényes napok. Most sincs „nagy vizállás“, csak a nádasok és rétek vannak víz alatt.

Igen sok a *Circus aeruginosus*; mindenfelé látni őket. A Duna partján 2—3 *Actitis hypoleucis*; a vizes legelők felett sok *Alauda arvensis* énekel. A fűzbokrok között *Turdus musicus* cippeg, *Phylloscopus collybita* és *Erithacus luscini*a énekel. A hol nádasokkal van vegyítve a füzes, ott a *Locustella naevia* pirreg és *Luscinia melanopogon* énekel. Ilyen helyen fészkel egész alacsony fűzfabokron *Pica rustica* is. A Duna és a Rét között állandóan járnak-kelnek a madarak, leginkább a gémek. Már sok az *Ardea cinerea*, de még több az *Ardea purpurea*. Sok a *Larus ridibundus* is.

A Duna mentén húzódó, csak helyenként ép régi töltésről befelé a Jezero, Intača, Otses felé már csak gázolva lehet menni. E nagy tavak most mind összefüggnek egymással. Az Euphorbiás réteken azonban átlag csak térdig ér a víz, s így a nádasok, kákás sásos bozótok nincsenek elöntve. Most már nincsenek itt az átvonuló „vándorkacsák“, s így hiányoznak az óriási madártömegek. A kacsák már majdnem mind párban vannak, s az óriási területen, nádasok bozótok közt mindenfelé el vannak szóródva. *Anas crecca* 10—12-es csapatokban jár. Az Otses nádasai felett messziről 6—8 *Platalea leucorodi*át láttam. *Anser ferus* 4 drb volt ugyanott. Ezek már kotlanak s így alig kerülnek szem elé. *Larus ridibundus* laza, 8—10 főből álló csapatokban igen nagy számban szállong a vizek felett. Az Otses, Intača vizei felett már az első nap folyamán több száz as csapat *Plegadis falcinellus*t figyeltem meg. Nyugtalanul járnak a nagy vizek felett, számukra nagyon mély a víz. Ha magasan szállnak, akkor „V“ alakot is felvesznek néha, a legtöbbször azonban az ő kigyózó rajvonalakban haladnak. Mindenfelé látni a párosával járó *Anas boschas*okat, ezek mellett csak elenyésző csekély számban látni *Anas crecca*, *querquedula*, *strepera*, *Nyroca ferruginea* és *ferina*, *Spatula clypeata* fajokat. A vizek szélén kevés *Gallinago gallinaria*, több nagy csapat *Pavoncella pugnax* és több csapat *Totanus* (sp.?). Este felé elég nagy számu *Nycticorax griseus*t is láttam, hol párosával, hol 6—12-es kis csapatokban. Másnap még a Siroka barában, a már észlelt fajokon kívül még megfigyeltem kevés *Fulicát*, 1 *Podiceps cristatus*t, sok *Gallinula chloropus*t és *Ortygometra* fajokat. Késő d. u. igen sok *Ardea purpurea*, *cinerea* és *Nycticorax* húz a Duna felől az Otses irányába, s mennek a könnigsdorfi erdőbe

hálásra. A vizek felett dél felől laza csoportban *Hirundok* érkeznek. (IV. hó 17-én). A Szerémségben már tegnap, 16-án is láttam *Hirundokat*, *Upupát*. 1 *Delichon urbica* is szállt a víz felett. A Cservenka fűzfáin kb. 8—10 pár *Corvus cornix* fészkel. 1 *Accipiter nisus* is volt itt. Ez természetesen csak vonuló.

Következő napon 8—10 *Cuculus* szállt kb. 2 m. magasan a vizek felett dél felől. *Plegadist* csak keveset, 10—14 drbot láttam *Larus ridibundus* igen sok van. Reggel egy 10—12-es csapat *Hydrochelidon leucopareíát* is láttam. A Duna jelett 8—10 *Cerchneis vespertinus* és 1 *Buteo communis* keringett. Előbbiek a Réten meg is szálltak. A dunamenti fűzesben *Erithacus lusciniá*, *Pyloscopus collybita* és *trochilus* énekel. A nádasokban *Locustella naevia*, s *Emberiza schoeniclus* énekel. *Acrocephalus streperusok* vízben álló fűzbokrok tövében csicseregnek. *Motacilla alba* alig egypár akad szemem elé, *M. flava* van elég sok. *Coloeus monedulat* 4—6 drbot, *Corvus frugilegust* egyet sem láttam. *Circus aeruginosus* igen sok. Párási hangja vékony ciéééé — nyávogás. Sebesülve félelmét s dühét ci-ci-ci-civel fejezi ki.

Dunai halászok beszélnek, hogy ők megfigyelték, hogy fent a szerémségi platón — buza földeken — költő *Anas boschas* fiókáit a meredek partról betaszította a Dunába, illetve annak a partjára. Ez nem valószínűtlen állítás, de hogy a kicsik szerencsésen átjutottak-e, az itt nagyon széles Duna tulsó partján levő Rétbe, az már nagyon is valószínűtlen.

1913. május 3.

Az 1912-ik évben nem tudtam lemenni a Rétbe. 1913-ban azonban kipótoltam a mulasztást, amennyiben 3-szor is lent voltam. Először május 3-án mentem le. Kisérőm SCHENK HENRIK. Gyönyörű szép tavaszi verőfényes idő. A víz kicsi, csak a fenekekben és nádasokban van, az Euphorbiás rétek, kaszálók száraz lábbal járhatók. Főhadi-szállás ismét a dunaparti Bulik szállás. Ép most virit az Euphorbia palustris; az embermagasságu, $\frac{1}{2}$ —1 m. átmérőjű remek szép sárga virágzatu bokrok, a Rét sötétzöld buja szőnyegében, gyönyörű látványt nyújtanak. A nádasok szélső területein mindenfelé pompáznak ezek a gyönyörű óriási virágbokrok. Az összefüggő Euphorbia réteken, nem oly impozánsak, mint a szélső füves területeken, ahol csak egyes magános bokrok állanak, s így azután hatalmas méreteket érnek el. E viritó Euphorbia bokrok — melyek a legszebb műkertnek is díszére válnának -- igazi ékességei, diszei a máskülönben is oly pompás vegetatiojú Rétnek.

A Bulik szállásból kiindulólág bejártuk a Jezero, Lokvanicza, Siroka bara, Intača, Otses nádasait és tavait. Az öreg nádat a legtöbb helyen a télen leégették, úgy hogy a fészkeléshez alkalmas össze-kúszált avas nádbozótok nincsenek meg. A vitzükröt majd mindenütt elborítja a Nymphaea és Nuphar levél. Siroka bara és Intača felé igen

gyakori az *Ardeola ralloides*, 10—12-es csapatokban. Kevés a *Nycticorax* és *A. cinerea* és sok az *Ardea purpurea*. *Botaurus* ümmög mindenfelé. A nyílt vizen egy pár *Podiceps cristatus*; a tó felett igen sok *Hydrochelidon nigra*, *Sterna hirundo* és *Larus ridibundus*. Kacsa igen kevés, az is *Anas boschas*. A Siroka barán 2 *Phalacrocorax pygmaeus* is került szemem elé. A nádas széleken pedig volt egy 30—40-es csapat *Pavoncella pugnax*.

Másnap, 5-én a Bulik szállástól északra kerülve, vizenyős legelőkön s Euphorbiás réteken keresztül lyukadtunk ki az Otseshez.

A vizenyős legelőkön 8—10 drb. *Vanellus*; egyik bara nádasában 10—15 pár *Anas boschas*, majd mind gácsér, s a viz felett húzott 6 *Hydrochelidon leucopareia*. A Jezeroba 1 *Anser ferus* húz be a Duna felől. Sok *Ardea purpurea*, kevés *A. cinerea*. Igen sok *Motacilla flava*. Egy szárazabb Euphorbiás réten egy *Asio accipitrinus* szállt fel előttünk a gázos fűből, 20—25 *re előttünk vergődve, hau-kogva a szárnytöröttet imitálta. Miután szorgos keresésünk eredménytelen volt, bizonyos hogy már fiatalok voltak itt, melyek nagyszerűen mimikrizálva láthatatlanok voltak a gázos környezetben. Az Otses körüli nádasokban volt pár *Anas acuta*, *Nyroca ferruginea*, *Spatula clypeata*, és sok *A. boschas*. 1—2 *Nyroca ferina*. Az alacsony fiatal nádasban, térdig érő vízben gázolva, nagy zajjal haladunk, s így minden madár már messziről felkel.

Az Otses vizirózsával borított víztükre felett egy *Haliaëtus albicilla* keringett. A tavon kevés madár. Egypár *Podiceps cristatus*, *Nyroca ferruginea*. Előbbi sok van itt, korrogó hangját mindenfelé hallani. A tó felett *Hydrochelidon nigrák*, *Sterna hirundok* és *Larus ridibundusok*. *Nyroca ferina* is több van itt, mint amennyi a szem elé kerül, mert tompa nyávogáshoz hasonló hápogását gyakran hallani.

Csolnakon átkelünk az Otsesen, s a nádasban megint gázolunk tovább. Itt még több a kacsa; *A. boschas* gácsérok 40—50-es csapatokban szállnak fel. Csupa gácsérok. *A. acuta*, *Nyroca ferruginea* és *ferina*; *A. crecca* és *querquedula* csak kevés számban és egy 40—50-es csapat *A. penelope* is. A Lokvaniczában több egyes, azután pedig egy 12-es csapat *Phalacrocorax pygmaeus*, és egy kb. 200-as csapat *Plegadis falcinellus* húzott az Intača felől. Egy karéjalaku vonalban jöttek, alacsonyan a nádas felett, a szél ép felőlük fujt, s mikor a hosszú vonal féloldalt rézsutos irányban átvonult a fejem felett, éreztem az ő különös átható erős pézsmaszagukat! Később ismét jött egy 14-es csapat. Láttam még egy *Aquila pomarinát* s pár nagy *Larus* sp.-t, valószínűleg *cachinnan*st, s hallottam pár *Anser ferust*. Volt még több kis csapat *Ardeola ralloides* és *Nycticorax*. Az Intača nádas felett egy 40—60-as csapat *Platalea leucorodia* szállott át, azonkívül *Hydrochelidonok*, *Larus ridibundusok*. A nádasok felett sok *Circus aeruginosus*; a nádasokban *Acrocephalus arundinaceus* karacsol és *Ortygo-*

metrak cippegnek s *Botaurusok* ümmögnek. A magasabb, szárazabb részekben igen sok *Crex* szól; *Coturnix* is gyakran pitypalatylol.

5-kén a Lokvaniczába megyünk, 4—6 *Phalacrocorax pygmaeus* és a rendes *Anas* fajok. Innen a Duna felé haladva egy kerek nádas fenekében, sűrű tavalyi nádban egy *Ardea purpurea* koloniát találunk. A telep kis kiterjedésű s kb. 50 fészekből áll. A régi avas nádban vannak a fészkek 1—1½ m. magasan a víz felett. Legtöbb fészkekben 1—3, némelyikben 4 tojás is volt. Némelyik még egész friss nádból is állott s üres volt. A madarak egy darabig a fejünk felett kvákgotak, később azonban elmentek. E gémtelep csak az idén jött létre és még most sem teljes. A telep közvetlen szomszédságában egy kis kerek nyílt víztükrön többször megfigyeltem egy 40—50 főnyi *Phalacrocorax pygmaeus* csoportot.

A dunaparti füzes, bokros helyen, *Locustellák*, *Acrocephalus streperusok* énekelnek. A vizek, nádasok felett mindenfelé látni *Hirundok*at, *Delichon urbicát*, *Clivicolákat*. *Ciconia albat*, 3 nap alatt mindössze csak egyet láttam a dunaparti legelőn. A Duna homokszigeteinek a szélén sorban ülnek a *Sterna hirundok*, s krij-egve fürödnek a vízben. Ezek — amint azt júniusban meg is figyeltem — itt fészkelnek a homokzátonyokon. A Réttel szemben a szerémségi meredek lösz part oldalában fészkelnek *Passer domesticusok*, több pár *Cerchneis timnunculus*, *Coloeus monedula*, *Athene noctua*, *Cypselus apusok* és *Clivicolák*.

1913. június 22.

Június végén ismét lementem a Rétbe. Két nagyobb, természetkedvelő tanítványom volt ezuttal a kísérem, akik a madárjelölés és fészkek-fényképezés nehéz munkájában igen nagy segítségemre voltak. Gyönyörű szép nyári időjárás. A víz most még kisebb, mint májusban volt; nem csak hogy az összes rétek és kaszálók szárazak, hanem még a sekélyebb barák is mind kiszáradtak, s a helyükön csak sár és pocsolya, s a bennük nyomorgó vizirózsák nagy tömegei maradtak meg. Már a Dunán való átkelésnél megfigyeltem 1 *Larus argentatus cachinnans*-t a Duna felett és egy-két *Sterna minuta*-t. A Bulik szállásban lakunk ismét. Először a Jezerót keressük fel. A tó felett, amely most mindenütt csak derékig ér, 50—60 drb. *Sterna hirundo*, 20—30 *Hydrochelidon nigra* és 6—8 *Hydrochelidon leucopareia* táncol és rikácsol. A vizirózsákkal teljesen beborított víztükrőről sok *Nyroca ferruginea* száll fel 4-es, 6-os csapatokban; *Anas boschasok* is igen nagy tömegekben vannak, de ezek nem annyira a nyílt víztükrökön, mint inkább a nádasokban levő kisebb tisztásokon szeretnek tartózkodni. *Spatula clypeata* van 1—2 drb. Elég sok az *Ardeola ralloides*, néha nagyobb 16 darabos csapatokban üldögélnek a vizirózsák levelein. E szép madarak dacára feltűnő fehér színüknek nagyszerűen mimikrizálnak. A vizirózsa fényes bőrnemű levelei ugyanis nem feküsznek rá mind a víztükrőre, hanem egy részük felhajlik, ezek azután fényesen

ragyognak: e ragyogó levelek és a nagyszámu fehér vizirózsa közepette úgy eltűnnek e madarak, hogy csak akkor vesszük észre őket, ha felrepülnek. Egy meglőtt példányt is csak akkor találtam meg, amikor már ugyszólván az orrom előtt volt.

Platalea leucorodia-t csak messziről láttam kettőt az Otses felett. A Jezerónál volt még 3—4 *Phalacrocorax pygmaeus* és két ízben 2 *Plegadis*. A mocsarak szélein a pocsolyákban igen sok *Totanus*, u. m. *ochropus*, *calidris*, *Pavoncella*, s ezenkívül a *Limosa aegocephala*-k 80—100-as csapatai. Ezek feltétlen a Rét zsombékos helyein költöttek. *Larus ridibundus* is van elég. *Ardea cinerea* csak 1—2 drb. *A. purpurea* már több, *Nycticorax griseus* 4—6 drb. Igen sok a *Circus aeruginosus*. *Botaurus stellaris*-ok még bugnak este felé, *Acrocephalus arundinaceus* és *streperus* még néha-néha énekelnek.

Másnap a gém-telepre megyünk. A telep, amelyet már a mult hónapban is meglátogattam, kb. 60—70 lépés hosszú és 40 lépés széles. Kb. 60—80 fészek van itt egymástól 2—3 m. távolságra. Sok fióka már annyira fejlett, hogy közeledtünkre kiszöktek a fészekből, s a fészek alatt bujkálnak a vízben. Sok fészek azonban még egész friss, s ezekben még tojások vannak. Több fészekben lyukasak a tojások, a mi *Circus aeruginosus* tolvajságának tudható be. A legérdekesebb, hogy a gémtelep kellő közepén egy *Circus aeruginosus* fészket találtam. A fészek egész alacsony, 1 m. átmérőjű, s látszik, hogy már régi. Oldala egészen be van futva a *Solanum nigrum* virágos indáival. Két fiatal, már majdnem repülős fióka van a fészekben, s egy záptojás, mely egészen el van temetve a törmekben. A fészek közvetlen közelében gémfészkek vannak és csodálatos, hogy mégis megtúrték e nagy tojásrablót. Valószínű, hogy a héjja az ő régi fészken már javában költött mikor a gémek ide telepedtek, s így nem is tudták már őt elzavarni. 2 *Circus aeruginosus* és 96 *Ardea purpurea* fiókot gyűrűztem meg a telepen.

Itt a telepen a mocsár egy bűzhödtt poshadtt fertővé vált a gémek piszkától és hulladékától; a térden felül érő vízben annyi a pióca, hogyha a lábammat felemeltem, 50—60 drb. is volt rátapadva a nadrágomra és cipőmre, amelyek mind az utat keresték a testemhez.

A következő napon, 24-én ismét a Jezerót és az Otses-t keressük fel. Csak a régi megfigyelt fajok, 2—3 pár *Plegadis*, páronként, néhány *Platalea* és ami itt bennt a Rétben nem oly közönséges, 12 drb *Phalacrocorax carbo* huzott át magasan a Jezeró felett. Az Otses környéki barátkban roppant tömegekben vannak az *Anas boschas*-ok. A vihar zugását véltük hallani, amint az ezernyi kacska egymásután szállt fel nádasok közti kisebb pocsolyákból. Az Otses víztükrének egyik részén kb. 100—120 drb. *Podiceps cristatus*, fiatal, öreg, volt összevegyülve. A tó felett láttam még 1 *Larus argentatus cachinnans*-t és pár *Phalacrocorax pygmaeus*-t.

25-én a Siroka barába megyünk. A tó egyik részén kb. 10—16 drb. *Larus ridibundus* és vagy 5—8 *Hydrochelidon leucopareia* fészket találtunk.

A vizirózsa leveleire van építve mindkét fajnak a fészke; előbbi szélesebb, magasabb, utóbbi egyszerűbb, gyengébb építmény, sőt a csupasz vizirózsa levélen is találtam 1 *Hydrochelidon leucopareia* tojást. A *Larus* fészkekben egynek a kivételével, ahol 3 drb. 2 hetes fióka volt, mindenütt csak tojások voltak. A *Hydrochelidonok*-nál pedig csak 1 fióka volt még. Természetesen valamennyit meggyűrűztük. A *Larus*-oknak éles csök-csök vagy csek-csek hangjuk mellett könnyen fel lehet ismerni a *H. leucopareia*-k gyöngytyuk-hanghoz hasonló rövid rekedt rikácsolását. Ezekon kívül még pár *Sterna hirundo* és *Phalacrocorax pygmaeus* mutatkozott a tó felett.

A Duna is kicsi lévén, sok a homokzátony és sziget, amelyek körül most élénk az élet. Sok itt a *Sterna hirundo*, amelyek között azonban kevés számmal *Sterna minuta*-k is vannak. E homokzátonyok tiszta csupasz folyami homokból állanak, melyeken nincs még egy fűszál sem, legfeljebb egy marhalepény vagy galyacska szakítja meg az egyforma szürkéséget. Már sok *St. hirundo* fészket, azaz tojást találtam, de a *St. minuta*-k tojásait sehogy sem tudtam megtalálni. Cselhez folyamodtam tehát. Hasra feküdtem a homokba, s erre két tanítványom homokkal betemetett annyira, hogy a testemből semmi sem látszott ki, sőt még a fejem is alig látszott, erre a félénk *minuta*-k is leereszkedtek a fészkeikhez, s így jól megjegyezhettem magamnak a helyet, hol a tojásokat keresnem kell, amiket azután homoksiromból kiugorva szerencsésen meg is találtam.

Fészkekről a *St. minuta*-nál még kevésbé lehet szó mint a *St. hirundo*-nál. Mert amíg ez utobbinál rendszerint volt 1—1 galytörmelék vagy nádszár, addig a *minuta*-nak a tojásai mindig a tiszta homok egy-egy kis gödörkéjében feküdtek. A tojások száma rendszeren 3—4 volt, s a színben nagyságban, alakban igen nagy változatosságot találtam. Ugyanezt mondhatom *St. hirundo* tojásairól is. Ez utóbbiaknak a tojásai már nagyon közel álltak a kikeléshez, egyik másikban már csipogott is a fióka.

St. minuta-k igen kedves kis madarak, élénk fürgé teremtések, melyek már kellemes, finom, a csiz csipegetéséhez hasonló csék, csék-elésőkkel is mindjárt feltűnnek a többi *Sterna*-k között. Ugyanitt a homokzátonyon fészkel még vagy 4—5 *Charadrius dubius* is.

Másnap 26-án reggel 4-kor már az Intácánál voltunk. Kacsák, mind *A. boschas*, óriási tömegekben voltak a tavon, melyek azután mind egyszerre repültek fel, s kezdtek huzni a szélrózsa minden irányában. Jött még 4 *Platalea*, egy pár *Phalacrocorax pygmaeus* s pár csapat *Limosa*, s e mellett még *Larus ridibundusok* és *Hydrochelidonok*. A nádasokban még kevés *Acrocephalus arundinaceus* énekel és a réteken még pár *Orex* is megszólal.

1913. nov. 1.

Az 1913-ik évben még november elején is lementem a Rétbe. Utitársam SZLÁVY KORNÉL volt.

Előzőleg esős idő járt, most azonban szép őszi időm van. A mocsarak, fenekek mind megteltek vízzel, s a legelők mind pocsolyák, melyet a marhák jól összejártak. Nagyon sok a *Gallinago gallinaria* és a *Vanellus capella*, amelyekből 200-as csapatokban van vagy 1—2.000 darab. Akad még kevés *Totanus calidris* és *Totanus ochropus* is. A Duna homokpartján egy *Falco cherrug* üldögélt s egy dunamenti baráiban egy *Alcedo ispida*-t figyeltem meg. Bent az Otstes felett egy *Haliaëtus albicilla* keringett, s mindenfelé sok a *Circus aeruginosus* és 1—2 *C. pygargus*. Délután 2 óra tájban a Cservenkával szemben fekvő homokszigetek felől szélvészként zugva jön magasan 2—4.000 drb. kacsá, 10—50-es csapatokban. Főleg *A. boschas*-ok és *penelopék*, s a magasból zugva levágódva valahol a Lokvanicán ereszkedtek le. Ez 10 percig se tartott, s azután egy kacsát sem lehetett többet látni. Csolnokon mentem be a Siroka barába. A viztükör majdnem üres, s egész délután alig jött néhány madár, 2—3 *Phalacrocorax carbo* s pár *Larus ridibundus*; az Intača szélén volt még 80—100 *Ardea cinerea* is egy csapatban.

Naplemente után a félhomályban megindult a kacsák huzása. Mint a vihar zugása jött ismét a sok ezernyi kacsá; suhogva, sziszegve, sipogva, hápogva, villámgyors siklórepüléssel, ide-oda vágódva zudultak alá a magasból, kisebb-nagyobb csapatokban. E tüneményes, szinte kísérteties játék csak vagy 10 percig tartott, s azután minden elcsendesedett. A legtöbb volt közöttük *A. boschas* és *A. penelope*. Jött még egy 40-es csapat *Numenius arquatus*, pár *Phalacrocorax carbo* s *Botaurus stellaris*, melyek még késő este is vau-kogtak. *Gallinago*-k is huznak este. Libáknak még hangját sem hallottam. Az Intača-hoz jött még pár *Numenius phaeopus* is.

Másnap hajnalban a Siroka barához mentem. *Anas boschas*-ok és *A. penelope*-k nagy tömegekben huznak a Duna felől a Lokvanica felé. Egy 30-as csapat *Anser fabalis* pedig az Otsestről jött és ment a Duna felé; később 9 drb. *Anser ferus* huzott az Intača felé. Nagy *Vanellus* csapatok járnak-kelnek, néha nagyobb *Totanus*-ok valószínűleg *T. calidris* is vannak közöttük, ez utóbbiak különben több, 10—30-as csapatban egyedül is láthatók. Jött azután egy 40-es csapat *Nyroca ferruginea* is. Délelőtt az Otstes felől jött egy kb. 80 főnyi *Anser fabalis* csapat. Déltájban SZLÁVY-ék felzavarták az Otstes és Lokvanica összes kacsáit, s ezek azután zugva süvöltve jöttek a Siroka barához, ahol egy darabig felriasztott darázsrajként keringtek s végre leereszkedtek a tó tükrére. Kb. 5.000 darabra becsültem a számukat; a zömük *A. penelope* és *A. boschas* volt, s egy-egy nagyobb csapat *Nyroca ferruginea* is volt közöttük.

A dunamenti bokros helyeken megfigyeltem a következő fajokat:

3—4 *Falco aesalon*, számos *Parus major*, *Regulus ignicapillus*. A legelőkön sok *Anthus pratensis* és *spinoletta*, *Corvus cornix*, kevés *C. frugilegus*, *Coloeus monedula* és *Alauda arvensis*. *Pica rustica* most kevés van erre.

1914. április 17.

Változékony szeles idők járnak, nagy árvizek mindenfelé. A Pancsovai Nagy Rét is víz alatt van egészen. Ahogy a magas szerémségi partról végig tekintünk a Réten, egy sárgászürke hullámozó tenger terül el előttünk. Nádasoknak csak a magas címere, bokroknak csak a teteje, magas nyárfáknak pedig csak a koronája látszik ki az áradatból. Innen, a kb. 25 m. magas partról csak halvány csikként látni a messzi torontáli partokat, de letről a víz színéről teljesen eltűnik a part a látóhatár aljáról. Rendes lakóhelyem a Bulik-szállás házikója is alig látszik ki az áradatból, s így most nem szolgálhat lakóhelyül. Hatalmas nagy csolnakba rakodunk be pár napi étellemmel, vastag takarókkal, bundákkal, elkészülvén arra, hogy esetleg a csolnakban kell majd meg is hálnunk. Rajtam és SCHENK HENRIK kíséremön kívül még 3 banovcei evezős volt a csolnakban. Dél tájban vágunk neki a nagy aldunai tengernek. Erősen szeles az idő, s kellemetlenül hullámozik a víz. Csak arról lehet megtudni, hogy már túl vagyunk a Duna medrén, hogy bokrok és fák állanak ki a vízből, máskülönben egy a Duna az ártér vizével.

Mindenfelé igen kevés a madár. Az erősen hullámozó vizeinken csak elvétve lehet látni kacsákat egyesével vagy kisebb csapatban. Pedig erős látszóval alaposan végigkutatom az egész vizeinket. A magasabb fekvésű nádasok teteje kb. $\frac{1}{2}$ —2 m. magasságra áll ki a vízből, s ez is igen ritka, úgy, hogy alig tud valami megbujni benne. 4 drb. *Anser ferus* volt itt párosával, s 2—3 *Podiceps cristatus*, kevés *Anas boschas*, *Spatula clypeata*. A Lokvanicza, Jezero, Intača óriási nádasának szintén csak a teteje áll ki; a vizeinken itt elszórt kis csapatokban van vagy 15—20 *Anas querquedula*, 8—10 *crecca*, kevés *strepera*, 8—10 *Nyroca ferina*, kevés *N. fuligula*, *ferruginea*. A nyílt vizen természetesen minden madár messze fölkel. Lemegyünk egész az Otsesig, de mindenütt csak a már erősebben hullámozó beláthatatlan vizek, madár pedig nagyon kevés. Majd észak felé igyekszünk, ahol az albrechtsdorfi házcsoporthoz még száraz helyet remélünk találni éjjeli szállásnak. Gyönyörű holdvilágnál értünk oda, s tényleg volt egy-két kunyhó, melynek ugyan mosta az ár a falait, s a kimosott falon a víz is benyomult a ház belsejébe, de amelyek legalább fedelet nyújtottak a hűvös tavaszi éjszakán.

Vagy 10—12 szerb halász szorult ide össze, akik itt, mint a Réten egyedül megmaradt szárazföldön telepedtek meg. Ők is panaszkodnak, hogy kevés a hal, a nagy víz miatt. Itt töltöttük az éjszakát, úgy pákászmódra. Másnap tovább evezünk a bokros füzes Počaričán keresztül a könnigsdorfi erdőbe. A fűzek már lombosak, de a nyárfák még csupaszok ;

a sudár nyárfák kb. 1½—2 méternyire állnak a vízben. Csolnakon járjuk be az erdőt; mindenütt lehet haladni, de a magasabb bokrok kiálló gallyai mégis arra kényszerítenek, hogy csak a tisztásokon és nyílásokon járjunk.

Itt már több a madár, mindenfelé hallani a *Parus majort*, *Phylloscopus collybita*. Mindjárt feltűnik vagy 4—5 *Milvus migrans*, 1 *Aquila pomarina*; 2—3 *Turdus merula*, *Dendrocopus medius*, hallom a *Certhiák* és *Aegithalus caudatusok* hangját. *Passer montanus* is van elég, harkályodvakban és régi gémfészekben fészkelnek. Az erdő felett *Ardea cinerea*ak húznak.

A gémek, s különösen azok hangja után indulva, az egyik nyiladék felett mihamar ráakadtunk a gémtelepre. A telep kb. 200 fészekből áll, melyek 20—25 m. magas, vékony fekete nyárfákon vannak. Némelyik fán 3—4 fészek is van; sok még csak most készül; most is hordják a gémek a galyakat. A telep kb. 200 lépés hosszú és 100 lépés széles; miután én e telepet 5 évvel ezelőtt még nem láttam, s azóta sem hallottam róla semmit, valószínűnek tartom, hogy csak ez évben jött létre; erre vall az is, hogy a legtöbb fészek még csak kezdetleges állapotban van. A gémek közül egyesek már kotlanak, a legtöbb azonban még fészket építi, s emellett nagy krákolva trombitálva verekednek.

A gémtelep széle felé úgy 15 m. magasan egy *Milvus migrans* fészkében fészkel egy *Falco cherrug*, melyre úgy lettem figyelmes, hogy a him zsákmányt hozott a kotló nősténynek, s a fészekbe szállt, majd engem észrevéve elrepült. A kotló nőstény oly rendületlenül ült a fészken, hogy a telepen tett lövéseinkre nem is reagált, csak a fa megkopogtatására repült ki.

Ugyancsak ebben az erdőben fészkel még valószínűleg 2 pár *Corvus corax*; a lövésektől megriadva ott keringtek az erdő felett. A *Milvusok* is természetesen itt költenek, de ezek most legfeljebb a fészkeiket építik vagy tatarozzák. *Turdus merula*ak már a nászdalukat éneklik. Az erdőben való csolnakázás nagy gyönyörűség, minden apró kellemetlenség dacára. Nagyon érdekes volt megfigyelni, hogy hogyan sütkéreznek a vízi siklók a bokrok tetején.

Ahogy a bokrok között bujkálunk csolnakunkkal, a szó szoros értelmében nyakunkba pottyán hol itt, hol ott egy jól megtermett sikló, nagy rémületére evezőseinknek: később rájöttünk, hogy ezek a kigyók, miután sehol másutt nem találnak szilárd pontot pihenésre és sütkérezésre, a bokrok ágaira kúsznak fel és ott szép szabályosan összetekerve sütkéreznek.

A nyárfá erdőt elhagyva a tölgyerdőt keressük fel, itt sokkal kevesebb a madár, mindössze *Fringilla coelebs* van szép számmal, amelyek már a nászdalukat fújják. Egy vágás szélén egy tölgyfán kb. 15 m. magasan van egy jó erős, magas, frissen készült fészek, egy *Astur palumbarius*

fészke. A kotló madár sem kopogtatásra, sem a fészekbe tett lövésre nem repül ki, végre oldalról, messziről sikerül a madarat, egy erős nőtényt meglőni. Máskülönbén még nagyon üres az erdő. A Beszny fok körüli füzes erdőben, azaz a kiálló koronáikon, pár *Phylloscopus collybita*, *Sylvia borin*, *Emberiza schoenichus*, *Corvus cornix*, *Pica lézeng*, a vizen pedig egy-egy pár *Anas boschas*. Ez utóbbiak a Duna partján levő elszórt nyesett-fejű fűzfákon is fészkelnek.

Az albrechtsdorfi községháza körül, ahol megháltunk, ahol vagy 7—8 düledező viskó van, sőt nagy részük már teljesen összedült, pár *Motacilla alba*, *Corvus cornix*, *Pica rustica* látható. Megfigyeltem még azonkívül 8—10 *Circus aeruginosus*, az Intača felett vagy 10—20 *Larus ridibundus* és egy pár *Hirundo rustica*.

Hazafelé tartva a banovcei Dunapartra, ismét keresztül szeltük az egész Rétet, de pár kacsán kívül semmit sem láttunk. *Ardea purpurea* csak a hangját hallottam éjjel. A nagy víz tehát elriasztja a madarakat és késlelteti a fészkelést; különben is a hűvös szeles idő miatt megkésétt az egész vonulás.

Április 9-én Zimonyból hajón Pancsovára, s onnan Torontálba utaztam a Lukácsfalvi Fehértóhoz. Zimonyból Pancsováig tehát a Pancsovai Rét déli határát jártam végig. Igen erős hideg szél fuj. Zimonymál 8—10 *Hirundo* magasan a város és a Duna felett. *Larus*okat Zimonytól egész Pancsováig egyetlen egyet sem láttam. Belgrád várfalain, s a város tornyain s házain igen sok a *Colaeus monedula*. A Belgráddal szemben fekvő Kozara szigeten az alacsonyabb fűzfák közül kiálló magas nyárfán egy *Milvus migrans* fészek van, mely fölött a 2 *Milvus*, *Corvus cornix*ekkel kergetőzik, verekedik. A szerb parton 1 *Cerchneis tinnunculus*, és pár *C. cornix*en kívül semmi sem volt. Zimonyból a milleneumi emlékmű tornyából nagyszerű kilátás nyílik az egész Rétre. Most ugyan vajmi keveset látni belőle, mert csak a fák koronái és a két szerencsétlen réti község Borsca és Bárányos vízben álló házai látszanak ki a sárgás áradatból. Itt most az utcákon víz folyik, s csolnokon lehet csak közlekedni. Sok ház össze is omlott.

1914. június 25.

Szép nyári időjárás. Most ugyan nincs előntve az egész Rét, de azért most igen nagy a víz, s csak a magasabb legelők és gerincek állnak ki a vízből. A dunai homokszigeteknek csak a tetejük látszik ki, s ott is természetesen nedves a homok, de nem is látni egy *Sternat* sem, de még *Larus*okat sem. Ismét a Banovce-vel szemben fekvő Bulik szállásban üjtük fel a sátorfánkat; kísérőm most is SCHENK HENRIK.

A ház körül, ahol máskor kukorica és burgonya földek vannak, most elvadult gazos rétek terülnek el. Itt és a legelőkön sok a *Motacilla flava*, kevesebb az *Emberiza calandra*; a bokros helyeken ott énekel a *Sylvia*

borin, az *Acrocephalus streperus*, és főleg estefelé az *Erithacus suecica cyanecula* is. Van még azután pár *Alauda arvensis* és *Crex. Hirundo* alig 1—2, *Delichon* és *Clivicola* már több jár a rétek és vizek felett. *Cypselus apus* szintén volt vagy 3—4. *Corvus cornix*, *Pica* van elég. A bokros helyek körül láttam még 5—6 *Lanius colluriot*, s a kaszálók körül pedig 1—2 *Carduelist*. *Emberiza schoeniclus* nincs valami sok; *Anthoscopus pendulinus* a gáton belül levő fűzfák között sok van. E fűzek most vízben állnak s így alkalmasak a fészeképítésre. Mihamar találunk is egy készülöben levő fészket, egy víz felett lógó fűzfaág végén.

Miután az Euphorbiás rétek mind víz alatt vannak, s a mély vízben lehetetlen egész a tavakig gázolni, csolnakra ülünk tehát és bevezünk a Siroka barába. Az idén nincs tavalyi avas nád, mert a tavaszi nagy vízben mind lerothadt és letört s a mostani új nád is gyenge, mert kb. 2 m. mély vízben áll. A letört s víz által összesodort nád mint vastag nádszönyeg fedi a víz felszínét, alkalmas pihenő s fészkelőhelyet adva különböző madárfajoknak. Még be sem érünk, már jön velünk szemben a Siroka bara vagy talán az Otses felől 8 *Platalea*, majd később ismét 3 darab. Mind a Duna felé, s azon keresztül a Száva felé igyekeznek.

A Siroka barából átmentünk az Intačába, mert ezek a mocsarak most mind összeköttetésben vannak egymással. Általában nem sok a madár; a mocsarak sekélyebb részein 3—4 *Ardea purpurea* és *A. cinerea*; a nádasokban 4 *Phalacrocorax pygmaeus*, 1—2 csapat *Nyroca ferruginea* s pár *Anas boschas*. Este is alig húzott 3—4 csapat kacsá. Azonkívül mind a 3 napon láttam egy-egy *Larus cachinnans* és egy *Larus fuscus*; külön-külön járt mindakettő a nagy tavak felett.

Hogy a *Larus fuscus* biztosan felismertem, azt csak annak köszönhetem, hogy Norvégiában mindig nagy figyelemmel kísértem e sirályokat, s így jól megismertem őket.

A Siroka bara vizirózsalevelekkel borított tükrén fészkel kb. 20 *Larus ridibundus*. A fészkek rendellenesen nagyok és magasak: bizonyára a nagy víz erős hullámozása miatt. Pár még üres, a többiben 2—2 tojás van. A *Larus*-ok fészkei között volt 2 *Sterna hirundo* fészkek is, melyek jóval alacsonyabbak és 3—3 tojás van bennök. Itt a Siroka bara sirálytelepe felett láttam először azt a két idegenszerű, a *L. ridibundus*-nál kissé nagyobb, de félig-meddig a *Falco subbuteo*-ra emlékeztető, merészen csapkodó madarat, amelyeket a környék összes sirályja mindig veszett rikácsolással űzött és kergetett: ez pedig 2 *Stercorarius parasiticus* volt. Ez északi madár, amely néha ugyan össze el-elvetődik nagyobb vizeinkhez, hogy mit keres most június végén nálunk, arra bizony nehéz felelni. Hosszu hegyes a szárnya, hosszú keskeny a farka, háta s szárnyai felül egész sötétek, hasa fehér, szárnyai alól feketén csikozottak. Ha a sirályok rátámadtak, akkor ezek mindjárt a tó, vagy a nádas felé vágódtak le,

ahol azután mesterien csapongva elmenekültek üldözőik elől. Néha azonban ők fogtak közre egy-egy *L. ridibundus*-t, s azt azután meg is szorongatták alaposan.

Másnap a Bulik szállástól kb. 2 km.-nyire északra a Dunából a Rétbe áramló éren mentünk be az Otseshez. Ez ér a Duna partján 6—7 m. széles, meredek partu és oly gyorsan rohan mint egy hegyi patak. A csolnakunkat csak úgy ragadta magával. Később azután a rétek között megesenesedik és sekélyebb lesz, s az előntött réteken csak arról ismerhető fel, hogy mentes a nádtól és vizinövényektől. Ezen az éren elérjük először az Otsest, majd azután a Lokvanicát, s a Siroka barát.

Ardea cinerea és *purpurea* nagyon kevés, ez utóbbiaknak tavalyi fészektelepe a náddal együtt teljesen eltűnt. *Ardeola ralloides* kb. 20—30 került szemem elé 3—6-os csapatokban. *Platalea*-kat a nap folyamán többször láttam 4—6-os csapatokban. Mind a Duna, azaz a Szerémség felé tartanak, vagy onnan jönnek; bizonyos hogy az Obedszka barán költenek a Száva mellett, s csak a táplálkozás végett járnak át ide. 2 darabot lőttünk is gyűjteményünk részére. *Nycticorax* is volt vagy 10—12, ezek is, valamint az *A. ralloides*-ek is mind a Száva felé járnak.

A ritka nádasban csolnakkal is lehet most menni. Kacsa csak helyenként van sok, ahol az összeverődött nádtörmeléken sütkérezni szoktak. Ily helyen néhol 100—200 *Anas boschas* is volt együtt. Elszórva kisebb csapatokban még *Nyroca ferruginea*, *Anas querquedula* és *A. crecca* is. A ritka nádasban találunk azután a vizen uszó *Podiceps cristatus* és *Fulica atra* fészkeket. Mind tele van még tojással. A költés tehát a nagy árvíz miatt erősen megkésett.

Az egyik vöcsökfészek törmelékén, közvetlen az anyamadár által gondosan betakart tojások mellett, ott ült egy kecskebéka. Hogy kerül ide ez a béka? Ha meggondoljuk, hogy messze területen nincs egy darabka szárazföld, ahol sütkérezne és zsákmányt foghatna, akkor egész természetesnek találjuk, hogy a béka nem véletlenül került ide, hanem tudatosan mászott fel a fészekre, ahol sütkérezni, de egyuttal táplálkozni is tud, a fészken és a tojásokon élősködő kövér legyekkel.

A *Podiceps cristatus*-ok még nagyban korrognak és karrognak, tehát még párosodnak. Sok fészek üres is volt még, ami azonban a halászok számlájára is írható, mert ép az egyik mesélte, hogy nemrég az Otsesen összeszedtek vagy 150 drb. vöcsök-tojást, s nagyszerű rántottát csináltak belőle. Ugyanigy dézsmálják meg ezek az emberek a szárcsák, kacsák, sirályok stb. tojásait is. *Ardetta minuta* bau, bau, formájú ugatását és a *Botaurus stellaris* ümmögését gyakran hallani.

A Siroka bara egyik végében, ahol a tavalyi nádból is megmaradt egy jókora darab, s ezért azután sűrű a nádas, *Anser ferus*-ok ga-ga-gáznak: feltétlenül itt fészkeltek s most a fiókáikat vezetgetik. *Circus aeruginosus*

alig van 3—4 pár; az avas nád hiánya miatt ők sem tudtak fészkelni az idén. *Phalacrocorax pygmaeus*-t is csak 4—6 darabot láttam. *Plegadis falcinellus* is csak vagy 4—5 volt. Az ő számukra különösen nagy a víz, azért hiányoznak is. *Ciconia alba*-t a 3 nap alatt mindössze csak egyet láttam, a nedves kaszálókon.

A legérdekesebbet azonban a Lokvanicában tapasztaltam, ahol az uszó nádtörmeléken a *Sterna hirundo*-knak egész fészektelepét találtuk meg. A már többször említett, szélről és ártól összehordott nádszőnyeg itt helyenként a sik víz közepén jó nagy területeket borít, amely azután a vizirózsa leveleitől úgy körül van véve, hogy azok többet nem mozdulhatnak. E nádtutajokra építették a fészkeiket a *Sterna*-k, még pedig amolyan kisebbfajta sirályfészkeket. Kb. 60—70 fészek van itt egymástól 1½ m. távolságra egy hosszukás kb. 50 m² területen. Van közöttük 3—4 *Hydrochelidon nigra* fészek is, amelyek nem nagyon féltették fészkeiket, mert közeledtünkre rögtön eltűntek a láthatárról.

A *Sterna hirundo*-knak ilyen módon való fészkelése teljesen új dolog volt előttem,¹ mert eddig csak a homokzátonyokon való fészek nélkül való költési módját ismertem. Az irodalomban is csak CHERNEL ISTVÁN említ hasonló dolgot, amikor a Velencei tavon *L. ridibundus* módjára nádtorzsára és zsombékokra rakták fészkeiket. Itt pedig hozzá még uszó, libegő alapra építették fészkeiket. Nagyszerű példája ez, e madár alkalmazkodó képességének. Máskor, mint pl. tavaly is, homokzátonyok csupasz fővenyében fészkel, most pedig, miután a zátonyok és szigetek víz alatt vannak, a tavakon keres magának megfelelő alkalmatosságot, mint nádtörmelékét vagy vizirózsa levelet, s ezen azután rendes fészket is épít magának. A fészkekben még csak tojások vannak, sok pedig közülök még teljesen üres.

A Lokvanica másik végében a vizirózsa leveleire most rakja a fészket 2—3 pár *Hydrochelidon leucopareia*. *Hydrochelidon nigra* volt elég, de a fészektelepüket nem tudtuk megtalálni. *Hydrochelidon leucoptera*-t csupán egyszer láttam egy darabot a nádasok felett repülni. Az Otses víztükrének a közepén, ahol a halászok a könnyebb halászhatalás végett kikaszálták a vizirózsát mindössze pár *Podiceps cristatus* és *Nyroca ferruginea* bujkál.

A következő napon ugyanezen fajokat figyeltem meg; a 2 *Stercorarius parasiticus*-t, *Larus cachinnans*-t és a *Larus fuscus*-t ismételtén láttam.

Amint láthatjuk a tavaszi nagy árvíz és a júniusi nagy vízállás sok madarat elriasztott, soknak megakadályozta a fészkelését, és amelyek mégis fészkeltek, azoknak egy havi késedelmet okozott.

1917. július 23.

A háboru engem is kiragadott otthonomból. Csak 1916-ban kerültem ismét haza, s ez évben még nem tudtam módját ejteni, hogy

¹ Leírását és fényképét l. Aquila XV. 1908. p. 280., 281.

lemehessek a Rétbe, s így csak a jelen évben láthattam ismét viszont ezt az oly érdekes ősvadont, amely az idén érintetlen vadságának oly pompájában diszlett, amilyenben azelőtt sohasem láttam. Az idén, de talán már tavaly is, nem jártak nagy marhacsordák keresztül-kasul a Rét emelkedettebb helyein, s így nem volt legázolva a Rét és nádas. Se ut, se csapás, mindenütt csak a sűrű szinte járhatatlan derékig érő, sással kevert réti növényzet, s a mellig érő *Euphorbia* bozót és az 1½ öles nádasok minden kilátást meggátló sűrűsége. Itt boldoguljon azután az ember!

Julius 23-án indultam el Titelről, s Rezsőházán, Csentán, Barandán keresztül érkeztem a Rét északi szélére, Oppovára (Opáva). Utitársam KLAAR VILMOS titeli ev. lelkész. Rezsőháza és Csenta közt egy igen érdekes területet szeltem keresztül, t. i. az egykori óriási Kulpin tó és mocsár medencéjét. Sajnos manapság már nyoma sincs itt a régi szép világnak, mindenfelé csak buza, kukorica és cirokföldek diszlenek. Csak az utmenti árok partján maradt meg még valami kevés az egykori Rétből, az ott tengődő réti növényzet képében.

Oppova község északi szélén, közvetlen a falu alatt, s a Baranda-Oppova közti országút mellett olyan gyönyörű kép tárult a szemünk elé, hogy ennek láttára egy a nyugateurópai viszonyokhoz szokott természetvizsgáló bizonyára a Nilus, vagy az Amazonas mellé képzelte volna magát. Egy kisebb, hosszú, keskeny bara van itt, egyik végén kis nádassal övezve, s itt oly tarka-barkaságban van a sok különféle vizimadár, s aránylag oly kis területen, s alig 200 lépésre az országúttól, hogy akár állatkerti tómedence benyomását teszi.

A parton, s a környező tarlókon, sőt még a buzakereszteken is vagy 30—40 *Ciconia alba* gubbaszt csoportosan, 6—8 pedig a vízben gázol; ugyancsak a vizet gázolja vagy 40 *Ardea cinerea*, 8—10 *Plegadis falcinellus* és *Ardeola ralloides*; s a viz felett rikácsolva, csérregve táncol egy jó csomó *Larus ridibundus* és *Sterna hirundo*.

Oppováról a Rét északi homokos legelőterületén áthaladva, a königsdorfi erdőt keressük fel.

Az erdőkörnyéki buja réteken sok a *Motacilla flava*, s pár *Acrocephalus palustris* is énekel. A nyárfa erdőben az *Ardea cinerea* telep még megnagyobbodott, minden fán van vagy 3—4 fészek. Most azonban már mind elhagyott, csupán csak 3—4-ben voltak még fiókák. Lent a bokrok s a föld még mindig piszkos és bűdös; még egy fészekből leesett anyányi fiókot is találtunk. Az erdő felett kering vagy 20—25 *Milvus migrans*, ezek is itt költöttek. Egyszer hallottam a *Corvus corax* hangját is.

Még a következő fajokat figyeltem meg az erdőben: 1—2 *Turdus merula*-t, 2 *E. luscinia*-t, sok *Ligurinus*-t, kevés *Muscicapa grisola* és *Parus ater*-t és a tölgyerdőben sok *Fringilla coelebs*-et. Azután igen sok *Turtur*-t, kevés *Lanius collurio*-t, s kétizben egy fiatal *Haliaeetus albicilla*-t.

Az erdőszéli barákon több *Totanus ochropus* is volt, a Beszny fok házai körül pedig elég gyakori az *Oriolus*. Az erdő felett egy ízben még 2 *Falco subbuteo*-t is megfigyeltem.

Az erdő nyugati szélén huzódó öreg Dunaág a nagy szárazság miatt majdnem teljesen ki van száradva. Itt kevés kacs, több *A. cinerea*. *A. purpurea* az egész Rétben egyet sem láttam. *Nycticorax* volt sok; ezek estefelé nagy számban huztak 10—10-es csapatokban a Duna felől. *A. ralloides* is volt szép számmal. Az erdő körüli mélyebb erekben, ahol még megmaradt egy kis víz, 40—50-es csapatokban voltak a *Ciconia alba*-k és tömegesen huztak egyik helyről a másikra.

A Beszny foknál, bár itt is jól megfogyott, mégis van elég víz. Itt a víz felett járnak-kelnek s helyenként meg is szállnak *A. cinerea*-k, *Nycticorax*-ok, *A. ralloides*-ek, s kevés *Larus ridibundus* és *Sterna hirundo*. Egy ízben 10—15 *Plegadis* is huzott a fok vize felett.

Másnap a Beszny foktól kiindulva átszeltük teljesen a Rét észak-nyugati részét. Reggel 8-tól d. u. 6-ig tartott ez a dsungel vándorlás, amely a járhatatlan sűrű bozótban, sásban, nádban, rettenetes árnyék nélküli hőségben oly fárasztó és megerőltető volt, hogy azt egyhamar el nem felejttem. Hozzá még vezetők és teherhordók, egy szerb disznópásztor, csak 11 óráig jött velünk, ekkor nem tudván magát kiismerni és nem bírván tovább a bozótban való gázolást, ott hagyott minket.

Eleinte az öreg Duna-ág mellett haladtunk, majd azt elhagyva dél felé indulva csak úgy torony iránt nekivágtunk az Otses irányában a végételen fü- és sástengernek. Csak a magas szerémi plató egyes pontjai és a szerbiai Avala-hegy szolgáltak irányító pontokul, a sűrű nádban azonban a nap állásán és az iránytűn kívül semmire sem támaszkodhattunk.

Előbb egy szekérut csapását követtük, amely egykor ut volt, most azonban alig hogy fel lehetett ismerni. Később ez is elmosódott, s akkor igazán csak úgy találomra haladtunk a felvett irányban. Dél felé kilyukadtunk az Otseshez; alig van benne egy kis víz, s a vizirózsák a sárban sanyalódnek. Egy *Haliaëtus* (fiatal) egész közélről repült fel a meder oldalából. A sekély vízben sok *Ardea cinerea* és *A. ralloides* gázol. Kacs, *A. boschas* és *Nyroca ferruginea* alig pár darab. 8—10 *Sterna hirundo*, 1—2 *Hydrochelidon leucopareia* és *nigra*, kevés *Larus ridibundus* és 2 ízben 2—2 és egy ízben 1 *Larus cachinnans*.

Ami azonban legjobban meglepett, az a *Phalarcorax pygmaeus*-ok nagy sokasága. Az Otses környékén mindenfelé lehetett őket látni, de egy helyen, különösen nagy számban voltak a nádas szélén levő összeverődött avas nádtörmeléken, oly sűrű csapatban, hogy egy sötétbarna sávként vették körül a mocsár vizirózsás tükrét. Az egyik, avas nádtól járhatatlan, sűrű nádasban folyton jöttek-mentek, krákoztak, krekegtak; megpróbáltam ide behatolni, de a mély vízben, s a vadul össze-vissza kuszált nádbozótban

lehetetlen volt előre jutni. Bizonyosra veszem, hogy ezek itt költöttek az idén; s az a 6—700 darab amelyik itt jár-kei, legnagyobb részét idei fiatal.

Hogy mily kitűnő helyek ezek a beszáradó mocsarak a halpusztító kárakatonák részére, azt bizonyítják azok a halmaradványok, amik tömegesen hevernek ott a tóparton. Legnagyobb részét $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{4}$ kg.-os halak voltak, melyeknek azonban csak a fejük és a közepük volt elfogyasztva. *Phalarocorax carbo* is jött egyszer vagy 40 darab, egész a fejem fölé.

Ugyanekkor jött az Intača felől egy 40-es csapat *Platalea*, később a Jezeronál is felszállt ugyanezen csapat. Miután a megmaradt régi nád és az egész Rét elhagyatottsága az idén különösen kedvező alkalmat nyújtottak a fészkelésre, bizonyosnak veszem, hogy az idén a *Platalea*-k is itt költöttek. Itt is jött egy fiatal *Haliaeetus*, egész alacsonyan repült el felettünk; úgy itt mint a königsdorfi erdőben bántatlanul hagytuk e szép madarakat, úgy is pusztulófélben vannak. *Plegadis* nem sok van, párszor láttam 8—10-es csapatot.

Az Intača környékén 1—2 *Sterna minuta*-t is láttam átrepülni. A sekélyebb helyeken kisebb csapatokban *Totanus calidris*-t is megfigyeltem. Ugyanitt még *Anser ferus* hangját is hallottam.

Az Ot ses-től a Duna felé még vadabb és járhatatlanabb a bozót; helyenként pásztornélküli félig elvadult disznókat riasztottunk. Miután észrevettük, hogy a disznók nyomán könnyebb haladni, két darabot egy ideig magunk előtt hajtottunk, de sajnos nem voltunk képesek ez uttörő disznókat sokáig a kívánt irányban dirigálni. Késő délután ismét ut nyomaira akadunk, s ezen haladva kijutottunk a Balček szálláshoz.

Itt pár *Pica* és *Corvus cornix*, s a Duna felett pedig több *Larus cachinnans*, a szigetek körül pedig sok *Sterna hirundo* volt.

A Cservenka felett még egy *Ciconia nigra*-t is megfigyeltem, amint a Duna és a Száva felé húzott.

A háborus évek alatt tehát, a le nem égetett, le nem vágott s marhák által le nem tiport Réiben a fészkelésre kedvezőbb viszonyok alakultak, s ennek tudható be, hogy a *Platalea*-k és *Phalarocorax pygmaeus*-ok annyira elszaporodtak.

Az 1909-ik évtől kezdve az 1917-ig, tehát 10-szer voltam lent a Pancsovai Nagy Réiben, még pedig a következő hónapokban:

Március végén 1910-ben

Április közepén 1911 és 1914-ben

Május elején 1913-ban

Junius második felében . . . 1913 és 1914-ben

Juliusban 1909 és 1917-ben

Október közepén 1909-ben

November elején 1913-ban.

E kirándulásaim alkalmával úgy időm, mint személyi és anyagi

segítségem rendszeren szűkre volt szabva, s emiatt az igen nehezen járható területen az alig hozzáférhető helyeken fészkelő fajokat megtalálni igen nagy nehézséggel járt. S miután megbízható vezetők teljesen hiányoztak, mindig csak saját tapasztalataimra és sokszor pedig a véletlenre voltam utalva, el lehet képzelni, hogy míg a területet és viszonyokat kiismertem, bele tellett pár nap, s mikor ez megvolt, akkor már rendszeren ott is kellett hagynom a Rétet.

Ilyen viszonyok mellett azután nem csoda, ha egyes fajoknak a fészkeléséről nem tudtam biztos adatokat szerezni. Hogy ezt megszerezhessük, ahhoz valóságos expedíciókat kellene szervezni, sem időt, sem költséget nem kimélve. Ennek pedig már itt a legfőbb ideje, a már közel jövőben bekövetkező szabályozás itt egy csapással mindent eltüntet majd a föld színéről.

Ujverbász, 1918. szeptember havában.

Ártéri füzes járulékos (vizi) gyökerekkel az árvíz elvonulása után.
Weidenwald im Inundations gebiete mit Adventiv-Wurzeln nach Abfluss des Hochwassers.

Dr. Nagy J. fényképfőlvétele. — Photographische Aufnahme von Dr. E. Nagy.

Die Vogelwelt des grossen Riedes von Pancsova.

VON DR. EUGEN NAGY.

Das grosse Ried von Pancsova, welches eine Flächenausdehnung von etwa 400 km² besitzt, liegt östlich jener Donauschlinge, in deren Ausbuchtung die Save der Donau entgegenströmt; die östliche Grenze dagegen bildet der Fluss Temes, welcher bei Pancsova ebenfalls in die Donau mündet.

In der Litteratur wird das Gebiet nur spärlich erwähnt. Die Klassiker der ornithologischen Forschung, wie NAUMANN und BALDANUS besuchten nur die Randgebiete und werden dieselben unter den Namen „Reiherinsel“ und „Kriegsinsel“ bei Semlin angeführt, oder aber als Moräste des Banater Grenzgebietes erwähnt.

In der neueren Literatur wird das Gebiet im allgemeinen „Unteres Donauried“ genannt; ich halte es am zweckmässigsten das Gebiet „Das Grosse Ried von Pancsova“ zu benennen.

Es ist ein gewaltiges Inundationsgebiet,*) vielleicht das einzige an der unteren Donau, oberhalb des Eisernen Tores, welches zur Zeit der Hochwässer noch regelmässig überschwemmt wird. Diese Überschwemmung erfolgt mit grösster Regelmässigkeit im Frühjahr — zu welcher Zeit über das ganze Ried die trüben Fluten eines 2—3 M. tiefen Binnenmeeres wogen — und bei längerer Fortdauer die Zahl der hier brütenden, auch sonst im allgemeinen selteneren Vögel — wie *Löffelreiher*, *Sichler*, *Purpurreiher*, *Zwergscharbe* — sehr beträchtlich vermindert.

Gewöhnlich aber liegt der grösste Teil des Gebietes trocken; es wird dann von einigen Wasserläufen durchzogen, welche das Flussbett der Temes mit demjenigen der Donau mehrfach verbinden und lässt sich in Bezug auf die Bodenbeschaffenheit und den Vegetationscharakter folgendermassen gliedern:

1. Tiefliegende Wasserflächen, völlig bedeckt mit den Schwimmblättern und glänzend weissen Blüten der Seerose (Siehe Tafel I., II.). Die bedeutendsten derselben sind Otschesch, Intatscha, Schiroka, Lokwanica und Jezero und ist in dieselben, wenn keine allzu-

*) Eine nähere Beschreibung des Gebietes s. *Aquila* XV. (1908). p. 274. etc.

grosse Trockenheit herrscht ständig Wasser zu finden. Diese Wasserflächen sind von ausgedehnten Rohrwäldern umgeben. In diesem Rohrwalde nisten: *Phalacrocorax pygmaeus* (wenigstens im J. 1917), *Ardea purpurea*, *A. cinerea* (2 Kolonien mit cca 80 u. 200 Nestern; die letztere Kolonie wahrscheinlich 1914 entstanden). Auf dem Seerosenblätterteppich der freien Wasserflächen brüten: *Larus ridibundus*, *Hydrochelidon leucopareia*; auf grossen Schwimmbänken, welche vorwiegend aus Bruch-Rohr bestehen: *Hydrochelidon nigra* und in nassen Jahren auch *Sterna hirundo*, welche sonst auf Sandbänken brütet.

2. Nasse Wiesen, mit üppiger, vorwiegend aus Cyperaceen und *Euphorbia palustris* bestehender Vegetation. Aufenthaltsort der *Fulica*, *Ortygometra*, *Gallinago*, *Limosa*, *Totanus*-Arten.

3. Höher gelegene Heuwiesen, mit gewöhnlicher Wiesenvegetation. Häufig vorkommend: *Motacilla flava*, *M. alba*, *Crex*, *Coturnix* etc.

4. Hochgelegene sandige Flächen, welche als Weiden, hie und da als Ackerfelder eine Verwendung finden.

5. Waldige und buschige Stellen, typische Galeriewälder, zum Teil reine Eichenbestände ohne Untergehölz, zum Teil aber Weiden- und Pappelhaine mit sehr dichtem, aus *Cornus*, *Rhamnus*, *Crataegus* etc. bestehendem Untergehölz, welches ausserdem durch *Vitis silvestris* und *Clematis* zu einem fast undurchdringlichen Dickicht umflochten wird.

Solche grössere Wälder befinden sich bei dem Dorfe Oppova und am sogenannten Beszny-fok. Nicht weit von diesem Walde südwärts standen noch vor einem Menschenalter zwei neu angesiedelte Dörfer Königsdorf und Albrechtsdorf, doch wurden dieselben von den Wogen der Donau weggeschwemmt. Von Königsdorf ist gar nichts geblieben, als der Name des Waldes, von Albrechtsdorf bestanden im Jahre 1914 noch einige Hütten.

Häufig vorkommende, auch nistend beobachtete Arten: *Aegithalos caudatus*, *Anthus pendulinus*, *Corvus cornix*, *Dendrocopos medius*, *Erithacus lusciniæ*, *Erithacus svecica cyanecula*, *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Milvus migrans*, *Muscicapa grisola*, *Oriolus galbula*, *Parus ater*, *Parus major*, *Syrnium aluco*, *Sylvia atricapilla*, *S. borin*, *S. communis*, *Turdus merula*, *Turtur communis*.

Verfasser begann im Jahre 1909 die ständige und systematische Beobachtung dieses Gebietes hinsichtlich seiner Vogelwelt durch jährlich wiederholte Excursionen und hatte Gelegenheit das Ried von Pancsova in einem Zeitraume von neun Jahren (1909—1917) in zehn Excursionen zu verschiedenen Jahreszeiten und unter den verschiedensten Verhältnissen durchzustreifen, damit die ornithologischen Erscheinungen in ihrer möglichsten Vollkommenheit notieren zu können. Der Zeitpunkt der einzelnen Excursionen, sowie die Namen der von Fall zu Fall beobach-

teten Vögel sind dem ungarischen Text zu entnehmen; hier konnte aus Raummangel nur eine Enumeration der beobachteten Vögel, nebst einigen Bemerkungen, gegeben werden. Die beigelegten römischen Ziffern bedeuten den Monat der Beobachtung.

Acanthis cannabina L. X. — *Accipiter nisus* L. IV. — *Actitis hypoleucos* L. IV. — *Aegithalos caudatus* L. III., IV. — *Acrocephalus arundinaceus* L. V., VI., VII. — *A. palustris* BECHST. VII. — *A. streperus* VIEILL. IV., V., VI. — *Alauda arvensis* L. — *Alcedo ispida* L. XI. — *Anus acuta* L. III., (zu Tausenden) V., X. — *A. boschas* L. III. (zu Tausenden, im Frühlingszuge; im Ovar eines am 27. III. erlegten Exemplares ein ausgebildetes Ei) IV., V., VI. (zu Tausenden). XI. (zu Tausenden). — *A. crecca* L. IV., V. — *A. penelope* L. III. (mehrere Hundert Durchzugsexemplare) V., X., XI. (zu Tausenden). — *A. querquedula* L. IV., V., X. — *A. strepera* L. III., IV., X. — *Anser albifrons* SCOP. X. — *A. fabalis* LATH. III., X., XI. — *A. ferus* BECHST. III., IV., V., VI., VII. (Nest) X., XI. — *A. neglectus* SUSHK. X. — *Anthoscopus pendulinus* L. VI., VII. — *Anthus pratensis* L. — *A. spinoletta* L. — *A. trivialis* L. X., XI. — *Aquila pomarina* BREHM. IV., V. — *Ardea cinerea* L. — *A. purpurea* L. — *Ardeola ralloides* SCOP. (auf der durch Blätter und Blüten der Seerose buntgefleckten Wasserfläche fast unbemerkbar). — *Ardetta minuta* L. — *Asio accipitrinus* PALL. 17. X. Ankunft von 50 Exempl. V. — *Astur palumbarius* L. III., IV. — *Athene noctua* SCOP. V. (nistet in Höhlungen am steilen Lössufer). — *Botaurus stellaris* L. — *Buteo communis* LESSON. — *Carduelis elegans* STEP. — *Cerchneis tinnunculus* L. Brutvogel. — *C. vespertinus* L. (im Walde). — *Certhia familiaris* IV. — *Charadrius dubius* SCOP. (brütet auf Sandbänken). — *Ciconia alba* BECHST. — *C. nigra* L. VII. (18. X. verspäteter Durchzügler; Mageninhalt Fischreste). — *Circus aeruginosus* L. — *C. macrourus* GM. X. — *C. pygargus* L. X., XI. — *Clivicola riparia* L. Brutvogel. — *Colaeus monedula spermologus* VIEILL. — *Columba palumbus* L. X. — *Corvus corax* IV., VII., X. — *C. cornix* L. — *C. frugilegus* L. — *Coturnix communis* BONN. V. — *Crex pratensis* BECHST. V., VI., VII. — *Cuculus canorus* L. IV., VII. — *Cypselus apus* L. (Nistet in Steilwänden der Lössufer). — *Delichon urbica* L. — *Dendrocopus medius* L. — *Emberiza calandra* L. III., VI., VII. — *E. schoeniclus* L. IV., VI., VII. — *Erismatura leucocephala* (?) III. — *Erithacus svecica cyaneula* MEYER et WOLFF VI. — *E. luscini* IV. — *Falco aesalon* TUNST. X., XI. — *F. cherrug* GRAY IV., XI. — *F. subbuteo* L. VII. — *Fringilla coelebs* L. — *Fulica atra* L. — *Gallinago gallinaria* O. F. MÜLL. III. (zu Tausenden) IV., X., XI. (zu Tausenden). — *Gallinula chloropus* L. IV., VII. — *Haliaëtus albicilla* L. — *Hiraaëtus pennatus* GM. VII. — *Hirundo rustica* L. — *Hydrochelidon leucopareia* TEM. (Nester auf

Schwimmlättern der Seerose). — *H. leucoptera* TEM. VII. — *H. nigra* L. (Nester auf Schwimmbänken, welche aus Rohr-Fragmenten bestehen). — *Lanius collurio* L. — *L. excubitor* L. — *L. minor* GM. VII. — *Larus argentatus cachinnans* PALL. V., VII. — *L. fuscus* L. VI. — *L. ridibundus* L. (Nester auf Schwimmlättern der Seerose). — *Lagurus chloris* L. VII. — *Limosa aegocephala* BECHST. VI. — *Locustella naevia* BODD. IV., V. — *Luscinola melanopogon* TEMM. III. — *Milvus migrans* BODD. — *Motacilla alba* L. — *M. flava* L. — *Muscicapa grisola* L. VII. — *M. parva* BECHST. X. — *Numenius arquatus* L. — *N. phaeopus* L. — *Nycticorax griseus* L. IV.—VII. — *Nyroca clangula* L. III. — *N. ferina* L. III., IV., V., X. — *N. ferruginea* GM. — *N. fuligula* L. IV. — *Oriolus galbula* L. VII. — *Ortygometra porzana* IV., V., X. — *Parus ater* L. VII. — *P. major* L. — *Passer domesticus* L. — *P. montanus* L. — *Pavoncella pugnax* L. — *Perdix cinerea* LATH. — *Pernis apivorus* L. X. — *Phalacrocorax carbo* L. VI., VII., XI. — *Ph. pygmaeus* PALL. V., VI., VII. (cca 700 St.). — *Phylloscopus collybita* VIEILL. III., IV. — *Ph. trochilus* L. IV. — *Pica rustica* SCOP. — *Plegadis falcinellus* L. III.—VII., X. (Die Vögel besitzen einen starken, eigenartigen, am besten noch mit Moschus vergleichbaren Geruch, welcher sich manchmal — besonders zur Brutzeit — zu solcher Intensität steigern kann, dass sogar bei fliegenden Scharen fühlbar ist). — *Platalea leucorodia* L. IV., V., VI., VII. (Wahrscheinlicher Brutvogel). — *Podiceps cristatus* L. IV., V., VI., VII. — *P. nigricans* SCOP. X. — *Pratincola rubicola* L. X. — *Regulus ignicapillus* TEMM. XI. — *Scelopax rusticola* L. (angeblich nur im Herbst). — *Spatula clypeata* L. III.—VI. — *Stercorarius parasiticus* L. VI. — *Sterna hirundo* L. V., VI., VII. (brütet gewöhnlich auf Sandbänken; bei hohem Wasserstande auf Schwimmbänken, bestehend vorwiegend aus Rohr-Fragmenten, und auf Seerosenblättern). — *St. minuta* VI., VII. (Nest eine einfache Sandgrube). — *Sturnus vulgaris* L. VII. — *Sylvia atricapilla* L. VII. — *S. borin* BODD. IV., VI. — *S. communis* LATH. VII. — *Syrnium aluco* L. VII. — *Totanus calidris* L. VI., VII., XI. — *T. ochropus* L. III., VI., VII., XI. — *Tringa alpina* L. X. — *Turdus merula* L. — *T. musicus* L. III., IV., X. — *T. pilaris* L. III. — *Turtur communis* SELB. VII. — *Vanellus capella* SCHAEFF. III., V., VII., X., XI. (zu Tausenden).

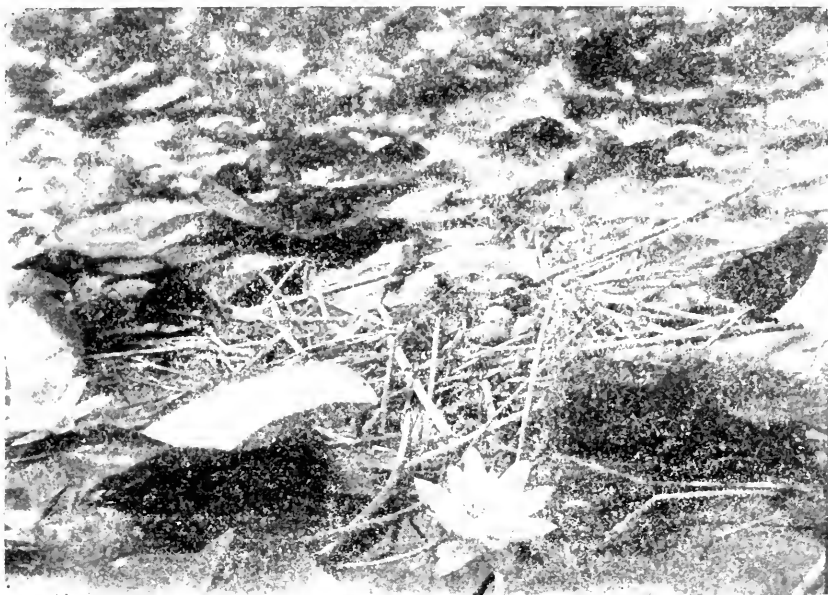

Sterna hirundo telep tavirózsamezön. — *Sterna hirundo* Kolonie auf einem Seerosen Felde.

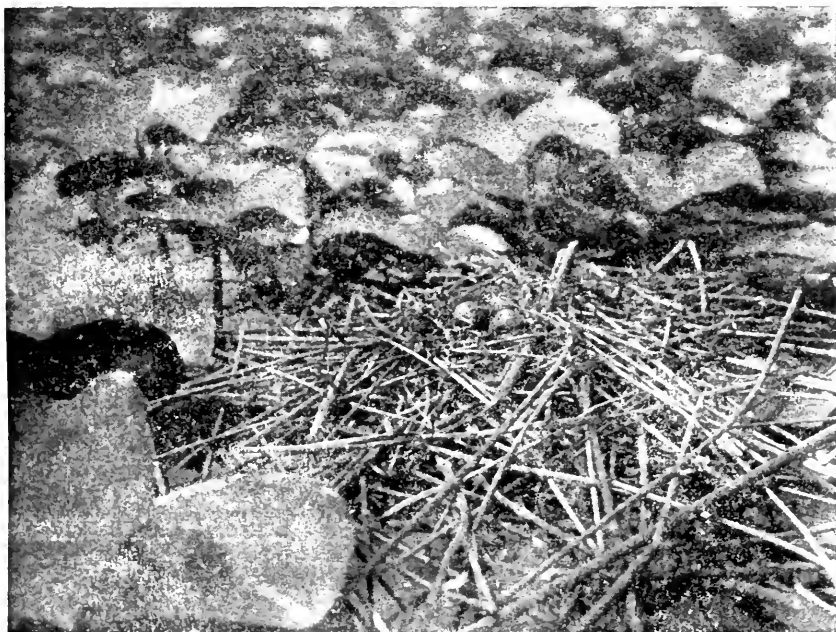

Sterna hirundo fészek tavirózsa leveleken. — *Sterna hirundo* Nest auf Seerosenblättern.

Dr. Nagy Jenő fényképfelvételei a Pancsovai Nagy-Rétben.
Photographische Aufnahmen von Dr. Eugen Nagy im Grossen Pancscaer Riede.

Hydrochelidon leucopareia fészek tavirózsa leveleken. — *Hydrochelidon leucopareia* Nest auf Seerosenblättern

Larus ridibundus fészek tavirózsa leveleken. — *Larus ridibundus* Nest auf Seerosenblättern.

A batla (*Plegadis falcinellus* L.) nyelve.

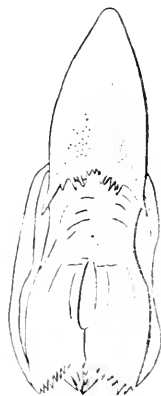
IRTA: DR. GRESCHIK JENŐ

(4 szövegrajzzal.)

A madárnyelv alakja és nagysága rendkívül változó. Ez a bámulatos formagazdagság a nyelv sokféle működéséből és az azzal kapcsolatos alkalmazkodási képességéből magyarázható. Nemcsak a táplálék fölvételénél és lenyelésénél van szerepe, nemcsak izlelő- és tapintó szerv, hanem befolyásolja a hangot és közreműködik abban, hogy a levegő az orr-garatjáraton át a gégebe jusson. Kétségtelen azonban, hogy bizonyos fokig a csőr alakja és fejlettsége is befolyással van kialakulására, ha nem is áll általában az a tétel, amit már DUVERNOY tudott, hogy a csőr nagysága és alakja határozza meg a nyelv nagyságát és alakját. Különösen a nyelvnek a szájban szabadon fekvő része, a nyelv teste, fordul elő igen sokféle alakban, a nyelv gyökere kevésbé változó.

A csőrhöz képest kicsiny nyelvű madarak közül a batla és a kanalas gém régóta ismeretes. E sajáttság alapján mindkét nemet NITZSCH „*Hemiglottides*” néven jelölte. A következő sorokban szétboncoljuk a batla „kicsi háromszögialaku csenevész” nyelvét, melynek bonctani jellemzése mindezideig hiányzik. Az anyagot CERVA F. és VASVÁRI M. uraknak köszönöm.

Madarunk nyelvének a teste ásó alaku (1. rajz), elül kissé lekerekített, hátul fogasan öblös, oldalt két nagyobb szarufogban végződő. A fiatalok nyelvén a két nagyobb fog előtt is lehet 1—2 fogacska, valamint a nyelv gyökerén is. A nyelv hossza hegyétől a gégerésig 2 cm, legnagyobb szélessége 0·8 cm; az alsó csőr hossza 14 cm, vagyis a nyelv $\frac{1}{7}$ -e a csőr hosszának. NITZSCH szerint alig $\frac{1}{8}$, GADOW szerint $\frac{1}{10}$. Ha, helyesebben, összehasonlítjuk a nyelvcsont hosszát a szarvakkal együtt az alsó állkapocs hosszával,

1. rajz. A batla nyelve és felső gégefeje. A nyelv hátán és gyökerén a pontok a mirigyek nyílásai. — Abb. 1. Die Zunge und der obere Kehlkopf von *Plegadis falcinellus* L. Am Rücken und Zungenrunde entsprechen die Punkte Drüsenöffnungen.

akkor azt találjuk, hogy ez utóbbi 2·9-szer hosszabb a nyelvnél, az alsó esőrre vonatkoztatva pedig ez a szám 2·4.

A nyelvet többretegű laposhám borítja, mely a hátsó fogakon elszarusodott. Közepén a porcos nyelvmag fekszik, mely a nyelv hátán, a mellső részen áttetszik. Ezt a nyelvmagot körülveszi a propria erősen pigmentált kötőszöve, mely különösen két oldalt erősen fejlett és ezáltal a nyelv ásóformáját alakítja. Az erős pigment okozza a nyelv szürke színét; a fiatalok nyelve csak mellső harmadában színes. Ha lehúzzuk a hámot, a proprián sok hosszukás szemölcsöt látunk. A nyelv rendkívül gazdag mirigyekben. GADOW szerint a mirigyek a *Pelargi* fajok nyelvéből hiányzanak. Magam ezzel szemben igen sok mirigyet találtam. Anyagom nem volt szövettani célokra rögzítve, azért csak szabad kézzel készítettem metszeteket, hogy a mirigyek fekvését megismerjem. A nyelv hátán egyszerű nagyítóval mindegyik oldalon mintegy 50 mirigynyílás látható, az alsó fölületén kevesebb. Azonban a hám eltávolítása után még ennél is több mirigyzacskót veszünk észre, minek az a magyarázata, hogy több mirigyzacskó közös kivezető járatba nyílik. Mindegyik zacskó több, valószínűleg nyálkát termelő csövecskéből áll, melyek egy középponti üreg köré csoportosulva a már több madárból ismert szerkezetet mutatják. Csak a nyelv hegyén nincsenek mirigyek. A hát közepén a mirigyek igen kicsinyek, sokkal nagyobbak vannak a nyelv két oldalán. Az előbbieket *Glandulae linguales mediales*, utóbbiakat *Gl. l. laterales* néven foglalhatók össze. Ezeken kívül még a nyelv gyökerén is van néhány nagyobb zacskós mirigynek a nyílása, ezek a *Gl. l. posteriores*.

Átérve a nyelvvezérlő (2. rajz), legelőször a nyelv porcos magva köti le figyelmünket. Nyíl hegyéhez hasonlít és hasi fölületén még jól láthatjuk két porcos pálcikaalakú felét, amelyből összetevődött. A két pálcika a hátan egybefűződött, a hasi oldalon azonban a két pálcikának megfelelően, két hátul egymástól távolodó léc van, mely az elülső harmadban gömbölyű pálcává összefolyik. Ezáltal hátul hézag keletkezik a nyelvcsont testének nyulványa számára. A két léc hátul még el is hagyja a hézagot, szabad végük ilyenformán öblöt zár körül. Ettől jobb- és baloldalt található az ízületi fejek a nyelvcsont teste számára. Ezek mellett van két tojásdad tapadási fölület a m. hypoglossus obliquus részére; fölöttük egy kis léc található, melyhez a m. ceratoglossus ina fűződik.

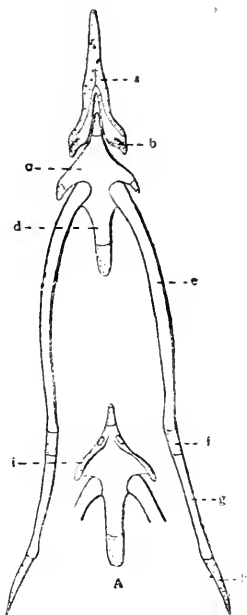
A nyelvcsont teste (basihyale) a 2. rajz szerint elül és oldalt hegyben végződő lapos velősüregű csont, amelynek hátsó keskeny oldalán a nyelvcsont szarvai izesülnek. A mellső hegy a nyelvcsont testének a porcos nyulványa (processus entoglossus). A basihyale oldalai a mélyített hátan éles peremet alkotnak, (2. rajz A), amelyhez a m. cricohyoideus tapad. A perem hátul porcos hegyben végződik. A hasi oldalán a nyelvcsont teste legömbölyített, elül rajta fekszik a m. hypoglossus obliquus. A perem mellső

szélén 2 tojásdad porcos izületi felszín van a nyelvmag két pálcikája számára. Hátral a nyelvcsont testével szorosán összefügg a nyelv (urohyale), lapos, elöl velőüregeű csontos, hátul porcos pálcika.

A nyelvcsont szarvai 2 ízből állanak, a két íz közé még egy kis porcocska is közbe van iktatva. Az I. íz (ceratobranchiale) kissé hajlított, 2 cm-nél valamivel hosszabb pálcikaalakú csont, melynek hátán izmok tapadására szolgáló, kissé vájt barázda található; hasi oldala legömbölyített. A porcós rész előtt egészen gömbölyűvé válik. A porcós közbülső részt már több madár nyelvcsontszarvából ismerjük, hossza 0.3 cm. A képek után ítélve azt hihetnők, hogy az I. és II. íz e porcocskával ízülettel van összekapcsolva, az összefűzés valójában azonban synchondrosis. A porcocska valószínűleg a szarv

e részének nagyobb mozgékony-ságát célozza, mert itt fűződik oda a m. ceratomandibularis hátsó ága. A II. iz (epibranchiale) gömbölyű pálcika, hossza fele az I.-nek. Az epiphysis 0.7 cm hosszú. A nyelvcsontszarvak mentén csak egy ízület van, még pedig a nyelvcsont testével, a többi rész synchondrosis segélyével függ össze egymással. Csontjaik csak az ízület, ill. synchondrosis közelében velőüregeik, egyébként tömörök. Szélességük 0.15 cm. Figyelemre méltó, hogy míg a szarvak II. íze

a harkályoknak és kolibriknek messzire kinyújtható nyelvében feltűnő hosszú, addig madarunkban igen rövid, sokkal rövidebb az I. íznél s ugyanez áll a többi, nyelvét csak kis mértékben előre mozgó madárakra is. Ennek következtében a *Plegadis falcinellus* nyelvének szarvai egészen alul fűződnek oda kötőszövet segélyével a koponya hátuljához. A m. ceratoman-dibularis hatása ugylátszik csak erre a II. izre szorítkozik. A nyelv előre

2. rajz. A nyelvváz ventralis oldaláról. A = a nyelvcsont teste dorsalisán, a = a porcos nyelvcsont, b = tapadási fölület a m. hypogl. obliquus számára, c = a nyelvcsont teste, d = nyelv, e = a nyelvcsontszarv I. íze, f = közbülső porc, g = II. íz, h = epiphysis, i = a nyelvcsont testének pereme.

Abb. 2. Zungengerüst, Ventralansicht. *A* = Zungenbeinkörper, Rückenansicht, *a* = der knorpelige Zungenkern, *b* = Insertionsfläche für den M. hypogl. obliquus, *c* = Zungenbeinkörper, *d* = Stiel, *e* = I. Glied, *f* = Schaltstück, *g* = II. Glied des Zungenbeinhornes, *h* = Epiphyse, *i* = der umgeschlagene Rand des Zungenbeinkörpers.

nyújthatósága tehát a II. iz hosszától függ. Az I. iz hossza állandóbb és más izmokhoz alkalmazkodott. LUCAS azt hiszi, hogy az I. iz méretei a csőr hosszától függnének, ami azonban nincs megindokolva.

Miután a nyelv vázát megismertük, rátérünk az izomzatra, tekintettel annak beidegzésére. Még pedig figyelembe vesszük nem csupán a nyelv tulajdonképpeni izomzatát, hanem — régi szokáshoz hiven — a táj mindama viscerális izmait, melyek működésbelileg a nyelvkészülékhez sorolhatók.

1. *Musculus mylohyoideus*. (M. m. anterior) 3. rajz. Ez az izom főleg haránt irányu rostjaival a két alsó állkapcsi ág hátsó közét tölti ki. Az alsó állkapocs háti széle közelében ered és vékony raphe-ben találkozik a másik oldal rostjaival. Elül a rostok a szájbőr kötőszövetébe vesznek. Hátnál a legvastagabb, de egy m. hyomandibularis transversus, a milyent KALLIUS ismertet, itt meg nem különböztethető. Háti oldalán a m. ceratohyoideus fekszik, melynek harántul futó rostjai a raphe-ben izmunkkal összefügnének. Nem függ össze tehát egyenesen a nyelvvel és első-sorban a gégefő és az alsó szájpád fölfelé húzója. A nervus trigeminus erőteljesen kifejtett alsó állkapcsi ágából származnak idegei. Hátnál a

2. *Musculus serpihyoideus* (m. hyomandibularis medialis KALLIUS) tapad hozzá (3. rajz). Ez az izom a mandibula hátsó végének külső oldaláról ered, harántirányban előre tart és a középen kiszélesedve finom raphe-ben egyesül a másik oldal rostjaival, azonkívül összefügg a légeső hasoldali kötőszövetével. Beidegzője a n. facialis. A nyelvet visszahuzza. A m. stylohyoideus-szal együtt ezt az izmot az irodalom többnyire m. mylohyoideus posterior néven jelöli, minthogy azonban más agyideg a beidegzője, mint az előbbi izomé, helyesebb más néven felsorolni. Hátnál a constrictor colli mellső része határolja, mely vele közösen ered s a középen a raphe-ben végződik. A m. cucullaris rendszeréhez tartozik s így nem tartozik tovább ide.

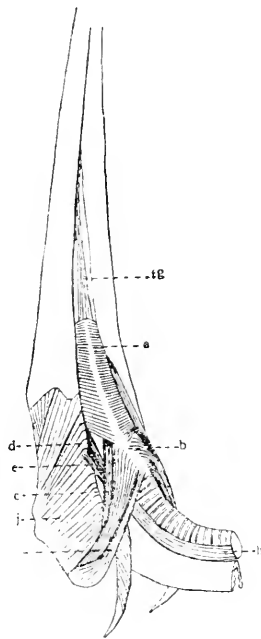
3. *Musculus stylohyoideus* (m. hyomandibularis KALLIUS). Az alsó állkapocs külső oldalán az előbbtől befelé és hátrafelé ered (3. rajz) és a ceratobranchiale alsó fölületéhez tapad, ennek nyelvcsonttesti izülete mellett (4. rajz). Ez az izom a madarakban igazi m. stylohyoideus, mert KALLIUS kimutatta a háziveréb embriójában, hogy a columella nyulvánnyáról ered, mely a magasabb állatok styloid-jének felel meg. A n. facialis idegzi be a nyelv e fontos hátrahúzóját, amely azokban a madarakban, amelyek nyelvüket messzire kinyújthatják, a koponyán mind hátrább nyulik, a kolibri-félékben pl. egészen a csőr tövéig tette át eredését.

4. *Musculus ceratomandibularis* (m. geniohyoideus autt.), 3. és 4. rajz. Két ággal ered: egy mellső erősebb dorsalis ággal a mandibula belső oldaláról és egy hátsó gyengébb ággal a mandibula alsó szélén, az itt kifelé áthajlott m. pterygoideus fasciájáról. Hosszantirányu

rostjaival csaknem eléri a nyelvcsontszarvak epiphysisének a hegyét. A sarvakat hüvelyszerűen fogja körül. A hátsó ág a köztes porcocska táján ágazik ki belőle. A szalagalaku izom a m. mylohyoideus alatt halad, alul a serpi- és stylohyoideus keresztezi. Ezt az izmot eddig csaknem mindenütt m. geniohyoideus néven írták le és GADOW azt hitte, hogy a n. hypoglossus ágaiából kapja idegeit. KALLIUS, CORDS és LEIBER vizsgálatai azonban kiderítették, hogy ennek az izomnak a motorikus idege a n. glossopharyngeus. A batlában szintén a glossopharyngeus idegzi be. Ennek következtében nem felel meg az emlősök m. geniohyoideusának, a hogy azt GADOW gondolta, hanem KALLIUS nyomán m. ceratohyoideus néven jelölendő. Az igazi m. geniohyoideus-szal lejjebb találkozunk. Előrehúzza a nyelvcsontot.

5. Musculus ceratohyoideus (4. rajz). Ered a ceratobranchiale rézsutos háti oldaláról egészen a köztes porcig. Néhány rost e csont külső széléről is ered. Rézsutosan előre és a közép felé tart és itt az urohyale ventralis oldalán finom raphe-ben találkozik a másik oldal rostjaival. Az urohyale-val laza kötőszövet fűzi össze. Ventralis közepe a m. mylohyoideus raphe-jével függ össze. A n. trigeminusból kapja idegzetét. Ez utóbbi körülmény következtében nem lehet a m. ceratoglossus elkülönülése, a mire már KALLIUS rámutatott. Kérdéses tehát, vajjon igaza van LEIBER-nek, ha a harakályok n. hypoglossus-beidegezte m. ceratoglossus superiorját átalakult m. ceratohyoideus-nak tartja. Ez az izom további figyelmet érdemel.

6. Musculus geniohyoideus és 7. Musculus genioglossus (3. és 4. rajz). Ezt a felnőtt madarakban nehezen szétválasztható két izmot KALLIUS különböztette meg először helyesen. A batlában az alsó állkapocs belső szögletéből hosszirányu izomzat halad hátra, mely egy-

3. rajz. Az alsó állkapocs alulról, féldoldalt, a fölületi nyelvizmokkal; in situ. — Abb. 3. Unterkiefer zeitlich von unten mit oberflächlicher Zungenmuskulatur; in situ. *a* = M. mylohyoideus, *b* = M. serpihyoideus, *c* = M. stylohyoideus, *d* = M. ceratomandibularis I. ága (Bündel), *e* = II. ága (Bündel), *fg* = M. geniohyoideus et genioglossus, *h* = M. sternotrachealis, *i* = Constrictor colli, *j* = M. pterygoideus.

mástól kissé eltávolodva részben a nyelvmagpálcikák hátsó oldalához tapad, részben azonban a magot elhagyva a kötőszövetbe vész. Az utóbbi a m. geniohyoideus, amely a m. ceratoglossus mellső fele mentén a kötőszövetben eltűnik. A m. genioglossus ellenben a középső rész, amely odafüzdődik a nyelvmagpálcikák hátsó oldalához; mellső középső rostjai a nyelvszegély kötőszövetéhez, hátsó rostjai ezenkívül még a pálcikák oldalához is tapadnak. A két izmot alul egy darabig a m. mylohyoideus takarja. Idegzetük a n. hypoglossus-tól való. Előre huzzák a nyelvet.

8. *Musculus ceratoglossus* (4. rajz). Ered a ceratobranchiale felső, külső szélén és tapad a nyelvmag hátsó sarkán, a hasi oldalon in segélyével. Legszélsőbb rostjai a nyelvcsont teste peremének a porcos hegyén végződnek. Az izom külső oldala ínas. A n. hypoglossus a beidegzője. Egyoldali működésük a nyelvet oldalt huzza, kétoldali működésük pedig lefelé tereli.

9. *Musculus cricohyoideus* (m. thyreohyoideus, m. hyolaryngeus) 4. rajz. Ered a cricoid ventralis oldalán, körülfogja a gégefőt és odafüzdődik a nyelvcsont testének háti pereméhez. Idegeit a n. hypoglossus gégefői ágából kapja. A gégefőt a nyelv felé huzza s az utóbbit kissé hátra. Minthogy a madarakban thyreoid nincsen, ezt az izmot *cricohyoideus* névvel jelölöm.

10. *Musculus sternotrachealis*. (3. és 4. rajz.) A trachea két oldalán lefutva, keskenyebb felső végével a cricoid-tól befelé a légcsőhöz tapad. Eredése anyagomon hiányzott. A két izom között a trachea ventralis oldalán hosszrostozatu vékony fascia feszül (4. rajz). Az izom alatt még egy vékonyabb nyaláb található. Idegei a n. hypoglossusból erednek. 9. és 10. a m. sternohyoideus rendszerébe tartoznak.

11. *Musculus hypoglossus obliquus* (m. h. posterior) 4. rajz. Harántrostjai a nyelvmag két pálcikájának a hátsó ventralis végei között feszülnek. A közepén nincsen raphe. A n. hypoglossus idegzi be. Összehúzódásakor a nyelv hátát domborítja.

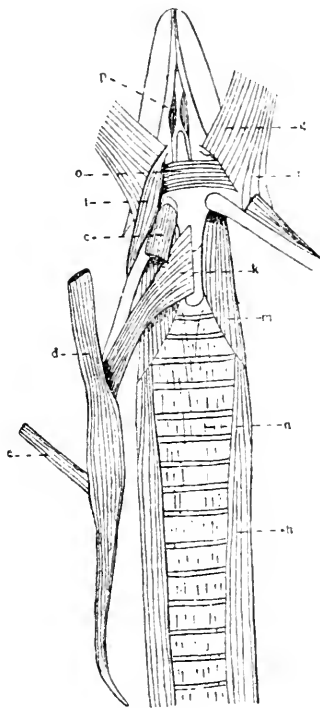
12. *Musculus hypoglossus rectus* (m. h. anterior) 4. rajz. Elül fekszik a nyelvmag ventralis oldalán. Két oldalt a porcos pálcikák belső oldalán eredve a két izom igen vékony inban folytatódik a nyelv hegyéig. Hátsó része kissé szélesebb, mint eleje. Beidegzése az előbbivel azonos. A nyelv hegyét huzza lefelé.

Végül még néhány szót a gégefőről. NITZSCH fölemlíti, hogy a gégerés elülső szögletében a batlában csökevényes gégefedő (epiglottis) található. Anyagomban azonban ilyenre nem akadtam, nevezetesen nincsen porc a gégerés előtti redő alján. A gége üregében a cricoid ventralis lemezéről merőleges lécz indul. Az elülső záróizom (*constrictor antérieur* CUVIER) jól fejlett.

Az anatómiai vizsgálatból kitűnik, hogy a batla nyelve nem csöke-

vényes, amilyennek talán külső megjelenése alapján tartanók. Mindama szerveket megtaláltuk benne, amelyek a madárnnyelvet általában jellemzik, úgy hogy jól működő készüléknek tarthatjuk. Milyen helyzetet foglal el a batla nyelve a rokon kanalasgém, gólyák, géme és pólingok nyelvével szemben, arra anatómiai összehasonlítás adhatna feleletet. Erre egyelőre azonban hiányzik az alap. DUVERNOY és NITZSCH-GIEBEL töredékes adatai nem jöhetnek számításba. Madarunk nyelve a csőr alakjához alkalmazkodott,

Az alsó állkapocsból kipraeparált nyelv és légcső felső része alulról. A 3. rajz mylohyoideus, serpihyoideus és constrictor colli izmai eltávolítva. A rajz baloldalán *c* = a m. stylohyoideus felső csomója a tapadás helyével, *f* = a m. geniohyoideus, *g* = a m. genioglossus. Ez utóbbi két izom elülső része eltávolítva, *k* = a m. ceratohyoideus a közepén elvágva s a másik oldalról eltávolítva, *l* = a m. ceratoglossus, a másik oldalon kettémetszve úgy, hogy csak hátsó része s elül a tapadási in látható, *m* = a m. cricohyoideus, *n* = a hosszrostozatu fascia, *o* = a m. hypoglossus obliquus, *p* = a m. hypogl. rectus. A többi betű magyarázata a 3. rajzéval azonos.

Die aus dem Unterkiefer herauspräparierte Zunge und der obere Teil der Luftröhre, ventral. Der Mylohyoideus, Serpihyoideus und Constrictor colli aus Abb. 3. sind entfernt. Links *c* = vorderste Portion des Stylohyoideus mit Insertion, *f* = Geniohyoideus, *g* = Genioglossus. Der vordere Teil dieser beiden Muskeln entfernt. *k* = Ceratohyoideus in der Medianlinie durchtrennt, *l* = Ceratoglossus, auf der anderen Seite durchschnitten, so dass blos der hintere Teil und vorn die sehnige Insertion sichtbar ist. *m* = M. cricohyoideus, *n* = die von Muskelfasern durchzogene Fascie zwischen den beiden M. sternotracheales, *o* = M. hypoglossus obliquus, *p* = M. hypogl. rectus. Übrige Bezeichnungen wie in Abb. 3.

mely bámulatos fogókészülékké alakult át, hegyén finom „tapintókészüléket” — a szalonkacsórhöz hasonlót — fejlesztett és oly annyira összeszűkült, a szájüreg oly kicsiny, hogy nagyobb nyelv számára nem is volna benne hely. A kicsiny nyelv valószínűleg csak a táplálék lenyelésénél működik közre, miközben a rendkívül gazdagon kifejlődött mirigyek is kibocsátják váladékukat.

Die Zunge von *Plegadis falcinellus* L.

VON DR. EUGEN GRESCHIK.

(Mit 4 Abbildungen im ungarischen Text.)

Die Zunge der Vögel tritt uns in einer staunenswerten Mannigfaltigkeit der Form und Grösse entgegen. Diese wird uns verständlich, wenn wir die verschiedenen Funktionen und die daran anknüpfenden Anpassungsfähigkeiten der Zunge in Betracht ziehen. So wirkt sie nicht blos beim Ergreifen und Verschlingen der Nahrung mit, sondern ist auch Geschmacks-, Tastorgan, beeinflusst die Stimme und ermöglicht, dass die Luft durch den Nasenrachengang in den Kehlkopf gelangt. Ausserdem wird die Zunge bis zum gewissen Grade auch von der Gestalt und Ausbildung des Schnabels beeinflusst, wenn man auch nicht allgemein behaupten kann, dass die Grösse und Form des Schnabels die Grösse und Form der Zunge bestimme, was bereits DUVERNOY wusste. Besonders der mehr-weniger freie Teil, der Körper der Zunge variiert sehr; der Zungengrund ist weit weniger veränderlich.

Unter den Vögeln, welche zur Schnabellänge eine relative kleine Zunge besitzen, sind *Plegadis* und *Platalea* bereits lange bekannt, sie veranlassten Altmeister NITZSCH beide Gattungen als „*Hemiglottides*“ zusammenzufassen. In den folgenden Zeilen wollen wir die „kleine dreieckige Kümmerzunge“ des braunen Sichlers — ein Charaktervogel der Sümpfe Ungarns — zergliedern, da eine anatomische Charakteristik derselben nicht vorliegt. Das Material verdanke ich den Herren F. CERVA und N. VASVÁRI.

Der Zungenkörper (Abb. 1.) unseres Vogels ist spatenförmig, vorn leicht abgerundet, hinten eingebuchtet, gezahnt, seitlich in 2 grösseren Hornzähnnchen endend. Bei Jungen kommen auch vor den 2 grossen Zähnen noch 1—2 kleinere vor, sogar im Zungenrunde sind bisweilen welche vorhanden. Länge der Zunge von der Spitze bis zum Kehlspace 2 cm., grösste Breite 0·8 cm.; Länge des Unterschnabels 14 cm. Also wäre die Zungenkörperlänge $\frac{1}{7}$ der Schnabellänge. NITZSCH gibt kaum $\frac{1}{8}$, GADOW $\frac{1}{10}$ an. Vergleichen wir richtiger die Zungenbeinlänge sammt den Hörnern mit der Mandibellänge, so erfahren wir, dass die Mandibel 2·9-mal länger ist, als die Zunge; auf den Unterschnabel bezogen erhalten wir 2·4.

Die Zunge wird von mehrschichtigen Plattenepithel bedeckt, welches an den hinteren Zähnnchen verhornt ist. Der in der Mitte gelegene

knorpelige Zungenkern scheint im vorderen Teile des Zungenrückens durch und wird vom stark pigmentierten Bindegewebe der Propria umgeben, welches besonders zu beiden Seiten stark entwickelt ist und die Spatenform der Zunge verursacht. Diese starke Pigmentierung bedingt die graue Färbung der Zunge; bei Jungen ist nur das vordere Drittel pigmentiert. Auf der Tunica propria bemerken wir nach Abtragung des Epithels zahlreiche, ziemlich lange Papillen. Auffallend reich ist die Zunge an Drüsen. GADOW spricht den *Pelargi* Folliculi linguales ab. Ich fand dagegen die Propria ganz gefüllt mit Drüsen. Da mein Material für histologische Zwecke nicht fixiert war, machte ich Schnitte aus freier Hand um die Lage der Drüsen zu erkennen. Auf der Oberfläche sind bei Lupenbetrachtung jederseits etwa 50 Drüsenöffnungen zu bemerken, auf der Unterfläche weniger. Es zeigten sich aber nach Abnahme des Epithels weit mehr Drüsensäckchen als früher Mündungen, sowohl auf der Ober-, wie Unterfläche. Demzufolge münden mehr Säckchen mit gemeinsamen Ausführungsgang, dieselben bestehen aus mehreren — anscheinend Schleim — sezernierenden Tubulis, welche sich um einen Zentralraum gruppieren, wie sonst bei den Vögeln. Nur die äusserste Zungenspitze ist drüsenlos. In der Mitte des Rückens ober dem Zungenkern sind die kleinsten Drüsen anzutreffen, weil grössere finden sich beiderseits. Es gibt hier Drüsen, welche die ganze Höhe des Bindegewebes einnehmen. Erstere sind als *Glandulae linguales mediales*, letztere als *Gl. l. laterales* zu betrachten. Ausserdem sind noch auch in der Mitte des quergerunzelten Zungengrundes Drüsenöffnungen sichtbar, welche etwas grösseren Drüsensäckchen angehören, sie entsprechen den *Gl. l. posteriores*.

Auf das Zungenskelett (Abb. 2.) übergehend betrachten wir zuerst den knorpeligen Zungenkern. Derselbe erinnert an eine Pfeilspitze und lässt auf seiner Ventralseite noch gut die beiden Knorpelspangen erkennen, aus welchen er sich zusammensetzte. Die beiden Spangen sind auf der Dorsalseite miteinander verbunden, auf der Ventralseite fliessen die beiden hinten divergierenden Spangen im vorderen Drittel zu einem rundlichen Stabe zusammen. Dadurch bildet sich hinten ein Zwischenraum für den Fortsatz des Zungenbeinkörpers. Die beiden Spangen setzen sich noch nach hinten über diesen Zwischenraum etwas fort, wodurch eine Bucht entsteht. Rechts und links von dieser Bucht finden sich die beiden Gelenkköpfe der Spangen für den Zungenbeinkörper. Neben diesen, die etwas schräg gestellten ovalen Flächen für den Ansatz des *M. hypoglossus obliquus*; oberhalb eine kleine Leiste für die Sehne des *M. ceratoglossus*.

Der Zungenbeinkörper (*Basihyale*) ist wie die Abb. 2. zeigt, ein vorn und an den Seiten spitz ausgezogener platter markhaltiger Knochen, an dessen hinteren schmalen Seiten die beiden Hörner eingelenkt sind.

Die vordere Spitze ist der knorpelige Fortsatz (Processus entoglossus). Die Seitenflächen des Basihyale sind nach oben umgeschlagen und bilden auf der vertieften Rückenfläche (Abb. 2. A.) einen deutlich vorspringenden Rand, an welchem der *M. cricohyoideus* inseriert. Die Spitzen desselben sind knorpelig. Die Bauchfläche des Körpers ist abgerundet, auf dieser Rundung liegt vorn der *M. hypoglossus obliquus*. An den convergierenden Rändern befinden sich vorn 2 ovale knorpelige Gelenkflächen für die Zungenkernspangen. Im hinteren Abschnitt des Zungenbeinkörpers ist der Stiel (Urohyale) fest mit demselben verbunden. Er ist ein platter, vorn markhaltig knöcherner, hinten knorpeliger Stab.

Die Zungenbeinhörner bestehen aus 2 Gliedern, zwischen welchen noch ein Schaltstück liegt. Das I. Glied (Ceratobranchiale) ist ein gebogener, etwas über 2 cm. langer stabförmiger Knochen, welcher dorsal eine schief nach innen abfallende etwas ausgehöhlte Furche für die Muskeln besitzt, auf der Ventralfläche jedoch leicht gerundet ist. Vor dem Schaltstück wird er ganz rund. Letzteres — bei mehreren Vögeln beobachtet — ist ein zylindrisches Knorpelchen von 0·3 cm. Länge. Die I. u. II. Glieder sind mit demselben nicht gelenkig, sondern durch Synchondrose verbunden. Der Knorpel dürfte zur grösseren Beweglichkeit dieser Teile der Zungenbeinhörner beitragen, da in dieser Gegend der 2. Ast des *M. ceratmandibularis* abgeht. Das II. Glied (Epibranchiale) ist ein rundes Stäbchen von halber Länge des I. Die Epiphyse ist 0·7 cm. lang. Wir finden hier nur ein Gelenk und zwar am Basihyale, die übrigen Teile der Hörner sind synchondrotisch verbunden. Die Knochen der Hörner sind blos in der Nähe des Gelenkes, resp. Synchondrose markhaltig, sonst kompakt. Ihre Breite beträgt 0·15 cm. Bemerkenswert ist, dass bei den Spechten und Kolibris, welche bekanntlich ihre Zunge weit vorstrecken können, das II. Glied der Hörner sich durch seine besondere Länge auszeichnet, bei unseren Vogel jedoch sehr kurz, viel kürzer als das I. Glied erscheint und so ist es bei allen übrigen Vögeln, welche ihre Zunge nur mässig vorwärts bewegen können. Dementsprechend sind die Zungenbeinhörner bei *Plegadis* ganz unten am Hinterhaupt durch Bindegewebe befestigt. Die Wirkung des *M. ceratmandibularis* scheint daher auf dieses Glied sich zu beschränken. Die Vorstreckbarkeit der Zunge hängt also von der Länge des II. Gliedes ab. Das I. Glied ist mehr konstant und hat sich anderen Muskeln angepasst. Lucas meint die Masse des I. Gliedes hängen von der Länge des Schnabels ab, was jedoch unbegründet ist.

Nachdem wir nun das Zungengerüst kennen lernten, wenden wir uns der Muskulatur sammt ihrer Innervierung zu, hierbei nicht nur die eigentliche Zungenmuskulatur, sondern nach altem Brauch, die gesamte Visceralmuskulatur dieser Gegend berücksichtigend, welche funktionell zum Zungenapparat zu rechnen ist.

1. *Musculus mylohyoideus* (M. m. anterior) Abb. 3. Dieser Muskel spannt sich im unteren Teile zwischen den beiden Unterkiefer-ästen mit seinen hauptsächlich queren Fasern aus. Er entspringt nahe zum dorsalen Rande des Unterkiefers und trifft in einer dünnen Raphe mit den Fasern der anderen Seite zusammen. Nach vorn verlieren sich die Fasern im Bindegewebe der Mundhaut. Hinten ist er am dicksten, aber ein *M. hyomandibularis transversus*, wie ihn KALLIUS beschreibt, ist hier nicht zu unterscheiden. Dorsal über ihn liegt der *M. ceratohyoideus*, dessen transversale Fasern mit unserem Muskel in der Raphe fest verbunden sind. Er hat also keine direkte Verbindung mit der Zunge und dürfte hauptsächlich als Aufwärtsdrücker des Kehlkopfes und Mundbodens zu betrachten sein. Er wird von einem kleineren Zweige des hier mächtig entwickelten Unterkieferastes des Nervus trigeminus innerviert. Hinten hängt er mit

2. *Musculus serpihyoideus* (M. hyomandibularis medialis KALLIUS) zusammen (Abb. 3). Er entspringt von der Aussenseite der hinteren Enden der Mandibeln, geht schräg nach vorn, vereinigt sich breit in einer feinen Raphe in der Mitte mit den Fasern der anderen Seite und hängt mit dem Bindegewebe an der Ventralfläche der Trachea zusammen. Wird vom Nervus facialis innerviert und wirkt als Zurückzieher der Zunge. Dieser Muskel und der *M. stylohyoideus* wird in der Literatur meist *M. mylohyoideus posterior* genannt, da er aber von einem anderen Gehirnnerven innerviert wird als der vorige, ist es richtiger denselben unter anderem Namen anzuführen. Hinten wird er von der vorderen Partie des *Constrictor colli* begrenzt, welcher eben dort entspringt, den Ursprung dieses und des folgenden Muskels bedeckend, in der Mitte an der Raphe endigt. Er gehört zum System des *M. cucullaris* und beschäftigt uns hier nicht weiter.

3. *Musculus stylohyoideus* (M. hyomandibularis KALLIUS) (Abb. 3). Entspringt von der Aussenfläche des Unterkiefers nach innen und hinten vom vorigen und inseriert auf der Unterfläche des Ceratobranchiale neben dessen Gelenk am Zungenbeinkörper. (Abb. 4.) Dieser Muskel ist bei den Vögeln ein echter *M. stylohyoideus*, da KALLIUS an Sperlings-embryonen zeigen konnte, dass er vom Fortsatz der Columella = Styloid der höheren Tiere entspringt. Er wird vom N. facialis innerviert und ist ein wichtiger Rückzieher der Zunge, der bei Vögeln mit weit aussteckbarer Zunge weit hinten am Schädel, bei den *Trochilidae* z. B. bis an die Schnabelwurzel seinen Ursprung verlegt.

4. *Musculus ceratomandibularis*. (M. geniohyoideus Autt.) (Abb. 3. u. 4.) Entspringt mit 2 Bündeln, einem vorderen stärkeren, mehr dorsalen von der inneren Seitenfläche der Mandibeln und mit einem hinteren schwächeren Bündel am unteren Rande der Mandibeln von der

Fascie des hier nach aussen umgeschlagenen *M. pterygoideus*. Er geht nach hinten fast bis zur Spitze der Epiphyse der Zungenbeinhörner mit seinen längsverlaufenden Fasern, die Hörner scheidenförmig umgebend. Das hintere Bündel zweigt sich in der Gegend des Schaltstückes ab. Der bandförmige Muskel verläuft ventral vom *M. mylohyoideus*, und wird unten von den *Mm. serpi-* und *stylohyoidei* überbrückt. Dieser Muskel ging bis jetzt fast überall unter dem Namen *M. geniohyoideus* und GADOW glaubte, dass seine Innervation durch Zweige des *N. hypoglossus* erfolge. Die Untersuchungen von KALLIUS, CORDS und LEIBER zeigten jedoch, dass der *N. glossopharyngeus* der motorische Nerv dieses Muskels ist. Bei *Plegadis* fand ich ihn gleichfalls vom Glossopharyngeus innerviert. Darum entspricht er nicht wie GADOW meinte dem *M. geniohyoideus* der Säugetiere, was bereits KALLIUS mit Recht betonte, sondern verdient fortab als *M. ceratomandibularis* (KALLIUS) bezeichnet zu werden. Dem wahren *M. geniohyoideus* werden wir weiter unten begegnen. Er wirkt als Vorzieher des Zungenbeins.

5. *Musculus ceratohyoideus*. (Abb. 4.) Entspringt von der schräg nach innen abfallenden dorsalen Fläche des Ceratobranchiale bis knapp vor dem Schaltstück. Einige Fasern kommen auch vom Aussenrande dieses Knochens. Er geht schräg vorwärts und median und trifft hier mit den Fasern der anderen Seite ventral am Urohyale in einer feinen Raphe, die auch fehlen kann, zusammen. Er ist mit dem Urohyale durch lockeres Bindegewebe verbunden. Ventral hängt er mit der Raphe des *M. mylohyoideus* zusammen und wird vom Trigemini innerviert. Aus letzterem Grunde kann er nicht eine Differenzierung des *M. ceratoglossus* sein, worauf bereits KALLIUS aufmerksam machte. Es scheint mir daher fraglich, ob LEIBER Recht hat, wenn er den bei den Spechten gefundenen und vom Hypoglossus innervierten *M. ceratoglossus superior* als modifizierten *M. ceratohyoideus* betrachtet. Jedenfalls verdient dieser Muskel weitere Beachtung.

6. *Musculus geniohyoideus* und 7. *Musculus genio-glossus*. (Abb. 3. u. 4.) Die richtige Unterscheidung dieser bei erwachsenen Vögeln schwer zu trennenden Muskeln verdanken wir KALLIUS. Beim Sichler entspringen vom inneren Kinnwinkel längsverlaufende Muskelfasern, welche sich divergierend teilweise an den hinteren Seitenflächen der Zungenkernspangen, teilweise jedoch über den Kern hinaus im Bindegewebe verlieren. Der *M. geniohyoideus* ist der seitlich im Bindegewebe, auswärts vom vorderen Ende des *M. ceratoglossus* sich verlierende Teil. Der *M. genio-glossus* dagegen der mediale Teil, welcher sich an die Aussenseite der knorpeligen Zungenkernzipfel und zwar mit den vorderen medialen Fasern am Bindegewebe des Zungenrandes, mit den hinteren Fasern jedoch auch an die Spangenseiten selbst ansetzt. Sie werden

unten eine Strecke vom Mylohyoideus bedeckt. Ihre Innervierung besorgt der N. hypoglossus, sie sind als Vorwärtszieher der Zunge zu betrachten.

8. *Musculus ceratoglossus*. (Abb. 4.) Entspringt vom oberen lateralen Abschnitt des Ceratobranchiale und geht lateral und ventral zum hinteren Ende des Zungenkerns, wo er ventralwärts mit einer Sehne inseriert. Die oberen äusseren Fasern inserieren an der knorpeligen Spitze der Leiste des Zungenbeinkörpers. Die Aussenseite des Muskels ist sehnig. Innervierung vom N. hypoglossus. Einseitig wirkend ziehen sie die Zunge seitwärts, beiderseitig ziehen sie die Zunge nach unten.

9. *Musculus cricothyroideus* (*M. thyrohyoideus*, *M. hyolaryngeus*) (Abb. 4.) Entspringt ventral am Cricoid, den Larynx umfassend und setzt sich an die dorsale Leiste des Zungenbeinkörpers. Innervierung: Ramus laryngeus des N. hypoglossus. Zieht den Kehlkopf gegen die Zunge und letztere etwas rückwärts. Da bei den Vögeln kein Thyreoid vorkommt, gebrauche ich den Namen: *Cricothyroideus*.

10. *Musculus sternotrachealis*. (Abb. 3. u. 4.) An den Seiten der Trachea verlaufend setzt er sich schmäler werdend nach innen vom Cricoid an die Trachea an. Sein Ursprung war an meinem Material nicht vorhanden. Zwischen beiden Muskeln breitet sich auf der ventralen Fläche der Trachea eine dünne Fascie mit Längsfasern aus. (Abb. 4.) Unter dem Muskel ist noch ein dünneres Bündel vorhanden. Innervierung wie voriger. 9 und 10 gehören zum System des *M. sternothyroideus*.

11. *Musculus hypoglossus obliquus* (*M. h. posterior*) (Abb. 4.) Seine transversalen Fasern verbinden beide Knorpelspangen des Zungenkerns hinten und ventral. Zum Anheften der Fasern besitzen die Spangen schräg nach innen schauende ovale Flächen. (Abb. 2.) In der Mitte keine Raphe. Wird vom Hypoglossus innerviert. Beim Zusammenziehen wölbt er die Rückenfläche der Zunge, d. h. senkt die Seitenzipfel.

12. *Musculus hypoglossus rectus* (*M. h. anterior*) (Abb. 4.) Vorn auf der Ventralseite des Zungenkerns liegend und jederseits von der inneren Seitenfläche der Knorpelspangen entspringend, vereinigen sich die beiden Muskeln in einer sehr dünnen Sehne, welche bis zur Spitze reicht. Der Muskel ist hinten etwas breiter als vorn. Innervierung wie voriger. Er drückt die Zungenspitze herab.

Zum Schlusse noch einiges über den Kehlkopf. NITZSCH erwähnt im NAUMANN, dass im vorderen Winkel des Kehlspaltes bei *Plegadis* ein Rudiment von Stimmdeckel (Epiglottis) sich befinde. Ich fand keine Epiglottis an meinem Material, es ist kein Knorpel unter der Falte vor dem Kehlspalt vorhanden. Im Kehlräume befindet sich eine von der Ventralplatte des Cricoids sich senkrecht erhebende Leiste mit knopförmiger Anschwellung. Der vordere Schliessmuskel (*Constricteur antérieur* CUVIER) ist gut entwickelt.

Die anatomische Untersuchung zeigte, dass die Zunge des braunen Sichlers durchaus nicht als rudimentär zu betrachten ist, wie man dies der äusseren Erscheinung nach vielleicht anzunehmen geneigt wäre. Wir fanden sie mit allen die Vogelzunge im allgemeinen charakterrisierenden Organen versehen, so dass dieselbe einen durchaus vollwertigen Apparat darstellt. Welche Stellung der Zunge des Sichlers unter den Zungen der verwandten Löffelreihern, Störchen, Reiher und Brachvögeln zukommt, könnte ein anatomischer Vergleich klar legen, wofür jedoch vorderhand die Grundlagen noch fehlen. Die fragmentarischen Angaben von DUVERNOY und NITZSCH-GIEBEL können hier nicht in Frage kommen. Die Zunge unseres Vogels hat sich der Form des Schnabels angepasst, welcher sich zu einem bewunderungswürdigen Greifapparat ausbildend, an der Spitze einen feinen „Tastapparat“ — ähnlich dem der Schnepfen — entwickelte und sich dermassen verengte, dass für eine grössere Zunge gar kein Platz ist. Die kleine Zunge dürfte blos beim Schluckakt mitwirken, wobei auch die überreich entwickelten Drüsen ihr Sekret mit abgeben.

Irodealom. — Literatur.

CORDS, E., Beiträge zur Lehre vom Kopfnervensystem der Vögel. — Anat. Hefte. I. Abt. Bd. 26, 1904.

DUVERNOY, G. L., Mémoire sur quelques particularités des organes de la déglutition de la classe des oiseaux et des reptiles. — Mém. Soc. d'hist.-nat. de Strasbourg. T. II, 1836.

GADOW, H., Versuch einer vergleichenden Anatomie des Verdauungssystemes der Vögel. — Jenaische Zeitschr. f. Naturw. Bd. 13, 1879.

GADOW, H., Vögel in BRONNS Klassen und Ordnungen. Bd. VI. Vierte Abt. 1891.

GIEBEL-NITZSCH, Die Zunge der Vögel und ihr Gerüst. — Zeitschr. f. ges. Naturw. Bd. 11, 1858.

KALLIUS, E., Beiträge zur Entwicklung der Zunge. II. Teil. Vögel — Anat. Hefte. I. Abt. Bd. 28, 1905.

LEIBER, A., Vergleichende Anatomie der Spechtzunge. — Zoologica H. 51, 1907.

LUCAS, F. A., The tongues of birds. — Report of the U. S. Nat. Mus. for 1895. Washington 1897.

NAUMANN, Naturg. d. Vögel Mitteleuropas. Neue Ausg. Bd. VII. Gera-Untermhaus, 1899.

Madárvonulási adatok Magyarországból.

Közreadja: SCHENK JAKAB.

IV. (1921-es) évfolyam.¹

Habár az idei jelentések még nem érkeztek meg valamennyien, mégis örömmel látjuk, hogy régi kipróbált megfigyelő gárdánkból ezidén többen jelentkeztek, mint az elmúlt években. Örömmel és büszkeséggel adjuk közre az általuk gyűjtött gazdag és értékes megfigyelések anyagát, mint a magyarság törhetetlen kultur tevékenységének biztató tanuságtételét. Megfigyelőink a maguk működési körében becsülettel megfeleltek a rájuk háramló kötelességnek s ha a maga helyén azt mindenki megteszi, úgy nem kell féltetni a magyarság jövőjét. Mindenkit kérünk, tartson ki továbbra is. Az intézet azon az állásponton van, hogy ezeket a megfigyeléseket a jövőben is közreadja, minthogy azok nemcsak mint vonulási, hanem mint előfordulási adatok is értékesek lesznek a jövő madártani kutatás számára. A megfigyelések folytonosságának szükségessége nemcsak a meteorológiára nézve áll, hanem a madárvonulás kutatására nézve is. A folyton haladó civilizáció hagyományon sok tekintetben megváltoztatja a madárvilág életmódját s biztosra kell vennünk, hogy ezek a változások visszahatnak majd a vonulás lefolyására is. Az ily százados változások ismerete pedig mindenesetre biztosabb alapot szolgáltat majd a madárvonulás keletkezésének fejlődésének és lefolyásának megismeréséhez, mint a pusztá spekuláció, amely ellenőrizhetetlen valószínűségekből szokott következtetni.

Tekintettel arra, hogy a jövő madártani kutatások számára adjuk közre ezt az anyagot, legyen szabad fölhipni a figyelmet arra, hogy ez az anyag csak abban az esetben lesz igazán értékes és használható, ha az minél kevesebb téves vagy hibás adatot tartalmaz. Kénytelen voltam ennek a követelménynek szemmeltartásával néhány adatot megkérdőjelezni, ahol vagy a faj, vagy a dátum tévesnek, vagy bizonytalannak látszott. Azt hiszem, hogy megfigyelőinket ez az ügy érdekében végzett kritika nem fogja elkedvetleníteni, hanem inkább arra serkenti őket, hogy folytonos továbbképzés által minél megbízhatóbb adatokat gyűjtsenek.

¹ Az előzőket I. Aquila XXIV. XXVI. XXVII.

Vogelzugsdaten aus Ungarn.

Herausgegeben von JAKOB SCHENK.

IV. Jahrgang (1921).¹

Dieser Jahrgang enthält die im Jahre 1921 eingelaufenen Berichte, darunter auch Beobachtungen aus früheren Jahren, welche infolge der politischen Verhältnisse bisher nicht eingesandt werden konnten. Das Institut ist fest entschlossen diese Beobachtungen auch weiterhin fort zu setzen und zu veröffentlichen, da dieselben nicht nur als Zugdaten, sondern auch als faunistische Beiträge für die zukünftige ornithologische Forschung von Wichtigkeit sein werden. Die Notwendigkeit der Kontinuität der Beobachtung hat sich in der Meteorologie vollkommen bewährt und muss sich auch in der Ornithophänologie bewähren. Die fortschreitende Zivilisation, welche die Lebensweise der Vogelwelt in so vielen Beziehungen verändert, kann selbstverständlich auch auf den Zug der Vögel nicht ohne Einfluss bleiben und dürfte die Kenntnis solcher säculärer Veränderungen, sowie die Kenntnis deren genau festgestellten Ursachen die sicherste Grundlage ergeben für die Lösung des Zugproblems, namentlich für die Ermittlung der Frage über die Entstehung und Entwicklung des Zuges, welche Fragen bisher hauptsächlich auf der Grundlage unkontrollierbarer Wahrscheinlichkeiten erörtert wurden.

Dates about birdmigration in Hungary.

By JAKOB SCHENK.

IV. Annual (1921).²

This annual report contains the notes remitted in the year 1921, as well as the observations of previous years, which could not be sent in on account of the political circumstances. The Institute is firmly resolved to continue and publish these observations further on, as these will be of importance not only as dates of migration, but also as faunistic

¹ Die vorangehenden siehe Aquila XXIV. XXVI. XXVII.

² Precedent numbers of XXIV., XXVI., XXVII.

contributions for the future ornithological explorations. The necessity of continual observation, has confirmed itself perfectly in the Meteorology and must do so also in Ornithophaenology.

The progressive culture, which changes in so many respects the way of life in the avifauna, can naturally not be without influence on the migration of birds and the knowledge of secular variations, as well as of it's strictly confirmed causes, might give the surest foundation to the solution of the problem of migration of birds; especially in ascertaining the questions about it's origin and evolution, which have been chiefly discussed until now, on the base of uncontrollable possibilities.

Dates de migration des oiseaux de la Hongrie.

Publié par J. SCHENK.

IV. Annuel (1921).¹

Cette année contient les rapports reçus durant 1921, mais aussi quelques-uns qui contiennent des observations faites pendant plusieurs années, l'expédition de la part des observateurs ayant été impossible jusqu'à présent, en conséquence de la situation politique.

L'Institut est résolu de continuer et de publier aussi à l'avenir ces observations, car ces dates doivent avoir de l'importance non seulement comme dates de migration, mais aussi comme dates faunistiques pour les recherches ornithologiques au futur. La nécessité de la continuité de l'observation est parfaitement prouvée dans la météorologie et doit donc de même l'être dans l'ornithophénologie. La culture progressive, qui change les habitudes de la vie des oiseaux dans les relations les plus variées, ne doit naturellement pas être sans influence sur la migration des oiseaux; la connaissance de ces changements séculaires et de ses causes précisément déterminées nous devra fournir la base solide pour la solution de notre problème, surtout de la question sur l'origine et le développement de la migration, tandis que jusqu'à présent ces questions n'étaient expliquées qu'à l'aide de probabilités incontrrollables.

¹ Voir les Annuels précédents de l'Aquila tom. XXIV, XXVI, XXVII.

CHERNEL ISTVÁN, Kőszeg. (Vasm.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

↔ *Acanthis cannabina*. L. I. 13. nagy csapat a mezőkön — grosser Flug auf den Feldern.

↔ *Alauda arvensis*. L. I. 19: egy db. Ligvándon — ein Stück in Ligvánd; I. 24: Tömördön 3 db. — In Tömörd 3 St.; III. 14: egyesek Kőszegen — einzelne in Kőszeg.

↔ *Anser fabalis*. LATH. I. 2.: 14 db. → D. 14 St. → S. I. 24. százas csapat a patyi mezőkön — Hundertköpfiger Flug bei Paty.

↔ *Anthus pratensis* L. III. 5.: 3 db. — 3 St.

↔ *Anthus trivialis*. L. IV. 21. énekel — singt.

↔ *Ardea cinerea*. L. III. 27.: 3 db. az alsó réteken. — 3 St. auf den „Unteren Wiesen“.

↔ *Columba oenas* L. I. 30. Tömördön 2 db. — In Tömörd 2 St. II. 11. 1 db. a nyugati hegység fölött az Ó-ház táján → ÉK-nek. — 7° C. a területen 30 cm. hóréteg. — 1. St. zieht über den westlichen Gebirgszug → NO, bei — 7° C. die ganze Gegend hat eine Schneedecke von 30 cm. Höhe.

↔ *Columba palumbus* L. III. 2. az „alsó erdőben“ 2 db. — 2 St. im „Unteren Wald“, III. 5.: 3 pár a terület déli részén kb. 200 méter magasan esti 5–6 óra közt → É-nak. — 3 Paare ziehen im südlichen Teil des Gebietes zwischen 5–6 Uhr abends ca. 200 Meter hoch → N.

A múlt évben először tartózkodott egy párocska a város belső területén — kertünkben — s az idén ugyanitt a szőlőkertekben is megfigyeltem. — Voriges Jahr zeigte sich zum erstenmal ein Pärchen intravillan — in meinen Garten. Heuer beobachtete ich je ein Pärchen eben da und in den Gartenanlagen meines Weingartens.

✓ *Corvus corax* L. 28: 1 db. Gyöngyösapátiban SZÉCHÉNYI Rezső gróf parkjában. Vasmegyében eddig csak egy hiteles adat bizonyította előfordulását; ez a második. — Im Parke des Grafen RUDOLF SZÉCHÉNYI zu Gyöngyösapát wurde 1 St. beobachtet. Bisher war das Vorkommen dieser Art nur durch ein einziges Belegexemplar für das Komitat Vas nachgewiesen.

↔ *Cuculus canorus* L. IV. 10: az első a felső erdőben szól — der erste Ruf im Oberen Walde. — IV. 15: u. o. szól. — Ruft ebendort. — IV. 22: az alsó erdőben 2 db. szól. — 2 St. im „Unteren Wald“ rufend.

↔ *Cypselus apus* L. V. 1: az első 2 db. $\frac{1}{9}$ -kor a vár fölött. — Die ersten 2 St. morgens $\frac{1}{9}$ Uhr ober dem Schloss; V. 8: 2 db. u. o., de csak reggel — 2 St. ebendort, jedoch nur morgens; V. 10: u. o. — Ebendort; V. 11: 7 db. u. o. — 7 St. ebendort; V. 14: 5 db. a várnál, 2 db. a régi bástya toronyánál — 5 St. beim Schloss, 2 St. beim alten Zwinger; V. 17: 5 db. a várnál — 5 St. beim Schloss.

↔ *Delichon urbica* L. V. 7: egyesek, eddig még nem láttam — Einzelne, bisher nicht beobachtet; V. 11: 60–70 db. a városban táviródrótokon pihen — 60–70 St. auf den Telegrafendrähten rastend; V. 12: több felé — an mehreren Stellen.

↔ *Erithacus phoenicurus* L. IV. 18: a szőlőkertekben 1 db. — ein St. in meinen Weingarten; IV. 20: 5–6 db. u. o. — 5–6 St. ebendort; IV. 21: 1 db. u. o. — 1 St. ebendort; IV. 27: több — mehrere.

↔ *Erithacus rubecula* L. II. 3–11: 1 db. a szőlőkertekben — ein St. in meinen Weingarten; III. 3: első ének — erster Gesang; III. 14: egyesek több felé — einzelne mehrerorts.

↔ *Erithacus tityus* L. III. 23. az első a templom körül énekel — der erste singt bei der Kirche.

↔ *Falco peregrinus* Tunst. III. 5: 1 db. az „alsó réteken“ — 1 St. auf den „unteren Wiesen“.

↔ *Fringilla coelebs* L. I. 12: néhány ♂ — einige ♂; II. 9: több ♂ az utakon — mehrere ♂ auf den Strassen; III. 14: több énekel — mehrere singend.

↔ *Fringilla montifringilla* L. III. 2: kis csapat a szőlős kertemben — ein kleiner Flug in meinen Weingarten.

↔ *Hirundo rustica* L. IV. 3: az első 2 db. a Gyöngyöspatak fölött a bencések kertjénél — die ersten 2 St. ober dem Gyöngyös-Bach in der Nähe des Benediktiner-Gartens; IV. 21: 1 db. A mai napig 1—2 db. volt csak látható elvétve — 1 Stück; bisher konnte man nur 1—2 Exemplare beobachten; IV. 26: végre megjelent 8 db. a Gyöngyös fölött repkedve a Vágóhid táján, de csak reggel, nap közben nincs — endlich erschienen 8 St. ober den Gyöngyös-Bach herumfliegend, aber nur in den Morgenstunden; tagsüber sind keine zu sehen; IV. 27: több a városban, egyes párok fészküket is felkeresték. Házunkban is egyik fészkelő pár megérkezett — mehrere auch in der Stadt. Einzelne Pärchen beim alten Nest. Das eine in unserem Haus brütende Pärchen ist auch bereits eingetroffen; IV. 28: kevés — wenige; IV. 30: 10—15 db. — 10—15 St; V. I. felszaporodott, többfelé kisebb társaságok — zahlreicher, mehrerorts kleine Flüge; V. 4: még több. — Noch zahlreicher; V. 12: sok. — viele.

↔ *Jynx torquilla* L. IV. 4: az első szól a szőlőben — der erste im Weingarten meldend.

↔ *Lanius collurio* L. A vonulás szakában sehol sem láttam, régi fészkelőhelyeiken sem jelentek meg a párok. Valami katasztrófa érthette a vidékünkön élő törzset. Csak VI. 11-én láttam az idén először 2 ♂ és 1 ♀ az alsó erdei nagy vágásban. — In der Zugzeit sah ich diese Art nirgends. Die bekannten alten Brutstellen blieben unbesetzt. Es scheint, dass der ganze in unserer Gegend heimische Stamm von einer Katastrophe ereilt wurde. Erst am 11. VI. konnte ich 2 ♂ und 1 ♀ im grossen Schlag des „Unteren Waldes“ beobachten.

↔ *Ligurinus chloris* L. Nem telett, tavasszal is rendkívül későn és kis számban jelent meg. IV. 27: egyesek, IV. 30. néhány pár — Hat heuer nicht überwintert, erschien auch im Frühjahr sehr spät und in auffallend geringer Anzahl. 27. IV: einzelne, 30. IV: einige Pärchen.

↔ *Loxia curvirostra* L. I. 12: 1 db. szőlőskertemben — 1 St. in meinem Weingarten.

↔ *Motacilla alba* L. II. 27: az első 2 db. — die ersten 2 St.; III. 15: 1 db. → É-nak — ein St. → N.

⊙ *Motacilla boarula* L. I. 12: 2 db. a Gyöngyösnél — 2 St. am Gyöngyös-Bach; II. 20: 1 db. az alsó erdőben a „főnyiladék“ egyik pocsétájánál — 1 St. im „Unteren Wald“ an eine Pfütze der Hauptallée.

↔ *Muscicapa collaris* BECHST. V. 7: az első az alsó erdőben — die ersten in „Unteren Wald“.

↔ *Muscicapa grisola* L. V. 13: az első a kertben — der erste im Garten; V. 14: párban u. o. — Gepaart ebendort.

↔ *Numenius arquatus* L. V. 27: 1 db. a terület déli részén a mezőkről kelt — ein Stück stand von den Feldern auf im südlichen Teile des Gebietes.

↔ *Oriolus galbula* L. V. 2: az első szól szőlőskertem táján — der erste meldet in der Gegend meines Weingartens; V. 7: 4—5 ♂ együtt az alsó erdőben — 4—5 ♂ in einem Flug im „Unteren Wald“; V. 10: több, a kertben is — mehrere, auch

im Garten; V. 14: a kertben szől — ruft im Garten; V. 17: a kertben párban, eddig csak ♂♂-et láttam — im Garten gepaart, sah bisher nur ♂♂.

↔ *Phylloscopus collybita* VIEILL. III. 23: az alsó erdőben és a szőlőben szől — meldet im „Unteren Wald“ und im Weingarten; III. 24: u. o. — ebendort; III. 25: a felső erdőben is szől — meldet auch im „Oberen Wald“; IV. 2: a szőlőskertemben 1—2 db. — I meinem Weingarten 1—2 St.

↔ *Phylloscopus sibilator*. BECHST. IV. 22: az első szől az alsó erdőben — der erste meldet im „Unteren Wald“.

↔ *Phylloscopus trochilus* L. IV. 4: az első szől az alsó erdőben — der erste meldet im „Unteren Wald“.

↔ *Pyrrhula rubicilla* PALL. II. 21: 8 db. a házi kertben — 8 St. im Hausgarten; III. 2: 2 db. a szőlőben — 2 St. im Weingarten.

↔ *Regulus cristatus* KOCH II. 20: 1 db. az alsó erdőben — 1 St. im „Unteren Wald“; III. 5: 3 db. (♂ és 2 ♀) szőlőskertemben, a ♂ énekel — 3 Stück (♂ und 2 ♀) in meinem Weingarten; das ♂ singt; III. 7: 1 db. a házi kertben — 1 St. im Hausgarten; III. 28: 1 db. a szőlőben — 1 St. im Weingarten.

↔ *Scolopax rusticola* L. III. 5: egy pároska huz este az alsó erdő déli végén — ein Pärchen zieht abends am südlichen Ende des „Unteren Waldes“. A kethelyi erdőben napközben s este is 1—1 db.-ot láttak — im Kethelyer-Walde wurde je 1 St. tagüber und am Abendstich gesehen; III. 9: 1 db. esti huzáson u. o. — 1 St. am Abendstich ebendort; III. 10: az „Óházi vágásban“ este nem huz — im Schlag unterhalb des „Óház“ sah ich am Abendstich keine. III. 11: esti huzáson a kethelyi erdőben egy pároska — im Kethelyer-Wald am Abendstich ein Pärchen; III. 13: u. o. 1 db. lövetett — 1 St. ebendort geschossen; III. 14: u. o. 1 db. esti huzáson s 1 db. az alsó erdőben — ebendort am Abendstich, sowie auch im „Unteren Wald“ je 1 St. III. 23: 6 db. esti huzáson az alsó erdőben — am Abendstich 6 St. im „Unteren Wald“; III. 24: 7 db. u. o. — 7 St. ebendort; III. 25: a száraz helyeken semmi, de a felső erdő egyik nedves völgyében (Walkgraben) esti huzáson 12 db. — an den trockenen Stellen nichts, in einem feuchten Tal dagegen im „Oberen Wald“ (Walkgraben) am Abendstich 12 St.; III. 31: u. o. 15—20 db. — ebendort 15—20 St.

↔ *Serinus canarius hortulanus* KOCH. III. 26: az első szől a kertben — der erste meldet im Garten.

↔ *Sylvia atricapilla* L. III. 26: a kertben megszólal — singt im Hausgarten.

↔ *Sylvia communis* LATH. IV. 21: az első a szőlőskertben — die erste im Weingarten; IV. 22: 1 db. a régi lövőhelynél — 1 St. bei der alten Schiesstätte; IV. 27: több helyt szől — singt mehrerorts.

↔ *Sylvia curruca* L. IV. 18: az első a szőlőben — die erste im Weingarten; IV. 20: u. o. — ebendort. IV. 21: u. o. 2—3 db. — ebendort 2—3 St.; IV. 27: több helyt szől — singt mehrerorts; IV. 30: többfelé, a házi kertünkben is megjelent — an verschiedenen Stellen, auch im Hausgarten.

↔ *Sylvia nisoria* BECHST. V. 17: 1 db. a szőlőskertben. Ezentul nem láttam többet — 1 St. im Weingarten; seither keine mehr beobachtet.

↔ *Sturnus vulgaris* L. I. 29: egy csapat Gyöngyösapátiban Köszegtől 9 km.-nyire délre — ein Flug in Gyöngyösapáti, 9 Km. südlich von Köszeg; II. 18: 8 db. az alsó réteken — 8 St. auf den unteren Wiesen.

↔ *Turdus musicus* L. III. 5: az első 4 db. a szőlőskertemben — die ersten 4 St. in meinem Weingarten; III. 22: sok vonuló az alsó erdő déli részeiben — viele Durchzügler im südlichen Teile des „Unteren Waldes“; III. 23: sok — viele.

↔ *Turdus pilaris* L. III. 12: 3 db. a szőlőskertben — 3 St. im Weingarten.

↔ *Turtur communis* SELB. IV. 27: az első a szőlőskertben — 3 St. im Weingarten.

↔ *Vanellus capella* SCHÄFF. III. 5:1 db. az alsó réteken — 1 St. auf den unteren Wiesen; III. 13: csapat Gyöngyösapátiban — ein Flug in Gyöngyösapáti.

AGÁRDI EDE, Pécsvárad.

Áttelelők 1918/19. — Überwinternde 1918/19.

Emberiza calandra, *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Turdus merula*, *Turdus pilaris*.

Tavaszi vonulás 1919. — Frühjahrszug 1919.

Alda arvensis III. 12. — *Ciconia alba* IV. 15. — *Columba oenas* III. 11. — *Columba palumbus* III. 22. — *Coturnix communis* IV. 6. — *Crex pratensis* V. 13. (Szederkény V. 6.) — *Cuculus canorus* IV. 10. — *Cypselus apus* V. 1. — *Delichon urbica* IV. 3. — *Erithacus luscini* IV. 7. — *Erithacus rubecula* III. 3. — *Erithacus titys* III. 22. — *Hippolais icterina* V. 26. — *Hirundo rustica* III. 26. — *Jynx torquilla* IV. 7. — *Lanius collurio* V. 3. (V. 20. fészek 7 tojással.) — *Ligurinus chloris* II. 27. — *Monticola saxatilis* III. 27. (IV. 26. fészek 6 tojással.) — *Motacilla alba* II. 26. — *Oriolus galbula* IV. 23. — *Phylloscopus collybita* III. 26. — *Pratincola rubicola* III. 13. — *Saxicola oenanthe* IV. 3. — *Scolopax rusticola* III. 17., III. 28. fészkeről löttem; IV. 2. míg huzott 10 drb esti huzáson. — *Serinus canarius hortulanus* III. 26. — *Sturnus vulgaris* II. 25. — *Sylvia atricapilla* IV. 25. — *Sylvia curruca* IV. 6. — *Turdus musicus* IV. 7. — *Turtur communis* IV. 26. — *Upupa epops* III. 28. — *Vanellus capella* II. 27., III. 17. 3 tojás.

Őszi vonulás 1919. — Herbstzug 1919.

Coturnix communis X. 25. — *Corvus frugilegus* IX. 5. első. — *Delichon urbica* X. 12. — *Monticola saxatilis* IX. 6.

Áttelelők 1919/20. — Überwinternde 1919/20.

Buteo communis. — *Emberiza calandra*. — *Motacilla boarula*. — *Turdus merula*. — *Turdus pilaris*.

Tavaszi vonulás 1920. — Frühjahrszug 1920.

Alda arvensis II. 23. — *Caprimulgus europaeus* IV. 29. — *Cerchneis tinnunculus* II. 16. — *Columba oenas* III. 2. — *Columba palumbus* II. 23. — *Coturnix communis* IV. 13. — *Crex pratensis* IV. 30. — *Cuculus canorus* IV. 14. — *Cypselus apus* IV. 21. — *Delichon urbica* IV. 3. — *Erithacus luscini* IV. 13. — *Erithacus rubecula* III. 8. — *Erithacus titys* III. 20. — *Fringilla coelebs* III. 2. — *Hippolais icterina* V. 13. — *Hirundo rustica* IV. 3. — *Jynx torquilla* IV. 6. — *Lanius collurio* IV. 26. — *Lanius minor* V. 13. — *Ligurinus chloris* III. 15. — *Monticola saxatilis* IV. 13. — *Motacilla alba* III. 5. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Phylloscopus collybita* III. 15. — *Pratincola rubicola* III. 9. — *Saxicola oenanthe* IV. 13. — *Scolopax rusticola* III. 5. — *Serinus canarius hortulanus* III. 28. — *Sturnus vulgaris* III. 4. — *Sylvia atricapilla* IV. 28. — *Sylvia curruca* IV. 6. — *Turdus musicus* III. 16. — *Turtur communis* IV. 17. — *Upupa epops* IV. 14. — *Vanellus capella* II. 23.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Corvus frugilegus VIII. 30. első — erste. — *Delichon urbica* IX. 18. — *Fulica atra* XI. 5. — *Hirundo rustica* IX. 18.

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920/21.

Anas boschas. — *Buteo communis.* — *Cerchneis tinnunculus.* — *Circus cyaneus.* — *Emberiza calandra.* — *Fringilla coelebs.* — *Motacilla boarula* — *Pyrrhula rubicilla europaea* II. 7. — *Regulus ignicapillus* II. 24. — *Turdus merula.* — *Turdus pilaris* XII. 25. — III. 12.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 20. — *Caprimulgus europaeus* V. 5. — *Columba oenas* II. 3. — *Columba palumbus* II. 26. — *Coturnix communis* IV. 22. — *Crex pratensis* V. 5. — *Cuculus canorus* IV. 19. — *Cypselus apus* IV. 14. — *Delichon urbica* IV. 12., V. 8. teljes számban — alles hier. — *Erithacus luscini* IV. 14. — *Erithacus phoenicurus* IV. 1. — *Erithacus rubecula* II. 22. — *Erithacus titys* IV. 2. — *Hippolais icterina* V. 16. — *Hirundo rustica* IV. 2., V. 8. teljes számban — alles hier. — *Jynx torquilla* IV. 13. — *Lanius collurio* V. 9. — *Lanius minor* V. 15. — *Ligurinus chloris* IV. 2. — *Monticola saxatilis* IV. 14. — *Motacilla alba* III. 3. — *Muscicapa grisola* IV. 19. — *Numenius arquatus* III. 28. — *Oriolus galbula* IV. 27. — *Phylloscopus collybita* III. 16. — *Pratincola rubetra* IV. 17. — *Pratincola rubicola* III. 23. — *Saxicola oenanthe* III. 30. — *Scolopax rusticola* III. 18. — *Serinus canarius hortulanus* III. 30. — *Sturnus vulgaris* II. 19. — *Sylvia atricapilla* IV. 19. — *Sylvia communis* IV. 21. — *Sylvia curruca* IV. 17. — *Totanus ochropus* III. 25. *Turdus musicus* III. 15. *Turtur communis* IV. 21. — *Upupa epops* IV. 4. — *Vanellus capella* I. 30. 2 drb — 2 St., II. 20. 3 drb — 3 St., II. 24. 4 drb — 4 St., IV. 3. teljes fészekalj — Gelege.

BESSENYEI ISTVÁN. Dég (Veszprém m.).

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Alauda arvensis XI. 6. — *Anas querquedula* XI. 12. — *Anthus pratensis* XI. 13. — *Botaurus stellaris* XI. 6. — *Cerchneis vespertinus* XI. 6. löve — erlegt. — *Circus macrourus* XI. 6. — *Fulica atra* XI. 8. — *Gallinago gallinaria* XI. 13. — *Gallinula chloropus* XI. 6. — *Ligurinus chloris* XI. 13. — *Podiceps cristatus* XI. 6. — *Vanellus capella* XI. 8.

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920/21.

Anas boschas, *Archibuteo lagopus,* *Buteo communis,* *Cerchneis tinnunculus,* *Coturnix communis,* *Emberiza calandra,* *Emberiza schoeniclus,* *Erithacus rubecula,* *Fringilla coelebs,* *Fringilla montifringilla,* *Sturnus vulgaris,* *Turdus merula,* *Turdus pilaris.*

Ür b ő pusztán észlelt madarak 1921. III. 13., 14. — Am 13., 14. III. 1921 auf der Ü r b ő puszta beobachtete Vögel.

Accipiter nisus, *Alauda arvensis,* *Anas acuta,* *Anas boschas,* *Anas crecca,* *Anser fabalis,* *Anthus pratensis,* *Archibuteo lagopus,* *Ardea cinerea,* *Athene noctua,* *Botaurus stellaris,* *Buteo communis,* *Carduelis elegans,* *Cerchneis tinnunculus,* *Certhia familiaris,* *Circus aeruginosus,* *Circus cyaneus,* *Circus macrourus,* *Coloeus monedula,* *Corvus cornix,* *Corvus frugilegus,* *Dendrocopos maior,* *Emberiza calandra,* *Emberiza citrinella,* *Emberiza schoeniclus,* *Falco peregrinus,* *Fringilla coelebs,* *Fulica atra,* *Gallinago*

gallinaria, *Haliaeetus albicilla*. *Hiraaetus pennatus*, *Larus canus*, *Larus ridibundus*, *Ligurinus chloris*, *Motacilla alba*, *Numenius arquatus*, *Nyroca clangula*, *Panurus biarmicus*, *Parus coeruleus*, *Parus maior*, *Passer domesticus*, *Passer montanus*, *Pavoncella pugnax*, *Pica rustica*, *Picus viridis*, *Sitta europaea*, *Sturnus vulgaris*, *Totanus calidris*, *Totanus glareola*, *Turdus merula*, *Turdus pilaris*, *Vanellus capella*.

BODNÁR BERTALAN, Hódmezővásárhely.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

A szeles, ködös január és a hideg télutó miatt a korai fajok nagyon késtek, míg a szokatlanul meleg tavasz a késői fajokat siettette. Február közepének esős, havas jellege és uralkodó északi széliránya visszatartotta madarainkat, de a 24-iki ködös napok után délre fordult szélben megindultak a korai fajok s március első felében már sok faj érkezett. Március 2-tól kezdve a déli hőmérséklet 13° – 18° közt ingadozott, ehhez járult, hogy az egész hónap derült és a szélirány uralkodóan déli és délnyugati volt. Az április első hetében beállt északi széláramlat már nem állíthatta meg a fejlődött vonulást s a hó közepén ismét visszatért déli szélben nagyrészt be is fejeződött, úgy, hogy az április végi esős napokra alig néhány vonuló maradt.

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920/21.

Anas boschas, *Cerchneis timunculus*, *Fulica atra*, *Gallinula chloropus*.

Acrocephalus arundinaceus IV. 10. — *Alauda arvensis* III. 4. — *Anas boschas* II. 27. — *Anas crecca* III. 1. — *Anas querquedula* III. 8. — *Anser ferus* II. 26. — *Ardea cinerea* III. 26. — *Ardea minuta* IV. 15. — *Botaurus stellaris* III. 11. — *Buteo communis* III. 14. — *Caprimulgus europaeus* IV. 14. — *Cerchneis timunculus* III. 2. — *Charadrius dubius* III. 27. — *Ciconia alba* III. 16. — *Clivicola riparia* IV. 1. — *Columba oenas* III. 10. — *Columba palumbus* III. 25. — *Coturnix communis* IV. 6. — *Crex pratensis* IV. 19. — *Cuculus canorus* IV. 6. — *Delichon urbica* III. 31. — *Erithacus phoenicurus* III. 28. — *Erithacus rubecula* III. 16. — *Fulica atra* III. 10. — *Gallinago gallinula* III. 19. — *Gallinula chloropus* III. 26. — *Hirundo rustica* III. 30. — *Hydrochelidon nigra* IV. 20. — *Lanius collurio* IV. 21. — *Lanius minor* IV. 20. — *Lullula arborea* III. 12. — *Motacilla alba* III. 16. — *Motacilla flava* III. 19. — *Numenius arquatus* III. 18. — *Nycticorax griseus* IV. 4. — *Oriolus galbula* IV. 12. — *Ortygometra porzana* IV. 4. — *Phylloscopus collybita* III. 24. — *Platalea leucorodia* IV. 1. — *Podiceps cristatus* III. 16. — *Podiceps nigricans* III. 12. — *Rallus aquaticus* III. 18. — *Scolopax rusticola* III. 21. — *Sterna hirundo* IV. 4. — *Sturnus vulgaris* III. 19. — *Sylvia atricapilla* IV. 2. — *Totanus calidris* III. 19. — *Turtur communis* IV. 26. — *Upupa epops* III. 30. — *Vanellus capella* III. 14.

BOHRANDT LAJOS, Eperjes.

Tavaszi vonulás 1920. — Fröhjahrszug 1920.

Alauda arvensis II. 29. — *Bombcilla garrula* II. 8. 40–50-es csapat Zsegye. — *Coturnix communis* IV. 26. — *Crex pratensis* IV. 29. — *Cuculus canorus* IV. 18. — *Erithacus luscini* IV. 24. — *Erithacus titys* III. 17. — *Hirundo rustica* IV. 17. — *Jynx torquilla* IV. 23. — *Motacilla alba* II. 29. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Scolopax rusticola* III. 18. — *Upupa epops* IV. 8. — *Vanellus capella* III. 26.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 12. — *Ciconia alba* III. 27. — *Columba oenas* III. 3. — *Coturnix communis* V. 8. — *Crex pratensis* V. 5. — *Cuculus canorus* IV. 22. — *Erithacus luscini*a V. 2. — *Erithacus titys* III. 31. — *Hirundo rustica* IV. 17. — *Jynx torquilla* IV. 13. — *Motacilla alba* III. 15. — *Oriolus galbula* V. 7. — *Scolopax rusticola* III. 21. — *Turtur communis* IV. 16. — *Upupa epops* IV. 13. — *Vanellus capella* II. 26.

BOROSKAY JÁNOS, Zólyom.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 26. — *Anthus trivialis* IV. 14. — *Bombycilla garrula* II. 13. — *Ciconia alba* III. 28. — *Columba oenas* II. 12. — *Coturnix communis* V. 11. — *Crex pratensis* V. 17. — *Cuculus canorus* IV. 15. — *Erithacus rubecula* III. 26. — *Fringilla coelebs* III. 24. — *Hirundo rustica* IV. 14. — *Lanius collurio* V. 13. — *Milvus migrans* V. 1. — *Motacilla alba* III. 5. — *Motacilla boarula* III. 30. — *Plectrophenax nivalis* II. 24. — *Scolopax rusticola* III. 20. — *Sturnus vulgaris* III. 26. — *Turdus musicus* III. 20. — *Turtur communis* V. 1. — *Upupa epops* IV. 8.

BRENGL JÁNOS, Solt (Pest m.).

Alauda arvensis II. 19. — *Ciconia alba* III. 26. — *Coturnix communis* IV. 29. — *Cuculus canorus* IV. 29. — *Delichon urbica* IV. 7. — *Erithacus luscini*a IV. 25. — *Hirundo rustica* III. 30. — *Motacilla alba* III. 5. — *Oriolus galbula* IV. 20. — *Sturnus vulgaris* III. 12. — *Turtur communis* IV. 24. — *Upupa epops* IV. 4. — *Vanellus capella* II. 20.

BRUCKNER MIHÁLY, Somogyfajsz.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 25. — *Ciconia alba* IV. 13. — *Columba oenas* II. 24. — *Columba palumbus* IV. 25. — *Coracias garrula* V. 1. — *Coturnix communis* V. 9. — *Cuculus canorus* IV. 18. — *Delichon urbica* IV. 18. — *Hirundo rustica* IV. 15. — *Motacilla alba* III. 5. — *Oriolus galbula* IV. 27. — *Scolopax rusticola* III. 18. — *Turtur communis* IV. 19. — *Upupa epops* IV. 15. — *Vanellus capella* III. 1.

DR. CSAPÓ DÁNIEL, Tengelicz (Tolna m.).

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Acrocephalus arundinaceus V. 14. — *Anas boschas* III. 2. — *Ardea cinerea* III. 7. telepesen költ a *Benyovszky*-féle felső-tengelici parkban. — *Cerchneis vespertinus* fészkel Dunaszentgyörgy. — *Ciconia alba* III. 24. — *Columba palumbus* III. 3. — *Coturnix communis* V. 1. — *Crex pratensis* V. 14. — *Cuculus canorus* IV. 18. — *Erithacus luscini*a IV. 15. — *Falco aesalon* IV. 5. utolsó — letzter. — *Hirundo rustica* IV. 9. — *Motacilla alba* III. 7. — *Oedicephus scolopax* IV. 11. néha fészkel — manchmal nistend. — *Oriolus galbula* IV. 20. — *Sturnus vulgaris* III. 6. — *Turtur communis* IV. 20. — *Upupa epops* IV. 8. — *Vanellus capella* II. 29.

Őszi vonulás 1921. — Herbstzug 1921.

Merops apiaster VIII. 31. a reggeli órákban 40 darabból álló csapat keringve dél felé eltávozik, IX. 6. csapat; 4 év óta nem észleltem itt ezt a fajt — VIII. 31., IX. 6. je ein Flug, der erste zieht → S.

DR. DORNING HENRIK, Budapest, Csömör.

Tavaszi vonulás 1920. — Frühjahrszug 1920.

Budapest: *Acrocephalus arundinaceus* IV. 15. — *Cerchneis tinnunculus* II. 13. — *Ciconia alba* IV. 24. Rákosszalván Sárga csikó vendéglő mellett, ahol évek óta fészkel egy fán. — *Columba palumbus* IV. 2. — *Cypselus apus* V. 8. — *Erithacus luscini* IV. 19. — *Erithacus rubecula* IV. 2. — *Fulica atra* III. 18. — *Hirundo rustica* IV. 7. — *Larus canus* IV. 16. kiszínezett példány; egész télen itt volt a Dunán. — *Larus ridibundus* egész télen át; IV. 16. az első barnafejű. — *Motacilla alba* III. 18. — *Nyroca clangula* III. 18. utolsók. — *Phylloscopus collybita* IV. 2. — *Podiceps cristatus* III. 18.

Csömör: *Cuculus canorus* IV. 18. — *Delichon urbica* IV. 19. — *Hirundo rustica* IV. 9. — *Oriolus galbula* IV. 30. — *Turtur communis* IV. 23. — *Upupa epops* IV. 17.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Budapest: *Cerchneis tinnunculus* X. 22. — *Erithacus rubecula* X. 31. — *Oriolus galbula* VIII. 30. — *Pyrrhula rubicilla* XI. 18. — *Regulus cristatus* X. 18.

Csömör: *Columba palumbus* X. 16. — *Delichon urbica* X. 13—14. mind a két napon kb 1.000 főnyi csapat, utolsók — an beiden Tagen je ein Flug von 1.000 St., die letzten. — *Erithacus rubecula* X. 24. — *Erithacus titys* X. 24. — *Hirundo rustica* X. 2. — *Muscicapa grisola* X. 23.

Ludas: *Columba oenas* X. 11.

Eger: *Sylvia atricapilla* X. 9.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Budapest: *Cerchneis tinnunculus* III. 25. — *Ciconia alba* IV. 3. Rákosszalván, Sárga csikó mellett levő fészken. — *Clivicola riparia* az összekötő vasúti híd alatt, a kereskedelmi kikötő építkezésénél levő partoldalban több 100 fészkel. — *Columba palumbus* III. 25. — *Cypselus apus* V. 10. 4 drb. a Mozdony-utcában; ezen a tájon egészen július hó végéig láttam, de a fészkelés helyét nem tudtam megtalálni. — *Erithacus luscini* V. 5. — *Erithacus rubecula* IV. 1. — *Fringilla montifringilla* III. 6. — *Hirundo rustica* IV. 22. — *Lanius callurio* V. 15. — *Muscicapa grisola* V. 10. — *Oriolus galbula* V. 5. — *Phylloscopus collybita* IV. 5. — *Podiceps cristatus* III. 15. — *Turdus musicus* III. 25. — *Turdus pilaris* II. 13.

Csömör: *Cuculus canorus* V. 1. — *Emberiza hortulana* fészkel — nistete. — *Hirundo rustica* IV. 24. — *Jynx torquilla* IV. 3. — *Lanius minor* V. 16. — *Oriolus galbula* V. 2. — *Regulus cristatus* IV. 3. — utolsó — letztes. — *Saxicola oenanthe* IV. 3. — *Serinus canarius hortulanus* IV. 3. — *Turtur communis* V. 1. — *Upupa epops* IV. 24.

Őszi vonulás 1921. — Herbstzug 1921.

Budapest: *Cypselus apus* IX. 14.

Csömör: *Delichon urbica* IX. 19. — *Hirundo rustica* X. 3. — *Lanius collurio* IX. 22. — *Oriolus galbula* VIII. 31. — *Phylloscopus collybita* X. 9. — *Regulus cristatus*

IX. 20. első — erstes. — *Saxicola oenanthe* IX. 22. — *Sylvia curruca* IX. 30. — *Upupa epops* VIII. 31.

Rétszilas: *Ciconia alba* IX. 9.

ENDREY ELEMÉR közlése: a M. K. Metereologiai Intézethez beküldött 1921. évi madártani adatok.

Hirundo rustica IV. 3. Alhó. IV. 30. (?) Zalaegerszeg.

FAZEKAS MÁTYÁS, Ürbőpuszta (Pest m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis telet — überwinterte. — *Ciconia alba* III. 21. — *Hirundo rustica* III. 21. — *Hydrochelidon nigra* IV. 10. — *Lanius minor* V. 11. — *Numenius arquatus* telet — überwinterte. — *Oriolus galbula* V. 7. — *Pavoncella pugnax* II. 15. — *Phalacrocorax carbo* IV. 23. — *Sterna hirundo* IV. 10. — *Totanus calidris* II. 15. — *Vanellus capella* II. 10.

FERNBACH KÁROLYNÉ, Babapuszta (Bácsbodrog m.).

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Anas boschas telet — überwinterte. — *Anser fabalis* óriási csapatokban telet, úgy hogy a vetésekre madárijesztőket kellett állítani s lövésekkel, ostorpatogással riasztani — überwinterte in grosser Anzahl, so dass man die Saaten mittels Vogel-scheuchen, Abgeben von Schüssen und Peitschenknallen schützen musste. — *Buteo communis* telet — überwinterte. — *Cerchneis tinnunculus* III. 4. — *Ciconia alba* III. 27. (III. 27. Szond). — *Columba oenas* 1920. XII. 8. csapat — Flug; 1921. II. 18. — *Columba palumbus* II. 6. — *Cuculus canorus* III. 24. — *Delichon urbica* III. 27. Szond. — *Erithacus luscini* IV. 15. — *Erithacus phoenicurus* III. 10. — *Erithacus rubecula* III. 21. — *Erithacus titys* III. 23. — *Fringilla coelebs* II. 25; III. 29. nagy csapat átvonuló — grosser Flug durchziehend. — *Hippolais icterina* V. 8. — *Hirundo rustica* III. 31. — *Lanius collurio* V. 9. — *Lanius minor* V. 4. — *Ligurinus chloris* III. 16. — *Motacilla alba* II. 28. — *Muscicapa collaris* IV. 15. — *Muscicapa grisola* V. 2. — *Oriolus galbula* IV. 20. — *Phylloscopus collybita* III. 20. — *Phylloscopus sibilator* IV. 15. — *Phylloscopus trochilus* IV. 6. — *Plegadis falcinellus* III. 11. — *Pratincola rubicola* III. 23. — *Pyrrhula rubicilla* III. 20. — *Scolopax rusticola* III. 24. — *Serinus canarius hortulanus* IV. 15. — *Sturnus vulgaris* 1920. XII. 16; 1921. III. 13. — *Sylvia atricapilla* IV. 15. — *Turdus iliacus* III. 20. nagyobb átvonuló csapat — grösserer Flug durchziehend. — *Turdus torquatus* III. 24. sok átvonuló — viele durchziehend. — *Turtur communis* IV. 19. — *Upupa epops* III. 23.

GRAEFL ANDOR, Kétutköz (Heves m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Áttelelők és vendégek 1920—21. — Überwinternde und Wintergäste 1920—21.

Anas boschas és *Anser albifrons* utolsó csapatok III. 28. → ÉNy. — letzte Flüge III. 28. → NW. — *Anser fabalis*, *Archibuteo lagopus*, *Asio accipitrinus*, *Bombycilla garrula*, *Buteo communis*, *Cerchneis tinnunculus*, *Circus cyaneus*, *Emberiza calandra*,

Emberiza schoeniclus, *Erithacus rubecula*, *Falco aesalon*, *Fringilla coelebs*, *Fringilla montifringilla*, III. 28. utolsó — letzter. — *Fulica atra*, *Ligurinus chloris*, *Mergus albellus*, *Turdus merula*, *Turdus pilaris* IV. 6. utolsó — letzte.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Accentor modularis III. 25. — *Alauda arvensis* II. 26. — *Anas querquedula* III. 13. — *Anas penelope* III. 14. — *Anas strepera* III. 18. — *Ardea cinerea* III. 15. — *Ardea purpurea* IV. 2. — *Botaurus stellaris* III. 17. — *Cerchneis vespertinus* IV. 14. — *Ciconia alba* III. 25. — *Circus gallicus* III. 31. — *Circus aeruginosus* III. 10. — *Clivicola riparia* IV. 16. — *Columba oenas* III. 3. — *Columba palumbus* III. 10. — *Coracias garrula* IV. 28. — *Coturnix communis* IV. 27. — *Crex pratensis* V. 1. — *Cuculus canorus* IV. 10. — *Cypselus apus* V. 1. — *Delichon urbica* IV. 8. — *Erithacus titys* III. 20. — *Falco subbuteo* IV. 17. — *Gallinago gallinula* III. 12. — *Gallinula chloropus* III. 31. — *Hirundo rustica* III. 28. — *Jynx torquilla* IV. 8. — *Lanius collurio* V. 4. — *Lanius minor* V. 3. — *Limosa aegocephala* III. 24. — *Milvus migrans* IV. 2. — *Motacilla alba* III. 6. — *Motacilla flava* III. 27. — *Muscicapa grisola* IV. 26. — *Nycticorax griseus* IV. 2. — *Nyroca ferina* III. 10. — *Nyroca ferruginea* III. 12. — *Oriolus galbula* IV. 22. — *Phylloscopus collybita* III. 28. — *Podiceps cristatus* III. 20. — *Pratincola rubicola* III. 21. — *Saxicola oenanthe* IV. 3. — *Spatula clypeata* III. 16. — *Sturnus vulgaris* III. 4. — *Sylvia atricapilla* IV. 24. — *Sylvia curruca* IV. 20. — *Totanus glareola* IV. 4. — *Turdus musicus* III. 12. — *Turtur communis* IV. 26. — *Upupa epops* IV. 14. — *Vanellus capella* II. 25.

HAUG GIZELLA, Dég (Veszprém m.)

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920/21.

Alauda arvensis, *Anas boschas*, *Buteo communis*, *Columba oenas*, *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Turdus merula*.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 2. — *Ardea cinerea* IV. 11. — *Ciconia alba* IV. 2. — *Circus aeruginosus* III. 20. — *Circus cyaneus* III. 21. — *Columba palumbus* III. 5. — *Cuculus canorus* IV. 19. — *Delichon urbica* IV. 14. — *Erithacus rubecula* III. 23. — *Fulica atra* III. 14. — *Hirundo rustica* IV. 8. — *Milvus migrans* III. 30. — *Motacilla alba* III. 8. — *Nycticorax griseus* IV. 13. — *Oriolus galbula* V. 4. — *Scolopax rusticola* III. 23. — *Turtur communis* IV. 21. — *Upupa epops* IV. 2.

HEGYMEGHY DEZSŐ és HÓTAJ FERENCZ, Győr.

Téli adatok 1920/21. — Winterdaten 1920/21.

Ardea cinerea 1920 XII. 8; 1921 I. 13. — *Botaurus stellaris* 1920 XI. 28. — *Circus cyaneus* 1921 I. 14. — *Gallinago gallinaria* 1921 XI. 20. — *Lanius excubitor* 1921 I. 27. — *Motacilla boarula* 1921 I. 20. — *Numenius arquatus* 1921 I. 13. — *Sturnus vulgaris* 1920 XII. 3. — *Turdus pilaris* 1920 XII. 16. 40–50 drb. — St.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Accentor modularis III. 26. — *Alauda arvensis* III. 15. — *Anthus pratensis* IV. 10. — *Ardea purpurea* IV. 13. — *Buteo communis* IV. 11. — *Cerchneis tinnunculus* III. 26. — *Cerchneis vespertinus* IV. 22. — *Ciconia alba* IV. 13. — *Columba oenas* III. 3. —

Columba palumbus II. 27. — *Coturnix communis* V. 2. — *Cuculus canorus* IV. 20. — *Emberiza calandra* III. 19. — *Emberiza schoeniclus* IV. 10. — *Erithacus luscini*a IV. 22. — *Erithacus phoenicurus* III. 26. — *Erithacus rubecula* III. 16. — *Fulica atra* IV. 2. — *Gallinago gallinaria* IV. 10. — *Gallinula chloropus* III. 30. — *Hirundo rustica* IV. 3. — *Lanius collurio* V. 3. — *Larus ridibundus* III. 6. — *Milvus icinus* V. 11. — *Milvus migrans* V. 2. — *Motacilla alba* III. 6. — *Motacilla flava* III. 2. — *Numenius phaeopus* V. 5. — *Nycticorax griseus* IV. 3. — *Oriolus galbula* V. 2. — *Ortygometra porzana* IV. 11. — *Phylloscopus collybita* III. 26. — *Podiceps cristatus* III. 12. — *Podiceps nigricollis* III. 21. — *Regulus cristatus* II. 26. elvonul — Wegzug. — *Saxicola oenanthe* IV. 10. — *Scolopax rusticola* IV. 3. — *Totanus calidris* IV. 10. — *Totanus fuscus* IV. 15. — *Turdus musicus* III. 22. — *Upupa epops* IV. 3. — *Vanellus capella* III. 19.

HESZ BÉLA, Vémend (Baranya m.)

Tavaszi vonulás 1919. — Frühjahrszug 1919.

Alda arvensis II. 21. — *Delichon urbica* IV. 7. — *Hirundo rustica* IV. 9. — *Upupa epops* III. 26.

Őszi vonulás 1919. — Herbstzug 1919.

Delichon urbica IX. 20. zöme elvonult — Masse abgezogen; X. 6. utolsó — letzte.

Tavaszi vonulás 1920. — Frühjahrszug 1920.

Alda arvensis III. 1. — *Delichon urbica* IV. 1. — *Hirundo rustica* IV. 7.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Delichon urbica IX. 11. zöme elvonult — Masse abgezogen. — *Hirundo rustica* IX. 21. zöme elvonult — Masse abgezogen.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alda arvensis III. 19. — *Ciconia alba* IV. 9. — *Delichon urbica* III. 30. — *Hirundo rustica* IV. 6. — *Motacilla alba* IV. 6.

DR. KELLER OSZKÁR Keszthely.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Acrocephalus arundinaceus IX. 20. — *Anser ferus* X. 2. — *Ardea cinerea* X. 7. — *Ardea purpurea* IX. 27. — *Botaurus stellaris* IX. 27. — *Charadrius dubius* IX. 27. — *Ciconia alba* VIII. 20. Fenék, VIII. 26. Héviz. — *Columba oenas* IX. 27. — *Columba palumbus* IX. 23. — *Coracias garrula* IX. 2. — *Coturnix communis* IX. 27. — *Cuculus canorus* VII. 31. *Delichon urbica* X. 14. — *Egretta alba* IX. 27. Kisbalaton. — *Emberiza calandra* IX. 16. — *Erithacus titys* X. 14. — *Fulica atra* XII. 10. — *Gallinago gallinaria* IX. 30. — *Gallinula chloropus* IX. 27. — *Hirundo rustica* X. 14. — *Lanius collurio* IX. 29. — *Motacilla alba* X. 24. — *Motacilla flava* IX. 10. — *Muscicapa grisola* IX. 4. — *Nycticorax griseus* IX. 23. — *Plegadis falcinellus* VIII. 3. — *Pratincola rubetra* X. 15. — *Saxicola oenanthe* IX. 11. — *Scolopax rusticola* X. 22. — *Serinus canarius hortulanus* X. 24. — *Sturnus vulgaris* X. 14. — *Sylvia curruca* X. 14. — *Turdus iliacus* X. 5. — *Turtur communis* IX. 16. — *Vanellus capella* X. 15.

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920/21.

Ardea purpurea, *Buteo communis*, *Cerchneis tinnunculus*, *Circus aeruginosus*, *Erithacus rubecula*, *Fringilla coelebs*, *Fulica atra*, *Podiceps cristatus*, *Podiceps nigricans*, *Scolopax rusticola*.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Az 1920/21. évi tél igen enyhe volt, amennyiben a legalacsonyabb hőmérséklet -9°C volt okt. 30 és 31-én, míg az utolsó alacsony hőmérsékletet március 10-én -8.5°C -ot mutatta a hőmérő. A tavasz korán és gyorsan köszöntött be, minek folyamányaként a madárvonulás is korábban kezdődött.

Accentor modularis III. 24. Balatonszentgyörgy. — *Acrocephalus arundinaceus* III. 13. Kisbalaton. — *Acrocephalus schoenobaenus* IV. 24. Kisbalaton. — *Alauda arvensis* II. 25. Balatonederics. — *Anas acuta* III. 22. Balatonszentgyörgy. — *Anas penelope* II. 24. Kisbalaton. — *Anser albifrons* nagy csapatokban érkezett október elején, az utolsók III. 10-én vonultak el, Keszthely (I. A Természet 1921. évf. V.—VI. szám). — *Anser erythropus* okt. 5. körül érkeztek, III. 15-én vonultak el; kisebb számban volt mint *A. albifrons*. — *Anser fabalis* III. 13. utolsók Kisbalaton. — *Anser ferus* III. 1. Kisbalaton. — *Archibuteo lagopus* II. 2. sok vonuló, Keszthely; II. 13. Kiliti. — *Ardea cinerea* III. 2. Kisbalaton. *Ardea purpurea* III. 3. Kisbalaton. — *Ardeola ralloides* IV. 12. Kisbalaton. — *Botaurus stellaris* III. 13. Keszthely. — *Charadrius dubius* IV. 1. Kisbalaton. — *Ciconia alba* III. 14. Keszthely; III. 12. Kisbalaton; III. 25. Fenék; III. 27. Sávoly; — *Columba oenas* II. 25. Balatonederics. — *Columba palumbus* II. 25. Tapolcza. — *Coracias garrula* V. 3. Fenék. — *Coturnix communis* IV. 12. Balatonederics. — *Cuculus canorus* IV. 19. Keszthely; IV. 14. Fonyód. — *Cygnus musicus* I. 11. Fenék; II. 2. Balatonkeresztúr; II. 21. Máriatelep 3 drb. — *Delichon urbica* III. 14. Keszthely; III. 27. Balatonszentgyörgy; IV. 4. Kisbalaton. — *Egretta alba* III. 12. Kisbalaton; III. 16. ugyanott 16 drb; jelenleg kb. 20–25 drb. fészkel. — es nisten derzeit etwa 20–25 St. im Kisbalaton. — *Emberiza calandra* III. 26. Keszthely. — *Emberiza schoeniclus* III. 13. Kisbalaton. — *Erithacus luscinius* IV. 13. Keszthely. — *Fringilla coelebs* III. 1., III. 13. Kisbalaton a nádiban nagyobb ♀ csapatok vonulnak — grössere ♀ Flüge im Rohrwalde auf dem Zuge. — *Fringilla montifringilla* III. 17. Keszthely. — *Fulica atra* III. 8. Kisbalaton. — *Gallinago major* IV. 1. Kisbalaton. — *Hirundo rustica* IV. 1. Kisbalaton. — *Jynx torquilla* IV. 29. Keszthely. — *Ligurinus chloris* II. 20. Balatonszentgyörgy. — *Motacilla alba* II. 25. Lesenczetomaj. — *Motacilla flava* III. 30. Balatonszentgyörgy. — *Muscicapa grisola* IV. 29. Keszthely. — *Numenius aquaticus* III. 10., IV. 1. Kisbalaton. — *Oriolus galbula* V. 1. Keszthely. — *Ortygometra porzana* IV. 13. Keszthely. — *Platalea leucorodia* IV. 1. Kisbalaton. — *Plegadis falcinellus* IV. 12. Kisbalaton. — *Pratincola rubicola* II. 22. Balatonszentgyörgy. — *Scolopax rusticola* III. 1. Keszthely; III. 8. Szentgyörgyvár, a hol egy drb. áttelelt. — *Serinus canarius hortulanus* III. 26. Keszthely. — *Spatula clypeata* III. 13. Kisbalaton. — *Sylvia atricapilla* III. 31 Keszthely. — *Sylvia curruca* III. 11. (?) Keszthely. — *Sylvia nisoria* IV. 11. Keszthely. — *Totanus calidris* IV. 1. Kisbalaton. — *Totanus ochropus* V. 4. Keszthely. — *Turdus musicus* III. 18. Balatonszentgyörgy; III. 21. Keszthely. — *Turtur communis* IV. 29. Keszthely. — *Upupa epops* IV. 3. — *Vanellus capella* III. 14. Héviz.

Egyéb megfigyelések. — Sonstige Beobachtungen.

Ardea cinerea V. 21. Kisbalaton repített fiókák — flüge Junge. — *Ardeola ralloides* V. 21. Kisbalaton, tojáson ül — noch brütend. — *Ciconia alba* V. 20. Fenék, fiókák kelnek — Auschlüpfen der Jungen. — *Corvus cornix* V. 21. Fenék, repített fiókák — flügge Junge. — *Muscicapa grisola* V. 26. Keszthely, fészekrakás — Neilbau. — *Nycticorax griseus* Kisbalaton, repített fiókák — flügge Junge. — *Parus major* IV. 2. fészket rak — Nestbau; V. 16. repített fiókák — flügge Junge Keszthely. — *Plegadis falcinellus* V. 21. Kisbalaton, még tojásán ül — noch brütend. — *Serinus canarius hortulanus* V. 14. Keszthely, repített fiókák — flügge Junge.

KIRÁLY IVÁN, Boggyoszló (Sopron m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 17. — *Anthus pratensis* III. 5. — *Ciconia alba* IV. 2. fészkekhez érkezett. — *Corvus frugilegus* III. 14—15. elvonul → ÉNy; III. 29. utolsó. — *Coturnix communis* V. 7. — *Crex pratensis* V. 8. — *Cypselus apus* V. 4. — *Delichon urbica* IV. 27. — *Hirundo rustica* IV. 2. — *Lanius minor* V. 8. — *Motacilla alba* III. 6. — *Muscicapa collaris* IV. 12. — *Oriolus galbula* V. 1. — *Phylloscopus collybita* III. 25. — *Sturnus vulgaris* II. 23. — *Sylvia borin* IV. 14. — *Turtur communis* V. 9. — *Upupa epops* IV. 13.

DR. KIRCHNER JÓZSEF, Rudolfsgnád.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 5. — *Ciconia alba* III. 23. — *Columba oenas* telet — überwinterte. — *Columba palumbus* III. 27. — *Coturnix communis* IV. 28. — *Crex pratensis* V. 2. — *Cuculus canorus* V. 2. — *Delichon urbica* IV. 15. — *Emberiza calandra* III. 8. — *Hirundo rustica* IV. 7. — *Motacilla alba* III. 6. — *Nycticorax griseus* III. 23. — *Oriolus galbula* IV. 17. — *Platalea leucorodia* III. 28. — *Sturnus vulgaris* III. 3. — *Turtur communis* V. 1. — *Upupa epops* V. 5. — *Vanellus capella* telet — überwinterte.

KOVÁTS SÁNDOR, Állampusztá (Pest m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 1. — *Ardea cinerea* IV. 17. (?) — *Ciconia alba* III. 28. — *Coturnix communis* V. 1. — *Cuculus canorus* V. 1. — *Erithacus luscini* IV. 18. — *Hirundo rustica* IV. 5. — *Motacilla alba* III. 8. — *Oriolus galbula* IV. 29. — *Scolopax rusticola* II. 27. — *Sturnus vulgaris* III. 15. — *Turtur communis* IV. 20. — *Upupa epops* III. 29. — *Vanellus capella* II. 24.

LÁGLER ALADÁR, Lakompak (Sopron m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Ciconia alba V. 1. — *Columba oenas* III. 9. — *Coturnix communis* V. 7. — *Crex pratensis* V. 14. — *Cuculus canorus* IV. 26. — *Delichon urbica* V. 1. — *Hirundo rustica* III. 30. — *Motacilla alba* III. 9. — *Scolopax rusticola* III. 12. — *Turtur communis* IV. 25. — *Upupa epops* V. 16. — *Vanellus capella* III. 9.

MARKSCHEIDT KÁROLY, Jászberény.

Tavaszi vonulás 1921. — Főhrjárszug 1921.

Alauda arvensis II. 27. — *Ciconia alba* III. 18. — *Hirundo rustica* IV. 2.

DR. MAUKS KÁROLY, Algyógy (Hunyad m.).

Tavaszi vonulás 1919. — Frőhjárszug 1919.

Accentor modularis III. 19. — *Alauda arvensis* II. 22. — *Anthus trivialis* IV. 15. — *Caprimulgus europaeus* IV. 19. — *Carduelis elegans* II. 27. — *Ciconia alba* IV. 4. fészekhez Gyalmár-on. — *Coccothraustes vulgaris* II. 23. — *Coturnix communis* IV. 28. — *Cuculus canorus* IV. 5. — *Delichon urbica* III. 27. — *Erithacus philomela* IV. 8. — *Erithacus rubecula* III. 8. — *Hippolais icterina* IV. 18. — *Hirundo rustica* III. 29. — *Jynx torquilla* III. 31. — *Lanius collurio* IV. 28. — *Ligurinus chloris* III. 27. — *Lullula arborea* II. 23. — *Motacilla alba* III. 4. — *Muscicapa collaris* IV. 4. — *Muscicapa grisola* V. 9. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Phylloscopus collybita* III. 24. — *Phylloscopus sibilator* IV. 10. — *Phylloscopus trochilus* IV. 6. — *Pratincola rubicola* III. 11. — *Pyrhula rubicilla* III. 20. utolsók. — *Saxicola oenanthe* IV. 28. (?) — *Scolopax rusticola* III. 9. — *Sylvia atricapilla* IV. 7. — *Sylvia curruca* IV. 4. — *Turdus musicus* III. 7. — *Turtur communis* IV. 28. — *Upupa epops* III. 31.

Tavaszi vonulás 1920. — Frőhjárszug 1920.

Accentor modularis III. 18. — *Alauda arvensis* II. 28. — *Anthus trivialis* IV. 11. — *Caprimulgus europaeus* V. 3. — *Ciconia alba* IV. 10. — *Coccothraustes vulgaris* III. 4. — *Coturnix communis* IV. 18. — *Cuculus canorus* IV. 3. — *Delichon urbica* IV. 5. — *Erithacus philomela* IV. 13. — *Erithacus rubecula* III. 7. — *Fringilla montifringilla* II. 29. utolsó. — *Hippolais icterina* V. 16. — *Hirundo rustica* IV. 7. — *Jynx torquilla* IV. 3. — *Lanius collurio* V. 7. — *Lanius minor* V. 2. — *Ligurinus chloris* III. 9. — *Lullula arborea* II. 27. — *Motacilla alba* III. 6. — *Muscicapa collaris* IV. 4. — *Muscicapa grisola* IV. 26. — *Oriolus galbula* IV. 27. — *Phylloscopus collybita* III. 8. — *Phylloscopus sibilator* IV. 11. — *Phylloscopus trochilus* IV. 26. — *Pratincola rubicola* III. 7. — *Pyrhula rubicilla* III. 2. utolsó. — *Saxicola oenanthe* IV. 7. — *Scolopax rusticola* III. 9. — *Sylvia atricapilla* IV. 12. — *Sylvia curruca* IV. 7. — *Turdus musicus* III. 3. — *Turdus pilaris* III. 5. utolsó. — *Turtur communis* IV. 23. — *Upupa epops* IV. 17.

Tavaszi vonulás 1921. — Frőhjárszug 1921.

Accentor modularis III. 22. — *Alauda arvensis* III. 6. — *Bombycilla garrula* I. 17., I. 26., II. 22. — *Ciconia alba* III. 26. — *Coccothraustes vulgaris* III. 11. — *Columba oenas* III. 2. — *Cuculus canorus* III. 31. — *Delichon urbica* III. 29. — *Erithacus philomela* IV. 19. — *Erithacus rubecula* III. 21. — *Fringilla montifringilla* III. 21. utolsó. — *Hirundo rustica* IV. 6. — *Jynx torquilla* IV. 1. — *Ligurinus chloris* III. 18. — *Lullula arborea* III. 3. — *Muscicapa collaris* IV. 11. — *Phylloscopus collybita* III. 19. — *Phylloscopus sibilator* IV. 11. — *Phylloscopus trochilus* IV. 15. — *Pratincola rubicola* III. 15. — *Pyrhula rubicilla* III. 6. utolsó. — *Saxicola oenanthe* III. 30. — *Scolopax rusticola* III. 25. — *Sylvia atricapilla* III. 29. — *Sylvia curruca* IV. 16. — *Turdus musicus* III. 7. — *Turdus pilaris* III. 30. utolsó. — *Turtur communis* IV. 19. — *Upupa epops* IV. 11.

MAUKS VILMOS, Tátraháza (Késmárk mellett).

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Acanthis cannabina III. 5. — *Accentor modularis* III. 25. — *Alauda arvensis* III. 5. — *Anthus pratensis* IV. 21. — *Anthus trivialis* IV. 17. — *Aquila pomarina* IV. 11. — *Archibuteo lagopus* III. 20. utolsó — letzter. — *Buteo communis* III. 5. — *Caprimulgus europaeus* V. 1. — *Cerchneis tinnunculus* IV. 14. — *Ciconia alba* IV. 2. — *Columba oenas* III. 5. — *Columba palumbus* III. 20. — *Coturnix communis* V. 14. — *Crex pratensis* V. 5. — *Cuculus canorus* IV. 12. — *Delichon urbica* IV. 24. — *Erithacus rubecula* III. 23. — *Erithacus titys* III. 17. — *Fringilla coelebs* III. 7. — *Fringilla montifringilla* III. 6. utolsó — letzter. — *Hippolais icterina* V. 14. — *Hirundo rustica* IV. 21. — *Jynx torquilla* IV. 26. — *Lanius collurio* V. 10. — *Lullula arborea* III. 5. — *Motacilla alba* III. 17. — *Motacilla boarula* III. 25. — *Muscicapa atricapilla* V. 5. — *Muscicapa grisola* V. 11. — *Muscicapa parva* V. 11. — *Oriolus galbula* IV. 30. — *Phylloscopus collybita* IV. 3. — *Phylloscopus sibilator* IV. 28. — *Phylloscopus trochilus* IV. 10. — *Saxicola oenanthe* IV. 21. — *Scolopax rusticola* III. 25. — *Serinus canarius hortulanus* IV. 23. — *Sturnus vulgaris* IV. 9. — *Sylvia atricapilla* IV. 30. — *Sylvia borin* V. 14. — *Sylvia communis* V. 10. — *Sylvia curruca* IV. 28. — *Turdus merula* III. 17. — *Turdus musicus* III. 17. — *Turdus pilaris* V. 20. egy pár, amely fészkelte a késmárki temetőben — ein Paar, welches im Friedhofe zu Késmárk nistete. — *Turtur communis* V. 11.

MOLNÁR LAJOS, Molnasszeesöd (Vas m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 16. — *Ciconia alba* IV. 2. — *Clivicola riparia* IV. 19. — *Columba oenas* II. 16. — *Columba palumbus* III. 17. — *Coracias garrula* IV. 17. — *Coturnix communis* IV. 25. — *Crex pratensis* V. 4. — *Cuculus canorus* IV. 6. — *Delichon urbica* IV. 13. — *Gallinula chloropus* IV. 4. — *Hirundo rustica* IV. 1. — *Jynx torquilla* IV. 14. — *Lanius minor* IV. 17. — *Motacilla alba* II. 17. — *Muscicapa atricapilla* IV. 25. — *Oriolus galbula* IV. 22. — *Scolopax rusticola* III. 7. — *Sturnus vulgaris* II. 26. — *Totanus calidris* III. 25. — *Turtur communis* IV. 20. — *Upupa epops* IV. 4. — *Vanellus capella* III. 6.

MUHA MIHÁLY, Jánoshida (Jász-N.-K.-Szolnok m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Acrocephalus arundinaceus V. 4. — *Alauda arvensis* II. 13. — *Anas boschas* telet — überwinterter. — *Anser fabalis* III. 20. utolsó → ÉK. — *Ardea cinerea* III. 15. — *Cerchneis tinnunculus* telet — überwinterter. — *Charadrius dubius* III. 13. — *Ciconia alba* III. 28. — *Coturnix communis* IV. 16. — *Erithacus luscini* IV. 14. — *Erithacus rubecula* III. 4. — *Gallinula chloropus* III. 11. — *Hirundo rustica* III. 31. — *Lanius collurio* IV. 26. — *Lanius minor* IV. 28. — *Motacilla alba* III. 13. — *Oriolus galbula* V. 3. — *Upupa epops* IV. 13. — *Vanellus capella* 1920. XI. 15; 1921. II. 17. 300 drb → É.

NÁDASSY KÁLMÁN, Szentgotthárd (Vas m.)

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Alauda arvensis X. 13. zöme — Masse; XI. 13. — *Botaurus stellaris* X. 13. — *Cerchneis tinnunculus* X. 20; XII. 19. — *Ciconia alba* VIII. 29. — *Circus aeruginosus*

X. 24. — *Coturnix communis* X. 24. — *Cypselus apus* VIII. 28. — *Delichon urbica* VII. 19. elvonulás kezdete — Beginn des Wegzuges; VIII. 17. zöme elvonult — Masse abgezogen; X. 1. utolsó — letzte. — *Erithacus phoenicurus* IX. 12. — *Falco aesalon* X. 30. első — erster. — *Falco subbuteo* IX. 13. — *Hirundo rustica* VIII. 18—20. zöme eltávozott — Masse abgezogen. X. 4. utolsó — letzte. — *Lanius collurio* IX. 12. — *Motacilla alba* X. 24. — *Muscicapa grisola* IX. 12. — *Numenius arquatus* X. 24. — *Oriolus galbula* IX. 13. — *Phylloscopus collybita* X. 24. — *Scolopax rusticola* X. 1. első — die ersten; X. 20—27. fővonulás — Hauptzug; XI. 30. utolsó — letzte; igen jó őszi huzás volt — heuer starker Herbstzug. — *Turdus musicus* X. 24. — *Upupa epops* VIII. 30. — *Vanellus capella* XI. 2.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 14. — *Cerchneis tinnunculus* III. 27. — *Ciconia alba* III. 26. — *Clivicola riparia* IV. 19. — *Columba oenas* III. 13. — *Columba palumbus* II. 28. — *Coturnix communis* V. 14. — *Crex pratensis* V. 14. — *Cuculus canorus* III. 31. — *Cypselus apus* IV. 19. — *Delichon urbica* IV. 18. — *Erithacus luscinius* IV. 28. — *Erithacus phoenicurus* III. 27. — *Erithacus titys* III. 24. — *Falco subbuteo* IV. 19. — *Hirundo rustica* IV. 1. — *Yynx torquilla* IV. 23. — *Lanius collurio* IV. 29. — *Motacilla alba* III. 7. — *Muscicapa grisola* V. 2. — *Nycticorax griseus* IV. 3. — *Oriolus galbula* IV. 30. — *Ortygometra porzana* V. 2. — *Phylloscopus collybita* III. 14. — *Scolopax rusticola* III. 9; III. 25—30. fővonulás — Hauptzug; gyéren huzott — schwacher Zug. — *Sturnus vulgaris* II. 16. — *Sylvia atricapilla* III. 23. — *Sylvia borin* IV. 9. — *Turtur communis* V. 15. — *Upupa epops* IV. 9. — *Vanellus capella* III. 2.

DR. NAGY JENŐ, Ujverbász.

Őszi vonulás 1918. — Herbstzug 1918.

Alauda arvensis 100-as csapatok a tarlókon, téli vendégek — Flüge von 100 St. auf den Stoppeln, es sind Wintergäste. — *Anser albifrons* X. 18. első 4—5 csapat → D — die ersten 4—5 Flüge → S.; X. 21. 50 → ÉNy.; XI. 19. számuk növekedett — in wachsender Anzahl; XII. 15—18. igen sok — sehr viele. — *Anser fabalis* IX. 20—25. első — die ersten; X. 14—20. sok — viele; XI. 19. számuk növekedett — in wachsender Anzahl. — *Anthus pratensis* IX. 1. első → D. — *Archibuteo lagopus* XII. 1. első — die ersten. — *Ardea cinerea* IX. 8. csapat → D. — Flug → S. — *Caprimulgus europaeus* IX. 23. — *Cerchneis tinnunculus* XII. 15. — *Circus macrourus* XII. 15. — *Coturnix communis* IX. 29. — *Delichon urbica* X. 17. — *Erithacus rubecula* első — die ersten. — *Gallinago gallinaria* IX. 23. első — die ersten. — *Hirundo rustica* X. 21. — *Motacilla boarula* X. 6. — *Motacilla flava* IX. 29. — *Muscicapa grisola* X. 10. — *Otis tetrax* IX. 21. — *Phylloscopus collybita* X. 7. — *Regulus cristatus* X. 14. első — die ersten. — *Scolopax rusticola* IX. 10. első — erste. — *Sturnus vulgaris* X. 16. még sok — noch viele. — *Turdus viscivorus* X. 8. — *Vanellus capella* IX. 21. 200-as átvonuló csapat.

Tavaszi vonulás 1919. — Frühjahrszug 1919.

Acrocephalus arundinaceus IV. 12. — *Acrocephalus schoenobaenus* IV. 1. — *Anas crecca* III. 4. — *Anser albifrons* I. 29. — *Archibuteo lagopus* egész januárban 4—6 drb — den ganzen Jänner 4—6 St. — *Ardea cinerea* IV. 2. — *Botaurus stellaris* III. 28. — *Buteo communis* telett — überwinterte. — *Ciconia alba* III. 30. — *Ciconia nigra* V. 29. 2 drb → ÉNy. — *Circus aeruginosus* II. 22. — *Circus cyaneus* III. 4. — *Clivicola riparia* IV. 4. — *Cuculus canorus* V. 10. — *Cypselus apus* V. 10. —

Delichon urbica III. 30. — *Erithacus rubecula* II. 18. — *Falco cherrug* telegt — überwinterte. — *Falco subbutco* telegt — überwinterte. — *Fulica atra* II. 22. — *Gallinago gallinaria* II. 10. — *Gallinula chloropus* II. 10. — *Hyppolais icterina* V. 26. — *Hirundo rustica* III. 24. — *Jynx torquilla* IV. 27. — *Ligurinus chloris* III. 12. — *Locustella luscinioides* IV. 11. — *Mergus albellus* II. 14. — *Motacilla alba* II. 22. — *Muscicapa collaris* IV. 13. — *Muscicapa grisola* V. 13. — *Numenius arquatus* I. 27. este vonul → D — zieht abends → S; III. 24. este sok → É. — abends viele → N. — *Nycticorax griseus* IV. 3. — *Nyroca ferruginea* II. 16. — *Oriolus galbula* IV. 16. — *Pandion haliaëtus* V. 29. — *Phylloscopus collybita* III. 12. — *Phylloscopus sibilator* V. 9. — *Phylloscopus trochilus* IV. 9. — *Pratincola rubicola* III. 3. — *Rallus aquaticus* II. 10. — *Sylvia atricapilla* IV. 13. — *Sylvia borin* IV. 2. (?) — *Totanus ochropus* IV. 7. — *Turdus pilaris* III. 4. — *Upupa epops* IV. 2. — *Vanellus capella* III. 4.

Őszi vonulás 1919. — Herbstzug 1919.

Alauda arvensis X. 25. igen sok átvonuló — sehr viele Durchzügler. — *Anas boschas* telegt — überwinterte. — *Anser albifrons* XI. 24. első — die ersten; XII. 20., 21., 31. sok jár a falu felett és a határban — viele über das Dorf hinziehend und auf den Feldern. — *Anser fabalis* X. 5. első — die ersten; X. 25-től sok — seit 25. X. viele. — *Anthus pratensis* X. 5. első — die ersten. — *Ardea cinerea* XII. 21. még itt — noch hier. — *Ardea purpurea* XII. 21. még itt — noch hier. — *Asio accipitrinus* X. 22. első — erste. — *Botaurus stellaris* XII. 21. még itt — noch hier. — *Buteo communis* II. 21. még itt — noch hier. — *Cerchneis tinnunculus* XII. 21., 31. még itt — noch hier. — *Ciconia alba* IX. 23. — *Circus macrourus* XII. 20—31. még itt — noch hier. — *Columba palumbus* XII. 21. még itt — noch hier. — *Delichon urbica* IX. 22. — *Emberiza calandra* XII. 21. még itt — noch hier. — *Emberiza hortulana* (?)¹ XII. 21. sok — viele. — *Erithacus rubecula* X. 11. első — erstes. — *Gallinago gallinaria* IX. 3. már itt — schon hier; XII. 21. még itt — noch hier. — *Glareola pratincola* IX. 8. Torzsa mellett a rizstelepeken²; állítólag Bácskeresztur és Szivác felé fészkelnek a szikes legelőkön — viele bei Torzsa über den Reisfeldern²); dieselben sollen angeblich auf den Natrongebieten bei Bácskeresztur und Szivác nisten. — *Hirundo rustica* X. 25. — *Lanius excubitor* XI. 24. első — erstes. — *Motacilla alba* X. 17. nagy csapat — grosser Flug. — *Motacilla boarula* XII. 21. — *Motacilla flava* IX. 8. — *Numenius arquatus* VIII. 5. az első — der erste. — *Pratincola rubetra* X. 22. — *Regulus cristatus* X. 18. első — erstes. — *Sturnus vulgaris* X. 17. — átvonulók → D. — Durchzügler → S.: XI. 1—8. még sok — noch viele. — *Sylvia communis* XI. 4. — *Totanus ochropus* XII. 21. még itt — noch hier. — *Turdus musicus* X. 5. első — erste. — *Vanellus capella* IX. 8. ezres csapatok átvonulóban — Flüge von Tausenden im Durchzuge; X. 5. sok átvonuló — viele Durchzügler.

Tavaszi vonulás 1920. — Frühjahrszug 1920.

Acrocephalus arundinaceus IV. 11. — *Acrocephalus palustris* IV. 16. — *Anas boschas* sok telegt — viele überwinteren. — *Anas penelope* III. 2. — *Anas querquedula* I. 24. — *Anser albifrons* II. 17. utolsó — letzte. — *Anser fabalis* III. 1. utolsó — die letzten. — *Ardea cinerea* telegt — überwinterte. — *Ardea purpurea* IV. 2. — *Capri-*

¹ A kerti sármány délbácskai előfordulása még nincs bebizonyítva. Szerk Das Vorkommen der Gartenammer in dieser Gegend ist noch nicht nachgewiesen. Red.

² 1900. szept. közepén ugyanitt százával láttam. SCHENK J. — Mitte Sept. 1900 eben daselbst zu Hunderten beobachtet. J. SCHENK.

mulgus europaeus V. 3. — *Ciconia alba* III. 17. — *Cuculus canorus* IV. 12. — *Cypselus apus* V. 2. első a torony körül, tán fészkelők? — die ersten an dem Kirch-turme, vielleicht brütende? — *Delichon urbica* IV. 1. — *Erithacus luscini* IV. 19. — *Erithacus rubecula* III. 18. — *Fulica atra* II. 16. — *Hippolais icterina* IV. 29. — *Hirundo rustica* III. 25. — *Locustella luscinioides* IV. 16. — *Motacilla alba* III. 4. — *Nyroca ferina* III. 2. — *Oriolus galbula* IV. 16. — *Ortygometra porzana* III. 7. — *Pavoncella pugnax* II. 18. — *Phylloscopus collybita* IV. 6. — *Phylloscopus trochilus* IV. 11. — *Sturnus vulgaris* II. 15. — *Sylvia atricapilla* IV. 18. — *Sylvia communis* IV. 15. — *Upupa epops* IV. 2. — *Vanellus capella* telet — überwinterter; III. 2. 500—600-as csapatokban érkeztek Ny-ról K. felé — erschien in Flügen zu 500—600 St. von W → O.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Anas penelope IX. 23. csapat → D. — Flug → S. — *Anser fabalis* IX. 28. első csapat → D. — erster Flug → S.; X. 28—XI. 1. sok — viele. — *Ardea purpurea* IX. 7., 9. este vonuló csapat → D. — abends ziehender Flug → S. — *Ardetta minuta* X. 6. este → D vonulunk — ziehen abends → S. — *Hirundo rustica* X. 12. — *Phylloscopus collybita* X. 6. — *Phylloscopus sibilator*. IX. 27. — *Regulus cristatus* X. 21. első — erste. — *Sturnus vulgaris* IX. 26. vonuló csapat → D. — Durchzügler → S.; X. 14., 15. sok vonul → D. — viele ziehen → S.

NAGY LÁSZLÓ, Nyirkéres (Szabolcs m.).

Áttelelők 1920/21. — Überwinternde 1920 21.

Accentor modularis, *Alauda arvensis*, *Anas acuta*, *Anas boschas*, *Anas crecca*, *Bombycilla garrula*, *Buteo communis*, *Cerchneis tinnunculus*, *Chrysomitris spinus*, *Emberiza calandra*, *Emberiza schoeniclus*, *Fringilla coelebs*, *Fringilla montifringilla*, *Ligurinus chloris*, *Turdus merula*, *Turdus pilaris*.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Accentor modularis III. 18. — *Acrocephalus arundinaceus* IV. 26. — *Acrocephalus palustris* IV. 22. (?) — *Acrocephalus streperus* III. 14. (?) — *Actitis hypoleucos* IV. 10. — *Alauda arvensis* II. 26. — *Anas penelope* III. 6. — *Anas querquedula* III. 6. — *Anser ferus* III. 2. — *Anthus campestris* IV. 10. — *Anthus pratensis* III. 11. — *Anthus trivialis* III. 29. — *Ardea cinerea* III. 16. — *Ardea purpurea* III. 25. — *Ardetta minuta* IV. 19. — *Botaurus stellaris* III. 4. — *Cerchneis vespertinus* IV. 12. — *Ciconia alba* III. 25. — *Circus aeruginosus* III. 14. — *Circus cyaneus* III. 3. — *Circus macrourus* III. 12. — *Clivicola riparia* IV. 8. — *Columba oenas* II. 22. — *Columba palumbus* III. 4. — *Coturnix communis* IV. 26. — *Crex pratensis* V. 4. — *Cuculus canorus* (?) III. 13. — *Delichon urbica* IV. 8. — *Erithacus luscini* IV. 16. — *Erithacus philomela* (?) IV. 15. — *Erithacus phoenicurus* III. 26. — *Erithacus rubecula* III. 10. — *Erithacus titys* III. 24. — *Falco subbuteo* IV. 17. — *Fulica atra* II. 26. — *Gallinago gallinaria* III. 7. — *Gallinago gallinula* III. 16. — *Gallinula chloropus* III. 20. — *Grus communis* IV. 4. — *Hirundo rustica* IV. 9. — *Hydrochelidon nigra* IV. 20. — *Jynx torquilla* IV. 13. — *Lanius collurio* IV. 28. — *Lanius minor* IV. 26. — *Larus canus* III. 18. — *Larus ridibundus* III. 2. — *Locustella luscinioides* IV. 12. — *Motacilla alba* III. 3. — *Motacilla flava* III. 21. — *Muscicapa atricapilla* IV. 19. — *Muscicapa collaris* IV. 9. — *Muscicapa grisola* IV. 22. — *Numenius arquatus* II. 2. — *Nycticorax griseus* IV. 10. — *Nyroca ferina* III. 10. — *Nyroca ferruginea* III. 2. — *Nyroca fuligula* III. 8. — *Nyroca marila* III. 8. — *Oriolus galbula*

IV. 5. — *Ortygometra porzana* IV. 1. — *Pavoncella pugnax* III. 8. — *Phylloscopus collybita* III. 26. — *Phylloscopus sibilator* IV. 4. (?) — *Phylloscopus trochilus* IV. 2. — *Pratincola rubetra* IV. 7. — *Pratincola rubicola* III. 19. — *Rallus aquaticus* III. 30. — *Saxicola oenanthe* IV. 9. — *Scolopax rusticola* III. 8. — *Spatula clypeata* III. 10. — *Sturnus vulgaris* II. 26. — *Sylvia atricapilla* IV. 19. — *Sylvia borin* V. 1. — *Sylvia communis* IV. 18. — *Sylvia curruca* IV. 11. — *Sylvia nisoria* V. 10. — *Totanus calidris* III. 9. — *Totanus fuscus* III. 29. — *Totanus glareola* III. 29. — *Totanus ochropus* III. 12. — *Turdus iliacus* III. 14. — *Turdus musicus* III. 9. — *Turtur communis* IV. 17. — *Upupa epops* IV. 3. — *Vanellus capella* II. 26.

PÉTER IMRE, Szada (Pest m.).

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 20. — *Ciconia alba* III. 25. — *Columba oenas* II. 10. — *Columba palumbus* I. 30., III. 13. — *Coturnix communis* V. 2. — *Cuculus canorus* IV. 10. — *Delichon urbica* IV. 25. — *Erithacus luscini* IV. 10. — *Erithacus phoenicurus* IV. 5. — *Erithacus rubecula* III. 8. — *Erithacus svecica cyaneula* IV. 4. — *Erithacus titys* III. 29. — *Hirundo rustica* IV. 4. — *Jynx torquilla* IV. 6. — *Motacilla alba* III. 6. — *Muscicapa grisola* IV. 30. — *Oriolus galbula* IV. 24. — *Phylloscopus collybita* IV. 8. — *Pratincola rubicola* III. 16. — *Saxicola oenanthe* III. 30. — *Scolopax rusticola* III. 6. — *Sturnus vulgaris* III. 5. — *Turtur communis* IV. 25. — *Upupa epops* IV. 1. — *Vanellus capella* II. 22.

RÁCZ ANTAL, Pallagpuszta (Hajdu m.).

Őszi vonulás 1921. — Herbstzug 1921.

Ciconia alba VIII. 27. — *Hirundo rustica* IX. 7. — *Motacilla alba* IX. 12. (?) —

RÁCZ BÉLA, Szerep, (Bihar m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 16. — *Cerchneis tinnunculus* telelt — überwinterte. — *Ciconia alba* III. 27. fészekben — an den Horst. — *Coturnix communis* IV. 15. — *Cuculus canorus* IV. 19. — *Delichon urbica* IV. 15. — *Emberiza calandra* II. 21. — *Erithacus luscini* IV. 17. — *Erithacus philomela* (?) IV. 16. — *Hirundo rustica* IV. 4. — *Lanius minor* V. 8. — *Motacilla alba* III. 16. — *Motacilla flava* IV. 20. — *Muscicapa collaris* IV. 11. — *Muscicapa grisola* IV. 23. — *Oriolus galbula* IV. 26. — *Phylloscopus collybita* III. 25. — *Regulus cristatus* V. 13. — *Saxicola oenanthe* IV. 10. — *Turtur communis* IV. 16. — *Turdus merula* III. 16. — *Upupa epops* IV. 16. — *Vanellus capella* II. 28.

RADETCZKY DEZSŐ, Tárnok.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Acrocephalus arundinaceus IV. 29. (?) — *Acrocephalus schoenobaenus* IV. 18. (?) — *Alauda arvensis* II. 21. — *Anas boschas* III. 5. — *Anthoscopus pendulinus* IV. 4. — *Anthus campestris* IV. 26. — *Anthus pratensis* III. 7. — *Anthus trivialis* IV. 25. — *Ardea cinerea* III. 15. — *Botaurus stellaris* V. 3. (?) — *Caprimulgus europaeus* IV. 30. — *Ciconia alba* III. 22. — *Columba palumbus* III. 20. — *Coracias garrula* IV. 26. — *Coturnix communis* V. 1. — *Crex pratensis* V. 4. — *Cuculus canorus* IV. 20. —

Delichon urbica III. 30. — *Egretta garzetta* V. 4. — *Erithacus luscini*a IV. 18. — *Erithacus rubecula* III. 19. — *Erithacus svecica cyaneula* IV. 4. — *Gallinago gallinaria* III. 13. — *Hippolais icterina* V. 11. — *Hirundo rustica* III. 26. — *Jynx torquilla* IV. 14. — *Lanius collurio* V. 9. — *Lanius minor* V. 8. — *Larus ridibundus* III. 6. — *Locustella luscinioides* V. 3. — *Motacilla alba* III. 2. — *Motacilla flava* III. 26. — *Muscicapa collaris* IV. 14. — *Muscicapa grisola* V. 10. — *Oedinemus scolopax* IV. 30. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Pavoncella pugnax* IV. 22. — *Phylloscopus trochilus* IV. 4. — *Pratincola rubetra* IV. 15. — *Pratincola rubicola* III. 13. — *Regulus cristatus* III. 18. — *Saxicola oenanthe* III. 26. — *Sylvia atricapilla* IV. 21. — *Sylvia communis* IV. 21. — *Totanus calidris* III. 21. — *Turdus musicus* III. 20. — *Turtur communis* IV. 18. — *Upupa epops* IV. 6. — *Vanellus capella* II. 7.

BÁRÓ RADVÁNSZKY KÁLMÁN Sajókaza, (Borsod m.)

Tavaszi vonulás 1920. — Fröhjahrszug 1920.

Acrocephalus arundinaceus IV. 10. — *Actitis hypoleuc*us IV. 17. — *Alauda arvensis* II. 24. — *Anser ferus* III. 1. — *Anthus pratensis* III. 28. — *Buteo communis* II. 20. — *Charadrius dubius* IV. 5. — *Ciconia alba* III. 23. — *Clivicola riparia* V. 13. — *Columba oenas* III. 14. — *Coturnix communis* IV. 27. — *Crex pratensis* IV. 28. — *Cuculus canorus* IV. 6. — *Delichon urbica* IV. 6. — *Erithacus luscini*a IV. 5. — *Erithacus rubecula* III. 21. — *Gallinago gallinaria* III. 31. — *Hirundo rustica* IV. 5. — *Jynx torquilla* IV. 28. — *Lanius collurio* V. 2. — *Lanius minor* V. 3. — *Motacilla alba* III. 4. — *Motacilla boarula* III. 8. — *Numenius arquatus* IV. 23. (?) — *Oriolus galbula* IV. 24. — *Phylloscopus collybita* III. 20. — *Pratincola rubicola* III. 13. — *Scolopax rusticola* III. 14. — *Sturnus vulgaris* III. 14. — *Sylvia atricapilla* IV. 21. — *Sylvia curruca* IV. 12. — *Totanus calidris* IV. 4. — *Turtur communis* IV. 22. — *Upupa epops* IV. 3. — *Vanellus capella* III. 6.

IFJ. RADVÁNYI SÁNDOR, Kótaj (Szabolcs m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis, II. 28. — *Ciconia alba* III. 30. — *Columba oenas* II. 26. — *Columba palumbus* III. 24. — *Coturnix communis* V. 6. — *Crex pratensis* V. 2. — *Cuculus canorus* V. 9. — *Delichon urbica* IV. 29. — *Erithacus luscini*a IV. 20. — *Hirundo rustica* IV. 12. — *Motacilla alba* III. 19. — *Oriolus galbula* V. 8. — *Scolopax rusticola* III. 1. — *Sturnus vulgaris* III. 6. — *Turtur communis* IV. 30. — *Upupa epops* V. 1. (!). — *Vanellus capella* III. 2.

SCHENK HENRIK, Överbász (Bács B. m.)

Tavaszi vonulás 1919. — Fröhjahrszug 1919.

Acanthis linaria I. 1., II. 12. — *Acrocephalus arundinaceus* IV. 7. — *Acrocephalus palustris* V. 10. — *Acrocephalus schoenobaenus* III. 14. — *Acrocephalus streperus horticolus* IV. 27. — *Actitis hypoleuc*us IV. 7. — *Alauda arvensis* telet — überwinterte. — *Anas boschas* telet — überwinterte. — *Anas crecca* telet — überwinterte; III. 5. első, die ersten. — *Anas penelope* III. 11. — *Anas querquedula* III. 27. — *Anas strepera* telet — überwinter. — *Anser fabalis* I. 1–31; II. 5. sok → D. — viele. → S. — II. 24. utolsó — letzte. — *Anthus pratensis* I. 28., II. 23., 24. — *Archibuteo lagopus* — III. 15. utolsó — letzter. — *Ardea purpurea* III. 26. — *Ardeola*

ralloides IV. 26. — *Ardetta minuta* IV. 22. — *Botaurus stellaris* telet — überwinterte. *Butco communis* telet — überwinterte. — *Caprimulgus europaeus* IV. 19. — *Cerchneis tinimunculus* telet — überwinterte. — *Cerchneis vespertinus* IV. 27. — *Cettia cetti* II. 15. lőve — erlegt. — *Ciconia alba* III. 30. — *Circus aeruginosus* telet — überwinterte. *Circus cyaneus* telet — überwinterte. — *Clivicola riparia* IV. 6. — *Coturnix communis* IV. 9. — *Cuculus canorus* IV. 11. — *Cypselus apus* IV. 27. — *Delichon urbica* III. 28. — *Erithacus phoenicurus* IV. 5. — *Erithacus rubecula* telet — überwinterte. — *Falco aesalon* III. 5. utolsó — letzter. — *Falco subbuteo* IV. 23. — *Fringilla coelebs* III. 1. — *Fringilla montifringilla* II. 26. utolsó — letzter. — *Fulica atra* kb. 30 darab vonult el, február 15. körül megfagytak, II. 19. az első — es verblieben hier etwa 30 St., welche bis 15-ten Feber erfroren, am 19. Feber die ersten. — *Gallinago gallinaria* III. 4. — *Hippolais icterina* V. 18. — *Hirundo rustica* III. 17. — *Hydrochelidon nigra* IV. 16. — *Jynx torquilla* III. 27. — *Lanius collurio* IV. 30. — *Lanius minor* V. 3. — *Larus ridibundus* III. 9. — *Locustella luscinioides* IV. 3. — *Mergus albellus* I. 8—II. 7. — *Mergus merganser* II. 19. — *Merops apiaster* V. 12. — *Milvus icinus* III. 9. — *Motacilla alba* II. 21. — *Motacilla boarula* III. 8. — *Motacilla flava* III. 15. — *Numenius arquatus* III. 1. — *Nyroca clangula* III. 16. utolsó — letzte. — *Nyroca ferina* III. 16. — *Nyroca ferruginea* telet — überwinterte; II. 18. első — die ersten. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Ortygometra parva* III. 25. *Ortygometra pusilla* IV. 5. — *Ortygometra porzana* IV. 1. — *Pavoncella pugnax* III. 8. — *Phalacrocorax carbo* III. 19. — *Phylloscopus collybita* III. 11. — *Phylloscopus sibilator* IV. 11. — *Phylloscopus trochilus* IV. 2. — *Podiceps cristatus* III. 5. — *Podiceps griseigena* III. 26. — *Podiceps nigricans* II. 7., III. 11. — *Podiceps nigricollis* — III. 16. — *Pratincola rubetra* IV. 9. — *Pratincola rubicola* I. 10—25., III. 13. — *Rallus aquaticus* telet — überwinterte. — *Saxicola oenanthe* III. 30. — *Sturnus vulgaris* I. 1—21; III. 1. — *Sylvia communis* IV. 23. — *Sylvia curruca* IV. 15. — *Totanus calidris* III. 9. — *Totanus glareola* III. 26. — *Totanus ochropus* III. 9. — *Turdus iliacus* III. 5. — *Turdus musicus* II. 26. — *Turdus pilaris* III. 8. utolsó — letzte. — *Turtur communis* IV. 26. — *Upupa epops* III. 28. — *Vanellus capella* I. 22. csapat — Flug; II. 19. 2 drb — 2 St; II. 21—23. többcsapat → ÉK; — mehrere Flüge → NO.

— Őszi vonulás 1919. — Herbstzug 1919.

Acrocephalus arundinaceus IX. 28. elköltözött — abgezogen; XI. 8. még 2 drb — noch 2 St. — *Acrocephalus schoenobaenus* XI. 8. — *Acrocephalus streperus* XI. 8. — *Actitis hypoleucos* IX. 20. — *Anas penelope* X. 4. csapat → D. — Flug → S.; XI. 17. 1 drb — 1 St. — *Anser fabalis* X. 4. első — die ersten; XI. 19., 20., 21. rendkívül sok átvonuló — ausserordentlich viele Durchzügler. — *Anthus pratensis* X. 1. első — die ersten; XII. 1—20. néhány — einige. — *Anthus trivialis* X. 10. — *Archibuteo lagopus* XI. 17. első — erster. — *Ardea cinerea* X. 1. — *Ardea purpurea* X. 10. — *Ardetta minuta* X. 4. — *Botaurus stellaris* IX. 25. első átvonulók — die ersten durchziehend; XII. végéig mindig néhány — bis Ende Dez. immer einzelne. — *Circus aeruginosus* XII. 25-ig egyesek — einige bis 25. XII. — *Clivicola riparia* X. 10. — *Colymbus arcticus* XI. 15. első — erster. — *Coturnix communis* X. 12. utolsó — die letzten; XI. 18. még 1 drb — noch 1 St. — *Cypselus apus* VIII. 12. — *Delichon urbica* IX. 24. zöme eltűnt — die meisten weggezogen; X. 3. — *Falco aesalon* XI. 12. első — erster. *Falco subbuteo* X. 10. — *Fringilla montifringilla* XI. 19. első — die ersten. — *Fulica atra* XII. 31. még itt — noch hier. — *Gallinago gallinaria* VIII. 15. első — die ersten; XII. 23. — *Gallinago major* IX. 28. — *Hirundo rustica* IX. 24. zöme eltűnt — die meisten weggezogen; X. 25. — *Lanius collurio* X. 10. — *Lanius minor* IX. 5. — *Larus canus* XI. 11. — *Mergus merganser* XI. 16. első — erster. — *Motacilla alba*

XI 20. — *Motacilla boarula* XI. 19. — *Motacilla flava* X. 28. — *Muscicapa grisola* IX. 28. — *Numenius arquatus* XI. 18. csapat → D. — Flug → S. XII. 22. 5 drb — 5 St. — *Nycticorax griseus* X. 1. — *Oriolus galbula* IX. 8. — *Ortygometra porzana* IX. 28. — *Pandion haliaëtus* X. 4—11. — *Phylloscopus collybita* X. 14. — *Phylloscopus sibilator* IX. 27. — *Podiceps cristatus* XI. 18. — *Pratincola rubicola* XI. 8. — *Saxicola oenanthe* IX. 24. — *Scolopax rusticola* X. 4. — *Sturnus vulgaris* V. 30. az első, aztán változó számban mindig XI. 10-ig, XII. 31-ig 6 drb — V. 30. die ersten, dann in wechselnder Anzahl bis 10. XI, am 31. XII noch 5 St. — *Totanus glareola* IX. 1—14. — *Totanus ochropus* IX. 16., XI. 20. — *Turdus iliacus* X. 9.—XI. 5. — *Turdus pilaris* XI. 17. első — die ersten. — *Turdus torquatus* XI. 4. az első, amelyet 25 év óta láttam — seit 25 Jahren die erste hier beobachtet. — *Turtur communis* X. 3., XII. 20. — *Upupa epops* IX. 14. — *Vanellus capella* XI. 17. 200 drb → Ny. — 200 St. → W; XI. 20. 20 drb → Ny. — 20 St. → W; XII. 1—20. egyesek — einzelne.

Tavaszi vonulás 1920. — Frühjarszug 1920.

Telelték: Es überwinteren: *Alda arvensis*, *Anas boschas*, *Anas crecca*, *Ardea cinerea*, *Botaurus stellaris*, *Buteo communis*, *Circus aeruginosus*, *Circus cyaneus*, *Emberiza calandra*, *Emberiza schoeniclus*, *Erithacus rubecula*, *Fringilla coelebs*, *Fulica atra*, *Gallinula chloropus*, *Larus ridibundus*, *Podiceps nigricans*, *Rallus aquaticus*, *Sturnus vulgaris*.

Acrocephalus arundinaceus IV. 13. — *Acrocephalus palustris* V. 8. — *Acrocephalus schoenobaenus* III. 9., IV. 13. — *Acrocephalus streperus* IV. 20. — *Actitis hypoleucos* IV. 8. — *Anas acuta* III. 4. — *Anas boschas* II. 8. — *Anas crecca* II. 10. — *Anas penelope* II. 23. — *Anas querquedula* III. 4. — *Anas strepera* II. 28. — *Anser albifrons* I. 1—II. 15. — *Anser fabalis* I. 1., III. 15. — *Archibuteo lagopus* II. 28. — *Ardea purpurea* III. 9. — *Ardetta minuta* IV. 25. — *Asio accipitrinus* I. 20. — *Botaurus stellaris* II. 26. — *Cerchneis vespertinus* IV. 19. — *Ciconia alba* III. 21. — *Clivicola riparia* IV. 11. — *Coracias garrula* IV. 27. — *Coturnix communis* IV. 22. — *Cuculus canorus* IV. 19. — *Cypselus apus* IV. 24. — *Delichon urbica* IV. 3. — *Erithacus svecica cyaneula* IV. 11. — *Falco aesalon* II. 14. — *Fringilla montifringilla* I. 1—10. — *Fulica atra* II. 12. — *Gallinago gallinaria* II. 23. — *Gallinula chloropus* III. 10. — *Hippolais icterina* V. 14. — *Hirundo rustica* IV. 4. — *Lanius collurio* V. 3. — *Lanius minor* V. 2. — *Larus ridibundus* II. 21. — *Locustella luscinioides* IV. 5. — *Mergus merganser* I. 20. — *Merops apiaster* V. 16. — *Motacilla alba* II. 18. — *Motacilla flava* IV. 2. — *Muscicapa grisola* V. 10. — *Numenius arquatus* II. 23. — *Nycticorax griseus* IV. 11. — *Nyroca clangula* I. 20. — *Nyroca ferina* III. 9. — *Nyroca ferruginea* II. 11. — *Oriolus galbula* V. 1. — *Ortygometra porzana* III. 9. — *Paroncella pugnax* II. 23. — *Phylloscopus collybita* II. 28. — *Phylloscopus sibilator* IV. 19. — *Podiceps cristatus* III. 9. — *Podiceps nigricans* II. 23. — *Pratincola rubetra* V. 1. — *Pratincola rubicola* III. 12. — *Spatula clypeata* III. 4. — *Sturnus vulgaris* II. 11. — *Sylvia communis* IV. 18. — *Sylvia curruca* IV. 15. — *Sylvia nisoria* IV. 24. — *Totanus calidris* III. 4. — *Turdus iliacus* II. 28. — *Turtur communis* IV. 29. — *Upupa epops* IV. 18.

Őszi vonulás 1920. — Herbstzug 1920.

Acrocephalus arundinaceus X. 17. — *Acrocephalus schoenobaenus* X. 24. — *Actitis hypoleucos* IX. 11. — *Anas boschas* X. 29. rengeteg — sehr viele; sok XII. végéig — bis Ende Dez. noch immer viele. — *Anas crecca* X. 6. első — die ersten; XII. 20. utolsó — die letzten. — *Anas querquedula* X. 3. — *Anas strepera* XI. 1—15; XII. 20. — *Anser albifrons* az idén igen sok — heuer sehr viele; XI. 1. sok csapat → Ny. —

viele Flüge → W. — *Anser fabalis* IX. 30. első — die ersten. — *Anthus pratensis* X. 1—XI. 12. — *Anthus trivialis* X. 8. — *Archibuteo lagopus* XI. 20. első — erster. — *Ardea cinerea* IX. 30. — *Ardea purpurea* IX. 15. — *Ardeolarallioides* IX. 14. — *Ardetta minuta* IX. 25. — *Caprimulgus europaeus* X. 3. — *Ciconia alba* VIII. 25. — *Circus aeruginosus* XII. 1—26. — *Clivicola riparia* IX. 19. — *Crex pratensis* X. 3. — *Cuculus canorus* IX. 14. — *Cypselus apus* VIII. 13., ezidén fészelt. — *Delichon urbica* IX. 20. — *Falco aesalon* XI. 20. első — erster. — *Fringilla montifringilla* XI. 15. első — die ersten. — *Gallinago gallinaria* XI. 15. — *Hirundo rustica* októberben többször észleltem elvonulását → DK. — im Oktober oft ziehend → SO beobachtet; X. 25. utolsó — letzte. — *Hydrochelidon leucoptera* IX. 18. — *Lanius collurio* IX. 28. — *Lanius minor* VIII. 22. — *Larus ridibundus* IX. 1—X. 8. — *Mergus albellus* XI. 1. első — die ersten. — *Motacilla alba* XI. 7. csapat → DK. — Flug → SO.; XI. 12. utolsó — letzte. — *Motacilla flava* X. 8. — *Muscicapa grisola* IX. 25. — *Muscicapa parva* X. 1. — *Nycticorax griseus* X. 8. — *Nyroca clangula* XI. 1. első — die ersten. — *Nyroca ferina* XI. 1—XII. 10. — *Nyroca ferruginea* XI. 1—XII. 20. — *Oriolus galbula* IX. 15. — *Ortygometra porzana* X. 1. — *Phalacrocorax carbo* VIII. 15—20. — *Phylloscopus collybita* X. 24. — *Podiceps cristatus* XII. 20. — *Podiceps griseigena* XII. 4. — *Podiceps nigricollis* XI. 1. — *Pratincola rubetra* X. 10. — *Pratincola rubicola* X. 24. — *Spatula clypeata* XI. 7. — *Sturnus vulgaris* V. 24. az első köborlók — die ersten Strichvögel; XI. 12. utolsó — die letzten. — *Sylvia communis* IX. 15. — *Sylvia curruca* IX. 20. — *Totanus ochropus* IX. 18. — *Turtur communis* X. 1. — *Upupa epops* IX. 12.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Átteleltek — Es überwinteren: *Anas boschas*, *Anas crecca*, *Buteo communis*, *Cerchneis timunculus*, *Circus aeruginosus*, *Circus cyaneus*, *Emberiza calandra*, *Emberiza schoeniclus*, *Erithacus rubecula*, *Fulica atra*, *Motacilla boarula*, *Nyroca ferruginea*, *Podiceps nigricans*.

Acrocephalus arundinaceus IV. 7. — *Acrocephalus palustris* V. 10. — *Acrocephalus schoenobaenus* III. 24. — *Acrocephalus streperus* IV. 22. — *Actitis hypoleucos* IV. 4. — *Anas acuta* II. 20. — *Anas penelope* II. 3. — *Anas querquedula* II. 27. — *Anas strepera* II. 3. — *Anser fabalis* II. 3—5. vonulók → É. — Zügler → N. — *Anser ferus* I. 28. → É. — 2 → N. — *Anthus pratensis* II. 15—IV. 3. — *Archibuteo lagopus* II. 1. utolsó — die letzten. — *Ardea cinerea* III. 4. — *Ardea purpurea* III. 25. — *Ardeola ralloides* IV. 13. — *Ardetta minuta* V. 1. — *Botaurus stellaris* III. 3. — *Caprimulgus europaeus* V. 7. — *Cettia cetti* I. 28—30, II. 1—28, III. 3 utolsó — letzte. — *Charadrius dubius* III. 25. — *Ciconia alba* III. 13. — *Clivicola riparia* IV. 6. — *Columba palumbus* III. 6. — *Coracias garrula* V. 7. — *Coturnix communis* IV. 23. — *Crex pratensis* I. 20. egy darabot fogtak, kövér volt — ein Exemplar gefangen, welcher gut fett war. — *Cuculus canorus* IV. 13. — *Cypselus apus* IV. 29. — *Delichon urbica* IV. 4. — *Erithacus titys* III. 25. — *Falco aesalon* III. 13. utolsó — letzter. — *Fulica atra* II. 6. — *Gallinago gallinaria* II. 24. — *Hirundo rustica* III. 25. — *Hydrochelidon leucopareia* V. 4. — *Hydrochelidon leucoptera* V. 1. — *Hydrochelidon nigra* IV. 17. — *Jynx torquilla* IV. 16. — *Lanius collurio* V. 7. — *Lanius minor* V. 8. — *Larus minutus* V. 4. löve — erlegt. — *Larus ridibundus* II. 13. — *Limosa aegocephala* III. 5. — *Locustella luscinioides* IV. 13. — *Mergus albellus* II. 26. utolsó — die letzten. — *Motacilla alba* II. 28. — *Motacilla flava* IV. 3. — *Muscicapa atricapilla* IV. 26. — *Muscicapa grisola* V. 8. — *Numenius arquatus* II. 3., 3—4 drb. → É — 4 St. → N. — *Nyroca clangula* IV. 3. utolsó — letzte. — *Nyroca ferina* I. 28—31., II. 3., II. 6. — *Nyroca fuligula* II. 15., II. 25., IV. 3. — *Oriolus galbula* IV. 29. — *Pavoncella vugnax* III. 5. —

Phylloscopus collybita I. 28—II. 1., III. 15. — *Phylloscopus sibilator* IV. 23. — *Phylloscopus trochilus* IV. 12. — *Podiceps cristatus* III. 4. — *Podiceps griseigena* IV. 13. — *Podiceps nigricans* III. 4. — *Podiceps nigricollis* IV. 10. — *Pratincola rubetra* IV. 24. — *Pratincola rubicola* II. 5., III. 11. — *Scolopax rusticola* IV. 3. — *Spatula clypeata* II. 27. — *Sterna hirundo* IV. 16. — *Sturnus vulgaris* II. 22. — *Sylvia communis* IV. 28. — *Sylvia curruca* IV. 13. — *Totanus glareola* IV. 6. — *Totanus nebularius* III. 25. — *Totanus ochropus* III. 14. — *Turdus iliacus* III. 4. — *Turdus musicus* III. 23. — *Turdus pilaris* III. 4. utolsó — letzte. — *Turtur communis* IV. 18. — *Upupa epops* IV. 3. — *Vanellus capella* I. 30., II. 5., III. 6. sok csapat → DK. — viele Flüge → SO.

Megfigyelések Titel vidékén 1921. III. 29—31. — Beobachtungen in der Gegend von Titel am 29—31. III. 1921.

Actitis hypoleucos, *Alcedo ispida*, *Anas penelope*, *Ardea cinerea*, *Astur palumbarius*, *Buteo communis*, *Ciconia nigra*, *Columba palumbus*, *Corvus corax*, *Fulica atra*, *Gallinago gallinaria*, *Larus ridibundus*, *Motacilla flava*, *Numenius arquatus*, *Nycticorax griseus*, *Nyroca clangula*, *Nyroca ferina*, *Nyroca ferruginea*, *Pavoncella pugnax*, *Scolopax rusticola*, *Upupa epops*.

SCHENK JAKAB Budapest, Rendes.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Budapest: *Accentor modularis* III. 31. — *Cypselus apus* V. 8. — *Erithacus rubecula* III. 28. — *Lanius collurio* V. 3. — *Lanius minor* V. 3. — *Ligurinus chloris* III. 19. — *Motacilla alba* III. 12. — *Muscicapa grisola* V. 1. — *Oriolus galbula* IV. 30. — *Phylloscopus collybita* III. 18. — *Phylloscopus sibilator* V. 1. — *Serinus canarius hortulanus* III. 31. — *Sylvia atricapilla* IV. 14. — *Sylvia curruca* IV. 17. — *Sylvia nisoria* V. 4.

Rendes: *Acrocephalus arundinaceus* IV. 23. — *Actitis hypoleucos* IV. 6. — *Ciconia alba* IV. 4. Zalaegerszeg. — *Cuculus canorus* IV. 9. — *Erithacus luscini* IV. 23. — *Hirundo rustica* IV. 3. — *Lullula arborea* II. 24. — *Luscinola melanopogon* IV. 5. már itt — schon hier. — *Phylloscopus trochilus* IV. 25. — *Pratincola rubetra* IV. 25. — *Saxicola oenanthe* IV. 5. — *Serinus canarius hortulanus* IV. 6.

SÍPOS ANTAL, Körmend (Vas m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis III. 4. — *Ciconia alba* III. 25. — *Columba oenas* III. 11. — *Columba palumbus* II. 17. — *Coturnix communis* IV. 30. — *Cuculus canorus* IV. 5. — *Delichon urbica* IV. 3. — *Erithacus luscini* IV. 20. — *Hirundo rustica* III. 27. — *Jynx torquilla* IV. 10. — *Motacilla alba* III. 3. — *Oriolus galbula* IV. 28. — *Scolopax rusticola* II. 28. — *Sturnus vulgaris* III. 2. — *Turtur communis* IV. 22. — *Upupa epops* IV. 8. — *Vanellus capella* III. 3.

STOLL ERNŐ, Nyiregyháza.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 26. — *Botaurus stellaris* IV. 2. — *Ciconia alba* III. 11. — *Clivicola riparia* IV. 16. — *Coturnix communis* IV. 22. — *Cuculus canorus* IV. 10. — *Delichon urbica* IV. 14. — *Erithacus rubecula* III. 6. — *Fulica atra* II. 28. — *Grus*

communis IV. 5. — *Hirundo rustica* IV. 10. — *Motucilla alba* III. 15. — *Numenius arquatus* III. 15. — *Oriolus galbula* IV. 16. — *Sturnus vulgaris* II. 21. — *Turtur communis* IV. 19. — *Upupa epops* III. 20. — *Vanellus capella* II. 21.

SZABÓ LAJOS Balatonszentgyörgy.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 20. — *Ardea cinerea* III. 7. — *Ciconia alba* III. 30. — *Columba oenas* II. 28. — *Columba palumbus* I. 26. — *Cuculus canorus* IV. 14. — *Cygnus musicus* I. 18. 2 drb — 2 St. — *Delichon urbica* III. 27. — *Egretta alba* III. 18; III. 24. 12 drb — 12 St. — *Erithacus luscini* IV. 7. — *Gallinago gallinula* III. 12. — *Hirundo rustica* IV. 6. — *Motacilla alba* II. 25. — *Scolopax rusticola* III. 19. — *Sturnus vulgaris* telelt — überwinterter. — *Turtur communis* IV. 13. — *Upupa epops* IV. 14. — *Vanellus capella* III. 8.

SZEMERE LÁSZLÓ, Budapest.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 27. — *Bombycilla garrula* III. 20. 6 drb → Ny. — 6 St. → W. — *Buteo communis* II. 27. — *Cuculus canorus* IV. 23. — *Erithacus luscini* IV. 24. — *Erithacus phoenicurus* IV. 11. — *Hirundo rustica* IV. 11. — *Jynx torquilla* IV. 9. — *Lullula arborea* II. 27. — *Pratincola rubicola* III. 14. — *Sylvia communis* IV. 17. — *Turdus musicus* III. 7. — *Vanellus capella* III. 11. Örszentmiklós.

ID. SZEÖTS BÉLA, Miskolcz.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Accentor modularis III. 30. — *Alauda arvensis* II. 18. — *Anthus trivialis* V. 7. Lillafüred. — *Bombycilla garrula* I. 14. Mocsolyás; I. 31. Hejőcsaba. — *Columba oenas* I. 31. — *Columba palumbus* III. 23. — *Cuculus canorus* IV. 7. — *Delichon urbica* IV. 12. — *Emberiza calandra* III. 14. — *Erithacus luscini* IV. 16. — *Erithacus phoenicurus* IV. 12. — *Erithacus rubecula* III. 15. — *Erithacus titys* 3. 30. — *Hirundo rustica* IV. 17. (V. 12. Lillafüred). — *Jynx torquilla* IV. 6. — *Lanius collurio* V. 8. — *Ligurinus chloris* III. 26. — *Lullula arborea* II. 26. — *Milvus icinus* III. 21. — *Milvus migrans* III. 15. — *Muscicapa parva* V. 12. Lillafüred. — *Oriolus galbula* IV. 26. — *Phylloscopus trochilus* IV. 12. — *Pratincola rubicola* III. 30. — *Scolopax rusticola* III. 17. — *Serinus canarius hortulanus* III. 25. — *Sylvia atricapilla* IV. 22. — *Sylvia curruca* V. 5. Lillafüred. — *Sylvia nisoria* V. 3. — *Turdus musicus* III. 13. — *Turtur communis* V. 3. — *Upupa epops* IV. 26.

IFJ. SZEÖTS BÉLA, Mocsolyás telep (Borsod m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alauda arvensis II. 10. — *Columba oenas* II. 25. — *Columba palumbus* III. 20. — *Coturnix communis* IV. 21. — *Crex pratensis* V. 3. — *Cuculus canorus* IV. 2. — *Cypselus apus* V. 3. — *Delichon urbica* IV. 16. — *Erithacus luscini* IV. 15. — *Erithacus titys* IV. 16. — *Hirundo rustica* IV. 11. — *Lanius collurio* V. 11. — *Lanius minor* V. 18. — *Motacilla alba* III. 16. — *Muscicapa collaris* IV. 28. — *Oriolus galbula* IV. 29. — *Saxicola oenanthe* IV. 27. — *Scolopax rusticola* III. 22. — *Sturnus vulgaris* III. 5. — *Turtur communis* IV. 22. — *Upupa epops* IV. 11. — *Vanellus capella* III. 14.

SZOMJAS GUSZTÁV, Kisfástanya (Tiszalök Szabolcs m.)

Áttelelők 1919/20. — Überwinternde 1919/20.

Anas boschas, *Anas querquedula*, *Anser albifrons*, *Anser fabalis*, *Asio otus*, *Cerchneis tinnunculus*, *Falco cherrug*.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alanda arvensis II. 26. — *Columba oenas* III. 2. — *Fulica atra* III. 6. — *Gallinago gallinaria* III. 7. — *Larus ridibundus* III. 6. — *Motacilla alba* III. 9. — *Phylloscopus collybita* III. 8. — *Vanellus capella* II. 26.

TÉGLÁSSY BÉLA, Laskod (Szabolcs m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Bombycilla garrula II. 20. — *Columba palumbus* II. 24. — *Sturnus vulgaris* III. 4.

UJVÁRY JENŐ, Polgárdi (Fehér m.)

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Alanda arvensis III. 8. — *Ciconia alba* IV. 19. — *Columba oenas* II. 19. — *Columba palumbus* II. 27. — *Coturnix communis* IV. 25. — *Cuculus canorus* IV. 19. — *Delichon urbica* IV. 7. — *Erithacus luscini* IV. 15. — *Hirundo rustica* III. 28. — *Motacilla alba* III. 17. — *Scolopax rusticola* III. 12. — *Turtur communis* IV. 17. — *Vanellus capella* III. 6.

WARGA KÁLMÁN, Budapest. (Városliget).

Téli vendégek 1920—21: — Wintergäste 1920—21,

Chrysomitris spinus 1920. XI. 14.—1921. II. 6. — *Fringilla montifringilla* 1920. XII. 15.; 1921. III. 20. — *Pyrrhula rubicilla europaea* 1920. XI. 1.—1921. III. 15. — *Regulus cristatus* 1920. X. 3.—1921. I. 16. — *Regulus ignicapillus* 1920. XI. 1. — *Turdus pilaris* 1920. XII. 17.—1921. III. 6. — *Anser fabalis* 1920. X. 2.

Átteleltek 1920—21. — Überwinternde 1920—21.

Cerchneis tinnunculus. — *Erithacus rubecula*. — *Fringilla coelebs*. — *Turdus merula*.

Tavaszi vonulás 1921. — Fröhjahrszug 1921.

Anthus trivialis IV. 17. — *Cerchneis tinnunculus* III. 17. — *Ciconia alba* V. 13. — *Erithacus luscini* IV. 15. — *Erithacus phoenicurus* IV. 10. — *Erithacus rubecula* III. 20. — *Hirundo rustica* IV. 10. — *Jynx torquilla* IV. 4. — *Lanius collurio* V. 16. (1919-ben nem IV. 7. hanem V. 5.) — *Ligurinus chloris* II. 27. — *Muscicapa atricapilla* IV. 15.—IV. 24. — *Muscicapa collaris* IV. 21.—VI. 21. — *Muscicapa grisola* V. 13. — *Oriolus galbula* V. 13. — *Phylloscopus collybita* IV. 3.—VI. 26. — *Phylloscopus sibilator* IV. 17.—VII. 10. — *Phylloscopus trochilus* IV. 10.—IV. 24. — *Serinus canarius hortulanus* IV. 4. — *Sylvia atricapilla* IV. 15. — *Sylvia borin* V. 13. — *Sylvia curruca* IV. 17. — *Sylvia nisoria* V. 8. — *Turdus iliacus* IV. 15. — *Turdus musicus* III. 20.—IV. 21. — *Turtur communis* V. 5. — *Upupa epops* IV. 10.

Egyéb megfigyelések 1921. — Sonstige Beobachtungen 1921.

Aegithalos caudatus europaeus III. 15. Fészket épít. — *Carduelis elegans* VII. 10. kifejlett fiatalok. — VIII. 15. kiröppent második fészkalj. — *Cerchneis tinnunculus* VI. 29. kiröppent fiókák. — *Coccothraustes vulgaris* VI. 21. kiröppent fészkalj. — *Coloeus monedula spermologus* III. 20. fészket épít. — IV. 21. fészekben fiókák. — V. 4. kiröppent fiókák. — V. 22. kifejlett fiatalok. — *Corvus cornix* III. 20. fészket épít. — VI. 16. kifejlett fiatalok. — *Corvus frugilegus* III. 20. fészektelepnél tömegesen fészket épít és javít. — IV. 4. fészken ül. — IV. 24. fészekben első kikelt fiókák. — V. 15. kiröppent fiókák. — VI. 29. véglegesen elhagyják a fészektelepet. — *Dendrocopos major pinetorum* idén I. 1.—IX. 11-ig állandóan dorombol. — VII. 3. kifejlett fiatalok. — *Erithacus luscini*a VI. 18. utolsó általános ének. — VI. 19. kifejlett fiatalok. — VI. 29. legutolsó csattogás. — *Erithacus phoenicurus* VII. 10. kifejlett fiatalok. — *Fringilla coelebs* II. 27. első próba ének. — III. 6. első általános ének. — VI. 16. kiröppent fészkalj. — *Jynx torquilla* VII. 10. kifejlett fiatalok. — *Ligurinus chloris* IV. 24. kifejlett fiatalok. — VI. 21. fészekben fiókák. — VI. 29. kifejlett fiatalok. — VIII. 22. kiröppent fészkalj. — *Parus caeruleus* VI. 29. kiröppent fészkalj. — *Parus major* II. 13. első „nyitnikék“ szolam. — VI. 18. kiröppent fészkalj. — *Passer domesticus* III. 27. fészket épít. — V. 22. kiröppent fészkalj. — VIII. 15. kiröppent újabb fészkalj. — VIII. 31. utolsó költésből kiröppent fészkalj. — *Passer montanus* VI. 16. kifejlett fiatalok. — VIII. 15. kiröppent fészkalj. — *Phylloscopus sibilator* VII. 10. kifejlett fiatalok. — *Sylvia nisoria* VI. 21. fészken ül. — *Turdus merula* III. 26. első általános ének. — IV. 17. fészken ül. — VI. 16. kifejlett fiatalok. — *Turtur communis* V. 5. párzik. — *Upupa epops* V. 16. fészekben fiókák.

Őszi vonulás 1921. — Herbstzug 1921.

Delichon urbica IX. 11. — *Erithacus luscini*a VIII. 22. — *Erithacus phoenicurus* X. 9. — *Erithacus rubecula* IX. 27. — *Hirundo rustica* IX. 11. Ezenkívül még IX. 22. circa 80—100 pl. vonul, hosszú vonalban, nagyon elszórtan, Ny.—K. irányban; ezek elkésett, fáradt vándorok voltak. — Ausserdem noch am 22. IX. → O. — *Jynx torquilla* VIII. 14. — *Lanius collurio* VIII. 31. — *Ligurinus chloris* X. 16. — *Muscicapa atricapilla* VIII. 14.—IX. 4. — *Muscicapa collaris* VIII. 23. — *Muscicapa grisola* IX. 11. — *Oriolus galbula* VIII. 22. — *Phylloscopus collybita* X. 9. — *Phylloscopus sibilator* VIII. 14.—VIII. 31. — *Phylloscopus trochilus* VIII. 31.—X. 16. (1919-ben nem IX. 26. hanem X. 26.) — *Sylvia atricapilla* IX. 18. — *Sylvia borin* IX. 4. — *Sylvia curruca* IX. 4. — *Sylvia nisoria* VIII. 15. — *Turdus iliacus* XI. 17. — *Turdus musicus* IX. 11. és X. 30.—XI. 17. (ez utóbbiak északi átvonulók voltak). — *Turtur communis* IX. 11. — *Upupa epops* VIII. 15.

ZERGÉNYI ANDOR, Kisbálaton, Keszthely.

Tavaszi vonulás 1921. — Frühjahrszug 1921.

Kisbálaton: *Anas acuta* III. 3. — *Anas boschas* III. 3. — *Anas querquedula* III. 3. — *Anas strepera* III. 3. — *Anser ferus* II. 22. — *Ardea cinerea* III. 3. — *Ardea purpurea* III. 3. — *Columba palumbus* II. 15. — *Gallinago gallinaria* III. 3. — *Mergus albellus* III. 3. — *Nyroca clangula* III. 3. — *Nyroca ferruginea* III. 3. — *Sturnus vulgaris* III. 3. — *Vanellus capella* II. 22.

Keszthely: *Fulica atra* II. 27. — *Scolopax rusticola* III. 1.

Jegyzetek a Balaton mellékéről 1921 őszén.

Irta: CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN.

Az elmúlt ősszel nem végezhettem rendszeres megfigyeléseket a Balaton mellett való időzésem során. Mindössze csak 17 napot — szeptember 30-tól október 17-ig — töltöttem Badacsonyban, kétszer utaztam végig az északi part mentén s egy ízben Révfülöpről átlátogattam Balatonboglárra, hogy az ottani 300 holdas „berket“ szemügyre vegyem.

A rendkívüli szárazság miatt — július eleje óta október végéig nem volt a környéken eső, ellenben szokatlan hőség és még októberben is remek nyáriás idő — a Balaton majdnem 1 méterrel megapadt, partjain zátonyok, szigetek keletkeztek, a somogyi oldalon a „berkek“ kiszáradtak és a sekély szélvizek helyén nagy területeken fehérlett a puszta futóhomok. A lellei és fonyódi „Nagyberek“, az utóbbi egész 24.000 holdnyi nagyságában és kb. 12 km.-nyi hosszúságában a „Kis-Balatonig“, nyáron át kigyuladt és azóta folyton égett. Hatalmas kép tárult a néző szeme elé, mikor szelesebb napokon ez az egész roppant terület füstfelhőket bocsátott magából az ég felé, a tűzeges helyeken pislogó tűzvonalal, a nádasok táján magasba lobogó lángnyelvekkel világítva meg az éjszakákat. Állandóan úgy festett az égő berek, mintha 30—40 falu égne s köztük a terület is a tűz hatalmába esett volna, mely 1½ méter mélységig lehatolva hamvasztotta a tőzeget mindenütt.

A kiszáradt mocsarak, a nagy területen égő berkek, bizonyára kedvezőtlenül befolyásolták a Balaton madáréletét s az állandó szárazság, a nap-nap után derült ég és enyhe, meleg idő, ritkán lengedező szellőkkel a vonulást alig akasztották meg s így az egész mozgalom szinte észrevétlenül játszódtott le; a Balaton és környéke tehát néptelen volt.

Sovány jegyzeteimet e mostoha körülmények között megnyilatkozó madáréletről csakis az okból közlöm mégis, mert kiegészíthetik az utóbbi években e vidéken végzett őszi megfigyeléseimet s bizonyos tanulságokat szolgáltatnak Aquilánkban megjelent előbbi közleményeimhez.

Herbstnotizen (1921) vom Balaton-See.

VON STEFAN CHERNEL VON CHERNELHÁZA.

Im vergangenen Herbst konnte ich während meiner Anwesenheit beim Balaton-See keine regelrechten Beobachtungen anstellen. Mein Aufenthalt erstreckte sich in Badacsony vom 30. September bis 17. Oktober, also bloss auf 17 Tage, zweimal fuhr ich entlang des nördlichen Seeufers und einmal besuchte ich von Révfülöp aus das jenseitige Ufer bei Balatonboglár nebst den in der Nähe gelegenen 300 kat. Joch grossen Sumpf.

Infolge der aussergewöhnlichen Trockenheit — seit Anfang Juli bis Oktober hatte es nicht geregnet, hingegen herrschte eine andauernde Hitze und noch im Oktober ein sommerliches Wetter — ist der Wasserspiegel des Balatons um 1 Meter gefallen, an seinem Ufer entstanden mehrfach Inseln und Untiefen und an Stelle der seichten Randgewässern zeigten sich grosse Flächen von Flugsand.

Die grossen Sümpfe von Lelle und Fonyód, der letztere wohl einen Flächenraum von 24.000 kat. Joch umfassend und sich in einer Länge von 12 Km. hinziehend, sind noch im Sommer vollkommen ausgetrocknet, das alte Röhricht wurde angezündet und da kein Regen fiel, fasste das ganze grosse mit dürren Gras, Schilf, Röhricht bestandene Gebiet Feuer, selbst der Boden, welcher fast überall starke Schichten von Torf aufweist. Es war ein überaus grossartiges Schauspiel diese glimmende, teilweise lichterloh flammende Landschaft. Besonders an windigen Tagen, wo gewaltige Rauchwolken, Flammensäulen gegen den Himmel stiegen, wie wenn 30—40 Ortschaften und auch die da zwischen liegende Gegend in Brand geraten wären. Und dieser Rieserbrand wütete bereits seit Wochen und Monate ohne Unterlass.

Die ausgetrockneten Sümpfe, die stetige warme Witterung, der zumeist klare Himmel, die dauernd windstillen Tage, welche kaum von einigen solchen in denen eine schwache Luftströmung herrschte unterbrochen wurden, hatten wesentlich ungünstig das Vogelleben des Balaton-Sees beeinflusst und auch bewirkt, dass vom Zuge nicht viel zu sehen war. Unter solch misslichen Verhältnissen mussten auch meine ornithologischen Notizen sehr dürftig ausfallen. Ich will sie aber dennoch mitteilen, da sie meine früheren Berichte (Aquila) gewissermassen ergänzen und im Vergleich mit denselben in mancher Beziehung lehrreich sein dürften.

- IX. 30. Remek szép, éjjel hűvös. Schön, nachts kühl.
- X. 1. Kenesé-nél reggel nagy csapat *Anser fabalis*-ok huznak a Balatonról a mezőkre. — Bei Kenese ziehen morgens grosse Flüge *Anser fabalis* vom Balaton auf die Felder.
- X. 2. Remek szép, meleg. — Prächtigt schön, warm.
- X. 3. Remek szép, meleg; este kissé felhős. — Prachtwetter, warm; abends etwas bewölkt.
- X. 4. Enyhe, jobbára felhős, majd derült, este pár csepp eső. — Mild, zumeist bewölkt, später klar, abends einige Tropfen Regen. — A tördemeci szikláknál csak 3 *Cerchneis tinnunculus*. Egy csapat *Hirundo rustica*. — Bei den Felsen von Tördemic 3 St. *Cerchneis tinnunculus*. Ein Flug von *Hirundo rustica*.
- X. 5. Reggel borult, utóbb kitisztul. É. szél, hűvösebb. Napközben vonuló *Fringilla coelebs*-csapatok a hegy mentén ÉK. → DNy.-nak. — Morgens trüb, später klar, N.-Wind, kühler. Tagsüber Flüge von *Fringilla coelebs* entlang des Berges von NO. → SW. ziehend.
- X. 6. Borult, hűvös K. *Aquila chrysaëtus* házunk fölött a Balaton felől a bazaltbánya felé száll. Néhány *Hirundo rustica* a vasuti állomásnál, Révfülöp-nél egész csapat. — Trüb, kühler O. *Aquila chrysaëtus* streicht ober unserer Villa vom Balaton-See her in der Richtung des Basaltsteinbruchs. Einige *Hirundo rustica* bei der Eisenbahnstation, in Révfülöp ein Schwarm.
- X. 7. Gyönyörű tiszta, meleg, DNy. *Aquila chrysaëtus* ismét megjelent. *Ligurinus chloris* és *Fringilla coelebs* csapatokban vonul napközben a hegy mentén ÉK. → DNy.-nak. — Wunderbar klar, warm, SW. *Aquila chrysaëtus* erscheint wieder. Schwärme von *Ligurinus chloris* und *Fringilla coelebs* ziehen tagsüber entlang des Berges von NO. → SW.
- X. 8. Remek, szép, meleg, D. szellő. *Fringilla coelebs* napközben több kis csapatban vonul a hegy mentén ÉK. → DNy.-nak. — Prachtwetter, warm, schwacher S. Kleinere Flüge von *Fringilla coelebs* tagsüber entlang des Berges von NO. → SW.
- X. 9. Éjjel pár csepp eső, napközben feltisztult, nyáriás meleg, É. szellő. Révfülöp-ön a kikötőben 2 *Larus ridibundus*. Balatonboglár-on a kiszáradt berekben 1 *Circus pygargus*, 17 *Numenius arquatus*, 150—200 *Anser fabalis* és egy *Phasianus colchicus*. — Nachts einige Tröpfchen Regen, tagsüber klar, sommerlich warm, schwacher N. Im Hafen von Révfülöp 2 *Larus ridibundus*. In Balatonboglár im ausgetrockneten Sumpf: 1 *Circus pygargus*, 17 *Numenius arquatus*, 150—200 *Anser fabalis* und ein *Phasianus colchicus*.
- X. 10. D. e. az egész Balaton medencéjét elborítja az égő lápok füstje; d. u. tiszta. A balatonboglári kikötő mellett a part mentén lévő futóhomok területen *Oedienemus scolopax* és 2 *Larus ridibundus*. A révfülöpi kikötő öblében 3 *Gallinula chloropus*, 5 *Anas boschas*. Rendes előtt a parti vizeken pár száz réce. Az északi Balatonpart dombsora mentén folyton vonulnak *Fringilla coelebs* és *Ligurinus chloris* kisebb-nagyobb csapatban ÉK. → DNy.-nak. Néhány *Turdus musicus* a szőlőkben. — Vormittags bedeckte den ganzen Becken des Balaton-Sees der Rauch der brennenden Torfböden. Nachmittags klar. Auf den Flug-sandstreifen entlang des Ufers beim Hafen von Balatonboglár 1 Expl. *Oedienemus scolopax* und 2 *Larus ridibundus*. In der Hafenbucht von Révfülöp 3 *Gallinula chloropus*, 5 *Anas boschas*. Bei Rendes in den Randgewässern einige Hundert Enten. Entlang der Hügelkette des nördlichen Balaton-Seeufers ziehen fortwährend kleinere-grössere Flüge von *Fringilla coelebs* und *Ligurinus chloris*. Einige *Turdus musicus* in den Weingärten.

- X. 11. Gyönyörű, meleg, É. szellő. *Aquila chrysaëtus* a házunk fölött. 15 *Anser fabalis* a Balaton felé huz. — Práchtig, warm, schwacher N. *Aquila chrysaëtus* ober unserer Villa. 15 *Anser fabalis* ziehen zum Balaton-See.
- X. 12. Remek szép. Reggel az égő lápok füstje elfödi a Balatont. Egy csapat *Anser fabalis* a füstréteg fölött kóvályog s nyilván a vizet keresi. Egész nap 20—50 főnyi *Fringilla coelebs* és *Ligurinus chloris* és *Serinus canarius hortulanus* csapatok vonulnak a hegy mentén ÉK. → DNy.-nak. 2 *Accipiter nisus* a Badacsony orma táján repked. — Prachtwetter. Morgens bedeckt der Rauch der brennenden Torfböden den ganzen Balaton-See. Eine Schaar *Anser fabalis* streicht ratlos ober der Rauchschiechte herum, scheinbar das Wasser suchend. Den ganzen Tag über ziehen 20—50 St. zählende Flüge von *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Serinus canarius hortulanus* entlang des Berges von NO. → SW. 2 *Accipiter nisus* ober der Bergkuppe.
- X. 13. Kissé fátyolos, meleg, ÉNy. szellő. — Etwas dunstig, warm.
- X. 14. Kissé felhős, utóbb kitisztul, meleg, DNy. szellő. A tördemici szikláknál: semmi. — Etwas bewölkt, später klar, warm, schwacher SW. Bei den Felsen zu Tördemic: nichts.
- X. 15. Borultas reggel, csakhamar tiszta, hűvöses É. — Trüber Morgen, dann klar, kühler N.
- X. 16. Kissé felhős, szép kellemes, É. szellő. — Wenig bewölkt, schön, angenehm, schwacher N.

* * *

Az idei tapasztalataim is igazolják, hogy *Fringilla coelebs* és *Ligurinus chloris* egymást követő csapatokban napokon keresztül vonul a Balaton északi partján a hegyek mentén s megkerüli a tavat, de nem repüli át. Öröndetes tényként megállapíthattam, hogy *Aquila chrysaëtus* legalább 1 példányban előfordul. Feltűnő volt azonban a sirályok hiánya s általában a madárszegénység.

Meine heurigen Erfahrungen beweisen wieder auffallend, dass *Fringilla coelebs* und *Ligurinus chloris* Tag für Tag in Flügen fortwährend entlang der Bergkette des nördlichen Balaton-Seeufers ziehen und den See nicht durchqueren, sondern umfliegen. Als freudige Tatsache konnte ich *Aquila chrysaëtus* wenigstens in 1 Expl. noch konstatieren. Ganz auffallend war das Fehlen der Möwen und überhaupt die Vogelarmut.

Törvényjavaslat a madarak védelméről.¹⁾

Irtá: SZEMERE LÁSZLÓ.

I.—VI. pontig ugyanaz, amit CHERNEL ISTVÁN, a Magyar kir. Madártani Intézet igazgatója javasolt az 1920. évi Aquilában.

VII.

E törvény életbeléptétől számított 10 évig a Magyar Kir. Madártani Intézet fel van jogosítva, hogy madárkereskedést, madárpiacot, madárkitömő intézetet, vadkereskedést, vásárcsarnokot, vendéglőket, csemegeüzletet, cukrászdát vagy minden oly üzletet, műhelyt, melyben madárszármazékot (tojást, lőtt madarat, tollat) forgalomba hoznak, munkaidő alatt átvizsgálhasson, bünjeleket lefoglalhasson. Az intézet megbízottja ilyen ténykedésekor minden hatóság által támogatandó.

Említett időpontig nevezett intézet discretionális joga, hogy kik ellen indíttatja meg az illetékes hatóságnál a kihágási eljárást, észlelései alapján.

Ezen idő eltelte után azonban a Madártani Intézetnek hivatali kötelessége minden tudomására jutott kihágást az illetékes helyre feljelenteni.

VIII.

Minden bekerített kert, belsőség, szőlőskert vagy park tulajdonosa (5 évnél hosszabb bérletszerződés esetén a bérlő) ha 25—50 fája van (nemcsak gyümölcs, de mindenféle fa), köteles 1 drb körülbelül 28 milliméter rőpnyílású fészekodut (fészekládikót) a községházán (városházán) elfekvő „Utasítás“ szerint kertjének, belsőségének vagy szőlőskertjének egyik fájára (szőlő, vagy vékony fa mellett egy magas karóra) vagy

¹⁾ Az „Aquila“ mult évi kötetében (7—11. l.) közölt „Törvény- vagy rendelettervezet honi madaraink védelméről“ c. közleményünkben felhívtuk szaktársainkat, hogy a tárgyhoz hozzászólva közöljék velünk nézeteiket, esetleges pótlásait, kiigazításait. Készségesen adunk helyet az első idevágó közleménynek, mert meggyőződésünk, hogy minél több oldalú megvilágításban részesül a tervezet és minél tüzetesebb megrostálásban, annyiival megfelelőbb és életrevalóbb leend végleges megfogalmazásában. Ch. I.

valamely lehetőleg kertre néző épület (csűr, borház, lugas stb.) falára az eresz alá úgy elhelyezni, hogy macska vagy más állat lehetőleg hozzá ne férhessen.

Minden további 50 fa után 1—1 fészekodu (fészkelő ládikó) kirakása kötelező. Azonban 50 fészekodunál többet senkisé is köteles kirakni. Minden 10 szőlőtőke egy fának számítandó, tehát 250 szőlőtőkénként 1—1 fészekodu kirakása kötelező, de csak a körülkerített szőlőkben, s csak 50 darabig. Még nem termő gyümölcsfacsemete, bokrok, továbbá 10 centiméternél vékonyabb egyéb fák nem számítatnak be.

Liget-, berek- vagy erdőtulajdonosok is kötelesek fészekodvak kirakására (50 darabig), ha ezen helyek bármely okból körül vannak kerítve.

E rendelkezés alól kivétnak a nyilvános jellegű parkok, közterek, sétányok, ha bejáratuk állandóan nyitva van. Ezek fenntartói azonban esztétikai okból, továbbá példaadás kedvéért is, lehetőleg szakszerűen kezelt fészekodvakat és madáretetőket arányos számban önként rakjanak ki, s egy, a közelben lakó ügybuzgó szakembert azok gondozásával bizzanak meg. Meg van engedve, hogy fészekodvakat hordozó fát fészek-szedő gyerekek ellen tüskés dróttal lássanak el. (A törzsre csavarva.)

A megbízott a parkba tévedt macskákat elpusztíthatja.

Bárki a körülkerített telkére jutott idegen macskát elpusztíthatja. (E jogosultság nem teszi azt, hogy ezáltal oly helyen, ahol lövöldözni nem szabad, a kóbor macska meglőhető lenne. Ily helyeken a macska csapdával, hurokkal stb. pusztítható. Mérgezni beltelkeken ugyancsak tilos, mivel a megmérgezett macska a mérget kihányhatja s ezt házi állat (szárnyas) felszedheti.)

Egy fészekodu-mintát és egy „Utasítás“-t (szakfüzetet) a községi (városi) főjegyző köteles községe (városa) terhére beszerezni és őrizni a magyar kir. Madártani Intézet által ajánlott gyárból. (1922-ben a Kalocsavidéki Méhészeti Egyesület-től, Kalocsa.)

A birtokosok lehetőleg ugyanonnan rendeljék meg a fészekodvakat, vagy a főjegyzőnél lévő minta után lehetőleg ugyanolyant készítsenek.

Azonban fakéreglapokból, deszkából, cserépből készült, továbbá faliréseknél egy 28 milliméteres lyukkal ellátott deszkalappal való alkalmas elfedése, valamely fa száraz ágcsutakjának kivájása s ugyancsak lyukas deszkalappal való beszegezése, ágvillák, ághónaljak befedése lyukas fakéreglappal, azután, ha kell, befedve, szóval úgy elkészítve, hogy az cinegéknek alkalmas fészkelőhelyül szolgálhasson, ahány költési alkalmatlanság, szóval ugyanannyi fészekodunak számítódik be.

Harkályok által készült, vagy más, fészkelésre alkalmas természetes odú is beszámít 1—1 fészekodunak, de csak beltelkeken, kertben, parkban vagy szőlőskertekben; ellenben ligetben, berkekben, erdőkben nem.

Ha az ilyen odvas fa kivágatik, az odu pótlására egy mesterséges odu kirakása kötelező valamely közeli fán és pedig a legközelebbi március 1.-éig.

Az odukat célszerű állandóan (teleken át is) kinn hagyni, mert azokban nemcsak költeni, de hálni is szoktak a madarak. Azonban ha a telek tulajdonosa (bérlője) azokat kellőleg őrizni nem tudja, november elsejétől március 1.-éig beszedheti azokat.

Március 1.-étől november 1.-éig azonban az előirt számú fészek-odunak rendeltetési helyén kell lennie, a netán ellopott vagy megrongált fészekodvakat pedig egy éven belül pótolni, illetve kijavítani kell.

E rendelkezés végrehajtását a főjegyző, vagy megbízottja évente legalább egyszer ellenőrizni, a mulasztókat feljelenteni tartozik.

A fészekodvak nyílása azért van általában 28 milliméteresre szabva, mert ilyen nyílású odvakba a verebek nem képesek fészket rakni. Azonban ha valaki már több fészekodvat rak ki, például 8—10-et, helyesen cselekszik, ha 1—2 nagyobb nyílású odut is kitesz, csűr vagy más épület falára pedig olyant, amelyiken tenyérynyi szabad beszálló nyílás van (fent, elöl nyitott).

Igy más hasznos madár is megtelepszik kertünkben, nemcsak a cinegék, hanem az ilyen odvakat már a verebek ellen is védelmezni célszerű, mert ez más madarat elűldöz onnan. Hasznos dolog nagyobb kertekben, erdőkben 1—10 fészekodut felfordítva kiszégezni denevérek részére. Célszerű az elhagyott fecskefészkek bejáróját egy deszka- vagy bádoglappal alkalmasan elfedni (gerendához szegezgetve), amelyiken 25—28 mm átmérőjű lyuk van. Ilyenben fecskék, cinegék a verebeektől háborítatlanul költhetnek, azonkívül hálásra is szívesen használják a cinegék.)

A fészekodvak a telek tartozékának tekintendők, például a bérlő a szerződés lejárta után nem viheti el azokat, bárha ő rakta is ki. A fészekodvak feleértékét azonban követelheti az új birtokostól.

IX.

E rendelet ellen vétők — kiskoruakért szülőik vagy gyámjuk felelősek — kihágást követnek el, mely a beszámítás mértéke szerint 10.000 koronáig, vagy behajthatatlanság esetén megfelelő, de legfeljebb egy hónapig terjedhető elzárással büntethető. A VII. bekezdés eseteiben az okozott kár megtérítése, továbbá az elérni szándékolt nyereség ketszerese, ritka fajokat pusztítók, vagy ismételt kihágók ellen pedig az iparendély, vadászoktól a vadászati jog elvonása meghatározott időre, vagy végleg is kimondható.

X.

A törvény a kibocsájtási napján érvénybe lép, azonban iparengedélyt elvonó határozatok csak az érvénybelépéstől számított 10 év elmultával lehet hozni, a VII. bekezdés pedig a kihirdetéstől számított két év elmultával lép életbe.

Ezzel a madarak védelmére vonatkozó korábbi törvények és intézkedések hatályukat veszítik.

Entwurf eines Gesetzes betreffend den Schutz der heimischen Vögel.¹

VON LADISLAUS SZEMERE.

I—VI. die nämlichen, welche von CHERNEL in Aquila 1920 propo-
niert wurden.

VII.

Von dem Zeitpunkte, an welchem das Gesetz in Kraft tritt, wird dem Kgl. Ung. Ornithologischen Institut für 10 Jahre das Recht erteilt, alle Vogelhandlungen, Vogelmärkte, Praeparieranstalten, Wildhandlungen, Markthallen, Gasthäuser, Delikatessenhandlungen, Konditoreien, oder sonst irgend welche Geschäftslokale, Werkstätten, in welchen lebendige und erlegte Vögel und deren sämtliche Derivate (wie Eier, Federn, etc.) in Verkehr gebracht werden, während der Arbeits- oder Geschäftszeit untersuchen und vorgefundene Corpora delicti in Beschlag nehmen zu können. Der Beauftragte des Institutes ist bei solchen Fällen durch jede Behörde zu unterstützen.

Innerhalb 10 Jahren wird als diskretionäres Recht dem Institute überlassen gegen Zuwiderhandelnde das gerichtliche Verfahren auf Grund eigener Wahrnehmungen bei der kompetenten Behörde einzuleiten. Nach Ablauf dieser Übergangszeit jedoch obliegt dem Kgl. Ung. Ornith. Institut die offizielle Pflicht, jede ihm bekanntgewordene Übertretung des vorliegenden Gesetzes anzuzeigen.

¹ Im vorjährigen Bande (1920) der Aquila p. 11—15. wurden gelegentlich der Publikation des Entwurfes für ein Gesetz, betreffend den Schutz unserer Vögel an die Fachgenossen der Aufruf gerichtet, ihre Ansichten, eventuellen Ergänzungen, oder Berichtigungen bekanntgeben zu wollen. Wir übergeben hiemit mit Freude die erste diesbezügliche Arbeit der Öffentlichkeit in der festen Überzeugung, dass nach einer je mehrseitigen Beleuchtung und Bearbeitung dieser Frage eine umso lebensfähigere endgültige Fassung des Gesetzentwurfes erreicht werden kann. St. v. Ch.

VIII.

Der Eigentümer (beim Pachtvertrag mit Gültigkeit von mehr als 5 Jahren der Pächter) eines jeden umzäunten Gartens, Weingartens, oder Parks, wenn diese aus 25—50 Bäumen (gleichgültig, ob nur Obstbäumen, oder auch anderen) bestehen, ist verpflichtet eine Nisthöhle mit 28 mm. Flugloch auf einen Baum, (in Weingärten, oder jungen Obstgärten auf einem Pfahl) oder auf die Mauer eines womöglich dem Garten zugewandten Gebäudes (Scheune, Weinhaus, Gartenlaube etc.) derart anzubringen, dass Katzen, oder andere Vogelfeinde diese nicht erreichen können. Bei jeden weiteren 50 St. von Bäumen hat der Eigentümer je eine weitere Nisthöhle (Nistkästchen) anzubringen, jedoch ist derselbe zum Aussetzen von mehr als 50 Nisthöhlen nicht verpflichtet. Je 10 Weinstöcken sind einem Baume gleichbedeutend zu nehmen, demgemäss ist nach 250 Weinstöcken je eine Nisthöhle auszusetzen, doch nur in eingezäunten Weingärten, und ebenfalls nur bis 50 Stück. Noch nicht fruchtbringende Obstbaumsetzlinge, Sträucher, sowie Bäume, welche einen Durchmesser von 10 cm. nicht erreichen, sind nicht einzurechnen.

Auch die Besitzer von Wäldern, Hainen, Auen sind zum Aussetzen von Nisthöhlen verpflichtet (ebenfalls bis 50 Stück), wenn diese aus irgend welchem Grunde umzäunt sind.

Diese Verfügungen beziehen sich nicht auf öffentliche Parks, Plätze, Promenaden, deren Eingang dauernd offen steht. Die Erhalter dieser Anlagen aber können und sollen aus aesthetischen Gründen, sowie um als Vorbild zu dienen, fachgemäss behandelte Nistgelegenheiten und Futterhäuschen in genügender Anzahl anbringen und mit Aufsicht und Pflege derselben einen pflichteifrigen Fachmann beauftragen. Es können die mit Nisthöhlen versehenen Baumstämme gegen Nesträuber mit Stacheldraht umgeben werden.

Jeder Gutsbesitzer etc. ist berechtigt die auf seinem Grunde befindlichen fremden Katzen zu vernichten, jedoch wo der Gebrauch von Schusswaffen verboten ist, nur mit Hilfe von Fallen, oder Schlingen; die Vergiftung im Inneren der Gemeinden ist ebenfalls verboten, um eine eventuelle Beschädigung des Hausgeflügelbestandes zu vermeiden.

Jeder Gemeinde- (Stadt-) Notär ist verpflichtet ein Exemplar der vom Kgl. Ung. Ornith. Institute herausgegebenen „Anleitung zur Anwendung der künstlichen Nisthöhlen“, sowie ein Nisthöhlenmodell von der vom Kgl. Ung. Ornith. Institut empfohlenen Fabrik (derzeit „Kalocsavidéki Művészeti Egyesület, Kalocsa“) auf öffentliche Unkosten anzuschaffen, aufzubewahren und zur Einsicht jedem Interessenten zur Verfügung zu stellen. Die Gutsbesitzer haben die Nisthöhlen womöglich aus

obengenannter Fabrik zu besorgen, oder können dieselben nach dem beim Gemeinde-Notär erliegenden Modell häuslich anfertigen.

Es kann jedoch auch jede, in irgend einer anderen Weise angeschaffte, oder auch schon vorhandene Nistgelegenheit (natürliche, von Spechten gezimmerte Baumhöhlen, künstliche Mauerhöhlen, durch Aufnageln von Baumrinde an Astgabeln hergestellte temporäre Nisstellen etc.) in die Anzahl der obligatorischen Nisthöhlen miteingerechnet werden, aber nur in intravillanen Gärten, Anlagen oder Weingärten; in Auen, Hainen, Wäldern u. s. w. ist dies nicht statthaft. Wird beim Fällen von Bäumen, eine solche natürliche Nisthöhle vernichtet, so ist der Eigentümer verpflichtet, bis zum nächsten 1-ten März eine neue Nistgelegenheit anzuschaffen.

Zweckmässig ist es die Nisthöhlen dauernd im Freien zu lassen, da diese durch die Vögel nicht nur als Brutstellen, sondern auch als Schlafplätze benützt werden; wenn jedoch die Nisthöhlen vom Eigentümer nicht genügend bewacht werden können, ist derselbe berechtigt die Nisthöhlen vom 1. November bis zum 1. März abzutakeln. Bis 1-ten März müssen jedoch sämtliche Nisthöhlen wieder ausgesetzt sein und müssen die eventuell in Verlust geratenen oder beschädigten Nisthöhlen innerhalb eines Jahres mit neuen ersetzt oder ausgebessert werden.

Der Gemeinde-Notär, oder dessen Beauftragte hat die Durchführung dieser Verfügungen durch wenigstens jährlich einmal stattzufindende Besichtigung überall zu kontrollieren und jede in dieser Hinsicht wahrgenommene Unterlassung anzuzeigen.

Das Flugloch der Nisthöhlen ist im Allgemeinen deshalb zu 28 mm. bestimmt, damit dieselben gegen die Sperlinge schützen, welche andere nützliche Vögel zu vertreiben pflegen. Falls jedoch schon mehrere (8—10 St.) derartige, für Meisenarten bestimmte Nisthöhlen ausgesetzt sind, so wäre es auch zweckmässig einige Nisthöhlen grösserer Typen auszusetzen, ferner auf geeigneten Mauern einige offene Nistkästchen (sog. „Halbhöhlen“) anzubringen. Auf diese Weise gelingt es nicht nur Meisen, sondern auch andere nützliche Vögel in unserer Umgebung anzusiedeln, unter Umständen sogar Fledermäuse, für welche (in grösseren Gärten, Parks, Wälder) umgekehrt (also mit dem Flugloch nach unten) ausgehängte gewöhnliche Nisthöhlen auszusetzen wären.

Zur Neubesiedlung der verlassenen Schwalbennester ist es empfehlenswert ein Brettchen mit einem Flugloche von 20·5 — 34 mm. Durchmesser zuerst mittels leimdurchdrungenen Lehm an das Nest zu kleben und dann mittels eines Verbindungsbrettchens an den Dachsparren zu nageln. In derartig hergerichteten Nestern können die Schwalben und Meisen ungestört brüten und werden diese Nester im Winter von den kleineren Meisen als willkommene Schlafplätze benützt.

Die Nisthöhlen sind als dem Grundbesitze zugehörig anzusehen, sie können daher vom Pächter nach Ablauf des Pachtvertrages nicht mitgenommen werden, wenn auch diese von ihm selbst ausgesetzt worden sind. Der halbe Wert der Nisthöhlen kann jedoch vom neuen Besitzer beansprucht werden.

IX.

Zuwiderhandlungen gegen dieses Gesetz werden nach dem Masse des Vergehens und der Zurechnungsfähigkeit mit bis 10.000 K Geldstrafe, oder mit entsprechender, höchstens einmonatlicher Haft bestraft. Für Minderjährige haften die Eltern, oder der Vormund. In den im Kapitel VII. detaillirten Fällen kann jedoch auch die Ersatzpflichtigkeit der verursachten Schäden, die Doppelbezahlung des zu erreichen beabsichtigten Gewinnes, gegen Vernichter seltener Arten und bei Rückfällen die Entziehung des Gewerbescheines, oder des Jagdrechtes auf bestimmte Zeit, oder auch endgültig, ausgesprochen werden.

X.

Dieses Gesetz tritt im allgemeinen am Tage der Promulgierung in Kraft, doch darf ein Beschluss über Entziehung des Gewerbescheines nur nach einer zehnjährigen Übergangsfrist gefasst werden; Kapitel VII. dagegen tritt erst im dritten Jahre nach der Herausgabe in Kraft.

Mit diesem Gesetze werden die älteren, den Vogelschutz betreffenden Gesetze und Verordnungen ausser Kraft gesetzt.

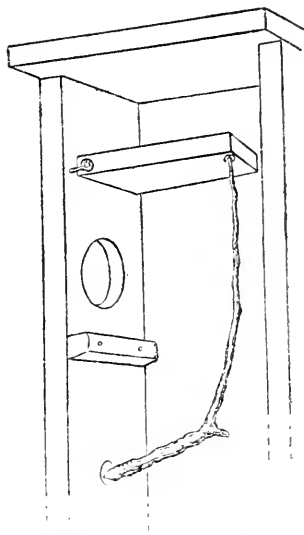
Madárvédelmi tanulmányok 1921. évből.

Írta: CSÖRGEY TITUS.

Az utóbbi években a madárvédelmi berendezések helyreállítása elé gördülő akadályokat máig sem lehetett elhárítani. A védelem legfontosabb eszközének, a mesterséges fészekodunak gyári előállítása még most sem sikerült, mert erdeitől megfosztott és gazdaságilag tönkretett, maradék országunkban a faárak s a munkabérek is egyre emelkednek még. Így tehát továbbra is a házilag előállítható fészkelő alkalmatosságokra kell olvasóink figyelmét felhívunk. Minthogy pedig az anyag drágulása az Aquila 1916-iki kötetében ismertetett deszka-odvak házi előállítását is sokakra nézve lehetetlenné tette, már csak a természetes, de meg nem felelő faüregek átalakítására, falirések berendezésére s végül az agyagból égetett fészekodvak alkalmazására számíthatunk. Utóbbiakhoz a CHERNEL ISTVÁN által régebben szerkesztett és Kőszegen évek során bevált cserépodvakat vehetjük mintául. Ezeknek leemelhető fedele a tisztogatást és ellenőrzést teszi lehetővé, belviláguk tágassága pedig lehetőségig csökkentí a szűköblű cserépodvak közös hibáját, a páralecsapódással járó nyirkosságot, amely a fészekanyag bomlását s a fiókák pusztulását okozhatja. Még csak a felerősítés módján kell javítanunk, egyszerűen úgy, hogy a cserépodvakat sem erősítjük közvetlenül az előfához — sodronnyal vagy a németországi minták szerint kampósszeggel — hanem előbb léchez illesztjük s e lécet szegezzük a fára, amint ez a BERLEPSCH-féle faodvaknál szokásos. A léchez való illesztés CHERNEL ISTVÁN odumintájának némi módosítását teszi szükségessé s ez irányban intézetünkben kísérletek folynak.

Háztáji kísérleteink során a verébfogó készülékek szerkesztése is felvetődött, még pedig VITÁNYI LÁSZLÓ munkatársunk kezdeményezésére. Az általa tervezett, érzékeny billenőfenékkal ellátott készülék külsőleg teljesen a deszkából készült fészekoduhoz hasonló. Ha észreveszi, hogy fészekodvai valamelyikébe veréb kezd építkezni, betömi a lakóodu száját s föléje helyezi a nyitott száju csapóodut. A kiszorult veréb erre az utóbbiba buvik be s mihelyt a feneket érinti, a röplyuk előtt lévő csapóajtó lezuhanva foglyul ejti. VITÁNYI készülékének nagy előnye az, hogy egyetlen mozdulattal felhuzható és a szél okozta rázkódástól nem csapódik be. Egyetlen hátránya finom szerkezetének kissé bonyolult voltában

van, amely okból egyszerű házi eszközökkel való előállítása nem remélhető és így a kívánatos elterjedése csupán gyárilag lesz megvalósítható. Ez a körülmény készítette intézetünket arra, hogy e csapda szerkezetét a lehető legprimitívebb, tehát házilag is könnyen készíthető alakban iparkodjék megoldani, az itt bemutatott ábra szerint. Az ábrához csak ennyit kell hozzáfűznöm: a röplyuk alatti harántléc a lecsapódott ajtócskának belülről való felemelését akadályozza; a támasztó-ágacska azért megy alulról derékszögben s nem közvetlenül a harántléctől felfelé, mert utóbbi esetben az ajtócska lecsapódnék, mielőtt még a madár teljesen bebuvott volna. Az ajtóul szolgáló s a rajzról elhagyott oldaldeszka pedig, a rázkódás elkerülésére, nem fémből, hanem felszegecselt bőrdarabokból készült forgópántokkal erősítjük az oduhoz és könnyen járó sodronykapoccsal akasztjuk be. Ugy VITÁNYI készülékének két változata, mint az itt említett egyszerű minta intézetünk gyűjteményében látható. Ezt az oducsapdát természetesen csak állandó személyes felügyelet mellett szabad alkalmaznunk, hogy a foglyul esett veréb ne vergődjék sokáig, vagy az esetleg megfogódzott más odulakó madarat azonnal kiengedhessük. A fogásra a kora reggelt tartom legalkalmasabbnak; ilyenkor van legélénkebb mozgolódás a fészekodvak körül.

Verébfogó oducsapda legegyszerűbb alakja.

A verebeknek a hasznos odulakók érdekében való gyérítésére különben más uton is törekszünk, még pedig a bódító szerekkel itatott magvak alkalmazásával. A kísérletek-

nek eddig leküzdhetlen akadálya van; ez a madaraknak a bódítószerekkel szemben való rendkívüli ellentálló ereje. Már pedig csakis muló hatású bódító szerek jöhetnek tekintetbe, nem pedig roncsoló mérgek, hogy a véletlenül a verebekkel együtt elaltatott más madarakat módunkban legyen felébredésükig biztonságba helyezve, utóbb szabadon bocsájtani.

A vidéken végzett munkánk ezidén is csak az Alföld gyümölcsösei-ben felujtított néhány fészekodutelep ellenőrzésére és fejlesztésére szorított. Így elsősorban a kiskunhalasi Fehértó-erdőre, hol a háború folyamán hajléktalanná vált odulakókat iparkodunk az egykori fatörzsodvak helyett az újabb deszkaodvakba telepíteni. E munkát ezidén is SELYMESSY FERENC m. kir. főerdőtanácsos végezte. Jelentése szerint a szeptemberben megvizsgált 69 deszkaodu közül 54-ben volt hasznos madárnak összesen 65 fészke (a kétszeri költést is számítva), 8-ban pedig

veréb fészkel. A hasznos madár kizárólag cinege volt: 49 *szén*-, 13 *kék*- és 2 *barátcinege*-fészkealj a kikelésnek nyomaival. Egy oduban a nyomok szerint mintha *nyaktekeres* költött volna, noha a síkfenekű deszkaodu nem alkalmas e madárnak, minthogy fészekanyagot nem hordván be, csészealaku odufenékre van utalva.

A Fehértó-erdő egykori lakói közül még mindig hiányzik a *csuszka*, a *fakusz*, (a *nyaktekeres*), az *örvös légykapó* s a *seregély*. E kimaradás okául talán csak a nyaktekeresnél lehet a deszkaodunak kevésbé megfelelő alakját tekintenünk, mert hiszen a többi faj, kivált a seregély s az örvös légykapó szívesen fészkel a fatörzsodvak őseiben, a deszkaoduban is. A seregélyek nyilván azért maradtak el, mert számukra nem volt eddig külön oducsoport kihelyezve. Már pedig BERLEPSCH tapasztalata szerint a seregélyek csak ott foglalják el az alacsonyan lévő cinegeodukat, ahol már magasabban lévő természetes faodvakban régebb idő óta meg voltak települve. Új telepítésnél nagyobb — 4—8 méteres — magasságban, csoportosan kell a műodvakat elhelyeznünk. E hiányt még 1922. telén pótoljuk.

Javarészt a seregélyek elmaradásának tulajdonítható a gyapjas pille (*Ocneria dispar* L.) oly mértékű fokozatos elszaporodása, aminőre az elmúlt 20 évben, mióta SELYMESSY azt az erdőt kezeli s amíg azt a seregélyek állandóan lakták, példa nem volt. Ugy látszik továbbá, hogy ez a lepke jobban kedveli a deszkaodukat, mint a régebbi fatörzsodut. Azelőtt u. i. a műodvakban csak elvétve akadt báb, hernyóbőr és lepkehulla, a kevés petecsomó pedig rendszeren az odu külső felületén, nagyobb részt pedig a fák törzsén volt. Most azonban a deszkaodvak belsejében is tömegesen bábozódtak a hernyók s a kikelt lepkék ugyanott rakták le petéiket is, míg a műoduval ellátott fák törzsén petecsomó alig volt található. Az a pete-tömeg, amelyet SELYMESSY szept. 17-én 28 fészkeoduból kiszedett s intézetünkbe hozott s amelyet részben téli cinegeetetésre használtunk fel, több millióra tehető. A deszkaodu tehát még a fatörzsodunál is több alkalmat ad e káros rovar irtására ott, ahol annak természetes ellensége, a seregély hiányzik.

A kecskeméti határban, a kohári-szentlőrinci erdőben végzett odu-revideálás alkalmából SELYMESSY azt is észlelte, hogy a harállyok a deszkaodvak négyeszetű belvilágát hengeresre, sík fenekét pedig csészealakúra iparkodnak vájni s eközben azok fenekét teljesen át is ütik, amint az intézetünkbe került ily odun látható. A halasi revideálás közben pedig a rovaréletnek azt az érdekes jelenségét is megfigyelhette, hogy t. i. a lódarazsak (*Vespa crabro* L.) éjjel is repkednek s enyhe időben nagyon későn vonulnak haza. Egy lódarázs-lakta fészekodut akart tisztogatás céljából levenni s biztonságból a derengő holdfénynél este $1\frac{1}{2}$ 10 órakor fogott csak a röplyuk beszögezéséhez. Az odu levevése

előtt azonban már menekülnie kellett a csak akkor érkező darazsak elől, melyek másnap reggelig végig rágták a röplyukat lezáró deszka oldalát. Az 5 emeletes lódarázsfaszek azóta odvastul gyűjteményünkben van. A műodvak egyéb alkalmi lakói közül csak 2 egér (*Epimys sylvaticus* L.) és 9 törpedenevér (*Pipistrellus p.* L.) került elő; az előbbi évben az odvakban észlelt tömérdek levelibéka ezidén elmaradt.

A szabadon fészkelő hasznos madarak védelmére irányuló törekvéseink ezidén is főképpen a fészekrabló szárnyasok gyérítésében valósultak meg. A szarkák és szürkevarjak mult évi jelentésében ismertetett tavaszi mérgezése jelentékenyen fokozódott mértékben történt s e téren különösen Szabolcs megye törvényhatósága mutatott követendő példát, e kártevőknek ezreit pusztítva el. Ámde még az sem elég, mert tizezrekkel kellene a fészekrablók számát apasztanunk, hogy megmaradt kis országunkban a háboru előtti állapotig juthassunk. A szolnok-debreceni vasutvonal mentén, hol a mérgezés még nem kezdődött meg, oly ijesztő számban él a szarka, hogy csodálnunk kell, miként lehet ott háziszárnyast csak részben is felnevelni. Így volt ez tavaly még Szabolcsban is, ahol pl. a kállai határban álló helyemből 25 szarkafészket számláltam meg s ahol jövelelem előtt 40—50-es csapatokban járt a szarka. A 8 napig tartó mérgezés után azonban már csak elvétve akadt élő szarka, a többi már a fák alatt hevert holtan. Egy helyt 100 lépésnyi vonalon 7 szürkevarju és szarka hulláját találtam. A mérgezést azonban még itt is meg kell ismételni, mert a megürült területekre állandóan áramlanak be a szomszédból érkezők. Ami kicsinyben Szabolcsra mondható, ugyanez áll az ország egészére is. Az elszakított országrészekben u. i. nem lévén módunkban hasonló intézkedéseket végrehajtani, onnan tehát ezután is egyre özönlik be a kártevő szárnyas.

A mérgezésre szánt 6-hetes tanulmányutam tapasztalatait másutt közlöm részletesen. Itt csak a legfontosabbat említem meg. Így, a szarkamérgezésre március utolsó és április első hete bizonyult legalkalmasabbnak, amikor e madarak még közös hálótanyákra járnak, legszivesebben fenyvescsoportokba. Ha ily hálótanyát alkonyatkor körülrakunk mérgezett tojással, másnap reggelre már rendesen elkél a csalétek s ha a mérgezés e módját megismételjük, nem nehéz 90%-os apasztást elérni. A szürkevarjuhoz már több idő és munka kell, kivált, ha a szomszédból belátogatókkal is végezni akarunk. Mire u. i. ezek a területre érkeznek, a helybeli szarkák és szürkevarjak már felszedték a mérget. Már azért is célszerű tehát a mérgezést korán megkezdeni, hogy április második felét teljesen a szomszédból érkezők gyérítésére fordíthassuk.

Szárazság idején, miként az elmúlt tavaszon is volt, amikor a tojások hustölteléke 2 nap alatt cseréppé szárad, tehát a madarakra nézve ehetlenné válik, az esetleg el nem kelt tojásokat az üres héjakkal együtt

harmadnap fel kell szednünk és elégetnünk. Enélkül u. i. az életben maradtak közönbösekké válhatnak az újból kirakott, ehető csali iránt is. Az elhullott madarak útján lehetséges másodlagos mérgezés veszélye a burgonyapéppel való téli mérgezésnél sokkal nagyobb, mint a hussal történő tavaszi eljárásnál. A növényi csalétek először is hasonlíthatatlanul lassabban emésztődik, mint a hus s a kiéhezett madár sokkal nagyobb adagot is szed fel a hóra terített burgonyából, mint tavasszal az inkább csemegéül felszedett huscsaliból. Innen van, hogy a télen, burgonyacsaltól elhullott varjak gyomrában mindig találtunk annyi mérges ételmaradványt, amely elég lett volna az ily hullát felfaló kutya vagy sertés megölésére. Ezzel szemben a tavasszal, hussal mérgezett s általam felboncolt számos madár gyomrát üresen találtam. A hus már az elhullás előtt megemésztődött s az eközben a vérbe szivódott méreg oxydálódás folytán javarészt közönbösült; a többnyire érezhető gyenge foszforszag tehát nyilván már csak minimális méregmennyiségtől eredhetett. Ennek tulajdonítható, hogy VAY LÁSZLÓ grófnak mohorai birtokán 2—3 sertés 5 elhullott szarkát falt fel és semmi baja sem lett. Saját észleletem szerint pedig Boglár on a tojástölteléktől elhullott házityukot a gazdája költötte el, a foszforszagu gyomrot és beleket pedig kutyája ette meg, szintén baj nélkül. Ezek az esetek azonban természetesen senkit sem mentenek fel a kötelező óvintézkedések legszigorubb végrehajtásától s ezután is legfontosabb teendőink egyike legyen főképpen a disznópásztorokat figyelmeztetni, ne engedjék, hogy az esetleg a legelőn vagy az odavezető ut mentén elhullott szárnyasokat állatjaik felfalhassák. Legmeglepőbb észleletünk azonban Tiszatardosról ered. Ott u. i. a szarkák és szürkevarjak számára kirakott tojasokat a *vetési varjak* is oly tömegben szedték fel, hogy a fészektelepen 506 drb. pusztult el, nem számítva azt a sok varjuhullát, amelyet a Tisza vize sodort el. E varjufaj köztapasztalat szerint nem tojás- vagy fiókarabló s még a történetek után sem tekinthető annak, mert hiszen akkor Alföldünkön, hol 10.000-res tömegekben fészkel és állandóan a vetéseket járja, nem maradhatna fogoly, fűrj és nyul. Már pedig az említett apróvad csak azóta fogyott meg, mióta a szürkevarju és a szarka szaporodott el. Hogy Tiszatardoson mégis felszedte a mesterséges fészekbe rakott tyuktojást, azt egyrészt annak tulajdoníthatjuk, hogy a tyuktojások szokatlan fehér színe hívta fel kíváncsiságukat s a fél héjakat felfordítva, husvagdalékot találtak bennük; a rablás tehát valószínűleg nem a tojásnak szólt, hanem a téli hulladékszedésnél már megszokott husmaradéknak. Másrészt pedig a fiókaetetés idején valamely okból beállott rovar és egerhiány, tehát a végső szorultság is készítette a madarakat a szokatlan táplálék felszedésére és fiaik közt való szétosztására.

E kérdést mindenesetre tanulmányoznunk kell s amennyiben normális időjárás, tehát feltehetőleg elégséges rovertáplálék esetében is

hasonlóképen viselkednének, módunkban lesz a fajt tavasszal, fészektelepénél is méreggel gyéritenünk, tehát nemcsak télen, amikor a hazai varjutömegek az Északeurópából lejárókkal is össze vannak keveredve. S e gyéritésre szükség is van, mert a háboru következtében, a fiókák régente szokásos tavaszi ellövésének elmaradásával, a vetési varju is sok helyt annyira elszaporodott, hogy kellő rovar- és egértáplálék hijján, végszükségtől készítetve, alkalmilag csirázó vetésben s a tejesedő tengeriben is nagy károkat okozhat.

Studien über den Vogelschutz in Ungarn im Jahre 1921.

VON TITUS CSÖRGEY.

Die Hindernisse, welche sich in den letzten Jahren gegen die Wiederherstellung der in der nächsten Vergangenheit, der traurigsten Zeit der Geschichte des Ungartumes, stark beschädigten Vogelschutzeinrichtungen aufgetürmt haben, konnten bis jetzt noch nicht überwunden werden. Es konnten bisher noch keine Massnahmen zur fabrikmässigen Herstellung jenes wichtigsten Mittels des praktischen Vogelschutzes, nämlich der künstlichen Nisthöhlen getroffen werden, da in unserer, ihrer Wälder beraubten, wirtschaftlich zugrundegerichteten Heimat die Holzpreise und Arbeitslöhne noch immer eine aufsteigende Tendenz zeigen. Wir sind daher heute noch immer auf die häusliche Beschaffung der Nistgelegenheiten angewiesen. Da aber die noch immer fortschreitende Teuerung des erforderlichen Holzmaterials auch die häusliche Herstellung der in Aquila Bd. XXIII. (1916) p. 449 ff. erwähnten Bretternistkästen für Viele fast zur Unmöglichkeit gemacht hat, so blieben uns lediglich nur noch die entsprechende Ausbesserung der natürlichen Baumhöhlen, die Anfertigung von Mauerlöchern und Anwendung der aus Ton gebrannten Nisturnen übrig. Als bestbewährtes Modell hiezu können die von ST. CHERNEL konstruierten und in seinem Garten zu Kőszeg seit Jahren mit bestem Erfolge angewendeten Nisturnen dienen. Der abnehmbare Deckel ermöglicht eine gründliche Reinigung und allzeitliche bequeme Kontrollierung, die weithauchige Gestalt anderseits vermindert womöglich den gemeinsamen Fehler engraumiger Tonurnen, nämlich die durch Niederschlag des Wasserdunstes entstehende Feuchtigkeit des Innenraumes, was zum Faulen des Nistmaterials und dadurch zum Verenden der Jungen führen kann.

Es muss bloss noch die Befestigungsmethode derart verbessert werden dass die Nisturnen nicht wie bisher — mittels Draht, oder, nach deutschem-Muster, mittels eines langen Nagels — an den Baum, sondern zuvor an eine Holzleiste befestigt werden und erst diese Leiste an den Baum genagelt wird, wie das bei den von BERLEPSCH'schen Nisthöhlen üblich ist. Behufs tadelloser Befestigung an die Holzleiste, bedarf die CHERNEL'sche Nisturne einiger Modifikationen, worüber die Experimente im Institute gegenwärtig noch im Gange sind.

Auf Initiative eines unseren Mitarbeiters auf dem Gebiete des Vogel-schutzes, LADISLAUS VITÁNYI, wurde auch die Frage der Konstruierung zweckmässiger Sperlingsfallen angeschnitten. Der durch Genannten konstruierte, mit einem empfindlichen Fallboden versehene Fangapparat ähnelt äusserlich vollkommen einem Bretternistkasten. Wenn man wahrnimmt, dass in einer unserer Nisthöhlen der Sperling mit dem Nestbau begonnen hat, wird das Flugloch dieser Nisthöhle verstopft und der Fangapparat darüber aufgehängt. Der auf diese Weise hinausgedrängte Sperling schlüpft natürlich in den letzteren hinein und sowie er den Boden desselben berührt, hat er sich schon durch Schliessen der vor dem Flugloche angebrachten Falltüre gefangen. Einen grossen Vorzug besitzt der Apparat VITÁNYI's darin, dass derselbe mit einem einzigen Griffe in funktionsfähigen Zustand gebracht werden kann und auf Windstösse nicht reagiert. Einen bedenklichen Nachteil besitzt er aber in seiner etwas komplizierten Konstruktion, wodurch seine häusliche Herstellung im allgemeinen nicht zu erwarten ist; seine Verbreitung erfordert daher die Mitwirkung der Fabrikindustrie, woran man aber leider unter den heutigen Verhältnissen überhaupt nicht denken kann. Dieser Umstand hat unser Institut dazu veranlasst, diesen Fangapparat in möglichst primitiver, daher häuslich leicht herstellbarer Form zu konstruieren nach Abbildung¹ p. 139. Zu dieser Abbildung habe ich nur folgendes hinzufügen: Die unter dem Flugloche befindliche Querleiste verhindert das innerliche Aufheben der Falltüre; das zum Aufspreizen der Tür dienende Ästchen hat eine nahezu rechteckige Form, da sonst die Tür fallen würde, ehe noch der Vogel vollkommen hineingeschlüpft ist. Die als Tür dienende (auf der Abbildung weggelassene) Seitenwand wird — um jede Erschütterung zu vermeiden — nicht mit Metallscharnieren, sondern mittels Lederstücken an den Apparat befestigt und mit leichtbeweglichem Riegel versehen. Sowohl die beiden Modifikationen des VITÁNYI'schen Apparates, als auch der letztbeschriebene primitive Apparat befinden sich in der Sammlung unseres Institutes und stehen den Interessenten behufs Besichtigung zur Verfügung. Solche Apparate sind natürlich nur bei steter persönlicher Aufsicht in Anspruch zu nehmen, damit die eventuell hineingelangten anderen Arten, nützliche Höhlenbrüter sofort freigelassen werden können. Zum Fangen halte ich

den Frñhmorgen em geeignetsten; zu dieser Zeit zeigt sich der regste Verkehr um die Nisthñhlen.

Zur Bekämpfung der Sperlinge befolgen wir ùbrigens auch einen anderen Weg durch Anwendung narkotisch wirkender Samenkñrner. Bisher aber tritt diesen Experimenten als unùberwindliches Hinderniss die ausserordentliche Widerstandskraft der Vñgel gegen allerlei narkotisch wirkende Stoffe entgegen. Es kñnnen nàmlich nur die vorùbergehend als narkotisch wirkende, nicht aber dauernde, oder tñdliche Vergiftung hervorrufende Stoffe in Betracht kommen, um die zufällig narkotisierten anderen Vñgel bis zu ihrem Erwachen in Sicherheit bringen und sodann wieder freilassen zu kñnnen.

Unsere äussere Tåtigkeit beschrànkte sich auch heuer lediglich auf Kontrollierung und Erweiterung einiger, in den Obstbaumpflanzungen der ungarischen Tiefebene erneuerten Nisthñhlen-Anlagen, so besonders derjenigen im Fehértó-Walde bei Kiskunhalas, wo die einstigen, wåhrend des Krieges verloren gegangenen Baumstammhñhlen durch Bretternistkåsten ersetzt worden sind. Diese Arbeit wurde, wie auch in der Vergangenheit, durch FRANZ v. SELYMESY kgl. ung. Forstrat durchgefñhrt. Nach seinem Berichte wurden von 69 untersuchten Bretternistkåsten 54 als bewohnt, mit insgesamt 65 Vogelnestern (zweites Brüten miteingerechnet) gefunden; in 8 Nistkåsten brùteten Sperlinge. Die nùtzlichen Vñgel waren ausschliesslich Meisen, u. zw. 49 *Kohlmeisen*, 13 *Blau-meisen* und 2 *Sumpfmeyen*. In einem Nistkasten sollte laut Andeutungen der ùberreste ein *Wendehals*-Paar gebrùtet haben, obwohl der platte Boden des Bretternistkastens kaum fñr diesen Vogel geeignet sein dñrfte, da derselbe fñr Nestmaterial ùberhaupt nicht zu sorgen pflegt. Von den einstigen Bewohnern dieser Kolonie fehlen noch immer der *Kleiber*, *Baum-låufer*, *Wendehals*, *Halsbandfliegenschnåpper* und *Star*. Als Ursache des Ausbleibens kann nur beim *Wendehals* die weniger entsprechende Form des Bretternistkastens angesehen werden, da doch die ùbrigen Arten, zumal der *Star* und der *Halsbandfliegenschnåpper* im Bretternistkasten mit Vorliebe zu brùten pflegen. Die Stare sind offenbar aus dem Grunde ausgeblieben, da fñr sie bisher keine besonderen Nisthñhlengruppen ausgesetzt wurden. Gemåss Erfahrung v. BERLEPSCH,s pflegen die Stare nàmlich nur dort auch die in geringer Hñhe angebrachten Meisenhñhlen zu besiedeln, wo sie in hñhergelegenen Baumhñhlen schon långere Zeit hindurch gebrùtet haben. Behufs Neubesiedlung sind daher die kñnstlichen Nisthñhlen in grñsserer, 4—8 m. Hñhe, gruppenweise anzubringen. Diesem Mangel wird noch im Winter 1922 abgeholfen werden.

Es ist in erster Reihe auf dieses Ausbleiben der Stare die so ungeheure Vermehrung des grossen Schwammspinners (*Ocneria dispar* L.) zurùckzufñhren, wie dies innerhalb 20 Jahren, seitdem der Wald durch

SELYMESSY verwaltet wird, ohne Beispiel steht. Wie es scheint, besucht der Schwammspinner die Bretternistkästen vielmehr, als die früheren Baumstamm-Höhlen. In den letzteren nämlich konnte man früher nur sehr vereinzelt Puppen, Raupenhäute und Falterleichen finden und die wenigen Eierklumpen waren zum Teil auf die Aussenwände der Nisthöhlen, zumeist aber auf die Rinde der Baumstämme gekittet. Jetzt aber hatten sich die Raupen im Inneren der Bretternistkästen massenhaft verpuppt und die ausgeschlüpften Falter legten ihre Eier ebendort ab, während auf der Rinde der mit Nisthöhlen versehenen Bäume fast keine Eierklumpen zu finden waren. Die Zahl der Eier, welche SELYMESSY am 17. Sept. 1921 aus 28 Nistkästen gesammelt und ins Institut gebracht hat, wo sie teilweise zur Winterfütterung der Meisen verbraucht wurden, kann auf mehrere Millionen geschätzt werden. Der Bretternistkasten bietet also noch mehr Gelegenheit zur Bekämpfung dieses schädlichen Insektes in solchen Gegenden, wo sein natürlicher Feind, der Star zu fehlen scheint.

Auf Kecskeméter Gebiet, im Walde Kohári-Szentlőrinc hat weiter SELYMESSY anlässlich der Revision der Nisthöhlen noch die Erfahrung gemacht, dass die Spechte sich vielfach bemühen den viereckigen Innenraum des Bretternistkastens nach ihrem alten Geschmack cylindrisch, den platten Boden napfförmig umzuarbeiten,^{2/3} wodurch sie den Boden auch öfters vollständig durchlöcherten, wie das an einem, in unsere Sammlung gelangten Nistkasten ersichtlich ist.

Bei der Besichtigung der Vogelschutz-Anlagen zu Halas konnte SELYMESSY eine interessante Erscheinung des Insektenlebens beobachten, dass nämlich die Hornisse (*Vespa crabro* L.) auch des Nachts umherfliegen und bei mildem Wetter nur sehr spät heimzukehren pflegen. Der Revisor wollte einen durch Hornissen bewohnten Nistkasten behufs Reinigung abnehmen und begann vorsichtigerweise die Arbeit der Vernagelung des Flugloches, erst um $\frac{1}{2}$ 10 Uhr, beim Mondschein, musste aber schon vor Abnahme des Nistkastens vor den eben heimkehrenden Hornissen die Flucht ergreifen; die Hornisse haben bis zum nächsten Morgen die Seiten des das Flugloch verschliessenden Brettstückes überall benagt. Die aus 5 Etagen bestehende Hornissenwabe befindet sich samt Nistkasten ebenfalls in der Sammlung des Institutes. Von sonstigen gelegentlichen Bewohnern der Nistkästen wurden bloss 2 Waldmäuse (*Epimys sylvaticus* L.) und 9 Zwergfledermäuse (*Pipistrellus p. Schreb.*) vorgefunden; die vorjährig beobachteten zahlreichen Laubfrösche waren diesmal nicht vorgekommen.

Unsere Bestrebungen betreffend den Schutz der nützlichen Freibrüter äusserten sich auch heuer vorwiegend in der Bekämpfung der Nesträuber. Der bereits in meinem vorjährigem Berichte erwähnte Vergiftungsprozess gegen die Elstern und Nebelkrähen wurde heuer noch in weit grösserer

Ausdehnung fortgesetzt und auf diesem Gebiete hat besonders die Municipalbehörde des Komitates Szabolcs Beispielgebendes geleistet und Tausende dieser Nesträuber vernichtet. Das ist aber noch immer nicht alles, es muss deren Anzahl noch um Zehntausende vermindert werden um bis zu den Verhältnissen zu gelangen, in welchen unsere Gebiete diesbezüglich vor dem Kriege standen. Entlang der Eisenbahnstrecke Szolnok-Debrecen, wo mit dem Vergiftungsverfahren noch nicht begonnen war, haust die Elster in so erschrecklichen Mengen, dass es wahrlich ein Wunder ist, dass überhaupt dort noch Hausgeflügel gezüchtet werden kann. So war es noch voriges Jahr auch im Komitate Szabolcs, wo ich z. B. bei Nagyálló von meinem Standpunkte 25 Elsternester zählen konnte und die Elstern in Flügen von 40—50 St. herumstreiften. Nach einer 8-tägigen Vergiftungskampagne sind aber nur sehr vereinzelte Elstern am Leben geblieben, alles übrige wurde vernichtet. Das Verfahren muss aber auch hier noch wiederholt werden, da nach dem derart befreiten Gebiete von der näheren und fernerer Umgebung fortwährend neue Eindringlinge zuströmen. Was im kleinen vom Komitate Szabolcs gesagt werden kann, gilt im grossen auch für ganz Rumpf-Ungarn. Da wir nämlich nicht mehr in der Lage sind, ähnliche Massnahmen auch in den besetzten Länderteilen treffen zu können, strömen aus diesen Gebieten immer neue Scharen gefiederter Räuber unserem jetzigen, stark zusammengeschrumpften Arbeitsfeld zu.

Die Ergebnisse meiner sechswöchigen Studienreise über die praktische Ausführung der Vergiftungsmethoden wurden anderswo ausführlich auseinandergesetzt. Hier soll darüber nur das Wichtigste gesagt werden. So hat sich zur Massenvergiftung der Elstern die letzte März- und die erste Aprilwoche als geeignetste erwiesen, zu welcher Zeit diese Vögel noch ihre gemeinsamen Schlafstellen — mit Vorliebe Nadelgehölzanlagen — besuchen. Wenn in der Umgebung solcher Schlafstellen abends phosphorisierte Eier ausgesetzt werden, so verschwinden meistens all' diese Lockmittel bis zum nächsten Morgen und wenn dieses Verfahren noch wiederholt wird, gelingt es uns unschwer eine bis zu 90% steigende Abnahme des Bestandes zu erreichen.

Die Bekämpfung der Nebelkrähen erfordert schon mehr Mühe und Geduld, zumal wenn die von den Nachbargebieten hereinströmenden Scharen ebenfalls erledigt werden sollen. Bis nämlich diese Gäste auf unserem Gebiete erscheinen, hat hier die Stammbevölkerung mit dem ausgesetzten Lockmittel schon längst aufgeräumt. Es erscheint also für zweckmässig mit dem Vergiftungs-Prozesse schon aus dem Grunde womöglich früh zu beginnen, damit die zweite Hälfte April ganz zur Bekämpfung der zuströmenden neuen Gäste verwendet werden könne.

Zur Zeit andauernder Trockenheit, wie dies auch im letzten Früh-

jahre der Fall war, als der Fleisch-Inhalt der Eier bereits nach zwei Tagen zu brüchigen Scherben eintrocknete, also für die Vögel ungeniessbar wurde, sind die etwa noch unberührt gebliebenen Eier am dritten Tage wieder einzusammeln und zu verbrennen, sonst werden sich die noch am Leben gebliebenen Vögel daran gewöhnen und sich deshalb gleichgültig gegenüber den neuerlich ausgesetzten frischen Lockmitteln benehmen.

Die Gefahr einer sekundären Vergiftung vermittelt der verendeten Vögel ist bei der winterlichen Vergiftung durch Kartoffelbrei eine viel mehr grössere, als bei dem letzterwähnten Verfahren mit phosphorisiertem Fleisch. Das pflanzliche Lockmittel wird erstens unvergleichlich langsamer verdaut, als das tierische und die ausgehungerten Vögel nehmen im Winter auch viel grössere Portionen vom (auf Schnee aufgesetzten) Kartoffelbrei auf, als im Frühjahr vom mehr nur als Delikatesse genossenen Fleisch. Daher rührt es, dass im Magen der durch Kartoffelbrei verendeten Krähen sich noch immer ein solches Quantum giftiger Nahrungsreste befindet, dass dieses einen Hund, oder sogar ein Schwein töten kann. Den Magen der im Frühjahr mit Fleisch vergifteten Vögel fand ich dagegen vollkommen leer. Das Fleisch wurde schon vor dem Verenden des Tieres verdaut und das inzwischen ins Blut gelangte Gift im Oxydationswege grösstenteils neutralisiert; der meistens noch fühlbare schwache Phosphorgeruch dürfte daher wohl nur von einer minimalen Giftmenge stammen. Diesem Umstande ist es zuzurechnen, dass z. B. auf dem Gutsbesitze des Grafen LADISLAUS v. VAY zu Mohora einige Schweine 5 vergiftete Elstern gefressen und dennoch gar keinen Schaden erlitten haben. Nach eigener Beobachtung wurde ein durch den phosphorisierten Inhalt ausgesetzter Eier verendetes Haushuhn vom Hausherr selbst, der nach Phosphor riechende Magen und die Eingeweide von seinem Hunde verzehrt, ebenfalls ohne den geringsten Schaden. Diese Fälle entheben jedoch selbstverständlich Niemanden von der strengsten Einhaltung der obligatorischen Schutzmassregeln und es soll auch weiterhin in dieser Hinsicht unsere wichtigste Aufgabe sein, die Schweinehirte zu belehren, das Auffressen der auf der Weide, oder auch irgendwo gefundenen Vogelleichen durch die Schweine unbedingt zu verhindern.

Das Auffallendste erfuhr ich aber aus Tiszatardos. Dort wurden nämlich die für Elstern und Nebelkrähen bestimmten Eier von den *Saatkrähen* (*Corvus frugilegus* L.) in solchem Masse aufgenommen, dass nur auf der Brutkolonie selbst 506 tote Krähen gezählt wurden, unbeachtet jener grossen Summe von Krähenleichen, welche durch die Fluten der Tisza fortgeschwemmt wurden. Diese Krähenart ist allgemeinen Erfahrungen gemäss kein Eier- oder Jungenräuber und kann selbst nach den Geschehenen nicht als solche angesehen werden, denn in diesem Falle könnte ja in unserer Tiefebene, wo diese Art zu Zehntausenden haust

und während des ganzen Jahres die Saatfelder bewohnt, kein Rebhuhn, Wachtel, Hase mehr existieren. Das Kleinwild hat dagegen nur seitdem beträchtlich abgenommen, als sich Elstern und Nebelkrähen so ausserordentlich vermehrt haben. Dass trotzdem in Tiszatardos die in künstlichen Nestern gelegenen Eier durch die Saatkrähen geraubt wurden, könnte man einerseits dem Umstande zuschreiben, dass die ungewohnte, leuchtend weisse Farbe der Eier ihre Neugier erweckte und dass sie nach Umwerfen der Halbschalen darin Fleischnahrung gefunden haben; der Raub galt daher höchstwahrscheinlich nicht den Eiern, sondern den Fleischresten, woran diese Vögel bei ihrem winterlichen Suchen nach allerlei Abfällen schon gewöhnt sein könnten. Andererseits könnte auch die zur Zeit der Brutsorge aus irgendwelchem Grunde sich eingestellte Insekten- und Mäuseknappheit, daher die höchste Not diese Vögel zum Kosten der Lockspeise und zur Verteilung derselben an die Jungen veranlassen. Diese Frage muss allerdings noch weiter studiert werden und falls sich die Saatkrähen auch bei normalem Wetter und bei ausreichender Insekten-Nahrung ähnlich verhalten sollten, kann ihre Verminderung für das nächste Frühjahr auch bei ihren Brutkolonien mit derselben Methode geplant werden, nicht nur im Winter, wenn die Scharen der heimischen Krähen noch mit denen der aus Nordeuropa stammenden vermenget sind. Diese Verminderung erscheint auch sonst notwendig, da infolge der durch den Krieg hervorgerufenen Verhältnisse sich auch die Saatkrähe derart vermehrt hat, dass dieselbe in Ermangelung von ausreichender Insekten- und Mäuse-Nahrung in der keimenden Saat und jungen Maispflanzungen gelegentlich empfindlichen Schaden verursachen kann.

A fehér gólya téli szállása.

Irta: SCHENK JAKAB.

A madárjelölési kísérletek eredményei alapján a *fehér gólya* jelenlegi téli szállása immár kielégítő pontossággal meg van állapítva. Az európai állománynak az a része, amely a Weser folyótól keletre fészkel, ősszel délkelet felé távozik és a délafrikai Unióban tölti a telet, míg az a része, amely a Weser-től nyugatra költ, délnyugat felé, Spanyolországon át veszi az útját — hová, meddig, arról pozitív adatok még nincsenek. Az oekológiai jelenségekre vonatkozó törvényszerűségekhez az élő lények általában nem alkalmazkodnak teljes szigorúsággal, igen gyakori az eltérés, sok a kivétel stb., mert igen változatosak az eltérítő hatások, annál meglepőbb az a következetesség és pontosság, amellyel a fehér gólya a délafrikai téli szálláshoz ragaszkodik. Majdnem 60 magyar származású jelölt

golya közül csak egy kalandozott el délkelet felé. Ez a példány *Maskat*-ban, délkeleti Arábia legszélsőbb csücskében, Indiával szemben került kézre. A nagy számban megjelölt németországi és dániai golyák közül eddig ily délkeleti kivétel még nem ismeretes.

A rendes téli szálláshoz való szigorú ragaszkodás ellenére is fölmerülhet azonban az a kérdés, vajjon mindig Délafrika volt a fehér golya téli szállása? Nem akarok visszamenni valamely távoli geológiai korszakra, csak egy-két századdal korábbi időkre, amelyeket még némileg ellenőrizni is lehet. Nem egészen véletlenül vetem föl ezt a kérdést, hanem három adat alapján, amelyek egyöntetűen Indiába teszik a fehér golya téli szállását egészen az 1870-es évekig. Minthogy éppen fentebb láttuk, hogy mily szigorú következetességgel ragaszkodik a fehér golya az egyszer kiválasztott téli szálláshoz, azért nem lehet ezt a kérdést egyszerűen úgy elintézni, hogy ezek az esetek kivételeket alkotnak az általános szabály alól. Legfeljebb maguknak az egyes adatoknak a hitelességét lehet kétségbevonni s hogy erre nézve mások is hozzászólhassanak, részletesen közlöm a szóbanforgó adatokat.

Az első adatnak, sajnos, nem tudom megmondani a pontos irodalmi forrását. De igen élénken emlékszem ornithológiai pályám elejéről, amikor csak olvastam, de nem jegyeztem, egy latin autor szavaira: „*Ciconia ex Polonia in India*“, egy Lengyelországban megjelölt golya Indiából hozott választ. Talán akad valaki az olvasók közül, aki ismeri vagy megleli a forrást. Mindenesetre gondolkodóba ejtő jelenség, hogy amikor a régi autoroknál is megnyilvánuló közfelfogás szerint vonuló madaraink Afrikában telelnek, miért szerepel akkor itt India? Ha ez csak mese volna, akkor a mese kitalálója bizonyára a közfelfogásnak megfelelően Afrikát jelölte volna meg, mint a téli szállás helyét.

A második eset a Kolozsvárott megjelent „*Nemzeti Társalkodó*“ 1830. évf. 378., 379. lapjain van feljegyezve; erre dr. RÉTHLY ANTAL volt szíves figyelmeztetni. Az eredeti közlemény bizonyára valami német lapból van véve s valószínűleg megkerül most már, hogy a figyelmet fölhívtam rája. Idézett helyen BALOG MIKLÓS „a golyákról“ cím alatt a következő történetet írja meg. Egy katonatiszt elbeszélése szerint egy Hamburg és Harburg között fekvő majorban 1813. őszén sárga selyempántlikát kötöttek egy golyafioka nyakára. Ez a golya 1814. április havában visszatért, rajta volt a sárga selyempántlika és abban egy irás, mely szerint ez a golya 1814. február 10-én Tellichery-ben, India Madras kormányzóságában a malabári partokon került kézre. Bármilyen szigorú bíráló szemmel elemezsem ezt a forrást, nem találok benne egy olyan mozzanatot is, amely szavahihetőségét kétségesse tehetné.

A harmadik esetet a „*Mittheilungen des Ornithologischen Vereines in Wien*“ 1884. évi külön kötete „*Section für Geflügelzucht und Brief-*

taubenwesen“ hozza a 61—63. lapon „Der Storch von Hagbüll“ cím alatt és pedig a „Pfälzerische Geflügel-Zeitung“ nyomán. A hosszadalmas és fölöttébb regényes elbeszélésnek az a tartalma, hogy Dániában Seeland szigetén a hagbüllli lovagi uradalom fiatal gazdája GERD GROTE, kis lánc segélyével medaillont erősített az uradalomban fészkelő gólya lábára. A medaillonba zárt papírra oda írta a nevét, lakhelyét. A következő évben visszatérő gólya kis piros tokot viselt a lábán és izenetet hozott Chutnee-Bungalowsból. Ez az angol tisztek villatelepe Benares mellett. Az 1875. január 2-ról keltezett izenetet egy fiatal hölgy küldte s a kettőből egy pár lett. Ez a regényes elem még nem zavarنا, de föltűnő az a részlet, hogy a gólya kétszer is hozott izenetet egymásután. Nem tudom egykönnyen elhinni, hogy ez a gólya két egymásután következő évben pont ugyanarra a helyre ment volna s még nehezebb elhinni, hogy pont meg is találták és meg tudták fogni. A pontos hely- és személynevek alapján azonban a dániai ornithologusok magánösszeköttetések révén bizonyára megállapíthatják az eset hitelességét, annál is inkább, mert a szereplők még életben lehetnek.

Ez a három adat több-kevesebb megbízhatósággal, de egyöntetűen Indiát jelöli meg mint a fehér gólya korábbi téli szállását. Lássuk még, mennyiben egyezik meg ez az eredmény a vonatkozó területeknek a gólyára vonatkozó régebbi faunisztikai adataival. JERDON The birds of India Vol. III. 1864. p. 736 szerint a fehér gólya Indiában igen gyakori téli vendég, amely óriási csapatokban szokott előfordulni. HARTERT szerint (Die Vögel der palaearktischen Fauna Bd. II. p. 1214) az Indiában előforduló fehér gólyák tulnyomó nagy része *Ciconia alba asiatica*, bár a *Ciconia alba* előfordulását nem tartja lehetetlennek. A gólya jelenlegi vonulási viszonyait véve alapul, HARTERT föltevése teljesen födi a valóságot, mert miként említettem, a nagy számban jelölt európai gólyák közül eddig egyetlen egy se került elő Indiában. A Délafrikára vonatkozó régebbi madártani munkák (LAYARD, HOLUB) szerint a gólya ott az 1860-as, 1870-es években is előfordult, bár nem lehet elzárkózni az elől az impresszió elől, hogy akkoriban jelentékenyen ritkább volt, mint jelenleg. Mindazonáltal ezeknek az adatoknak az alapján eldöntetlen marad a fehér gólya régebbi téli szállásának a kérdése.

De nem is eldönteni, hanem csak fölvetni akartam ezt a kérdést, nehogy a vonulási elméletek föllállításánál és elbírálásánál dogmaként szerepeljen a madarak állandó, megváltozhatatlan téli szállása. Mert ha valamely madárfaj megváltoztatja a téli szállását, akkor egyszerre összedől mind az a következtetés, amelyet az elméletek a téli szállás megváltoztathatatlanságához fűztek. A kérdés fölvetése egyuttal arra is int, hogy a gólyajelölést nem szabad még re bene gesta teljesen elhanyagolni. Habár a gólyavonulás jelenlegi lefolyását már igen pontosan ismerjük, bizonyos ellenőrző jelöléseket a jövőben is folytatni kell.

Das Winterquartier des weissen Storches.

VON JAKOB SCHENK.

Durch die Beringungsergebnisse ist das derzeitige Winterquartier des *weissen Storches* mit genügender Sicherheit festgestellt. Diejenigen Störche, welche östlich des Weser-flusses beheimatet sind, ziehen im Herbst südöstlich weg und verbringen den Winter in der Union von Südafrika, während der westlich der Weser beheimatete Teil des Bestandes nach Spanien zieht — ob von hier noch weiter oder wie weit, ist bisher unbekannt. Die lebenden Organismen befolgen im allgemeinen die oekologischen Gesetze nicht mit mathematischer Genauigkeit, es kommen sehr häufig Abweichungen und Ausnahmen von der Regel vor, umso auffallender ist dieses starre Festhalten des Storches an dem südafrikanischen Winterquartier. Von ungefähr 60 ungarischen Ringstörchen fand sich nur ein einziger, welcher sich nach Südosten verirrt und in Maskat an der äussersten Spitze Südost-Arabiens, Indien gegenüber erlegt wurde. Von den zahlreichen deutschen und dänischen Ringstörchen ist mir eine solche südöstliche Verirrung bisher noch nicht bekannt.

Trotz diesem vielfach bewiesenen starren Festhalten an dem regulären Winterquartiere kann doch die Frage aufgeworfen werden, ob denn Südafrika seit jeher das Winterquartier des weissen Storches gewesen sei. Ich denke hier nicht auf ein weit zurückliegendes geologisches Zeitalter, sondern an historische Zeiten, welche ein-zwei Jahrhunderte zurückliegen und noch einigermaßen kontrolliert werden können. Ich schneide diese Frage nicht zufällig an, sondern weil mir drei aus früheren Zeiten stammende Markierungsdaten zur Kenntniss gelangten, welche bis in die 1870-er Jahre hinein einstimmig Indien als das Winterquartier des weissen Storches bezeichnen. Da gerade in den einleitenden Worten auf das starre Festhalten des Storches an dem regulären Winterquartiere hingewiesen wurde, dürfen drei einstimmig lautende Resultate keinesfalls als Ausnahmen oder zufällige Verirrungen bezeichnet werden. Es darf höchstens die Glaubwürdigkeit dieser Daten bezweifelt werden und damit diese Seite der Frage auch von anderen entsprechend beurteilt werden könne, lasse ich nun diese Daten folgen.

Das früheste Datum befindet sich bei einem lateinischen Autor. Leider kann ich die Quelle nicht angeben, doch kann ich mich sehr lebhaft daran erinnern zu jener Zeit, wo ich mir noch keine Notizen machte, gelesen zu haben „*Ciconia ex Polonia in India*“. Es handelte

sich um einen in Polen gezeichneten Storch, welcher die obige Aufschrift aus dem Winterquartiere mit sich brachte. Vielleicht dass ein Leser gelegentlich die Quelle auffindet. Es ist jedenfalls auffallend, dass während laut den älteren Autoren und laut der allgemeinen Auffassung unsere Zugvögel in Afrika überwintern, hier Indien als Wintergebiet figurirt. Wenn es sich um eine Fabel handeln würde, so müsste doch der allgemeinen Auffassung entsprechend Afrika als Winterquartier angegeben sein!

Der zweite Fall ist in dem ungarischen Blatte „Nemzeti Társalkodó“, herausgegeben 1830 in Kolozsvár, p. 378—379 enthalten. Diese Notiz ist jedenfalls einer deutschen Zeitschrift entnommen und dürfte die Urquelle nunmehr, da die Aufmerksamkeit darauf gelenkt wurde, an das Tageslicht kommen. An zitierter Stelle erzählt NIKOLAUS BALOG „Von den Störchen“ folgende Geschichte. Nach der Erzählung eines Offiziers wurde im Herbst 1813 auf einem zwischen Hamburg und Harburg befindlichen Meierhofe einem dort ausgebrüteten Jungstorch ein gelbes Seidenband um den Hals gebunden. Derselbe Storch kehrte im April 1814 zurück, hatte um den Hals noch immer die gelbe Seidenbinde, brachte jedoch darin auch eine Schrift mit sich, laut welcher sich dieser Storch am 10. Febr. 1814 in Tellichery in Indien, Präsidentschaft Madras an der Malabarischen Küste befand. Diese Angabe erscheint mir sehr glaubwürdig und so streng ich auch den Text kritisierte, gelang es mir doch kein Moment darin zu entdecken, was einen Verdacht bezüglich der Glaubwürdigkeit rechtfertigen könnte.

Den dritten Fall bringt der Sonderband 1884 „Section für Geflügelzucht und Brieftaubenwesen“ der „Mittheilungen des Ornithologischen Vereines in Wien“ p. 61—63 unter dem Titel „Der Storch von Hagbüll“. Derselbe wird der Pfälzerischen Geflügel-Zeitung nacherzählt. Die ziemlich langatmige und noch viel mehr romantische Erzählung besagt, dass der 22 jährige Gutsherr, GERD GROTE, auf dem Rittergute zu Hagbüll (Insel Seeland in Dänemark), den auf dem Gute horstenden Storch einfing und am Laufe desselben ein kleines Medaillon befestigte. Dieses Medaillon enthielt ein Papier mit dem Namen und Domizil des Gutsherrn. Im nächsten Frühjahr kehrte der Storch zurück und brachte eine rote Kapsel mit sich, welche eine Inschrift enthielt vom 2. Jänner 1875 aus Chutnee-Bungalows, dem Villenviertel der englischen Offiziere bei Benares. Wie sich später herausstellte, stammte diese Inschrift von einer jungen Dame und wurden dann beide ein Paar. Dieses romantische Element würde zwar noch nicht stören, doch ist der Teil des Textes — wenn er nicht lediglich zur Ausschmückung dient — bedenklich, dass der nämliche Storch zwei Jahre nacheinander am nämlichen Platze bei Benares gewesen und daselbst auch erkannt und gefangen worden sei. Dieser Punkt lässt die Glaubwürdigkeit der ganzen Geschichte sehr fraglich

erscheinen, anderseits aber könnten unsere dänischen Ornithologen Kollegen durch ihre privaten Verbindungen, da ja Ort- und Personennamen genau angegeben sind, die Glaubwürdigkeit dieser Begehung überprüfen, zumal ja die betreffenden Personen noch am Leben sein können.

Diese drei Daten ergeben daher das mehr oder weniger zuverlässige, jedoch einstimmige Resultat, dass in früheren Zeiten Indien das Winterquartier des weissen Storches gewesen sei. Eine flüchtige Vergleichung dieses Resultates mit den älteren faunistischen Storchdaten der betreffenden Gebiete bringt auch keine Entscheidung dieser Frage. Nach JERDON *The birds of India* Vol. III. 1864 p. 736 ist der Storch ein häufiger Wintergast in Indien, welcher gelegentlich in ungeheuren Scharen vorkommt. Laut HARTERT (*Die Vögel der paläarktischen Fauna* Bd. II. p. 1214) gehören jedoch die in Indien vorkommenden Störche der Form *Ciconia alba asiatica* an, obzwar er das Vorkommen von *Ciconia alba* nicht für unmöglich hält. Auf Grund der jetzigen Zugverhältnisse des weissen Storches muss man HARTERT unbedingt Recht geben, da ja von den bisher in Europa gezeichneten zahlreichen Störchen bisher kein einziger aus Indien, sondern sämtliche aus Südafrika zurückgemeldet wurden. Nach den älteren ornithologischen Schriften (LAYARD, HOLUB) kam der Storch in Südafrika auch in den 1860-er und 1870-er Jahren vor, obwohl man sich der Impression nicht verschliessen darf, dass derselbe damals in merklich geringerer Menge vorkam, als heutzutage. Indessen kann auf Grund dieser Impression die Frage nicht entschieden werden.

Übrigens war es ja nicht mein Ziel die Frage endgültig zu entscheiden, sondern vielmehr dieselbe nur anzuschneiden, damit bei der Aufstellung der diversen Zugtheorien auch die Möglichkeit in Betracht gezogen werde, dass das Winterquartier irgend einer Vogelart nicht unbedingt immer dasselbe sein oder bleiben muss, sondern dass dasselbe auch verändert werden kann. Verändert aber eine Vogelart ihr bisheriges als ständig angenommenes Winterquartier, so fallen mit einem Schlage alle Theorien, welche auf die Unveränderlichkeit des Winterquartieres basiert waren. Das Anschneiden der Frage soll übrigens auch ein Memento für die weitere — wenn auch nur Kontrollzwecken — dienende Storchberingung sein, welche derzeit noch nicht *re bene gesta* eingestellt werden darf, da man auf Überraschungen gefasst sein muss.

Kócsagvédelem.

Irta: SCHENK JAKAB.

Az Aquila 1918. évi XXV. jubiláris kötetének mellékleteként megjelent közleményemnek „A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtelepei Magyarországon“ kedves és nem remélt visszhangja támadt Hollandiában. Az Amsterdam székhellyel működő „Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels“ Hollandiában gyűjtést kezdett a veszélyeztetett magyar kócsagállomány védelmére. A gyűjtés, amelyet a saját adományával, 25 hollandi forinttal indított meg, eddig 270 hollandi forintot s különféle szelvényeket, összesen 68.136 koronát eredményezett.

Kötelességem itt a nagy nyilvánosság előtt és az egész magyar nemzet nevében kifejezett szívből fakadó hálás köszönetet mondanom ezért a nagylelkű adományért, amely a nemes hollandi népnek éppen oly diszére válik, mint sok-sok nyomorgó magyar gyermek szenvedéseinek az enyhítése, amellyel soha el nem muló hálaérzetet fakasztott a magyar lelkekben.

A nemes példa hatása idehaza is mutatkozott. A napi sajtó közölte a hollandiai adományról szóló híradásunkat s annak nyomán WARGA KÁLMÁN intézetünk megfigyelője és munkatársa az „Az Ujság“ című napilap 1922. évi február 11-iki számában, továbbá a „Nimród-Vadászlap“ 1922. III. 1., a „Természet“ 1922. III. 15-iki és a „Vadászat“ 1922. IV. 15-iki számában fölhívást intézett a magyar társadalomhoz, hogy adakozzanak a holland példa nyomán a pusztuló magyar kócsagok védelmére. Ugyancsak a „Nimród-Vadászlap“ 1922. évi március 1-ei számában jelent meg „Kócsagvédelem“ című cikkem, amely föltárja a helyzet teljes komoly voltát.

A legutóbbi időkig még 4 kócsagtelepünk volt. 1. Az Obedska bara, ahol néhány nagy kócsag mellett még elég nagy számban fészkel a kis kócsag; 2. a lukácsfalvi Fehértó, ahol néhány nagy kócsag tanyázott; ezt a két telepet Jugoszláviának ítélte oda a trianoni békeszerződés; 3. a Fertőtó, amelyen tán legnépesebb nagy kócsagtelepünk volt, ezt viszont osztrák szövetségünknek juttatta a békeszerződés; 4. a Kisbalaton, immáron az utolsó magyar kócsagtelep, ahol különböző forrásokból eredő híradások szerint 1921-ben még körülbelül 5—15 pár fészkel. Ha nem részesítjük kellő védelemben ezt az utolsó telepünket, akkor el lehetünk készülvé rá, hogy belátható időn belül elveszítjük Magyarországot egyik legjellegzetesebb madáralakját.

A gyűjtés kedvezően folyik s egyik igen jelentős örvendetes mozzanata, hogy HORTHY MIKLÓS kormányzó ur Ő Főméltóságának mindenre kiterjedő figyelmét, a kócsagvédelem ügye se kerülte el s annak céljaira magánpénztárából 1.000 koronát adományozni kegyeskedett.

A gyűjtés eredménye bezárólag 1922. május 15.-ig a következő:

Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels (Amsterdam) gyűjtése 68.936 K, HORTHY MIKLÓS Magyarország kormányzója¹ 1.000, WARGA KÁLMÁN¹ 100, CERVA FRIGYES¹ 100, Dr. BARKASSY BÉLA¹ 200, MENYHÁRT KÁROLY¹ 100, Dr. ÉBERLING EDE¹ 100, IVÁDY BÉLA¹ 100, Dr. NYIREDY GÉZA¹ 30, KÓBOR TAMÁS¹ 200, BEREGI JÓZSEF¹ 100, SPIRACSAI¹ 210, SZALAY MIKLÓS¹ 50, B. M.¹ 300, CSÁNYI ISTVÁN¹ 10, SZALAY KÁLMÁN 200, ÁGI JÁNOS 50, ZBORAY BERTALAN 100, Székesfővárosi Állatkert 500, „Nimród-Vadászlap“ szerkesztősége 200, ORDÓDY BÉLA 100, STRISS LAJOS 100, TAMÁSKOVICS LÁSZLÓ 200, KISFALUDY KÁROLY 100, FÜLEP KÁROLY 100, BESSENYEI ISTVÁN 100, ifj. báró SZTÉRENYI SÁNDOR 100, IBISITS BÉLA 100, NOSZTICZIUS ÁRPÁD 100, SCHENK JAKAB 200, Budapesti IV. ker. kegyesrendi főgymnázium V. A. és V. B. osztályának tanulói 2.000, BARTHOS GYULA 100, BOSSÁNYI JÓZSEF 50, Dr. TARJÁN TIBOR 200, DÖRNER ISTVÁN 100, WIRKER JÁNOS 1.000, „Magyarság“ szerkesztősége útján 200, NOBODY 500, Budapesti m. kir. főreáliskolai nevelőintézet VI. A. és VI. B. osztályának tanulói 100, STEMMER JÓZSEF 100, HEGYI DEZSŐ 1.000, Dr. KELLER OSZKÁR² 100, SZABÓ JENŐ² 50, ÜRMÖSSY GÁBOR² 50, Dr. WINDISCH RIKÁRD² 25, HEGEDÜS KÁLMÁN² 50, SZMODISS LÁSZLÓ² 50, Dr. AJKAY FERENC² 50, Szekszárdi polgári fiúiskola, mint a Magyar Vöröskereszt Egylet ifjúsági osztálya 350, Dr. KRÁLIK DANI 200, LAKOS TIBOR² 50, AGÁRDI EDE 100, CZECE LÁSZLÓ² 50, NÁRAY ANDOR² 50, VARASDY ALBERT² 50, lovag RABE ERNŐ² 50, SZÜCS ERVIN² 50, POROSZLAY FERENC 100, Dr. SCHÜRGER JÁNOS² 50, KOLOSVÁRY GÁBOR 500, ifj. MATUSZ LAJOS² 50, HAGYMÁSSY MIKLÓS² 50, HENSCH DEZSŐ² 50, Dr. LÉNÁRD MIKLÓS² 20, Dr. BERZSENYI LÁSZLÓ² 100, Dr. SZEMERE LÁSZLÓ² 50, Gr. FESTETICS KRISTÓF³ 200, özv. LENGVÁRY FERENCZNÉ² 100, Dr. OLTAY LÁSZLÓ² 100, ALBERT MIKSA² 50, MEHMED EKREM² 50, ALI HAJDAR² 50, KAPOTTSEFFY IMRE² 25, HORVÁTH LÁSZLÓ 100, TRSZTYÁNSZKY GÉZA² 50, CSONKA ISTVÁN² 20, SCHLEIMINGER LÁSZLÓ² 50, FREY JÁNOS² 20, HERTELENDY GÁBOR² 50, BENYÓ FERENCZ² 20, IBOS ISTVÁN² 20, WINTERNITZ ARNOLD² 50, BOCSÁNCZY ZOLTÁN² 50, BERKI LÁSZLÓ² 50, TÖRÖK IMRE² 20, RHÉDEY ISTVÁN² 20, KILIAN IVÁN² 50, MURAKÖZY GYULA² 50, KERTÉSZ FERENCZ² 20, RADNÓTI ISTVÁN² 40, KUBINYI ÖDÖN² 20, SCHMIDT KORNÉL² 50, REÖK ANDOR² 50, PATAKY ANDOR² 20, VOJNICH TIBOR² 100, gr. HOYOS JÓZSEF² 50, CSIK ANTAL² 50, VÉR SÁNDOR² 20, KÖLGYESSY FERENCZ² 20 korona.

Holland gyűjtés --- --- --- 68.936 K,

Magyar gyűjtés --- --- --- 14.130 „

Összesen --- 83.066 K.

¹ Warga Kálmán gyűjtőivén 2.600 K.

² Dr. Kellér Oszkár gyűjtőivén 2.580 K.

A holländiai adománnyal együtt tehát összesen 83.066 korona áll rendelkezésre. Fogadják a nemeslelkű adakozók az intézet hálás köszönetét.

Az összeg hovafordítása iránt az volt a terv, hogy az utolsó kócsagtelepet külföldi mintára őriztetni fogjuk s a kócsagpusztítók kézrekerítőit és följelentőit jutalomban fogjuk részesíteni, esetleg az adományösszeg nagysága szerint ezt a védelmet más területekre is ki fogjuk terjeszteni. A szervezési munkálatokat ezen a tavaszon okvetlenül megkezdjük s reménylem, hogy az Aquila jövő évi kötetében már kedvező eredményekről tudok majd beszámolni.

A legnagyobb veszedelem azonban, mely legutolsó kócsagtelepünket fenyegeti, nem a kócsagpusztítók hada, hanem a Kisbalaton fenyegető lecsapolása, amelynek tervezete lapzártakor jutott köztudomásra. Tán fölösleges hangoztatni, hogy az intézet minden követ meg fog mozditani, hogy a kócsagok utolsó hazai mentsvárát a maga ősi eredetiségében mint természetvédelmi emléket föntartsa. A tervezet szerint 16.000 katasztrális hold lecsapolásáról van szó, ezt természetesen nem igényeljük, legfeljebb csak azt a 3—4.000 holdat, amely fészkelő és megfelelő táplálkozási területet biztosít a kócsag mellett a Kisbalatont benépesítő eddig még meglevő legnagyobb gémtelepünknek is. Jóslásokba nem akarok bocsátkozni, de ha olvasóink közül valakinek módjában állana segítséget nyújtani ebben a nagy küzdelemben, úgy siessen.

Edelreiherschutz in Ungarn.

Von JAKOB SCHENK.

Als Jubiläumsbeilage zum 25. Band (1918.) der Aquila veröffentlichte ich eine Publikation „Über die einstigen und gegenwärtigen Brutkolonien der Edelreier in Ungarn“, welche in Holland ein ebenso unerwartetes als erfreuliches Echo erweckte. Die in Amsterdam residierende „Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels“ veranstaltete nämlich zum Schutze des gefährdeten ungarischen Edelreierbestandes in Holland eine Sammlung, welche der Verein mit 25 Gulden eröffnete. Das bisherige Sammelergebnis beträgt 270 Holl. Gulden und verschiedene Coupons im Gesamtwerte von 68.936 ung. Kronen.

Es ist mir eine angenehme unabweisbare Pflicht im Namen der ungarischen Nation tiefgefühlten Dank zu sagen für die Einleitung dieser Action und für die hochherzige Spende; dieselbe gereicht dem edlen Volke Hollands ebenso zur Ehre, wie die Linderung des grossen ungarischen Kinderelendes, welche in den Herzen der Ungarn unauslöschliches Dankgefühl entfachten.

Die Wirkung des edlen Beispieles zeigte sich bald auch in unserem Lande. Die Tagespresse erwähnte und würdigte diese holländische Spende und hierauf hat KOLOMAN WARGA, ständiger Beobachter und Mitarbeiter des Institutes in der Nummer vom 11. II. 1922 des Tagesblattes „Az Ujság“ an die ungarische Gesellschaft einen Aufruf gerichtet, dem holländischen Beispiele folgend, zum Schutze unserer letzten Edelreiherkolonie auch ihrerseits mit Spenden beizusteuern. Derselbe Aufruf erschien auch noch in der 1. März-Nummer der Jagdzeitung „Nimród-Vadászlap“ und hier liess ich gleichzeitig auch meinen Artikel „Edelreiherschutz“ erscheinen, welcher die ernste Situation dieser Frage vor Augen zu stellen versuchte.

Noch bis zu den letzten Zeiten besaßen wir folgende vier Edelreiherkolonien :

1. Obedska bara an der Save, wo nebst neben dem Silberreiher auch noch der Seidenreiher in ziemlich grosser Anzahl brütete.

2. Fehértó bei Lukácsfalva, mit einigen brütenden Silberreiher-Paaren; beide Kolonien mussten infolge des Friedensvertrages von Trianon an Jugoslawien abgetreten werden.

3. Fertő-See, wo sich unsere volkreichste Silberreiherkolonie befand; diese wurde durch den Vertrag von Trianon Österreich angegliedert.

4. Kisbálaton, nunmehr unsere einzige Edelreiherkolonie, wo nach verschiedenen Angaben im Jahre 1921 noch 5—15 Paar gebrütet haben. Falls wir nicht im Stande sein werden, diese letzte Kolonie gegen jede Zerstörung, oder Beunruhigung wirksam zu schützen und die weitestgehende Schonung des Brutgebietes auch für die fernere Zukunft zu sichern, so können wir darauf gefasst sein, dass wir in absehbarer Zeit wieder einen der charakteristischsten Vögel der ungarischen Ornis verlieren werden.

Der bisherige Erfolg der Sammel-Aktion bietet uns nun günstige Aussichten für eine befriedigende Lösung dieser Frage. Als erfreuliches Moment kann ich hervorheben, dass NIKOLAUS von HORTHY, der Reichsverweser Ungarns, dessen auf alle Gebiete des gesellschaftlichen Lebens sich ausbreitende Aufmerksamkeit auch die Frage des Edelreiherschutzes nicht entgangen ist, zu diesem Zwecke 1.000 Kronen aus seiner Privatkasse zu spenden geruhte.

Die durch die einheimische Sammelaktion erreichte Summe beträgt 14.130 K, das Institut verfügt also derzeit, die holländische Spende mit eingerechnet, über 83.066 Kronen. Mögen alle hochherzigen Spender den tiefgefühlten Dank des Institutes empfangen!

Was nun die Verwendung dieses Betrages betrifft, so beabsichtigen wir nach ausländischen Muster unsere einzige Edelreiherkolonie unter ständige, verlässliche Aufsicht und Beobachtung zu setzen und ausserdem diejenigen, welche Delikte anmelden oder Zuwiederhandelnde dem

Gesetze überliefern, entsprechend zu belohnen. Falls das weitere Sammel-Ergebnis es gestatten sollte, wird die Schutz-Aktion auch über andere Gebiete ausgebreitet werden. Die Organisierung dieser Schutzmassnahmen wird im Frühjahr unbedingt zu Ende geführt werden und hoffe ich im nächstjährigen Bande der Aquila schon über manche Erfolge referieren zu können.

Es darf jedoch nicht verschwiegen werden, dass die grösste Gefahr, welche unsere letzte Edelreiherkolonie bedroht, die geplante Trockenlegung des kleinen Balaton ist. wovon ich die Nachricht erst vor Toresschluss erhielt. Es ist unnötig zu betonen, dass das Institut alle Hebel in Bewegung setzen wird, um den letzten Zufluchtsort der Edelreiher in ihrer vollen Ursprünglichkeit als Naturschutzdenkmal zu erhalten. Nach den veröffentlichten Plänen soll hier eine Bodenfläche von 16.000 Katastraljoch trockengelegt werden. Natürlich beanspruchen wir dieses Gebiet keineswegs im vollen Umfange, es handelt sich lediglich um ein Gebiet von 3—4000 Joch, welches nicht nur für die Edelreiher sondern ausserdem auch für die hier bestehende derzeit grösste ungarische Reiherkolonie Nistgelegenheiten und Ernährungsmöglichkeiten zu bieten imstande sein wird.

The last colony of the Great White Egret in Hungary.

J. SCHENK.

As a supplemt to the 25th volume (1918) of our periodical „Aquila“, I edited a publication, with a german translation named: „Über die einstigen und gegenwärtigen Brutkolonien des Edelreiher in Ungarn“, in which I have tried to give a sketch of the past and present condition of our breeding colonies of the Great Withe Egret and Little Egret and to discuss at the same time the possibility of their protection.

There existed at the time I wrote this article the following four colonies in Hungary:

1. Obedska Bara near the Save, the only colony, where besides the Great White Egret also the Little Egret is propagating frequently enough.

2. Fehér tó (white lake) near Lukácsfalva, with a few nesting pairs of the Great White Egret.

3. The lake Fertő with the most numerous colony.

4. The marsh „Kisbalaton“.

I hoped that, peace once restored to be able to organize an alliance establishing refuges and reserves for the birds, where they could

propagate in whole security; an alliance, with such a power, that all the efforts of those, who would like to convert these unparalleled territories into cornfields, would be prevented in doing so, for ever. Now everything is changed; we lost amongst many others, three of the colonies above-mentioned. The two first ones beeing assigned to Jugoslavia, the third to Austria. Our only remaining colony is that of the marsh Kisbalaton, where according to different communications in the year 1921, still 5—15 pairs of the Great White Egret were breeding. More-over our daily life has become very difficult and we have many cares in connection with our Institute we haven't got any more the material strength, to realize our intentions concerning the protection of our birds, though if we are not able to do all we can to assure the security of this colony, we will loose as a nestingbird, one of the most characteristic species of the Hungarian avifauna.

The sympathy and interest of the Dutchman has helped us in this grave situation. The dutch society residing at Amsterdam: „Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels“, has organized a collection to the benefit of the protection of our Great White Egret, with a beginning of 25 florins (holland) from the part of the society itself and which has reached till now a sum of 270 florins (holland) which means 68.936 crowns in our money.

We have the pleasure to express our deepest gratitude in the name of Hungary, for this generous gift to the Dutch Nation.

More-over this noble example has not remained without consequences. The press mentioned this gift and Mr. COLMAN WARGA, one of our observers and colaborators directed a call to the public, with the intention to draw it's attention and induce it to follow the Dutch example, which call has been published by different newspapers and revues and had a very satisfying result. Even the Governour of Hungary Mr. NICHOLAS de HORTHY was very much interested in that question and placed immediately a sum of 1.000 crowns for this purpose to our disposition. The sum collected by the newspapers and private persons has reached till now an amount of 14.130 crowns.

To effectuate the practical protection of the Egrets, we have decided to guard the colony this spring and we will fix remunerations for those persons, who will denounce every case of poaching, capturing of Egrets, plundering of nests, robbing of nestlings; in this wise helping the law, which prohibits every persecution of the Egret. If the sum at our disposal permits it, we want to extend this action also over the other colonies of every interesting species of aquatic birds like: Himantopus, Recurvirostra etc.

The greatest peril endangering this last colony of Egrets is however the planed drying of the marsh „Kisbalaton“, of which we were

recently informed. There is in question a territory of 16.000 acres, of course we would not claim all this, but would be satisfied with a territory of 3—4.000 acres, which would be sufficient to ensure the propagation and alimentation of the Great White Egret. I have no knowledge at this moment of the solution of this grave question, but I like to hope, that our protestations will not be in vain and that our propaganda will have the wished result.

La dernière colonie de l'Aigrette blanche en Hongrie.

Par J. SCHENK.

Comme supplément au tome 25 (1918) de l'Aquila j'ai fait paraître une publication avec une traduction allemande intitulée: „Über die einstigen und gegenwärtigen Brutkolonien der Edeldreiher in Ungarn“, dans laquelle j'ai essayé de donner une esquisse de l'état jadis et présent de nos colonies d'aigrettes blanches et d'aigrettes garzette et de discuter en même temps la possibilité de leur protection.

Il existait en Hongrie au temps lorsque j'ai préparé cet article encore les quatres colonies suivantes:

1. Obedska bara près de la Save, l'unique colonie où se reproduisait encore, outre l'aigrette blanche, aussi l'aigrette garzette, assez abondamment.

2. Fehér tó (lac blanc) près de Lukácsfalva avec quelques paires nichantes de l'aigrette blanche.

3. Le lac Fertő avec la colonie la plus nombreuse.

4. Le marais „Kisbalaton“.

S'espérais, une fois la paix rétablie, de pouvoir organiser une alliance établissant des „réfuges et réserves,“ pour les oiseaux où ils pourraient se reproduire en toute sécurité, alliance d'une telle force, que tous les efforts de ceux qui voudraient, au nom de la culture, convertir ces territoires uniques en champs de blé, seraient frustrés.

A présent tout est changé. Nous avons perdu, parmi beaucoup d'autres, les trois colonies nommées plus-haut; les deux premières en furent assignées à la Yougoslavie, la troisième à l'Autriche. La seule colonie, qui nous reste est celle du „Kisbalaton“, où, d'après les communications diverses en 1921, nichaient encore 5—15 paires d'aigrettes blanches. D'ailleurs notre vie quotidienne est devenue très pénible et nous sommes pleins de soucis concernant notre Institut, nous ne possédons plus la force matérielle pour réaliser nos intentions concernant la protection de nos oiseaux, bien que dans ce cas, si nous ne pouvons pas faire

autant que possible pour assurer l'existence de cette colonie, nous allons perdre comme oiseau nichant une des espèces des plus caractéristiques de l'avifaune hongroise.

La sympathie et l'intérêt des Hollandais nous ont assisté dans cette situation grave. La société hollandaise, résidente à Amsterdam, „Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels“ a organisé une collecte pour la protection de notre colonie d'aigrettes blanches, collecte commencée avec 25 florins de la part de la société et qui atteint jusque à maintenant un montant de 270 florins c'est-à-dire 68.936 couronnes hongroises.

Je saisis l'occasion pour exprimer au nom de la nation Hongroise notre vive reconnaissance pour ce don généreux, qui est une preuve de la sympathie de la nation Hollandaise envers notre patrie démembrée. D'ailleurs ce noble exemple ne resta pas sans impression chez nous, la presse en fit mention et M. COLOMAN WARGA un de nos observateurs et collaborateurs adressa un appel au public, pour le persuader de suivre l'exemple Hollandais; cet appel a apparu dans plusieurs journaux et revues et avait un succès très satisfaisant. Même le gouverneur de la Hongrie, M. NICOLAS de HORTHY montra un vive intérêt à cette question, en mettant pour ce but une somme de 1.000 couronnes à notre disposition. La somme collectée par les journaux et par nos amis a atteint un montant de 14.130 couronnes.

Pour effectuer la protection pratique nous voulons organiser un garde pour la colonie en printemps, nous fixerons des récompenses pour ceux qui nous dénonceront des cas de toute sorte de braconnages, de capturages d'aigrettes, de dénichage des nids, enlevage des petits en aidant ainsi la loi, qui prohibe formellement toute persécution des aigrettes. Si la somme à notre disposition le permettra, nous voulons étendre cette action aussi sur les colonies des autres espèces d'oiseaux aquatiques intéressantes, comme *Himantopus*, *Recurvirostra*, etc.

Le plus grand péril qui menace cependant cette dernière colonie d'aigrettes, est le desséchement projeté du marais „Kisbalaton“ dont nous avons récemment reçu la nouvelle. L'Institut fera tout son possible pour sauver le dernier refuge de l'aigrette blanche. D'après les projets de desséchement il s'agit d'un territoire de 16.000 acres; naturellement nous ne prétendons pas tout ce terrain, nous serons contents d'un terrain de 3—4.000 acres, qui suffirait pour assurer l'habitation et la reproduction de l'aigrette blanche.

A ce moment je ne connais pas encore le dénouement de cette grave situation, mais j'aime à espérer, que notre propagande et nos protestations sauveront ce témoin unique d'un passé, dans lequel notre pays était encore un vrai dorado pour toutes espèces d'oiseaux aquatiques.

Kisebb közlemények.

Öt évi madárvédelem sikere. Amikor a 11 holdas parkot és gyümölcsöst 1914-ben V á g b á n y á n kibéreltem, a madárállomány minimális volt; a park elhanyagolva, a gyümölcsösben csomókban lógtak a hernyók ezrei. Azonnal 25 fészekodut hozattam s bár ezeket megkésve, csak április elején helyezhettem ki, már ebben az első évben 8 pár cinege telepedett meg bennük. Hozzáfogtam a bokrok nyeséséhez (besűrítés, mesterséges ágcsonónevelés céljából), felállítottam 5 téli etetőt stb. A parkban lévő 2 állandó vizü forrást megfelelő módon kibővítve, a madarak számára hozzáférhetővé tettem. Ezek csakhamar gyülekezni kezdtek s télen már százával jártak az etetőkre.

1915-ben már eltűntek a hernyócsomók a fákról, odium benépesültek s néhány szabadon fészkelő madárfaj betelepülése is észlelhető volt. 1915-ben ugyan hadba vonultam s csak 1919-ben kerültem ismét haza, de azért a téli etetés, odutisztogatás s a bokornyésés intézkedéseim szerint feleségem ellenőrzése mellett szorgalmasan folyt tovább. Ha néha hazavetődtem, időm legnagyobb részét mindinkább szaporodó madaraim közt töltöttem.

Meg is hálálták ezek bőségesen a reájuk fordított gondot. 1916-ban már körülbelül 45 métermázsa almám termett, noha azelőtt 10—15-nél soha sem volt több és az is férges. Tavaly oly fán, melyen 1½ métermázsa alma termett, a válogatásnál csak 40—45 férges akadt! Az öreg kertész szerint ezelőtt a gyümölcs 80%-a volt férges. Környékbeli ismerőseim nem győztek eléggé csodálkozni az eredmény felett, pedig az első esztendőkből ugyancsak mosolyogtak, mikor madárvédelemről beszéltem nekik. Ez egészen ismeretlen fogalom volt itt; most azonban már meglehetősen számú hívet szereztem és sokan fordultak hozzám tanácsért.

A madárállomány 5 évi szaporulata a következő volt: 1914-ben a műodvakba települt 8 pár cinegén kívül legfeljebb még 3—4 odulakó és 15—20 pár szabadon fészkelő hasznos madár, 1919-ben pedig a térképbe berajzolt és számontartott fészkek száma 161, összesen 45 hasznos fajban. Ebből szabadon fészkelő 97, odulakó pedig (40 mesterséges és 30 természetes oduban) 64 pár. Megjegyzem, a természetes odukat is lehetőségig tisztogattam, a hiányokat beszegeztem, betapasztottam,

a tágabb nyílásukat pedig deszkaeresszel láttam el, hogy az eső beléjük ne vágjon. Ez utóbbiakat mind elfoglalták a kerti rozsdafarkuk (*Erithacus phoenicurus* L.), noha ezelőtt soha semmiféle madár nem fészkelte bennük.

A fenti számadatok csak a tudott fészkekre vonatkoznak. Azt hiszem, nem tuzok, ha az összes fészkek számát a nyilvántartottak $\frac{1}{3}$ -ával többre becsülöm. Az énekes rigó (*Turdus musicus* L.), mely idejöttömkor egyáltalában nem fészkel, 1919-ben már 6 párban volt megtelepülve, közülük 2 pár a ház közvetlen közelében.)*

DR. SZLÁVY TIBOR.

Az ablaketető megóvása a verebektől. Mióta Tavarnáról Miskolcra kerültem, a régi típusu, oldalt nyíló ablaketetőt egyre iparkodom a sokkalta tolakodóbb városi verebektől is megóvni. Én is abból a feltevésből indultam ki, hogy a veréb ügyessége elmarad a cinegée mögött. Elsőbben az eleséget kis bádog vályuba téve, azt úgy akasztottam egyetlen fonállal az etető belsejébe, hogy a legkisebb érintésre is meginogjon. Ez csak az első, enyhe télen vált be; a második télen már versenyt ettek a verebek a cinegékkel és csuszkákkal.

Ezután az etető fenekén vágtam nyílást. Ez az ujtás is csak rövid időre riasztá el a verebeket; utóbb már ismét a vályucskán hintáztak. Végül most már elzártam a készülék 2 oldalsó bejáróját úgy, hogy a madár már csak alulról juthatott belé. Ez, legalább egyelőre, be is vált. A cinegék remek horogvonalban kénytelenek felsiklani, amit eddig, tehát 2 év óta egyetlen veréb sem tudott utánozni. Mégis, a midősze 2 éves tapasztalat alapján ezt az eredményt sem merem véglegesnek mondani.

Jegyzet: A házi és mezei veréb ravaszsága és föl sem tétélezett ügyessége fényesen nyilvánult meg azoknak a kísérleteknek során is, amelyeket intézetünk egyidejűleg Budapesten végzett az ingó, a fonálhárító és az alulnyíló etetőkkal s amelyekről az Aquila XXIII. kötetében (p. 56–73) számolt be. Biztos eredményt máig is csak az ugyanott leírt „süveges-etetővel” értünk el.

Szerk.

id. SZEÓTS BÉLA.

Karvaly az etetőnél. 1921 márciusán a *cinkék* még sűrűn látogatták az etetőkunyhót, mely közvetlenül a ház előtt, a terrasson volt felállítva. Egy karvaly reá kapott s a terrasset körülvevő öreg platánok közül oly ügyesen s villámgyorsan csapott az üveg alatti tálcára, hogy a *cinkéknek* nem volt idejük menekulni, egyet biztosan elfogott. Ezt szemünk látára akkor is megtette, ha mi is beszélgetve kinn ültünk a terrasson. Oly észrevétlenül s gyorsan csapott le s repült zsákmányával a közeli sűrűbe, hogy lehetetlen volt lőni. Több *karvaly*t lőttünk azon időben a kertben, de úgy látszik ez az egy mindig elmenekült. Már épen spárta huzalokat

*) E szépen fejlődő telep további sorsa ismeretlen, mert a Magyarországtól elszakított területen volt, honnan kezelője távozni volt kénytelen.

Szerk.

akartam vonni függőlegesen az etető oldalára, mikor kimaradt a rabló. Ugy látszik mégis a lelövöttek közé került, talán éppen az volt, mely egy reggel egy szelíd galambot a ház előtt vágott le s melyet a szobaleány az ablakból kendőlengetéssel sem birt elkergetni. Én fegyverrel mentem ki, s csak az ajtó nyílásra s közeledtemre repült fel s engedte el áldozatát, melyet már pár perce marcangolt, de ez egyszer rajta vesztett, mert sikerült lelőni.

FERNBACH KÁROLYNÉ.

Az ostorfa (*Celtis australis*) termése mint madártáplálék.

A *Celtis australis* termését téli madaraink rendkívüli módon szeretik, sőt tapasztalatom szerint mindennemű másfajta bogyo fölé helyezik. Így például különösen szereti a *Celtis* termést: a *fekete rigó*, az *erdei pinty*, a *meggyvágó*, a *fenyves rigó* és a *csonttollu madár*. Ugy az elmúlt 1920/21. évek telén a Városligeti *fenyvesrigó*-inváziónál, mint az 1894/95. évek telén a ligeti *Bombycilla garrula*-invázió alkalmával, mindkét esetben azt tapasztaltam, hogy a fenyves madarak és a *Bombycillák* főleg, sőt majdnem kizárólag a *Celtis*bogyókon éltek és amig például a benge-, bangita- és fagyalbogyót ugyyszólván negligálták, addig a *Celtis*-fákat a szó szoros értelmében letarolták.

Ennélfogva a madárvédelmi ültetvények létesítésénél célszerűnek vélném a közfigyelmet az eddig mellőzött *Celtis*re is felhívni, különösen téli vendégmadaraink érdekében.

A madarak bogyoáplálékára vonatkozó egyéb megfigyeléseim a következők:

1. A bodza (*Sambucus nigra*) bogyoját ezidén a következő madárfajok fogyasztották: *fülemile*, *barátkaposzata*, *kerti poszáta*, *kis poszáta*, *kerti rozsdafarku*, *fitiszfűzike*, *fekete rigó*, *széncinege*, *kékcinege*, *erdei pinty*, *mezei veréb* és *házi veréb*.

2. A fagyal (*Ligustrum vulgare*) bogyoján csak két faj táplálkozott, ugymint: a *fekete rigó* és a *kis süvöltő*.

3. Az olajfa (*Olea europaea*) bogyoját három faj csemegezte, még pedig: a *meggyvágó*, a *mezei-* és *házi veréb*.

4. Végül a szőlő (*Vitis vinifera*) bogyoját az ősszel az Ampelologiai és Madártani Intézet kertjében a *feketerigó* dézsmálgatta.

WARGA KÁLMÁN.

Szedret evő nagy fakopáncs. 1921. július végén Csömör község határában fehér szederfán a következő madárfajokat láttam, amint a fehér szedret eszegették: *Dendrocopos major pinetorum*, *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Oriolus galbula*, *Passer montanus* és *Sylvia* sp. A fa tömeges látogatottsága talán a nagy szárazság és hőség következménye lehetett.

DR. DORNING HENRIK.

A jégmadárról. Az 1920-ik év októberében beállott -szokatlan hideg a Nyíregyházát átszelő kis patakot is jéggel vonta be. Csupán mintegy 4 kilométernyi szakasz maradt nyitva s ezen okt. 30-ika és nov. 2-ika közt kb. 30 jégmadár gyült egybe. A patak szakadékos partjáról ákáchajtások nyulnak a víz fölé, kitünő leső helyül szolgálva. Egy ilyen, kiválóan kedvelt helyükön több mint 10 drb ujjnyi hosszú halacsát találtam, részint a jégen heverve, részint abba befagyva. Némelyiknek a fél feje hiányzott s ezek még éltek; a többinek egészen szét volt ronsolva a feje. E jelenség okát kutatva, *vizicickányra* is gondoltam, mert ez is a hal fejét szokta kikezdeni. Ámde a friss havon semmiféle nyomot sem láttam s így kétségtelenül a jégmadarak hullatták el a sok kis halat. E madarakból a következő év egész nyarán is láttam itt egyeseket; nem lehetetlen tehát, hogy költöttek is itt, bár fészüket nem sikerült megtalálni.

NAGY LÁSZLÓ.

A szajkó (*Garrulus glandarius* L.) károosságához. Badacsony hegykupját borító körülbelül 200 holdnyi erdőségben, mely leginkább tölgy- és bükkfából kerül ki, a *szajkó* elég közönséges fészkelő madár. Őszre kelve, gyümölcséréskor az erdőben felnevelkedett szajkóivadék kisebb csoportokban szorgalmasan kilátogat a hegy lankásait elfogó, gyümölcsfákkal bővelkedő szőlőkbe s itt az érédo gyümölcsökben sulyba eső károkat okoz. Nemcsak a körtéket dézsmálja, hanem kiváló előszeretettel a diót, mandulát és még inkább a gesztenyét. A szőlőkben álló nyaralók körül tenyészó gesztenyefákat rendszeresen látogatják 4—8 főnyi bandákban, különösen a reggeli és késő délutáni órákban oly szemtelenséggel, de emellett oly furfangos elővigyázatossággal, hogy kártevésük ellen alig lehet védekezni. Mielőtt a gesztenyefára szállának, 100—200^x-nyire valamelyik más fára vagy karó hegyére ereszkednek s kénlelnek. Ha biztos a környék, hirtelen odasurrannak a nyárilakok mellett álló gesztenyefára, kívágnak egy gesztenyét vagy tüskés fondorjával együtt leszakítják s 100—200^x-re odább szállnak vele, hogy valami alkalmas ágon vagy a földön kihámozzák a gesztenyét fondorjából és elköltsék. Ha nem sokat háborgatják őket, hajnaltól estig szinte folytonosan járnak a falat után. A nyaralók szüretig többnyire üresen állván, a szajkóknak szinte szabad a vásár mindaddig, míg a szőlősgazdák meg nem érkeznek.

Am a szajkók addigra úgy megszokták a szabad prédázást, hogy nem egykönnyen mondanak le a terített asztalról s ugyancsak erőszakosan viselkednek. Semmiféle ijesztegetésnek, hessegetésnek nem ülnek föl, hanem kellő távoból figyelik a nyaralók táját s az első alkalmas pillanatot felhasználják, hogy odasurrannak a csábító gesztenyéhez és sebtiben kaphasanak egy-egy szemet. Még a lövésre sem hederitenek, sőt egy-egy társuk elvesztése sem téríti őket másfelé, legfeljebb ravaszkodásukat fokozza.

Nyáralóm előtt 5 darab 20—25 éves gesztenyefa áll, melyek az idén nagyon dus termést hoztak. Mire — szeptember 30-án — Badaacsonyba érkeztem, két fának termését majdnem teljesen leszüretelték a *szajkók*. Riasztás nem használt, ha pedig kiültem a fákat őrizni, a legtávolabbra esőre mindig észrevétlenül odalopakodtak s többnyire csak akkor vettem őket szemre, mikor hirtelen elrepültek a fa koronájából prédájukkal. Nem maradt tehát más hátra, mint a puskához folyamodni. Első nap hamarosan 8 darab *szajkót* lőttem s annyira nem akartak tágitani kedves fáiktól, hogy alig pár perc múlva, hogy egyik fáról lelöttem egyet, a szélső fán már megint megjelent 1—2 darab. Azontul még 2 darabot lőttem s ettől fogva látogatásuk meggyérült, mint számuk is. Egy-kettő azonban következetesen meg-megjött, ezeket már nem bántottam, mert úgy találtam, hogy eléggé megritkitottam soraikat s pajkos imposztorkodásuk, elevenségük, szépséges tollazatuk, amivel a vidék gyönyörűségét fokozzák, felér lényegtelenre apasztott kártételükkel. Hogy azonban elszaporodva és nagyobb társaságokban mutatkozva a gyümölcsökben lényeges kárt okoz a *szajkó*, az kétségtelen. Itt Badaacsonyban az idén a cseresznyét is nagyon dézsmálta, majd augusztus végén és szeptember elején egy kukoricatáblánát látogatta oly sűrűen, mint utóbb a körte- és a gesztenyefákat s az érett csöveket alaposan megrongálta, hasonló módon, akár a vetési varjak.

CHERNEL ISTVÁN.

Vadludak kártételei a vetéseken. Az óverbácsi határban lévő ugynevezett „remanenciák“ aránylag mélyen fekvő terület, mely 40 évvel ezelőtt viz alatt állott. Azóta lecsapolták, de 1919 őszén a sok esőzés következtében mindenfelé nagyon feljött a talajviz s így a remanenciák, mint legmélyebben fekvő terület, újra víz alá kerültek. Honnan tudták a vadludak — honnan nem, de tény dolog, hogy tömérdek számban gyülekeztek ezeken a nagykiterjedésű vizeken, főleg *Anser albifrons* és *Anser fabalis*. Természetesen a környék buzaföldjeire járnak legelni s ha jóllaktak visszajönnek ide a vizekre inni, déltájban delelni, este felé pedig háltni.

A buzaföldeken normális körülmények között nem szoktak kárt tenni a legeléssel, de itt igen jelentékeny károkat okoztak, mert az átnedvesedett talajból a zsenge szárral együtt a buzaszemet is kihuzták. Ahol sok a liba, ott aztán teljesen kivész a buza.

Begy és gyomortartalom vizsgálatok alapján hozzávetőleges számítást is csinálhattam a kártételről. Az egy liba által elfogyasztott vetőmagot kb 200—250 grammra becsülöm, tehát 1.000 liba naponta kb 250 kg-ot fogyaszt el, vagy 75 mázsát egy hónap alatt. Pedig hát sok ezer liba telelt itt s tovább voltak itt egy hónapnál. Hát ha még az egész Alföldet vesszük tekintetbe, ahol sok 100.000 liba telel át évente! Bizony

igen jelentékeny ez a kártétel, amelyet az itt hagyott guánó csak igen kis mértékben ellensúlyoz.

DR. NAGY JENŐ.

A gólya kártétele. A szondi majorban a kéményen egy gólyapár fészkel, mely rendszeresen hordta fel a házak mögötti vizesárokban uszkáló kis kacsákat a fészekbe fiainak. Közvetetlen a major mellett levő lucernásban egy nap a bognár látta, hogy egyik öreg gólya csapkod valamit a csőrével. Oda ment s egy agyonvert kis nyulat talált, melyet azonban ott hagyott. Később látta, hogy a gólya visszament arra a helyre s elköltötte a kis nyulat. A cselédség nem merte bántani a rablókat, s csak későn jelentette a dolgot s így a gólyapár megtizedelve a kis baromfit, kényelmesen nevelte fel fiókáit.

FERNBACH KÁROLYNÉ.

Tömeges madárfióka pusztulás. 1921. június 14—17. és 19—23. között hideg őszi idő járt Pécsvárad vidékén, a mely igen sok áldozatot szedett az idei költésből eredő madárfiókák között. Számos *Delichon urbica*, *Hirundo rustica*, *Cypselus apus*, *Sylvia communis*, *Turdus musicus* és *Lanius collurio* fióka hulláját találtam. Igen sok fészekben az összes fiókák elpusztultak, másokban ellenben 1—2 fióka megmaradt.

AGÁRDI EDE.

Fecskefiókák pusztulása. Az 1921. június 19—26-iki hideg őszi idő alatt többen észrevették, hogy a fecskék 1—2 fiókát kilöttek a fészekből s többszöri visszatevés után se fogadták vissza őket. Valószínűleg a hűvösre fordult idővel megcsappant táplálék kényszerítette őket erre a létszámesökkentésre.

STOLL ERNŐ, Nyiregyháza.

Féllábu Circus aeruginosus. 1920. április végén lőttem egy barna réti héját, melynek jobb csüdje hiányzott. Ennek dacára is a madár jó kondícióban volt tehát mint féllábu rokkant is meg tudott élni.

SCHENK HENRIK.

Víz alatt uszó vadréce. Ismeretes dolog, hogy a vadréce, ha másként nem tud menekülni, a víz alatt is uszik. Ilyen esetet egy messziről megsebzett *Anas boschas* gácsérral én is megfigyelhettem, amikor is a gácsér egy 4—6 méter széles és kb. 3 méter mély vizállású csatornában a víz alá merült és a vízfolyás irányában uszni kezdett. Ezt az esetet csak azért mondom el, mert pompásan láthattam a tiszta csendes vízben a kb. egy méter mélységben kinyújtott nyakkal és nyitott szemmel uszó gácsér mozdulatait. A vadréce oly gyors ütemben uszott, hogy csak jó katonaléptekkel követhettem, szárnyait pedig nem függőleges — le és fel — irányban használta, hanem az uszó ember karmozdula-

taihoz hasonlóan előre és hátra mozgatva. Lábaik és farkát ennél az uszásnál nem használta, legalább is nem észleltem azt. Kb. 40 méteres uszás után szárnyát behuzva könnyedén fölengedte magát a szemközt levő part szélén s egy kis vizinövény fedezete mellett csupán a fejét dugta ki a vízből függőleges irányban, annyira, hogy szeme éppen a víz fölé került. A függőlegesen álló sárgás növényzet mellett függőlegesen fölfelé tartott sárga csőrével pompásan mimikrizálva mozdulatlan maradt, dacára annak, hogy mozdulataimmal zavarni igyekeztem. Kutya hiányában bántatlanul is hagytam.

BARTHOS GYULA.

A vadludak téli fürdője. 1920. október utolsó napjaiban beállott szokatlanul erős hidegnél megfoghatatlan volt előttem, hogy hová lett az a tömördek vadlud, mely e hó folyamán óriási falkákban vonult a Hortobágyra. Egyetlen egy csapatot sem láttam a szokott keleti irányban elmenni. Október 30-án kocsin kimentem Angyalházára. Utközben egész az u. n. Vajdahalomig egy darab libát sem láttam, hanem ettől fogva óriási tömegekben.

A felzavart vadludak mind Angyalháza felé repültek, sehogy sem akartak más irányt venni, bármely irányban zavartattam meg őket, kiérve Angyalházára, fogatváltás után igyekeztem le a Hortobágy folyóhoz, amely úgy be volt fagyva, hogy teherrel megrakott szekérral át lehetett menni rajta. Az Angyalházán lévő összes állóvíz is mind befagyva, de a Nagyréten, mely kb. 200 kat. hold terjedelmű, egy félkör alakú 5—600 méter hosszú, 100—120 cm széles csatorna nyitva volt, ezt a libák nem hagyták befagyni. Az az elképzelhetetlen tömegű vadliba amely itt volt, egymást váltva a fürdőzésben, leirhatatlan jelenet volt. Mintha a legpontosabban járó óra lett volna mindannyinál minden 5 percben felkeltek, az eltávozókat ott várta az új csapatok tömege. Ez így ment éjjel és nappal. A víz elhagyása óriási zajjal történt.

A vadlibák a szokásos óvatosságot, szemességet, elővigyázatosságot mind-mind sutba dobták. Mondhatni vakok voltak. Mikor egy csapatból kilőttem 3—4 drbot, a következő csapat, mely láthatta, hogy az előtte húzó falkára lövöldöztem, éppen úgy jött, mintha semmi sem történt volna. Rövid negyed óra alatt 19 drbot lőttem s akkor otthagytam őket, másnap reggel újból kimentem s ugyanazt a képet láttam, 2 csapatból ellőttem 7 drbot, de alighogy áldozataim a földre estek, már új, löni való csapat volt előttem. Pedig köd absolute semmi sem volt s a szél is fölölem fujt reájok.

Öreg pásztorok szerint, a hirtelen beálló ilyen erős hidegnél, a vadlibák mindig a Nagyréten hagynak meg maguknak ilyen fürdőcsatornát s ilyenkor a nagy Hortobágyon nincs egy darab liba sem.

STRISS LAJOS.

A kotló vetési varju nőstényének házasságtörése. A budapesti városliget *vetési varju* telepének egy magányosan épült fészkenél 1921. tavaszán a következő megfigyelést eszközölhettem. A nőstény a fészekben ült és láthatóan kotolt, a fészek mellett lévő ágakon két másik varju üldögélt. Egyszer csak az egyik károgni, rikkantani, majd letompított hangon makogni kezd, miközben a fészek fölött lévő ágra szállott. Itt a farkát legyezőszerűen nyitogatta, szárnyát csüggesztette, fej- és nyaktollait borzolta, majd a fejét és felső testét jobbra-balra hajtogatta s ugyanakkor a farkát is, de ellenkező irányban. A vékony ágon imbolyogva valósággal dürgő táncot jár és felhevült mozdulatait sajátságosan letompított hangokkal kíséri. Kis idő múlva a fészekben ülő nőstény fölemelte a fejét, mire az udvarolgotó him a fészek peremére szállott és a két madár gerlemódra csókolózott egymással. A nőstény ezután nyitogatva lebbentette szárnyait és ezt szintén tompított hangadással kísérte. Erre a him belibbent a fészekbe és megtörtént a párosodás. Ezután a him kilendült a fészek közelében levő gallyra, kicsit tollázkodott, majd hangtalanul elszállt.

A másik varju az egész jelenet alatt közönyösen viselkedett. Amint azonban a him eltűnt, egyszerre csak megélenkült, udvarolgatni kezdett, éppen úgy, mint az elődje és ugyanazzal az eredménnyel. A párosodás után ez is eltűnt, ugyanabban az irányban alig 5 perccel az első párosodás után.

Már éppen távozóban voltam, mikor — nem abból az irányból, amerre a két előbbi him eltűnt, hanem — az ellenkező irányból áthuzott egy varju a fészek fölött. Azaz csak akart áthuzni, mert néhány méterről visszafordulva károgással körözni kezdett a fészek fölött. A negyedik forduló után leszállt a fészek mellett levő gallyra, ahol rövid ideig csöndesen ült s a fészken ülő nőstény se mozdult, de mikor ez a jövevény is elkezdett udvarolgatni, pont ugyanaz történt, mint az előző két alkalommal, a fészken kotló vetési varju nőstény rövid időn belül a harmadik himmel is párosodott.

Meg kell jegyeznem, hogy a fészekben ülő vetési varjak nem mindnyájan viselkednek így. Láttam néhányat, melyek egy-egy molesztáló valószínűleg idegen varjut a fészekről fölemelkedve csőr és szárnycsapásokkal üldöztek tova.

Következtetéseket nem akarok fűzni ehhez a megfigyeléshez, mert egy eset nem elégséges ahhoz, hanem talán lesznek, akik ebből kiindulva részletesebb és további következtetésekre alkalmas megfigyeléseket tehetnek.

WARGA KÁLMÁN.

Fogságban tartott fakókeselyű költésének tartama. Mint a rendelkezésemre álló munkákból meggyőződtem, a fakókeselyű (*Gyps fulvus* HABLIZL) költésének tartamáról pontos, egybevágó adatokkal nem

rendelkezünk. NAUMANN 4—6 hétre becsüli az időt, DR. KRÜPER 5, CHERNEL 5—6, BREHM 4—6 hétről beszél.

Ámbár megfigyeléseim csak fogságban tartott madárra vonatkoznak, remélem, hogy úgy a költési szak tartamáról, mint a keselyűpár viselkedéséről megközelítőleg pontos képet adhatok.

Második esztendeje, hogy az állatkerti közös ragadozó madár-volièreben, hol 8 *fakókeselyűt* és 2 *barátkeselyűt* tartunk, előbbiek közül kettő párba állott. A párzás ideje úgy tavaly, mint az idén február és március hónapokra esett; a párzás 30—40-szer ismétlődött. Tavaly (1920.) a nőstény a voliére mintegy 2 méternyi szélességű sziklapadjára egy tojást tojt. Minthogy a madarat hevenyészett fészek, vagy fészekanyag behelyezésével zavarni nem akartam, a tojást sorsára bízam; a voliére lakói össze is törték.

A következő (1921.) esztendőben már idejében rözsét rakattam a voliérebe, melyet a tojó néhány nap alatt kezdetleges fészekké rőtt össze. Március 7-én ebbe egy tojást tojt s azon megszakítás nélkül 48 napig ült.¹ Költési buzgalma már néhány nap mulva annyira fokozódott, hogy a fészket — amennyire megfigyelhettük — pillanatokra sem hagyta el. A voliére ápolója a táplálékot közvetlen a fészek mellé rakta, melyet a madár, anélkül, hogy a fészekről felkelt volna, ültében elfogyasztott. A him keselyű a költés egész ideje alatt a fészek közelében maradt s társai mindennemű közeledését támadólag fogadta. Április 24-én kikelt a fióka. Alighogy a nőstény a fészkeről fölkelt — talán, hogy az öröndetes családi eseményt párja tudtára adhassa — a két barátkeselyű, valamint néhány fakókeselyű körülvették a fészket s még mielőtt a véletlenül közelben tartózkodó ápoló megakadályozhatta volna, az egyik barátkeselyű a fiókát könyörtelenül fölfalta.

Talán felvethetnők a kérdést, hogy miért nem különítettem el a kotló párt, vagy legalább a nőstényt? Sajnos, lehetetlen nyolc ily óriási madarat, már helyszüke miatt is, másutt elhelyezni; a nőstény elkülönítése pedig, legalább is más ragadozó madarakkal tett tapasztalatok alapján, már eleve kilátástalan lett volna, mivel az ilyenbe beavatkozás a kívánt eredményt legtöbbször meghiúsította.

CERVA FRIGYES.

¹ Dr. HEINROTH szerint (Journal f. Ornithologie 1921. p. 463) a berlini állatkertben 49 napig költött a fakó keselyű, de a tojás azontul még négy napig volt a költőgépben s csak akkor kelt ki. Érdekesnek tartjuk itt feleleveníteni egy régi magyar vadászíró BÁRÓ ORCZY BÉLA adatait a barna keselyű (*Vultur monachus*) fészkeléséről, a FRUSKA GORA hegységben. Hazai és külföldi vadászrajzok, Pest 1863-ban p. 433, „A barna keselyű“ eim alatt megjelent érdekes cikkében a következőket írja:

„az erdőből kiálló ugyanazon nagy fák tetején évek óta fennállnak ugyanazon fészkek s ezekbe kora tavasszal egy vagy két petét tojnak s 8 hétig ülnek rajta. Egynél több fiókot ritkán költenek ki s ez is olly lassan fejlődik, hogy sokszor még júniusban is pelyhes, júliusban tollasodik fel s csak augusztusban kezd szárnyaira kapni. Szerk.

Lanius minor, mint odulakó. A tavaszi fészekodu vizsgálatnál egy régi mintájú *A. odunál*, a benne levő fészek, az odu nyílásán egészen kilógott. Anyaga: száraz fű, gyökér s toll volt, mint a verébfészeknél. A tetőt nem bírtam leemelni, de mivel nem akartam egy verébfészket kikelni hagyni, elkezdtem a nálam levő vasszerszámmal a teljesen korhadtt tetőt lefeszegetni, ami sikerült is, de egy rész beesett az oduba. Ekkor kezdtem a fészket kiszedni, mely felül csupa toll volt, mint a verébfészeknél. Nem jártam el nagyobb vigyázattal, hanem benyultam a tojáskiszedéshez készített kis vaskanállal s kezdtem a fészket felhuzni. Ekkor vettem észre a fészekanyag közt levő virágrészeket. Gyorsan abbahagytam a fészekfelhuzást s vigyázva emeltem ki egy tojást. *Kis őrgébics* tojás volt. 4 db volt benne. Egyet eltört a vaskanál, mikor a fészket akartam kiemelni. Persze visszaraktam mindent, egy másik oduról egy jó tetőt tettem reá, de hiába, a gébicspár otthagya a fészket. Pedig milyen érdekes lett volna megfigyelni, mint jár ki s be az etetésnél az alig 180 cm. magasságban elhelyezett *A. odu* röplyukán az elég nagy testű *kis őrgébics*. Tíz nap múlva, mikor láttam, hogy a fészek el van hagyva, a tojásokat bizonyosságul el akartam tenni. De eger vagy egyéb állat tönkretette, csak egyes héjdarabokat találtam.

FERNBACH KÁROLYNÉ.

Házi rozsdafarku fészkelése a templomban. Az ujcsanálósi ref. templom törött ablakán beköltözött egy pár *házi rozsdafarku* és a kórust tartó vasoszlop peremére rakta a fészket. Tojásait kiköltötte és fiókáit is felnevelte. Eleinte az istentisztelet alatt kissé vadak voltak, röpködtek, de később egész otthonosak lettek és nyugodtan viselték magukat.

TAVASSY ZOLTÁN.

Vanellus capella korai fészkelése. 1919. évi március 17-én a községi réten találtam egy bibicfészket 3 tojással. Márc. 20-án 4 tojás volt a fészekben. Éjjel fagyott, ujjnyi vastag jég volt a fészekhez közeli jégfogóban, a tojások megmaradtak. Márc. 31-re kelve hótól van borítva minden és egész nap havazik, a tojások mégis sértetlenek. Ápr. 6-án a tojások még nem keltek ki. Ápr. 9-én egy tojás megtörve, a kis madár tolla kilátszik. Ápr. 13-án egy tojás hiányzik a fészekből, vagyis csak 3 van s egy tojás fel van törve. Ápr. 14-én mindhárom tojás fel van csipve, egyiken a kis bibic csőre kilátszik. Tehát ilyen sok idő kell a bibicek kikeléséhez. Jelen esetben bizonynyal a rossz idő, fagy, hideg, havazások késleltették azt.¹

AGÁRDI EDE Pécsvárad.

¹ A megfigyelt esetről számított kotlási tartamot (25 nap) normálisnak tartjuk. NAUMANN (ZIEMER nyomán) és TIEDEMANN ugyan csak 16 napról szólnak, de ugy ezeknek, mint Magyarország madarai című kézikönyvemnek adatai is (17—18 nap) ez időt, úgy látszik, tulrövidre becsülik, minthogy W. EWANS (The Ibis 1891 p. 80) pontos megfigyelése is 25—26 napot eredményezett.

Szerk.

Acrocephalus arundinaceus Pécsváradon. 1919. évi június 26-án hallottam egy nádi rigót szólni. Egy kis, mindössze néhány száz szályi nádasban találtam meg. Eddig még sohasem láttam vagy hallottam vidékünkön ezt a madarat és mástól sem hallottam, hogy észlelték volna. Nincs is számára megfelelő fészkelési hely. AGÁRDI EDE.

A darázsölyv fészkelése a Mecsekben. 1921. május 29-én a Zengő tövében kb. 400 méter tengerszín fölötti magasságban egy elhagyott erdei ut mentén sima cserfán 15 méter magasságban *darázsölyv* fészket találtam 2 tojással. A fészkek csészéje meglehetősen lapos és zöld ágakkal volt kirakva. A tojások gyűjteményemben vannak. Méreteik 52×43 és 49.5×41.5 mm. AGÁRDI EDE Pécsvárad.

Scolopax rusticola fészkelése Baranyában. 1919. évi március 28-án fészkelve találtam az erdei szalonkát a Zengő hegy 628 m. magas csucsától északra, mintegy 3 kilométerre attól s mintegy 100 méterrel a csucs alatt. A fészkek egy nyugatnak néző lejtőn, berkenye tövében volt. A legérdekesebb a dologban, hogy a fészektől mintegy 200 méterre famunkások döntötték, vágták ki ugyanakkor s már hetekkel annakelőtte is a hatalmas fákat, ami nem csekély lármával jár s a szalonka mégis ezt a zajos helyet választotta ki fészkelőhelyének. A 3 tojás erősen kotlott s véres volt már; tehát azokat március 10—20-ika között kellett letojnia a szalonkának. AGÁRDI EDE.

A Cerchneis Naumanni Fleisch. Zala vm.-ben. SOMSSICH IMRE gróf Ormádon 1921. május 23-án egy példányt lőtt, hasonlóképen kettőt július 31-én is. Ugy látszik, hogy fészkel ezen a vidéken. Legközelebbi lelőhelye (a Fauna-katalogus szerint) Iharosberény (Somogy-m.). Zala megye területén tudtommal eddig még csak Nagykanizsa körül figyelték meg. Julius hó vége felé répatábla fölött együtt vadászott ez a faj a vörös vércsével. VASVÁRI MIKLÓS.

Turdus pilaris L., mint fészkelő a főváros közelében. 1920/21. telén feltűnő sok *fenyőrigó* volt a főváros környékén. Sok közülük vissza is maradt s mint magam is meggyőződtem, még márciusban is több példány mutatkozott a Városligetben. Egyesek közlése szerint úgy a régi katonai temetőben, mint a gödöllői erdőben költött volna.

CERVA FRIGYES.

Fenyőrigók áprilisban. Pécsváradon 1921. április 21-én még 2 drb *fenyőrigót* láttam s 29-én egyet hallottam. Ezek a késői adatok itteni fészkelésre engednek következtetni, de erről pozitív tudomást sajnos nem szerezhettem.

AGÁRDI EDE.

Daru nyáron. BOGYAY KÁLMÁN 1921. június 5-én Komárváros mellett (Zala m.) három darut látott, melyek ÉNy. → D. irányban repültek, tehát a Kisbalaton felé. A megfigyelő a madarat egész biztosan felismerte; annival is inkább, mert 14—15 évvel ezelőtt a somogyi Nagyberekben többször észlelte. Pásztoemberek említették nekem, hogy 1919. és 1920. május, illetve június havában 12 darabot láttak Ormádon repülni.

VASVÁRI MIKLÓS.

Egy hajdani kócsagtelep. SCHENK JAKABNAK az 1918. évi Aquilában megjelent cikke „A kócsag hajdani és jelenlegi fészkelőtelepei Magyarországon“ kiegészítéseül közlöm férjem elmondása alapján az alábbi adatokat:

Bácsmegyében Szond község határához tartozik az a terület, mely egész 1900-ig Eldorádója volt a vizivadnak. Ekkor ide is bevonult a kultúra s az ármentesítés megfosztotta fészkelőhelyétől a vizimadarak tizezeit. Hajléktalanná lett a vadrécék, vadlud, kárókatona, a sirályok, vöcskök s különféle gémfajok mellett, a legnemesebb viziszárnyas a *kócsag* is.

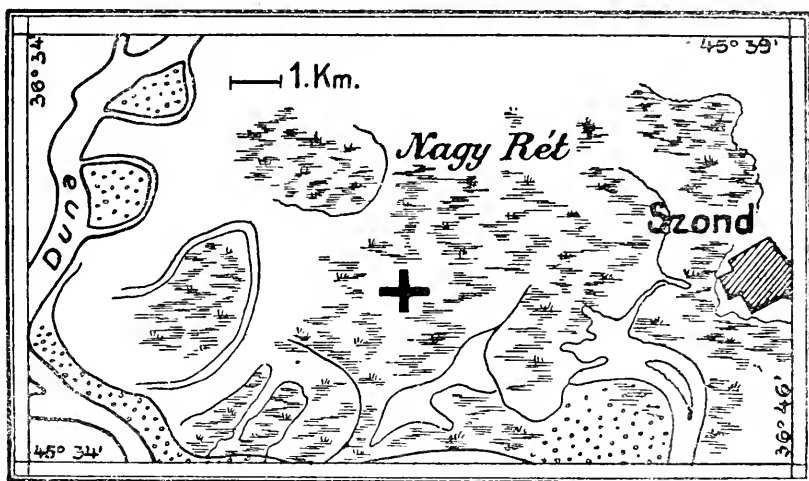
A *kis kócsag* nem költött itt, csak a *nagy kócsag*, ez is legfeljebb 8—10 párban. A kilencvenes években 1887—1891-ig fészkel a rét legnehezebben megközelíthető részén (l. a mellékelt térképet), avas, régi náderdőben, melyet friss nád vett körül, rendszeren összetört, egymásradólt nádon, embermagasságban. Fészkeik a többi vizimadár fészektelepeitől teljesen külön voltak, de még egymástól is legalább 100 méter választotta el őket. Férjem, mint szenvedélyes vadász, megfigyelte tavasszal, nádkup tetejéről, hová szállnak le rendszeresen a kócsagpárok s a bokáig érő vízben ment be a nádrengetegbe, ahol két fészket is talált. Az egyik párnak tojásai voltak, a másinak fiataljai.

Az átvonuló kócsagok ősszel rendszeren felkeresték a szondi rétet. Egy alkalommal oly nagy mennyiségben vonultak, hogy a letiport nádas, az ugynevezett marhajárás fehér volt tőlük. Lehetett sok száz. De megközelíteni nem lehetett őket, mert semmi fedezék nem volt. Őszi vonulások alkalmával több példányt lőtt férjem, ezekből kitömve ma is megvan néhány a család birtokában.

Vonatkozással az Aquila 1918. évi mellékletének 12. old. 2. sz. jegyzetére, közlöm, hogy a HERMAN OTTÓ által említett sokác falu tényleg Szond lehetett, mert itt hordják a nők főkötőjükön az aranyhimzés között a kócsagtollat is. A toll családi ékszerként száll gyermekről-gyermekre. Ma már a festői népviseletnek ez a fő ékessége megfogyott, mert hiába, a toll idővel törik, kopik. Midőn férjem a kócsagokat lőtte, s a faluban megtudták az asszonyok, megrohanták, hogy adná el a disztollakat s aránylag nagy árt kínáltak a toll száljáért. A kócsagtollhoz

ők úgy juthattak, hogy a pásztorok összeszedhették a vonuló kócsagok elhullatott tollait s eladták a faluban.

1891 után már nem igen fészkel a kócsag itt többé. Hogy 1887 előtt milyen számmal fészkel, nem tudom, de miután a nádas a lecsapolásig változatlanul állt, nem valószínű, hogy azelőtt lényegesen nagyobb telepük lett volna. Bár a fészkelési viszony változhatott, mert férjem néhai édesatyja több ízben mutatott itt egy területre, hol azelőtt még a *hattyu* is költött volna. Átvonulóban azóta is több ízben lett itt hattyu löve. Így az idén januárban is két *éneklő hattyu* példányból egyik puskavégre került.

A szondi Nagy-Rét térképe. — Karte des Grossen Riedes von Szond.

Hogy milyen gazdag volt e terület vizivadban s milyen kacsa-mennyiség lehetett itt, az bizonyítja, hogy egy jó puskás egy huzáson 85—108 drb vadkacsával számolt be, egy fegyverrel. A kultúrával eltűntek a fészkelő *kanalas*-, *szürke*- s *biborgémek* ezrei, az *üstökös*- s *pocgémekből* már csak mutatóban fészkel néhány pár a nagy tónál, hol még van kis nádas. A *nyári lud* sem vezeti itt már fiókáit s a különböző kacsafajok is, melyektől eleven volt a sás- s kákarengeteg, elvonultak fészkelni más vidékre.

FERNBACH KÁROLYNÉ

Cettia cetti első előfordulásai Magyarországon. 1914. kora tavaszán diákjaim egy *Sylvia*-félét hoztak nekem, amelyet én akkor mindjárt *Cettia*-nak néztem, ámbár nagyon meg volt sérülve és egyik szárnya is hiányzott. Akkori elfoglaltságom miatt nem nagyon siettem érintkezésbe lépni e tárgyban az Ornith. Központtal, majd jött a mindent felforgató háború. Két évig távol voltam én is s e két év alatt a gymnasiumi szertár az épületbe beszállásolt kórház miatt sokat szenvedett. Féligmeddig tönkre ment e *Cettia* példány is és a rá vonatkozó adatok

is elvesztek, de a csonka példány meg van s most is jól felismerhető. Sajnos azonban a származási helyéről, idejéről pontosat nem tudok.

Feltétlenül verbászi származásu s ha jól emlékszem márciusban került hozzám.

DR. NAGY JENŐ.

A berki poszáta (*Cettia cetti* MARM.) előfordulása Magyarországon. E faj első példányát az 1908—10. évek valamelyikében, december végén ejtettem el Óverbász-on. Az időbeli bizonytalanság onnan ered, hogy a madár s a reávonatkozó följegyzések elvesztek. A madarat ugyanis annak idején a M. K. Ornith. Központba küldtem föl, mint a *Locustella luscinioides* első itteni telelésének bizonyítékát. Fivérem azonban csakhamar értesített, hogy a madarat Csörgey megvizsgálta s Cettiának határozta meg. A madár erősen sérült volt, amiért nem is preparáltam, hanem azonmód az intézetnek küldtem meg.¹

1919. febr. 15-én ismét elejtettem egy ♂-et, melyet ugyancsak a Madártani Intézetnek küldtem fel.

1921-ben már több izben megfigyelhettem ezt az érdekes vendéget, még pedig az elsőt jan. 28-án; febr. 8-án pedig legalább két példányt láttam, melyet Dr. NAGY JENŐ-vel együtt egész márc. 8-ig figyeltünk meg; azonban rendszerint csak egy madár került egyidejűleg szemünk elé. A madarat több izben lelőhettem volna, de sokkal szívesebben választottam a megfigyelést, mert hisz egy bizonyító példány már kezeink között volt.

Megfigyeléseim szerint a *berki poszáta* rendkívül rejtett életmódot élő madár, mely a gyakorlott megfigyelő tekintetét is könnyen kikerüli. Hangját jóformán csak felingerelt állapotában hallatja s következőképpen szól: „gyek-cek-sztik-sztik“. Legkönnyebb volt ráakadnom kutya segítségével, mivel ez minden zeg-zugot kikutatott s a *berki poszátára* bukkanva, ez ingerült hangjával elárulta jelenlétét. Néha más hangot is adott ilyenformán: *erretet*, hasonlóan az ökörszem hangjához. csak valamivel erősebben. Ha hangját már ismerjük, úgy a madár jelenlétét már meglehetősen távolból megállapíthatjuk.

Tartózkodási helye a sűrű nádas; különösen szereti az avas, állott, töretlen náderdőt, melyben egér módjára keresztül-kasul bujkál, szabad tisztásokat lehetőleg kerülve; szükség esetén azonban igen sebesen repül. Farkát ülés közben, de repüléskor is kissé emelten tartja; ezt mindkét elejtett példány üldözésekor alkalmam volt megfigyelni.

¹ A madár tényleg intézetünkbe került, címkét kapott s mivel kitömhető nem volt, spirituszban konzerváltatott. Az üveg és a vonatkozó közelebbi adatok azonban ismeretlen módon elvesztek, miért is e faj előfordulását annakidején bizonyító példány hiányában nem közölhettük.

Tápláléka vízi rovarok s azok lárvái, melyeket az avas nádban szedeget föl. Mindkét elejtett madár meglehetősen kövér volt, tehát a téli idő dacára szükségét nem láttak.

SCHENK HENRIK.

Az apácalud (*Branta leucopsis*) első előfordulása Csonka-Magyarországon. Azok közé a madárfajok közé, amelyeket Csonka-Magyarország faunájából törölni kellett, tartozott az *apácalud* is, amelynek első és egyetlen példányát TELEKI LÁSZLÓ lőtte 1896. szeptember havában Tománya szatmármegyei, jelenleg megszállott községben (Chernel I. Magyarország Madarai p. 123). Később állítólag még egy példány került elő és pedig 1902. évi október 6-án Budapesten, amint azt dr. LENDL ADOLF közölte az *Aquila* X. 1903. évi kötetének 262. lapján. Hogy ezt a példányt ki lőtte, hová került, arról annak idején csodálatosképpen senkise igyekezett tudomást szerezni. Minthogy a példány holléte ismeretlen, azért annak alapján nem lehet azt a magyar faunába fölvenni.

A Nimród-Vadászlap 1922. évf. 51. lapján megjelent az első csonka-magyarországi *apácalud* példány fényképfölvétele. A madár id. dr. MAGOSS GRÖRGEY tulajdonában van Debrecenben és Magyarország klasszikus vadludtanyáján a Hortobágyon lövetett az 1910. év elején. Ennek a példánynak az alapján az apácaludat Csonka-Magyarország madárfaunájába föl kell venni.

SCHENK JAKAB.

Ugartyuk (*Oedicnemus scolopax* Gm.) Somogy megyében. Folyó évi április 12-én fiam birtokán Ötvös-Könyin a mezőkön járkálva, egyik szántásról egy ugartyuk kelt föl előttem s csakhamar ismét megszállott. Vonuló példány lehetett, mert eddig sohasem került szemeim elé e madárfaj ezen a területen.

CHERNEL ISTVÁN.

Kanalasgémek (*Platalea leucorodia* L.) Vas megyében. Urak újfaluban OKOLICSÁNYI DÉNES ottani birtokos erdőre folyó évi május 14-én egy kis pocsétánál négy fehér gémszerű madarat vett észre, melyeket a gólyák nem jó szemmel néztek, sőt üldöztek. Egy árokban sikerült neki a madarakat megközelítenie s egy darabot közülök elejtenie, melyben meglepetésére kanalasgémeket ismert fel. A madár — mult évi fiatal példány — hozzám került s intézetünkben kitömetett. Csatangoló, még nem ivarérett példány lehetett mind a négy, melyek a Rába mentén talán a Fertő felé igyekeztek. Vas megyében ez a madárfaj még nem figyeltetett meg eddig.

CHERNEL ISTVÁN.

Siketfajd (*Tetrao urogallus* L.) a sikságon. Nálunk a siketfajd a magas hegységet lakta s csak Dunántul fordult elő a nyugati közép-hegységben. Ősszel azonban egyes tyukok gyakrabban lehúzódtak a dombos

vidék, sőt a közeli síkság erdőségeibe is, amint azt pl. Kőszegen és a szomszédos községek (Doroszló, Lukácsháza, Gyöngyösapáti) területén magam is megfigyelhettem. Az idén október elején megint előkerült egy siketfajdtyuk Lukácsháza táján, mely nekirepült a táviró-drótoknak és annyira megütötte magát, hogy nem volt képes elmenekülni. Élve került fogságba s ketreche zárva később annyira feléledt, hogy gazdája bizni kezdett felépülésében. *Kukoricát* nyújtott neki eledelül, a mit a madár készségesen elfogyasztott, harmadnapra azonban mégis megdöglött. Érdekes, hogy a kukoricaszemekhez egyáltalán hozzányult, mert tudtommal eleddig nem volt arra példa, hogy siketfajdtyuk hasonló táplálékot fogyasztott volna el.

CHERNEL ISTVÁN.

Ritka vendégek Kísszálláson. 1921 októberében, mikor néhány napig a kísszállási uradalomban tartózkodtam, FISCHER J. fővadász arról értesített, hogy a nyár második felében (július végén, vagy augusztus elején) egy kis, 10—12-es csapat *magtörő* (*Nucifraga caryocatactes* L.) látott egy fenyőültetvényben. A madár pontos szóbeli leírása dacára a dologról még jobban meg akartam győződni s a madár egy hű képét elküldtem nevezett fővadásznak, ki állítását ennek megtekintése után is fentartotta.

Hogy a magtörő nálunk költött-e, avagy csak mint átvonuló tartózkodott itt néhány napig: minderről semmi adatom nincs.

CERVA FRIGYES.

A három vadgalambfaj Lillafüreden. Ismeretes, a HERMAN OTTÓ és GYULAI PÁL között lefolyt „vadgalamb pör”. GYULAI ugyanis egy nyarat a Hámor-ban töltött s nyaralásáról irt költeményében belehozta a reggelenként hallott vadgalamb bűgását is. HERMAN OTTÓ a vadgalamb bűgását a Hámorban képzelődésnek állította, mivel ott és annak környékén vadgalamb egyszerűen nincs. GYULAI igazát LÉVAY JÓZSEF, mint „gyakorló vadász” igazolni vállalkozott olyképen, hogy a Bükk-hegységben lakó kincstári erdőszemélyzettől írásbeli bizonyágtételeket gyűjtött, a melyek tényleg igazolták azt, hogy a Bükkben vadgalamb szokott lenni és ott is költ. Természetesen ezek nem voltak teljes értékű bizonyítékok.

1921-ben Lillafüred fölötti két (Szent-István és fehérvölgyi) hegyoldalban — több *Columba palumbus* és *Columba oenas* pár tartózkodott és minden bizonyossággal költött is. A HERMAN OTTÓ nyaralójának, a kedves Peleházának közvetlen szomszédságában pedig a sok gyümölcsfával beültetett Győri-féle kertben egy pár *Turtur communis* telepedett meg. E három vadgalamb faj a pör idejében a Szinva-patak völgyéből teljesen hiányzott.

id. SZEŐTS BÉLA.

A zombori főgymnasium *Somateria mollissima* és *Uria lomvia* példánya. A *Somateria* példányt a zombori főgymnasium igazgatója szíves volt kérésemre megvizsgálás céljából megküldeni. A madár nászruhás gácsér, amely olyan fekete festésű négyszögű deszkalapra van erősítve, aminőt egyes tanszerkészítők szoktak készíteni.

Az igazgató ur hozzám intézett levelében ezt írja: „A természetrajzi szertár jelenlegi őrének kijelentése szerint a példány tényleg hazai eredetű. Az intézet egykori természetrajzi szaktanára a 80-as években Bács-Bodrog vármegye területéről kapta és maga tömte ki. A szaktanár neve ZSUFFA VINCE. Az ismertetést róla Bács megye monographiájában UHLMANN MIKLÓS zombori áll. főgymn. tanár közölte.”

Mindezek dacára az az aggályom van ezen madárpéldányt illetőleg, hogy „bőrből” tömtek s így hazai eredetét nem merném aláírni.

Bács-Bodrog vármegye 1896-ban kiadott monographiájának II. kötetében a 103. lapon madarunkra vonatkozólag ez áll: „az ide került nem-beli uszók közül kiváló említésre méltó a pehelykacsa (*Somateria mollissima*). Egy példánya a zombori m. kir. állami főgymnasiumban őriztetik.”

Minthogy azonban ezen monographiai ismertetés 104. lapján ezt is olvasom: „A zombori m. k. államí főgymnasium szertárában őriztetik egy példánya az *Uria lomvia* fajnak, melyet a Dunán lőttek”, a cikk megbízhatósága irányában támad skrupulusom.

Mindezek alapján nem tarthatom egymagamát illetékesnek ezek hazai származásának elbírálására, hanem kérem a M. K. Madártani Intézet döntését.

Keszthely, 1914. március 7-én.

DR. LOVASSY SÁNDOR.

A zombori főgymnasium *Somateria mollissima* és *Alca torda* példánya. Az Aquila 1920. évf. 240. lapján közölt adat elolvasása után azonnal elutaztam Zomborba, hogy a helyszínen kutassak annak eredete után. A kérdéses *Somateria* diszruhás ♂, teljesen hibátlan példány. Az összes régi és újabb katalogusokban az áll róla, hogy „vétél”. A beszerzés ideje 1886. Az intézet régi altisztje, aki maga is szorgalmasan tömöggetett madarakat a szertár számára s jelenleg legjobban van tájékoztatva a gyűjtemény egyes darabjainak eredete felől, erről a példányról semmit se tudott mondani, mert ő csak 1887-ben került az intézethez. Végignéze a katalogust, azt vettem észre, hogy a „vétél” jelzésű példányok mind külföldiek, már t. i. az illető faj földrajzi elterjedéséből következően, mert a származási hely sehol sincs megadva. Az *Alca torda* példány szintén 1886-ban vétel útján került az intézethez.

A két madár tömése teljesen egyforma, a talpazat is nagyon hasonló egymáshoz, úgy hogy valószínűleg egy műhelyből származnak. ZSUFFA

VINCE az összes maga által lőtt, vagy frissen kapott darabokat, amelyeket az intézet számára kitömött, az „ajándék“ rovatba vette föl. Ha ezek a példányok hazai származásúak, miért nem lettek akkor ezek is így fölvéve? Szerintem tehát semmi alap sincs annak a föltevésére, hogy ez a két madárfaj bácskai származású volna, mint a hogyan azt UHLMANN MIKLÓS volt zombori természetrajzi tanár (ZSUFFA utóda) teszi Bács-Bodrog vármegye monographiájának 1896-ban megjelent II. kötetében, ahol ezeket írja róla: „az észak felé való főköltözés alkalmával idekerült uszók közül kiváló említésre méltó a *pehelykacsa* (*Somateria mollissima*). Egy példánya a zombori főgymnasiumban őriztetik“. Az *Alca torda*-ról pedig a következőket írja: „a zombori főgymnasium szertárában őriztetik egy példánya az *Uria lomvia* fajnak, melyet a Dunán lőttek“. UHLMANN a fajt illetőleg határozottan tévedésben van, mert a kérdéses madár *Alca torda*, helyesen is volt meghatározva és talapzatán is a helyes nevet viselte.

Az összes adatok egybevetéséből azt a következtetést kell levonnom, hogy a két szóbanforgó madár nem bácskai származású s a Monografiában közölt adatok nélkülözik a hitelességnek azt a mértékét, amelyet ily ritka előfordulásnál föltétlenül meg kell követelni.

Dr. NAGY JENŐ.

Adatok a Hortobágy madárvilágához. A háborus évek kivételével, úgy a multban, mint ujabban is ősszel s tavasszal felkeresem Alföldünk legnagyobb pusztaságát, a Hortobágyot. Érdekes madárvilágába csupán a néhány napos kirándulásaim alkalmával pillanthatok, de ezen hézagos adataim közlésével a jövőben megírandó hortobágyi madárvilág ismeretetéséhez ez uton is némi töredékkel járulhatok.

1920. november 9. A Hortobágy folyó mentén 2 kisebb csapat *Anas penelope*. Egy pár *Circus cyaneus*. *Carduelis elegans*. Egy *Vanellus capella*, többieket a korán beállott nagy fagy már elűzte. Hármashalom körül ezres csapat *Anser albifrons*, köztük kevés *Anser erythropus*. Ugyanott egy *Haliaetus albicilla*. 12—14 drb *Otis tarda* legel az Árkus mentén. Kincsesfenéken lövett egy *Charadrius apricarius*.

Nov. 10. Hármashalomnál *Haliaetus albicilla*. Két drb *Archibuteo lagopus* s néhány *Circus cyaneus*. A nyílt vizek mindenütt befagyva. Egy-két *Anas bochas* les gödröm előtt, a jégre ereszkedik le. *Cerchneis tinnunculus* üldözi a gatyás ölyvet. Mindenütt *Anser albifrons*.

Nov. 11. Feketeréten néhány *Corvus corax* s *cornix*. Sok száz *Anser albifrons* legel.

Nov. 12. Reggel erős köd, mely a vadlud vadászatunkat tette eredményessé. Rövid félóra alatt 8 drb *Archibuteo lagopus* vonul el fölöttem. Vizmosta mélyedésekben, sik földön sok *Asio accipitrinus* összebujva nappali álmát alussza.

Érdekes megemlítésre, hogy nov. 1. körül a váratlan északi szél

viharral jött, erős fagyok miatt úgy a nyílt vizek, mint a Hortobágy folyó tükrére vastag jégpáncél került. A ludak ivóvíz híján a folyó egyik — néhány négyzetméternyi — nyílt vizét lepték el, hol a parton ásott les-gödörben egy nappali lesen egy vadász 76 ludat lőtt.

1921. márc. 9. Két nap óta erős északi szél; az állóvizek mindenütt befagyva. KUN GyÖRGY tava körül néhány *Sturnus vulgaris* csapat és szórványosan *Vanellus capella*. *Numenius arquatus* szól a távolban. Nyílt vizen, lesgödör előtt 4—5 *Anas penelope*, néhány páros *A. boschas* s kevés *A. acuta*. Felettem 2 *Archibuteo lagopus* kering. Egy pár *Gallinago gallinaria*. Szásztelki erdő körül sok száz *Anser albifrons* legel.

Márc. 10. Ugyanott *Anser albifrons* csapatok között néhány *A. erythropus* csapat. Szórványosan *Corvus cornix*, s *Accipiter nisus*. A magasban *Aquila clanga* (?) kering. *Alauda arvensis* énekétől hangos a puszta.

Márc. 11. A Hortobágy folyónak helyenkint be nem fagyott vizéről a hajnali órákban nagy rajokban kelnek szárnyra közeledésünkre *Anas penelope* százai, köztük *A. querquedula*, *A. crecca*, *A. acuta* s *A. boschas* csapatok. Amint a nap feljön s a sik vizeken a fagy kiengedett, a folyómenti állóvizekre szállnak ki. A tócsákon *Pavoncella pugnax*ok bogarásznak. Néhány *Anser ferus* vonul el felettem. A Hortobágy folyón lesgödör előtt egy pár *Mergus albellus* ereszkedik alá. Távcsővel figyelem, amint alá-alábuknak a vízben, majd párosodnak.

Márc. 12. Ismét a Hortobágy folyó partján. A közeli sik vizről sűrű tömegben kelnek *Anas penelope*ok szárnyra; egy *Aquila* faj zavarta fel azokat. A folyó mentén ÉK-nek *Vanellus capella* s *Pavoncella pugnax*. Néhány *Larus ridibundus* s egy *Falco cherrug* huz el felettem. A dél-előtti órákban a folyóról nagy csapatokban *Anas boschas* és *A. penelope*ok nyílt vizekre szállnak.

Este az ugynevezett „Ökörföld“ körül a felriasztott *Anser albifrons*ok lármájában feltűnik egy előttem eddig ismeretlen vadludhang, mely némileg a béka unkoló hangjára emlékeztet. A távolból jól hallhatók e hangok és feltűnően kirí a lilikek ismert hangzsivájában. Azt hiszem, néhány *Branta ruficollis*ól ered az ismeretlen hang. Meg kell említenem, hogy a Hortobágyon márc. 5—6. körül ez évben is lövetett 1 drb *B. ruficollis*, mely immár évenként előkerülő tavaszi jelenség e vidéken.

Márc. 13. Feketeréten egy csapat *Anser erythropus*. Több százon felüli *A. fabalis* csapat vonul nagy magasban ÉK-nek. A nyílt vizeken igen sok *Anas penelope*, *A. acuta* és *A. crecca*. Egy drb *Haliaetus albicilla* kering felettem. GRÓF BETHLEN ISTVÁN megfigyelése szerint a délelőtti órákban 3 drb *Cygnus musicus* repült a Halastavakra. Hallomás szerint már márc. első napjai óta ezen vidéken tartózkodnak.

Márc. 14. A Kettőshalom körül a nyílt vizeken *Anas penelope* és

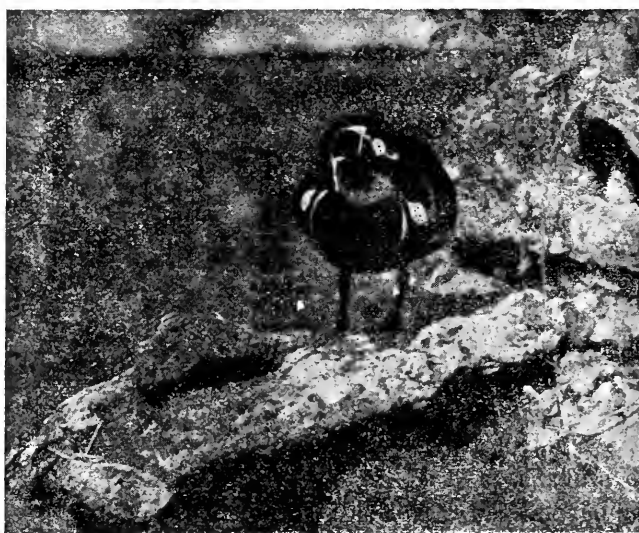
A. creccák. Egy *Corvus corax*. Sok újabbán érkezett *Vanellus capella* és *Pavoncella pugnax*. Nagy *Anser fabalis* csapatok vonulnak ÉK-nek.

Nem felejtettem el annak megemlítését, hogy míg 1911. év őszén a hortobágyi vadludaknak jegyzeteim szerint mintegy 40%-át az *Anser neglectus* tette, addig a múlt év őszén s folyó év tavaszán ezen fajból alig került elő egy-két példány.

DR. TARJÁN TIBOR.

Madártani hírek Hortobágyról. 1921. február elején 7 darab *Cygnus musicus* érkezett a Halastó vizére, később 10-re szaporodott a számuk, aztán mindig több lett s március 11-én 25 darabot számláltam meg. Ugyancsak 25 hattyut jelentettek Biharból is.

Még ennél is érdekesebb vendég akadt azonban az idén a Hortobágyon és ez a *Branta ruficollis*. 1921. március 4—6-án voltunk a

Branta ruficollis.

Phot. Szemere László.

Hortobágyon s akkor figyeltem meg az első 8—10 darabból álló csapatot. Éppen úgy huztak, mint az *Anser erythropus*-ok szoktak, de valami különös vékony ugató hangot hallattak. Előzőleg két ilyen liba üzte egymást ugyanolyan ugató hangon — kvic-kvic. Sikerült március 5-én egy darabot lelőni a Francia fenéken s azt bizonyító példányként a Madártani Intézet gyűjteményének ajánlottam föl. Március 11—13-án újra voltunk a Hortobágyon s alig hogy 11-én d. u. 5 órakor a Fényes fenéknél beültem a lesgödörbe, már hallottam a *ruficollisok* hangját. Láttam is 6 darabot, amint a víz körül alant röpködtek. Az első fordulás után éppen édesatyám lesgödre felé tartottak és sikerült is egyet lelőnie; ezt a példányt a Nemzeti Múzeum gyűjteményének ajándékozta. Meg-

jegyzem, hogy több kisebb csapatot is láttak és láttunk s állítólag Kiss Géza is ejtett volna el 2 darabot.¹ Ugylátszik ez évben vagy 30 darab vetődött ide.

Egyéb madarak közül március 4—6-án láttunk kevés *Anser albifrons*-t, *A. neglectus*-t, *A. fabalis*-t és 2 *A. ferus*-t, sok *Sturnus*-t, *Alauda*-t, 2 *Numenius arquatus*-t, *Columba oenas*-t, néhány *Turdus pilaris*-t. Volt azonkívül sok *Vanellus capella*, egy *Falco peregrinus*, *Circus aeruginosus*, *C. cyaneus* és *C. pygargus*, *Buteo communis*, *Archibuteo lagopus*, körülbelül 8 *Haliaëtus albicilla*. Volt tömérdek *Anas boschas*, *A. crecca*, *A. acuta*, *A. penelope* és *Nyroca ferruginea*. 5-én esti huzáson érkeztek az első *Fulica atra* csapatok, melyek a halas tavon nagy lármát csaptak. Ugyancsak este a lessgödör körül *Asio accipitrinus*-ok is röpködtek.

SZOMJAS LÁSZLÓ.

Branta ruficollis első őszi előfordulása. 1921. nov. 30-án Lovasberényben (Fejér m.) lőttem egy példányt, melyet gyűjteményem részére kitömettem.

Gróf CZIRÁKY LÁSZLÓ.

Branta ruficollis újabb őszi előfordulása. 1922 február elején szabadbattyáni pályamesterem egyéb „vadlibák” közül egy *vörösnyakú lúdat* lőtt. Hogy több is volt-e ebből a fajból, vagy csak ez az egy, azt nem sikerült megtudnom. A madarat a M. kir. Madártani Intézetnek ajándékoztam.

UNGER JENŐ.

Ciconia nigra Zala megyében. *Fekete gólyát* 25 év óta nem láttak vidékünkön. 1920. június 9-én láttam egyet Nagykánizsa mellett.

BARTHOS GYULA.

Rövid jegyzetek a Kisbalaton és fonyódi berek madárvilágához. 1920. július 11-én és aug. 7-én a fonyódi Nagyberekekbe és július 18-án a Kisbalatonra tettem egy-egy kirándulást.

A madárvilág nem volt éppen változatosnak mondható. Ragadozók közül a Kisbalatonon egy *Hiraaëtus pennatus* észleltem közvetlen közelből. *Circus aeruginosus* sok, *Milvus migrans* 1 példány. *Ardea cinerea* és *purpurea* több, néhány *Ardetta minuta*, 1—2 *Platalea*, sok *Nycticorax*, néhány *Botaurus*. *Plegadis*-ből csupa fiatalot láttam és csak a fonyódi berekben. Néhány *Podiceps cristatus*. Sok *Anser ferus*, *Anas boschas* és *Fulica atra*.

¹ Valóban lőtt két példányt. Az egyiket csak megsebezte s ez föl is gyógyult jelenleg a budapesti Állatkertben van. Erről a példányról készült a mellékelt ábrán bemutatott fénykép is.

Egybehangzó és megbízható három forrásból is eredő jelentés szerint 2 darab *Cygnus musicus*-t észleltek több ízben is július elején, majd július végén is, úgy a Kisbaltatonon, mint a Nagyberek déli szélein Buzsák község határában.

Egretta alba-ról a Kisbaltaton nyugati szélén a zimándi halászok tettek említést 7—9 darabról, melyek többízben voltak láthatók.

BARTHOS GYULA.

Változások a helyi faunában. Kisebb megszakításoktól eltekintve 25 év óta figyelem Óverbász vidékének madárvilágát, melynek változásairól nemcsak mint szenvedélyes megfigyelő, hanem mint az egész vidék egyetlen praeparáta is alkalmam nyílik tudomást szerezni. E megfigyeléseim alapján állithatom, hogy a helyi madárfauna nagy átlagban rendkívül állandó, különösen az a része, amely itt fészkel. Ha csak hirtelen bekövetkező nagy változások vagy elemi csapások nincsenek, úgy fészkelő madarainkat, még a ritkábbakat is, évről-évre megeljük a szokott ismeretes tanyákon, ellenben új fészkelők vajmi ritkán, szinte kivételesen csatlakoznak a fauna régebbi tagjaihoz. Az utóbbi években úgy az elmaradó, mint az újonnan csatlakozó madárfajokról több érdekes megfigyelést gyűjthettem.

Közel 20 év óta állandó rendes fészkelő madarunk volt a *kékbegy* *Erithacus suecica cyaneocula*. Változó számban fészkel nálunk, de legalább eddig még sohase maradt el teljesen. Még 1919-ben is több pár fészkel, magam is megfigyeltem kettőt, de valamennyi áldozatul esett a magas vízállásnak. 1920-ban még megjelent egy párocska, de szorgos megfigyeléseim alapján biztosra állithatom, hogy nem fészkel. 1921-ben teljesen kimaradt, a legszorgosabb utána járással se tudtam megelni, pedig közvetlenül a kertünk mögött elterülő nádasban is évek hosszú sora óta fészkel. Nézetem szerint ez az elmaradás egyrészt a megsemmisített költésekre vezethető vissza, másrészt arra, hogy a régi fészkelők a vonulás közben elpusztultak, mert a „törzsenként“ való vonulás miatt egy vidék teljes állománya elveszhet s minthogy minden madár a szülőföldre tér vissza, nekünk nem jutott. Nálunk csak akkor telepszik meg újra a *kékbegy*, ha más területen sikeres költések következtében tul-szaporodás áll elő, minélfogva arra kényszerül az új nemzedék egy része, hogy új hazát keressen s a faj megélhetési területét vagy ily kipusztult régi fészkelő területek benépesítésével fenntartsa, vagy teljesen új területek megszállásával kibővitse.

Régebben fészkelő, de közben elmaradt madárfajnak tartom a *Nyroca ferina*-t, melyet 1920-ban első ízben találtam fészkelve. A fészkelést bizonyítja az a két majdnem anyányi fióka, amelyet július végén lőttem. Eddig rendes átvonuló volt, amely egyes években nagyobb számban is

jelentkezett, de fészkelve 25 év óta nem találtam. Uj letelepedését összefüggésbe hozom azzal, hogy határunk legmélyebben fekvő része, az ugynevezett „remanenciák“, amelyek 40 év óta szárazak voltak, 1919 őszén újra víz alá kerültek és rengeteg vizimadarat csábítottak ide. Tömegesen vadlud telet ezen a vidéken, de átvonulóban is igen sok madár szállt le, amely máskor pihenés nélkül szokott tovább menni. A kedvező területen a fiatalabb nemzedék oly példányai, amelyeket nem hajt a nemi ösztön, elidőzgetnek, majd a nemi ösztön jelentkezésekor már nem sietnek hazájukba, mert időközben a vonulási évad lezajlásával csökkent a vonulási ösztön ereje is, minek következtében az új területen alapítanak családot.

Uj fészkelő madarunk 1920 és 1921 óta, bár egyébként az ország egyik legközönségesebb fészkelő madara, a *Carduelis elegans*, amely eddig csak rendes téli vendégünk volt. Nem hiszem, hogy ezelőtt ne fészkelte volna, de valami elemi csapás elpusztíthatta az itt fészkelő törzset és legalább 20 évig tartott, amíg újra letelepedtek más vidékről származó példányok.

Ezzel szemben biztosra veszem, hogy a *Cypselus apus* teljesen új telepes. 1920-ban a fészkelés ideje alatt fogtak egy példányt, amelynek kotló feltja volt 1921-ben pedig a költés időszaka alatt állandóan megfigyeltem 2—3 párt, amely az evangélikus templom tornyaiban költött.

Picus viridis pinetorum a korábbi években nagy ritkaságszámba ment vidékünkön. Mint preparátor 14 év alatt mindössze csak 1—2 példány került hozzám, míg az utolsó 2 év alatt legalább 10 darabot kaptam s most már biztosan fészkel az újverbázi ligeterdőcskében. Ugylátszik, hogy ez a faj terjeszkedik — vajjon csak vidékünkön, vagy másutt is, azt nem tudom eldönteni.

Hogy *Falco subbuteo* fészkel-e közelebbi környékünkön, azt nem tudtam még megállapítani. Nálunk nem volt fészkelő madár, de június és július hónapokban több ízben láttam, sőt 1921 július 10-én hoztak olyan látzólag egy éves fiatal ♀-t, melynek petefészke tele volt apró tojással. Bár azt hiszem, hogy ebben az évben már alig fészkelte volna, mégis mint várható fészkelő madarunkat figyelemmel fogom kíséni. Érdekesnek tartom megemlíteni, hogy ezt a madarat vasvillával dobtuk agyon, amikor a zsákmányán lakmározott.

SCHENK HENRIK Óverbász.

Phalaropus lobatus 6 példányát figyeltem meg 1921. aug. 22-én Ujfehértó mellett a Nagyvasas tavon.

BURGER ANDRÁS.

Stercorarius pomarinus elevenen fogatott 1921. szept. 6-án Budapesten.

FÁBA REZSŐ.

Pelecanus crispus. 1921. november 24-én Dunagárdony mellett egy 18 darabból álló *borzas gödény* csapat jelent meg, amelyek közül 4-et lelőttek. 3 darabot láttam ezek közül s ezek 2—3 éves fiatal példányok voltak. Jegyzeteimből tudom, hogy 1910. november havában is lőttek egy *gödényt* a szomszédos Kovil községben.

Dr. NAGY JENŐ.

A sarki buvár (Colymbus arcticus L.) egy vedlésben lévő öreg példányát fogták f. é. nov. 27-én Kőszegen a vasuti állomás közelében, mely valószínűen a Fertőről tévedt ide, azaz nyomult délre az aznap beállott erős havazás és tartósabb fagyok elől. Torkán és elülső nyakán már a sötét rajzolat nyomai, szárnyfedőin pedig egyes fehér foltok látszottak, háta ellenben még egyezsinű szürkés-fekete volt.

CERNEL ISTVÁN.

Bombycilla garrula megjelenése Magyarországon 1920/21. és 1921/22. telén. A mióta megfigyelőink állandóan nyilvántartják vonuló és téli vendég madarainkat, kiderült, hogy a csonttollu madár szinte évenként fölkeresi hazánkat. Hol itt, hol ott bukkanik föl egy-egy kisebb csapatja, csak a nagyobbszabású inváziók tartoznak a ritkább jelenségek közé. Az utolsó nagyméretű invázió 1913/14. telén folyt le, utána az 1914/15. és 1915/16. telén nem mutatkoznak, de már az 1916/17. év telén újra megjelentek és pedig Tavarnán, ahol 1917. évi január 18-án nagy csapatokat észlelt SZEÖTS BÉLA egészen március 31-ig (Aquila XXIV. 1917. p. 258). Az 1917/18. évi télen két helyen észlelték; 1918. évi február 28-án Ágostonlakon KOLBENHAYER GYULA és február 27-én 8 darabot Algyógyon dr. MAUKS KÁROLY (Aquila XXVI. 1919. p. 61, 63). Az 1918/19. évi télen csak egy helyen mutatkozott, csodálatosképpen az ország nyugati részén, ahol egyébként legritkábban szokott mutatkozni. NÁDASSY KÁLMÁN szerint 1919. évi február elején több példány mutatkozott Szentgotthárdon (Aquila XXVI. 1919. p. 67). Az 1919/20. év telén két helyről jelezték és pedig ifj. SZEÖTS BÉLA 1919. évi november 16-án kis csapatot látott Mocsolyás-telepen (Aquila 1919. p. 73). BOHRANDT LAJOS pedig 1920. évi február 8-án 40—50 főnyi csapatot Zegnyén, Sárosmegyében.

Az 1920/21. évi télen megint nagyobb számban mutatkozott, amint azt az Aquila jelen évfolyamában közölt „Madárvonulási adatok Magyarországból“ című közleményem bizonyítja. Az adatok szerint 1920/21. telén megjelent Kétutközön és Nyírkércsen; 1921. évi január 18-án Mocsolyás-telepen 1 drb, 30-án kis csapat Bükkaranyoson, 31-én kis csapat Hejőcsabán, január 17-én, 26-án és február 22-én Algyógyon, február 20-án Laskadon, február 13-án Zólyomban,

az utolsók pedig március 20-án Budapesten, a mikor is 6 drb vonult el → Ny.

Tschuri Viktor lovag részletes összeállítása szerint (Zum heurigen Durchzug des Seidenschwanzes 1920/21., Journal für Ornithologie LXX. 1922. p. 49. etc.) Európa egyéb vidékein, így Svájcban, Németországban, Ausztriában, Csehországban, sőt Boszniában is mutatkozott, de seholse igazán tömegesen, úgy hogy az innen származó adatok szerint is az 1921/22. évi invázió széleskörű volt ugyan, de nem tömeges.

Az 1921/22. évi télen helyenként elég jelentékeny számban mutatkozott, de aránylag kevés helyen, legalább is az eddigi jelentések szerint is kizárólagosan csak az északi vidékeken. Így 1922. évi január 16-án Bogsch László szerint a teplicskai erdőkben, Igló mellett 25—30 főnyi csapat jelentkezett rendkívüli hideg, 25—30 C° mellett. Gróf Somssich Imre 1922. évi január közepétől március közepéig szinte naponta látott átvonuló csapatokat, néha egy napon több csapatot is Kisbózsva mellett Abaujtonamegyében. A Vadászat közlése szerint (1922. évf. p. 82) Miskolcon január és február hónapokban 30—40 tagból álló csapatok mutatkoztak, a Nimród-Vadászlap szerint (1922. évf. p. 51) pedig Balkányon, Szabolcsmegyében február 9-én 20 drb, február 11-én 80 drb jelentkezett. Valószínűleg a majd ezután beérkező tavaszi vonulási jelentések is hoznak még adatokat, úgy hogy a következő kötetben részletesebb képet adhatunk az 1921/22. évi invázióról.

SCHENK JAKAB.

Anthus cervinus Nyiregyházán. 1920 október végén 20—30 darabból álló csapatot figyeltem meg, amelyek közül egy le is lövett. 1921 augusztus 22-én ugyanott 10—15 darabból álló csapat jelentkezett.

BURGER ANDRÁS.

Otocoris alpestris lövett 1922. január végén Trócon Zemplén-megyei községben, Sárospatak tőszomszédságában. Ezt a ♀ példányt Szűts István a Madártani Intézetnek adományozta. Érdekesnek tartom fölemlíteni, hogy Sárospatak körül most már másodizben fordul elő a *havasi füles pacsirta* amelyből, 1907. január 29-én két példányt gyűjtöttem. (Aquila XIV. p. 337.)

SZEMERE LÁSZLÓ.

Pastor roseus. 1921. április 3-án délután Balatonszemes mellett 1 pár.

DUDICH ENDRE.

Bütykös ásóludat (Tadorna cornuta) figyeltem meg 1921. december 2-án Bába pusztán, Bács-Bodrog vármegyében.

FERNBACH KÁROLYNÉ.

Tadorna cornuta-t lőttem 1921. febr. 12-én Hajduböszörményen.

Dr. GAÁL MIHÁLY.

Az 1920/21. és az 1921/22. évi téli hattyuinvázió. Az utólagosan beérkezett jelentések szerint az 1920/21. évi invázió még sokkal nagyobb volt, mint a hogyan azt az Aquila 1920. évfolyamának 250. lapján feltüntettem. Így a Hortobágyon SZOMJAS LÁSZLÓ utólagos jelentése szerint nem 10, hanem 25 hattyu tartózkodott s Biharmegyből is 25 darabot jelentettek. A megszállott területekről is átszivárgott még egy hír, mely szerint a Bács-Bodrog megyei Kabol mellett lövett 2 drb (Nimród-Vadászlap IX. 1921. p. 41.) SZALAY L. ELEMÉR értesítése szerint február végén 3 darab mutatkozott a Balatonon Fonyód mellett. Ugyancsak a Balatonról jelenti Dr. KELLER OSZKÁR és pedig január 11-én Fenékről, február 2-án Balatonkeresztúrról, február 21-én Máriatelepről. Minthogy az utóbbi esetben szintén 3 drb volt együtt, nem lehetetlen, hogy ezek azonosak a fonyódiakkal. SZABÓ LAJOS szintén jelez két darabot a Balatonról január 18-án. A legkésőbbi adatot STOLL ERNŐ közölte s e szerint még május 3-án láttak egy párt Nyiregyháza mellett a Szarvassziget tanyán. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy BARTHOS GYULA szerint 1920. július havában több ízben láttak hattyut a fonyódi berekben és a Kisbalatonon, akkor szinte arra a lehetőségre kell gondolnunk, hogy tán újból megtelepszik nálunk ez a hajdani fészkelő madarunk.

1921. őszén ismét a szokottnál nagyobb számban mutatkozott az *énekes hattyu*, mint más években. Az elsőt dr. NAGY JENŐ értesítése szerint megszállott területen Bácsföldváron lőtték nov. 19-én Csonka-magyarországon az elsőt december elején lőtték Baracs pusztán Kerek egyháza mellett (Nimród-Vadászlap 1921. p. 310.). Dr. KELLER OSZKÁR közleménye szerint (Énekes hattyuk a Balatonon. Természettudományi Közlöny LIV. p. 34) a Tapolca közelében levő halastavon 6 darab tartózkodott 1921 december havában, amelyek közül 21-én 3 drbot lelőttek. Ezek közül egy példány a keszthelyi Balaton Muzeumba került. Dec. 19-én Dorog mellett Annavölgyön lövett egy; ugyanazon a napon 9 darab jelent meg a Fertő parton, amelyekből 3-at lőttek (Nimród-Vadászlap 1922. p. 13.). Dec. 23-án Báltaszék mellett, dec. 26-án a Balatonon (valószínűleg Keszthely közelében) került kézre s ugyanabban az időtájban küldtek egy példányt Gyöngyösről; 1922. jan. 3-án Tolna megyében lőttek egyet. Az utóbbi 3 adatot VASVÁRI MIKLÓS írta össze különböző budapesti preparatóriumokba küldött példányok alapján. Ugyancsak VASVÁRI szerint a hunyadmegyei Boldogfalván is lőttek egyet 1922. febr. vége felé. CSEH JÓZSEF értesülése

szerint pedig Sajókápolna mellett 1922. febr. 10-én 12 drb mutatkozott, amelyek közül egyet elejtettek. A Nimród-Vadászlap 1922. évf. 67. és 69. lapjain foglalt közlések szerint febr. 4-én Nádasladányban 5 drb. vonult → É-nak, febr. 23-án pedig Balatonszentgyörgyön láttak 2 darabot. Ez 43 példány, ami szintén olyan mennyiség, amilyenre régebben alig volt példa. Vajjon állandósul-e az *énekes hattyúnak* ez a gyakoribb téli előfordulása, oly kérdés, amelyre előre felelni nem lehet, de felhívjuk rá úgy megfigyelőink, mint vadászlapjaink figyelmét.

SCHENK JAKAB.

Fenyves rigó invázió a budapesti Városligetben. Feljegyzéseim szerint *fenyves rigót* a Városligetben a jelen században eddig csak egy ízben észleltem, még pedig 1909. X/8-án, de akkor is csak mindössze 5—6 példányban, melyek már másnapra el is tűntek. A Ligetben a rigók közül előfordul: a *fekete rigó* tömegesen (de tömegesen csak 1903. óta, míg az 1893—1899. években ritka, az 1900—1902. években pedig szórványos jelenség volt); az *énekes rigó* elvétve, a *szőlőrigó* és *léprigó* pedig ritkán. Az 1920—21. évek telén azonban váratlanul tömegesen jelent meg a *Turdus pilaris* és a főváros környékét is egészen előzőnlötte.

Első ízben mintegy 200—300 példányban 1920. XII/17-én jelentek meg, míg az utolsók 1921. III/6-án voltak láthatók. Napközben bekalandozták a Liget egyes részeit, estére azonban a környéken lévők nagy része is a ligeti fákra jött meg éjjelezni, úgy hogy ilyenkor számuk meg-tisszereződve felszaporodott 2—3.000-re is.

Ezek a *fenyves rigók* eleinte vadak, bizalmatlanok voltak, de később már bizalmasabbakká váltak s a szemlélőt egészen a fa alá engedték menni. Sokszor, ha megálltam egy rigóktól ellepert ostorfa (*Celtis australis*) alatt, akkor egy-két bátrabb példány kivételével a többi mind elröpült, de rövid idő múlva egyesével, majd többesével visszaszállingóztak és csakhamar újra ellepték a fákat, velem tovább mit sem törődve.

Táplálkozásukat illetőleg azt tapasztaltam, hogy a nyír- és égerfa tobozai, a szil- és juharfa szárnyas magvai mellett főleg és leginkább az ostorfa bogyóját fogyasztották, ellenben az általam szemügyre vett fagyalbokrok bogyótermését csaknem érintetlenül hagyták, ugyanugy, mint az 1894—95. évek telén a *Bombycilla garrulák* is.

Február közepéig még általában nagyobb csapatokban voltak, de február végén már kisebb, 5—8-as csapatkákban kezdtek járni, sőt párokra szakadva is láttam többeket. Már megörültem, hogy esetleg néhány pár itt marad majd fészkelésre is, ez azonban a Ligetben nem következett be. (Állítólag a Hűvösvölgy- és Zugligetben visszamaradt néhány fészkelő pár.)

Az általam megfigyelt *fenyves rigók* javarészt rendes typicus példányok voltak, vörhenyeslő mellel és világos farktővel, de elvétve akadt köztük egy-két nagyon gyanús, kisebb és az első éves *szibériai rigóra* emlékeztető példány is. Ezek a példányok az új NAUMANN-ban a *Geocichla sibirica* táblán ábrázolt 4. számú alakhoz voltak hasonlóak és annyi bizonyos, hogy nem tartoztak az *iliacus*, *musicus* vagy *viscivorus* speciemekhez. Mivel ezek a többiekénél sokkal óvatosabbak, félénkebbek voltak, sajnos, nem tudtam hozzájuk annyira jutni, még távcsővel sem, hogy feltétlen biztonsággal meghatározhattam volna őket.

Lehet, hogy az idei télre ismét megjönnek a *pilarisok*, mert 1921. nov. 17-én 2—3 darabot láttam belőlük a Ligetben. Ezek talán előőrsök voltak, de az is lehet, hogy csak egyszerű átvonulók, mert nov. 20-án már nem találkoztam velük.

WARGA KÁLMÁN.

Larus minutus átvonulása. Ezt a szép kis sirályfajt már több ízben figyeltem meg Óverbáson. 1921. május 4-én is két példány mutatkozott egy öreg ♂ és egy egészen fiatal ♂. Ezt az utóbbit elejtettem s a boncolás azt mutatta, hogy a nemi szervek igen erősen kivoltak fejlődve. A madár feje még egészen fehér volt, csak imitt-amott látszott néhány fekete toll.

SCHENK HENRIK.

A sarlósfecske bolyongása. Már 1916-ban megemlékeztem arról az „Aquila“-ban,*) hogy észleletem szerint a *sarlósfecskék* kerülnek a zivataros időjárást, s e közben olyan vidékek fölé is megjelennek, hol egyébként sohasem láthatók. Erre veztettem vissza az „*esőfecske*“ elnevezés valószínű eredetét.

Csömörön és Czinkotán én mindeztideig még nem láttam *sarlósfecskét*. Az idén azonban 1921. június hó 26-án reggel 20—30 főből álló csapatot vettem észre, mely bogarászva szállongott a falu határában nem tulságos magasan. Ezek valószínűleg éjszakai vidékekre tartoznak s ott költenek.

Július hó 3-án azonban este 6 órakor 12—20 drb *sarlósfecske* jelent meg a csömöri szőlők fölé. Rövid időzés után elvesztek szemeim elől, de másnap reggel megint találkoztam 12—14 főnyi csapattal, amely ezúttal a czinkotai vasutállomás közelében repkedett.

Ebben az időtájban Csömörön hűvös idő volt, de nem zivataros. A hírlapok közlése szerint azonban az ország nyugati részeiben viharos esők és nagy jégverések voltak.

Én azt hiszem, hogy ebben az esetben is a kedvezőtlen időjárás hajtotta felénk a sarlósfecskéket.

*) Aquila XXIII. 1916. p. 319.

Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy 1921. évi szeptember hó 14-én Budapesten, az Üllői-ut végénél magános *sarlósfecskét* láttam. Ez is csak valamely éjszakai költő s most átvonuló csapat tagja lehetett, mert a budai részeken nyáron át mutatkozó sarlósfecskék legkésőbb augusztus hó legelső napjaiban, sőt néha már július végén mindig elbucsuznak tőlünk.

DR. DORNING HENRIK.

A füsti fecske utja az Alföldön. Szerencsés körülmények közt sikerült megfigyelnem a füsti fecskék vonulását 1912. tavaszán a Hódmezővásárhelytől Nagykárolyig eső területen. A tiszai oldalon már március 28-án húzott É. felé néhány kisebb raj, a városba is megérkeztek 31-én és április 1-én, a város keleti oldalán elterülő tanyák közé pedig április 4-én. Április 9-én Nagyváradra utaztam s diagonálisan metszve az Alföldet, jól megfigyelhettem az É.-felé vonuló fecskecsapatokat Békéscsabáig, azon túl Sarkad felé már hirök se volt. Nagyváradra csak 10-én d. e. 9 órakor érkeztek meg az első rajok s megszállták a feltűnően fáradt fecskék a püspökkertet és az utcák fáit, háztetőit. Délután tovább utaztam Nagykároly felé és Diószegig még láttam szórványosan fecskét, azontul egyet sem. Nagykárolyban még 11-én reggel üres volt a határ, de 8 és 9 óra közt sűrű csapatokban szálltak le az érkező fecskék, hogy a házfedeleken a nagy ut fáradalmait hangtalanul kipihenjék. Jól láthatóan DNY.-felől érkeztek.

Világos az elmondottakból, 1. hogy a füsti fecske a Tiszaháton 6—7 nappal előbbre jár, mint az Alföld keleti szegélyét képező domborok mentén, az Érmelléken; 2. migrációs front ÉNy.—DK. irányu vonala a Délkeleti felföldön még erősebben törik (Kolozsvárra pl. 15-én, Kovásznára 17-én érkeztek); 3. hogy a költöző fecskék a rohanó vonattal lépést tartva egy éjszaka tették meg a több mint 100 km. utat Nagyváradtól Nagykárolyig.

BODNÁR BERTALAN.

Az időváltozás befolyása a madarak vonulására. Hogy a hirtelen beállt nagy időváltozás, szélfordulás a vonulást mennyire befolyásolja, azt egy 1906. őszén megszakitott fecskevonulás, igen szembeütően mutatta. A mi fecskéink már szeptember 16—19-ig mind elvonultak és üres maradt a határ, s ime szeptember 26. reggel 7³⁰ órakor egy szokatlan nagyságu fecskeraj (*Delichon urbica*) szállotta meg a város (Hódmezővásárhely) déli szélét. A fáradt fecskék északról jöttek s mint apró fekete göröngyök tömege hullottak a háztetőkre s megtelepedtek minden fán a Szentesi-, Szegvári- és Lázár-utcák közé eső területen a körtöltésig. Jól megfigyeltem, hogy táviró-, telefon- és lámpavezeték sodronyokra egy se szállott; a fáradtság és zsibbadtság miatt nem is tudtak

volna megkapaszkodni, ellenben a laposabb fedelek egész elfeketedtek, mert leszállás után a fecskék lehasalva pihentek jó ideig; csak később kezdtek mozogni, jobb elhelyezkedést keresni, étel után kapkodni. Csak házam fedelén valami 800 darabot olvastam össze, az udvarban levő nagy eperfa ágai pedig majd a földig hajoltak a szokatlan teher alatt. Miután pontosan megismertem az ellepett területet, a pihenőt tartó fecskék számát bizvást tehetem 18—20 ezerre.

Az érkezést megelőző napokon állandó időjárás mellett gyenge északi légáramlás uralkodott, de 25-én d. u. hirtelen nagyot esett a barometer, a hőmérő pedig 13°-ról 6°-ra süllyedt s 26-án reggel korán heves déli szélrohamok jöttek. Biztosra veszem, hogy ez a hirtelen támadt vihar és szembefordult szél állította meg a nálunk meglehetősen ritka molnárfecskék vonulását itt, ahol emberemlékezet óta nem szoktak pihenőt tartani.

Kilenc óra tájban a vihar lecsendesült s közepes erejű déli szélben utra kerekedett a fecskeraj Nagyikinda irányában.

BODNÁR BERTALAN.

Apró ragadozó madaraink fogása. Téli vendégeink meggyűrűzése céljából évek óta szoktam azokat lőszőrhurkok segélyével megfogni. Leginkább *karvalyok* (*Accipiter nisus*), *törpesólymok* (*Falco aesalon*), *vércsék* (*Cerchneis tinnunculus*) és *nagy örgébics* (*Lanius excubitor*) kerülnek hurrokra, de volt olyan tél is, hogy 3 *kékes rétihéját* (*Circus cyaneus*) fogtam. Minél hidegebb a tél, mennél több a hó, annál sikeresebb ez a módszer s némely télen 15 darabot is fogtam, pedig a téli vendégek ezt az erdőmentes nagy síkságot nem szokták valami nagy számban fölkeresni.

Az eljárást annál inkább ajánlhatom, mert maga a fogószerszám igen egyszerű. Kell hozzá egy kalitka, melynek a teteje is dróthálóval van borítva, hogy fölülről is meglássák benne a csalogató madarat, — legajánlatosabb a *tengelic*, tarka föltűnő ruhája miatt. Lemérjük a kalitka hosszúságát és szélességét s mind a két méretet megtoldjuk 10—10 centiméterrel. A talajnak egy megfelelő kiemelkedő pontján letüzünk 4 jó hüvelykvastagságú karót úgy, hogy egymástól való távolságuk a fenti méret legyen, s csak annyira álljanak ki a földből, hogy a közüjük helyezett kalitkánál valamivel magasabbak legyenek.

A karók között köröskörül zsinórokat feszítünk ki két-három sorban, aszerint, hogy milyen magas a kalitka s a zsinórokra elég sűrűen erős lőszőrhurkokat kötünk. A hurok teljes hossza 50—60 cm s a lőszőrt legalább 3—4-szeresen kell összefonni. A kalitka teteje fölött csak egy hurkokkal megrakott zsinórt szoktam átfeszíteni, azt is csak az egyik végén kötöm meg erősen, míg a másik vége könnyen kibontható, hogy fogás esetén hamar kivehessem a kalitkát, mert az agyonrémult csalogató madarat ajánlatos mielőbb kiszabadítani kellemetlen helyzetéből.

A négy karóval körülvelt kalitkát fatönkre is lehet alkalmazni úgy, hogy az egészet deszkára szereljük s ezt a deszka alapot rászegezzük a fatönkre. Én mind a két módszert alkalmaztam s azt tapasztaltam, hogy a sólyomfélék inkább a magasabb helyre szerelt fogókészülékre jártak. Gyakorlati szempontból azonban nem ajánlatos azt 2 méternél magasabban elhelyezni, mert igen nehézkes a kezelése, a hurkok rendezése stb. Különösen erős hidegben, amikor a hosszadalmas kezelés miatt sok fogást el is mulaszthat az ember. Gyakorlati szempontból még megemlítem, hogy ajánlatos a fogókészüléket már korán reggel kihelyezni, mert a ragadozók akkor a legéhesebbek, úgy hogy fogásuk akkor a legbiztosabb.

SCHENK HENRIK.

Az oláhok pusztítása a WAGNER gyűjteményben. „Habent sua fata libelli“ —, de a muzeumok se kerülhetik el azt a sorsot, amelyet a végzet keletkezésükkor ajtójukra felírt. Beteljesedett ez az igazság a hódmezővásárhelyi gimnáziumban őrzött WAGNER-féle madárgyűjteményen is, mely a legrégibb magyar madárpraeparálásnak számos tiszteltetreméltó emlékét foglalja magában. WAGNER hátszegi gyógyszerész 1845—1855-ig gyűjtötte össze a Sztrigy és a Cserna-völgy gazdag avifaunáját s madarai szerencsésen túlélve a szabadságharc vészes napjait, szinte csodával határos módon megkímélve a rabló, gyújtogató oláh csordák kezétől — 1856-ban Hódmezővásárhelyre kerültek.¹ Itt WAGNER tovább gyűjtött s a tiszamenti gazdag madárvilágból sok, ma már teljesen eltűnt madarunk emlékezetét mentette meg. Mikor már a patika helyiségében nem fért el a gyűjteménye: eladta azt, jobban mondva odaajándékozta (mert az ár jó részét iskolai alapítványul tette le) a reform. gimnáziumnak. Szakember hiánya miatt, avatatlan kezek között sok elpusztult e gyűjteményből 35 év alatt, főleg az apróbb éneklők és a ragadozók közül, úgy hogy ezelőtt 28 évvel én már csak 70 fajt (többnyire egy-egy példányban) vettem át, míg 69 drb értékes, de erősen megrongált példányt külön helyiségben zártam el, inkább mint avifaunánk történeti emlékeit. Ez a külön helyiség vasajtóval, az intézeti szertárak pedig Wertheim-záras ajtókkal vannak ellátva, tehát a legteljesebb biztonságban tudtam a WAGNER-féle madarakat.

A védtelen városunkat előzőnlő oláh csapatok azonban 1919. nyarán beköltöztek a főgimnázium épületébe s első dolguk volt, hogy megkeressék, hol mit lophatnának el. A muzeum ajtaját feszítő vassal bezúzták, a külön helyiség vasajtóját sarkaiból kifeszítették, a szekrényekből kirángatott madarakat széttepték, a tojásgyűjteményt, melyben sok madarunk (pl. *kócsag*, *kanalasgém*, *gólyatöcs*, *kárókatona*, *hattyu*, *holló* stb.)

¹ Ismertetése az Aquila 1908. évf. pag. 222—231.

egykori itt költésének emlékeit őriztem, összezuzták s minden használhatót (könyveket, írószereket, mikroszkopot, lupékat, ruhákat stb.) elloptak. Tisztjeik tehetetlenek voltak velök szemben; nem tudtak vagy nem akartak nekik parancsolni. A városban csatangoló minden oláh katona sapkáján ott lengett a madártoll, melyekben elkeseredett szívvvel és ökölbeszorult kézzel ősmertem meg a muzeumi *királysas*, a *barátkeselyű*, a *sarki buvár* és a *kócsag* tollait. A *pávát*, *fácánt*, *tűzokot*, *siketfajdot* egészen szét-szedték, a sasoknak a szárnyait tépték le, nagyobb madaraknak, pl. a *flamingónak*, *kanalas gémnnek*, *darunak* és a *fekete gólyának* a nyakát csavarták le, a fejét törték össze.

És itt teljesedett be a végzete a WAGNER gyűjteménynek is. Mert ime a „kelet franciái“ eljöttek az ország szívébe, a Tisza partjára, hogy itt végezzék el azt a romboló munkát, amit 1849-ben H á t s z e g e n elmulasztottak. Még szerencse, hogy tudatlan emberek lévén, nem ismerték fel néhány ritka madarunk igazi értékét. Így pl. négy darab *káró-katonát* széttéptek, de a mellettük elhelyezett nászruhas *jeges buvárt*, mely a legrégebbi meglevő példány hazánkban, nem bántottak. Másik szerencsés körülmény volt a szerencsétlenségben az, hogy a romboló betörőknek nem volt sok idejük a pusztításra, mert nagynehezen kiterelve őket, alaposan elzártam a muzeum ajtóit s így oda többé nem is juthattak be, holott az iskola többi szertárát még heteken át rongálták és fosztogatták. Ez a magyarázata annak, hogy csak két szekrényben s ott is csak egy-egy szakaszban volt idejük pusztítani.

A WAGNER-féle madarak közül sok tönkrement és megsemmisült az invázió alkalmával s minthogy ennek a gyűjteménynek már történeti értéke is van, kötelességemnek tartom, hogy adatszerűen számoljak be az elpusztult anyagról a következő katalogusban:

A faj neve	El-	Meg-	A faj neve	El-	Meg-
	pusztult	rongált		pusztult	rongált
	darab			darab	
<i>Accipiter nisus</i> L.	1	—	<i>Otocoris alpestris</i> L. . .	—	1
<i>Ardea cinerica</i> L.	1	—	<i>Pandion haliaëtus</i> L. . .	—	1
<i>Astur palumbarius</i> L. . .	—	1	<i>Phalacrocorax carbo</i> L. ² .	2	—
<i>Colymbus lumme</i> GUN. . .	1	1 ♂	„ <i>pygmaeus</i> GM. ³ .	2	—
<i>Dryocopus martius</i> L. ¹ .	2	—	<i>Podiceps cristatus</i> L. . .	2	1
<i>Mergus albellus</i> L. . . .	1	—	„ <i>griseigena</i> BODD. .	2	—
„ <i>merganser</i> L.	1	—	„ <i>nigricans</i> SCOP. .	2	1
<i>Ortygometra porzana</i> L. .	2	—	<i>Syrnium uralense</i> PALL. ⁴ .	1	—

¹ Az őraljai erdőből valók.

² WAGNER elköltözése óta Hátszegen nem is fordult elő; itt 1889-ben lóttek egyet a Tiszán.

³ Nálunk 1888-ban lóttek utóljára egy ♂ példányt a Tiszaháton.

⁴ 1851-ből való erdélyi példány.

Ezekén kívül a már megrongálva átvett, csak emlékként őrzött s nem is leltározott régi WAGNER-féle madarak közül végleg elpusztultak a következők: 1 *Pelecanus crispus* BRUCH¹, 1 *P. onocrotalus* L.², 2 *Tadorna cornuta* GM., 1 *Cygnus musicus* BECHST.³, 4 *Mergus serrator*, 1 *Hydrochelidon nigra* L., 1 *H. leucoptera* TEM., 1 *Sterna hirundo* L., 2 *Anas acuta* L., 1 *Anser fabalis* LATH., 1 *Glareola pratineola* L., 1 *Charadrius apricarius* L., 1 *Limosa aegocephala* BECHST., 1 *Otis tarda* L., 3 *Himantopus candidus* BONN.⁴, 2 *Scolopax rusticola* L., 5 *Ardea purpurea* L.⁵, 1 *Egretta alba* L., 1 *Oedienemus scolopax* GM.⁶, 1 *Syrnhaptes paradoxus* PALL., 2 *Tetrao urogallus* L., 1 *Gyps fulvus* HAB., 1 *Vultur monachus* L., 2 *Aquila chrysaetus* L., 1 *A. clanga* PALL., 4 *Archibuteo lagopus* BRÜNN., 1 *Bubo ignavus* FORST, 2 *Surnia ulula* L., 1 *Corvus corax* L., 1 *Nucifraga caryocatactes* L., 1 *Montifringilla nivalis* L. és 1 *Muscicapa collaris* BECHST.

A leltározott WAGNER-féle madarakból tehát 16 faj keretében 26 drb pusztult el vagy rongálódott meg, a már rég kiselejtezettek közül pedig 32 fajból 50 drb. A megrongált, kitépett farku és szárnyu madarakat amennyire lehetett, kijavítottam és a gyűjteményben tovább őrzöm, a teljesen széttépetteket ellenben megsemmisítettem, legfeljebb egy-egy jellegző testrészüket (fej, láb, toll stb.) konzerváltam emlékeztetőül.

BODNÁR BERTALAN.

Madártani jegyzeteim és gyűjteményem pusztulása. A Retyezát hegységben — Malomvizen — 13 esztendőn át gyűjtött ornithologiai gyűjteményem, troféáim, de főleg ornithofaunisztikai jegyzeteim az 1918. évi őszi parasztlázadás áldozatává lettek. Egész ornithologiai és vadászati könyvtáram is elpusztult és úgy kiraboltak, hogy csak néhány ládányi rommal kerülhettem el a vidékről. Legjobban sajnálom valamennyi között azokat a följegyzéseket, amelyek a déli Kárpátok fészkelő madarainak magassági elterjedésére vonatkoztak és 300 métertől egész 2.500 méterig terjedtek. Ezen a téren teljesen új és igen részletes megfigyeléseim voltak, amelyekről dicsekvés nélkül mondhatom, hogy

¹ 1854-ben lőtték s ez volt az utolsó a Sztrigy mentén; nálunk soha se fordult elő.

² Mágocs oldalból 1857-ben hoztak a muzeumba utóljára; ezt is megrongálták az oláhok.

³ 1854-ben lőtte WAGNER a Sztrigyen s így ez régibb példány volt, mint a gr. KÁROLYI-féle pusztasámsoni.

⁴ A Cserna vizéről való példányok.

⁵ Hátszegen lőtte WAGNER.

⁶ BUDA ÁDÁM tudósítása szerint 1867 előtt soha nem látott ugartyukot a hátszegi völgyben; valószínű, hogy ezt WAGNER már VÁSÁRHelyen tömte; itt is nagy ritkaság; 1902. áprilisban lőttek egyet.

értékes adatokat szolgáltatott volna Magyarország madárvilágának az ismeretéhez.

BARTHOS GYULA.

Madár- és tojásgyűjteményem elpusztulása. 1914-ben, a világháború kitörésekor madárgyűjteményem egyik fele, mintegy 250 kitömött madár és 72 fajból álló kis tojásgyűjteményem a Sárospataki Református Kollégium egy szobájában volt elhelyezve. Ezt nekem a Kollégium Gazdasági hivatala volt szíves rendelkezésemre bocsájtani, mikor ott jogászkodtam.

Körülbelül még vagy ennyit gyűjtöttem csikmegyei hivatalnokoskodásom első fázisa alatt, 1910-től 1914-ig. Ez az anyag Zsögödfürdőn maradt, mikor 1914. augusztus 1-én katonának bevonultam. Ezen gyűjtemény 1916-ban, az első oláh invázió alkalmával szóródott széjjel.

Lakásomat, szomszédos épületek híján, senki se őrizhette rendszeresen, s így annak ajtóját, ablakait a frontmegetti katonaság felnyitva, tárgyaimat és kitömött madaraimat széthordozta, részben a közeli községekben lévő szállásaira, részben még a földözékekbe is. Soknak csak a szemeit szedték ki, vagy szebb tollait, azután félredobták. Több madarat ismerőseim is elvittek, azon célból, hogy azokat részemre megőrizték. 1918-ban, mikor katonai szolgálatom alól felmentve, polgári állásomat elfoglaltam, több madaram hollétét sikerült megállapítanom, azonban 1919-ben az oláhok kitoloncoltak, oly szigorítással, hogy csak egy kézipodgyászt szabad magammal vinnem. Gyűjteményanyagomból tehát, illetve a roncsaiból, semmit ki nem hozhattam, s így az egész gyűjtemény, mint olyan, elpusztultnak tekinthető, kivéven 5 madarat, amelyet még 1916-ban Mezőturra vittem, s 1921-ben aztán a Madártani Intézetnek ajándékoztam.

Ezek: *Neophron percnopterus* L. Herkulesfürdő, 1913. július 27. (Ismertetve az 1913. évi Aquila 508. oldalán.) *Syrnium uralense* PALL. Egy Marostordamegyéből, 1914-ből való fiatal, alig röpködő példány. *Oidemia fusca* L. Csikszentsimon, 1912. november 7. *Dendrocopos leucotos* BECHST. Uzvölgy, Csikmegye. 1911. június 5. *Aegolius Tengmalmi* GM. Zsögöd, 1913. március 13.

Azon *Calandrella brachydactyla* LEISL. példányról, amelyet Csikverebesen 1911. április 16-án lőttem, nem tudom, hogy hová lett, úgy emlékszem, hogy még 1916. előtt Brassóra vittem. Ez esetben még megkerülhet. Itt emlitem fel, hogy ugyancsak egy tavaszi vonulás alkalmával, és pedig 1913. április 3-án, dr. SZLÁVY TIBOR is lőtt egy *Calandrella brachydactyla* LEISL.-t és pedig Zsögödon, ezt azonban a csikszeredai gimnázium gyűjteményének adtuk.

A Sárospatakon elhelyezett gyűjteményem sorsa sem sokkal lett jobb. 1919-ben vörös katonák a Kollégium termeit rendezték s gyűj-

teményes szobámba más szobából hoztak különféle butorokat, zongorát, stb. Mivel a szoba kicsi volt, a madarakat egybehordták s azokra hányták a butorok egy részét. Így azok össze-vissza törtek s mivel a helyiség egy darabig csukatlan is volt, sokat szét is hordtak. Egy pataki barátom, SZÜTS ISTVÁN, kollégiumi pénztárnok a menthetőt, valami 50—60 darabot, a lakására szállított. Ezeket utóbb sárospataki ismerőseimnek ajándékoztam. A tojásgyűjtemény teljesen összetört.

Gyűjteményem névjegyzékét, tekintettel arra, hogy folyóiratunk ez évben szűkebb terjedelemben jelenik meg, nem közlöm, az anyag egy része, a róluk maradt jegyzeteim révén a jövőben még ismertetésre kerülhet. Mert minden darabról van méret, színleírás, vagy egyéb adat.

SZEMERE LÁSZLÓ.

Népies madárnevek. — Ungarische Vogel-Trivial-Namen.

Gömör megyében a nép a *csonttollu madarat* „boróka papagáj”-nak nevezi, Mezőcsát-on az *Anser albrifons* neve „lengyel lud”, az *Anser fabalis*-é „magyar lud”.

Id. SZEÖTS BÉLA.

Kleine Mitteilungen.

Erfolge eines fünfjährigen Vogelschutzes. Als ich im Jahre 1914 in Vágbánya einen Park mit einen Obstgarten von insgesamt 5.5 Hektar als Pächter übernahm, war der Vogelstand desselben ein sehr bescheidener; der Park war ungemein vernachlässigt, von den Ästen der Obstbäume hingen grosse Klumpen mit Tausenden von Raupen. Ich bestellte nun sofort 25 künstliche Nisthöhlen und obwohl ich diese viel zu spät — im April — auszusetzen vermochte, haben sich darin schon im ersten Jahre 8 Meisenpaare angesiedelt. Ich wandte mich dann zum Köpfen der Sträucher, um das Geäst zu verdichten und durch Herstellung künstlicher Astquirle auch für die Freibrüter geeignete Nistgelegenheiten zu schaffen, stellte 5 Winterfuttersche auf, etc. Die im Parke befindlichen zwei Quellen erweiterte ich derart; das diese den Vögeln zugänglich wurden. Die Vögel begannen sich nun zu sammeln und im nächsten Winter erschienen sie schon zu Hunderten an den Futterstellen.

Schon im Jahre 1915 waren sämtliche Raupenklumpen von den Bäumen verschwunden, sämtliche Nisthöhlen bevölkert und es konnte auch die Ansiedlung mehrerer Freibrüter festgestellt werden. Ich rückte im 1915 zwar zum Militär ein und kehrte erst im Jahre 1919 wieder heim, die Winterfütterung, Nisthöhlenreinigung, sowie das Köpfen von Sträuchern

wurde jedoch unter Aufsicht meiner Frau eifrig fortgesetzt. Wenn ich von Zeit zu Zeit mein Heim besuchen konnte, verbrachte ich nahezu die ganze Zeit bei meinen sich immer mehr vermehrenden Vögeln.

Diese zeigten sich auch recht dankbar für die ihnen geschenkte Sorge. Im J. 1916 hatte ich einen Apfel-Ertrag von 45 q, obwohl dieser früher niemals 10—15 q übertraf und dazu noch grösstenteils wurmstichig war. Es konnten dagegen voriges Jahr auf einem Baume, welcher $1\frac{1}{2}$ q Äpfel gebracht hat, nur 40—45 wurmstichige Äpfel gefunden werden! Nach Aussage des alten Gärtners war früher 80% des Ertrages wurmig. Meine Nachbarn konnten diese Erfolge nicht genug bewundern. obwohl sie in den ersten Jahren nur mit wohlwollendem Lächeln über die Sache hinwegkamen, als ich ihnen über Vogelschutz zu sprechen versuchte. Das war hier doch ein ganz unbekannter Begriff; jetzt konnte ich aber schon wohl einige Anhänger erwerben und immer mehr wandte man sich an mich um diesbezügliche Ratschläge.

Der fünfjährige Zuwachs des Vogelbestandes war: im 1914 nisteten ausser den in Nisthöhlen angesiedelten 8 Meisenpaaren noch höchstens 3—4 Höhlenbrüter und 15—20 nützliche Freibrüter; 1919 dagegen war die Anzahl der in Evidenz gehaltenen und in die Karte eingezeichneten Nester 161, mit insgesamt 45 nützlichen Arten, davon 97 Paare Freibrüter, 64 Paare Höhlenbrüter (in 40 künstlichen und 30 natürlichen Nisthöhlen). Ich bemerke es noch, dass ich auch die natürlichen Nisthöhlen nach Möglichkeit gereinigt, die fehlenden Teile ergänzt, die weitmündigen gegen Hineinregnen mit Bretterdächer versehen habe. Letztere haben die Gartenrotschwänze (*Erithacus phoenicurus* L.) alle in Besitz genommen, obwohl diese früher von keinem Vogel zum Nistplatz gewählt wurden.

Obige Ziffern beziehen sich nur auf die in Evidenz gehaltenen Nester. Ich glaube die tatsächlichen Verhältnisse nicht zu übertreiben, wenn ich die Anzahl sämtlicher Nester noch um ein Drittel höher schätze. Von Singdrosseln (*Turdus musicus* L.) welche früher hier überhaupt nicht nisteten, waren im 1919 schon 6 Paare angesiedelt, davon 2 Paare in unmittelbarer Nähe des Wohnhauses.¹

Dr. TIBERIUS v. SZLÁVY.

Abwehr der Sperlinge vom Fenster-Futterhäuschen. Als ich von Tavarna nach Miskolc übersiedelte, war ich bestrebt mein mit Seiteneingängen versehenes Fenster-Futterhäuschen auch gegen die viel-

¹ Das weitere Schicksal dieser vielversprechenden Vogelschutzanlage ist unbekannt, da diese auf dem von Ungarn losgerissenen Gebiete liegt, was seinen Pächter zum Verlassen derselben gezwungen hat.

mehr zudringlichen städtischen *Sperlinge* zu schützen. Ich ging von der Annahme aus, dass die Geschicklichkeit der *Sperlinge* hinter jenen der *Meisen* zurückbleibt. Ich legte deshalb das Futter in einen Blechtrog, welcher mittels eines einzigen Fadens im Futterhäuschen aufgehängt war und bei der leichtesten Berührung ins Schaukeln geriet. Dieser Apparat erfüllte jedoch nur im ersten milden Winter unsere Erwartungen; im zweiten besuchten die *Sperlinge* das Futterhäuschen nur so gut, wie die *Meisen* und *Kleiber*.

Hiernach habe ich am Bodenbrette des Futterhäuschens eine Öffnung geschnitten; dies konnte jedoch die *Sperlinge* nur für kurze Zeit zurückhalten; später schaukelten sie schon förmlich auf dem Troge. Da schloss ich die Seiteneingänge und diese Vorrichtung hat sich wenigstens vorläufig bewährt. Die *Meisen* gelangen in schönem Wellenfluge ins Innere, was bisher, also seit über 2 Jahren, noch kein *Sperling* nachmachen konnte.¹

BÉLA v. SZÉÖTS.

Sperber am Futterhäuschen. Im März 1921 war das auf unserer Terasse aufgestellte Futterhäuschen von Meisen noch fleissig besucht, als ein Sperber die Gewohnheit aufgenommen hat, seine Beute konsequent aus diesen Meisen zu wählen; die Überfälle wurden jedesmal so blitzschnell, unmerklich und mit solcher Gewandtheit ausgeführt, dass es unmöglich erschien den Räuber niederzuknallen. Ich wollte eben schon Schnüre an die Seiten des Futterhäuschens ausspannen, als der Sperber endlich ausblieb. Wahrscheinlich war derselbe einer der zu dieser Zeit erlegten Exemplare.

FRAU KARL FERNBACH.

Die Frucht von *Celtis australis* als Vogelnahrung. Die kleinen Steinfrüchte dieses bei uns vielfach kultivierten Baumes werden von unseren Standvögeln, wie auch von den Wintergästen vor allen ähnlichen Früchten am meisten bevorzugt.

Dies gilt hauptsächlich für folgende Arten: *Turdus pilaris*, *Fringilla coelebs*, *Coccothraustes vulgaris*, *Turdus merula*, *Bombycilla garrula*. Anlässlich der *Wachholderdrossel*-Invasion im Winter 1920/21, sowie der *Bombycilla*-Invasion im Winter 1894/95 ernährten sich diese Vögel fast ausschliesslich von den *Celtis*-Früchten. Beim Anlegen von Vogelschutzgehölzen wäre es also zweckmässig die Aufmerksamkeit auf diese vernachlässigte Baumart zu richten.

¹ Anm. Die Schlaueit und Geschicklichkeit des *Haus-* und *Feldsperlings* äusserste sich in glänzenden Weise auch anlässlich jener Experimente, welche durch das Institut gleichzeitig in Budapest ausgeführt wurden. (S. Aquila XXIII. p. 449. ff.) Zuversichtliche Erfolge könnten hier bisher nur mit dem sog. „Futterhut“ erreicht werden.

Red.

Schliesslich erwähne ich noch einige Früchte, welche nach meinen Beobachtungen der Vogelwelt von Budapest als Nahrung dienen:

Die Beeren von *Sambucus nigra* dienen als Nahrung für folgende Vögel: *Erithacus luscini*a, *E. phoenicurus*, *Sylvia atricapilla*, *S. borin*, *S. curruca*, *Phylloscopus trochilus*, *Turdus merula*, *Parus major*, *P. coeruleus*, *Fringilla coelebs*, *Passer montanus*, *P. domesticus*.

Die Früchte von *Ligustrum vulgare*: *Turdus merula*, *Pyrrhula rubicilla europaeu*.

Die Früchte von *Olea europaea*: *Coccothraustes vulgaris*, *Passer domesticus*, *P. montanus*.

Weinbeere: *Turdus merula*.

KOLOMAN WARGA.

Maulbeerfressender Rotspecht. Ende Juli 1921 beobachtete ich in Csömör folgende Arten auf einem Maulbeerbaume, welche sich an den Maulbeeren gütlich taten: *Dendrocopos major pinetorum*, *Fringilla coelebs*, *Ligurinus chloris*, *Oriolus galbula*, *Passer montanus*, *Sylvia* sp.

DR. HEINRICH DORNING.

Vom Eisvogel. Im Spätherbste 1920, vom 30. X. bis 3. XI. froh infolge des ungewöhnlich früh eingetretenen Frostes auch das kleine, die Stadt Nyiregyháza durchquerende Bächlein zu. Nur eine kurze (cca 4 Km. lange) Strecke blieb offen und hier hatten sich nun etwa 30 Eisevögel angesammelt. Wie ich aus den zerstreut umherliegenden fingerlangen Fischresten schliessen konnte, nährten sich die Eisevögel von kleinen Fischen, verzehrten jedoch nur den Kopf derselben.

LADISLAUS NAGY.

Zur Schädlichkeit des Eichelhäher (*Garrulus glandarius* L.)

In den die Bergkuppe des Badacsony bedeckenden zumeist aus Eichen und Buchen bestehenden Waldungen ist der Eichelhäher ein recht gemeiner Brutvogel. Im Herbst zur Zeit der Obstreife streifen sie in kleineren Gruppen vereinigt, in den die Berglehnen überall wohlgepflegten, auch mit Obstbäumen reichlich bestandenen Weingärten herum und ernähren sich ausschliesslich aus reifendem Obst, besonders aus Walnüssen, Mandeln und hauptsächlich aus Kastanien. Letztere Bäume sind grösstenteils in der Nähe der im Weinland zerstreuten Villen angepflanzt und werden mit Vorliebe in den Morgen- und Abendstunden von 4—8 Stücke zählenden Banden der Eichelhäher besucht. Ihre Dreistigkeit und Schlaueheit äussert sich bei diesen Plünderungszügen in solchem Masse, dass man sich ihrer Diebereien kaum erwehren kann. Bevor sie sich auf den erwähnten Kastanienbaum begeben, pflegen sie 100—200^x davon auf irgend einem anderen Baum oder Weinstock Umschau zu halten und

nur wenn ihnen die Gegend sicher erscheint, fliegen sie schnurrenden Fluges an den Beutebaum, ergreifen eine Kastanie aus der dornigen Hülle oder reissen sie samt dieser ab, eilen mit der erhaschten Beute wieder auf einen in einer Entfernung von 100—200^x befindlichen Baum oder fallen im Weingarten ein um dieselbe dort zu verzehren. Wenn sie nicht heunruhigt werden, betreiben sie diese Beutezüge den ganzen Tag, von Sonnenaufgang bis zur Dämmerung ohne Unterlass. Nachdem die Villen meistens bis zur Weinlese unbewohnt sind, daher die Eichelhäher bis zur Zeit des Eintreffens der Villenbesitzer nahezu unbehindert schalten und walten können, gewöhnen sie sich an die Freibeuterei und lassen nicht leicht davon, sondern gebärden sich auch späterhin so frech, wie wenn das Rauben der Früchte eine erlaubte Sache wäre. In den ersten Tagen ist es dann den Weingartenbewohnern keine leichte Aufgabe gegen die schlaun, aber immerhin dreisten Vögeln den Abwehrkampf zu führen. Es nützt da weder ein Verscheuchen, weder ein Abschreckmittel, denn immer erfassen sie den geeigneten Augenblick, um die so erwünschten Kastanien ungesehen zu erlangen. Selbst ein Schuss oder das Erlegen eines der gefiederten Räuber ist kaum im Stande sie in ihrem Vorhaben zu stören, höchstens hat dies nur den Erfolg, dass sich ihre Listigkeit noch steigert.

Vor meiner Villa stehen 5 circa 20—25-jährige Kastanienbäume, welche heuer mit Frucht buchstäblich beladen waren. Bis zu meiner Ankunft in Badaesony — 30. September — hatten die Eichelhäher bereits zwei Bäume vollkommen abgeerntet. Vergebens verscheuchte ich die Vögel, umsonst war ich als Hüter stundenlang bei den Bäumen, blitzschnell kamen sie herbei, sobald ich mich umsah oder meine Aufmerksamkeit ein wenig nachliess. Es blieb mir nichts übrig, als zur Flinte zu greifen, die frechen Diebe abzuschliessen. Gleich am ersten Tage erlegte ich 8 Stück, trotzdem wollten sie von der Beute nicht lassen und einige Minuten nach einem Schuss erschienen gleich wieder einige Stücke auf den weiterstehenden Bäumen, um ungesehen im schützenden Laub der Krone ihr Unwesen zu treiben. In den nächsten Tagen schoss ich aber nur mehr 2 Stücke und schien ihr Mütchen doch ein wenig abgekühlt zu sein, denn mit dem Verlust ihrer Spiessgesellen nahm auch ihr Besuch bei den Fruchtbäumen ab. Nur 1—2 Exemplare zeigten sich noch ab und zu, welche ich dann nicht mehr erlegen wollte, weil ja einer wirklichen Schädigung bereits genügend Einhalt getan wurde. Man muss sich mit der Abwehr umsomehr begnügen, wenn es sich besonders um eine Vogelart handelt, wie es der Eichelhäher ist, der mit seinem schmucken Federkleid, mit seinen ewig fröhlichen Gebärden und Lebensäusserungen zur Verschönerung der Natur und zur Belebung unserer Umgebung nicht wenig beiträgt und so gewiss einen ästhetischen Wert darstellt.

In Überzahl und in grösseren Verbänden auftretend, darf er aber in Obstgärten nicht geduldet werden, denn der durch ihn angerichtete Schaden ist nicht gering einzuschätzen. In Badacsony haben heuer die Eichelhäher nicht nur die Kirschen, sondern später auch die Birnen in Mengen verzehrt oder angepickt, im August und September sogar ein Maisfeld beim Weingarten regelmässig besucht und die reifenden Kolben teilweise angefressen und vernichtet, gerade so wie es die Saatkrähen zu tun pflegen.

STEFAN VON CHERNEL.

Schädlichkeit der Wildgänse. Auf den sogenannten „Remanzen“ der Umgebung von Óverbász, welche im Herbst 1919 infolge andauernder Regengüsse unter Wasser kamen, haben sich zu jener Zeit ungeheure Massen Wildgänse, vorwiegend *Anser albifrons* und *fabalis* versammelt. Diese Gänse besuchten von hier die umliegenden Weizenfelder, wo sie sich von den jungen Keimpflanzen des Weizens ernährten, welche sie samt den Saatkorn aus der durchnässten Erde herauszogen. Auf Grund vorgenommener Magenuntersuchungen schätze ich die täglich verzehrte Saatkornmenge auf je 200—250 g., was bei 1000 Gänsen eine „Tagesleistung“ von ebensoviel Kg bedeutet. Der verursachte Schaden kann also annähernd geschätzt zu werden, wenn wir in Betracht nehmen, dass die vielen Tausenden Wildgänsen mehr als einen Monat hindurch in dieser Gegend verweilten.

Dr. EUGEN NAGY.

Schädlichkeit des Storches. Ein im Meierhofe von Szond auf dem Schornstein nistendes Storchpaar hat seine Brut 1921 in voller Bequemlichkeit mit Entenjunen des Meierhofes erzogen. Auch wurde beobachtet, dass junge Hasen geschlagen und verzehrt wurden.

Frau KARL FERNBACH.

Massensterben von Vogeljunen. An den Tagen von 14—17. und 19—23. Juni 1921 herrschte in der Gegend von Pécsvárad ein kaltes, herbstliches Wetter, welchem eine grosse Anzahl der diesjährigen Brut zum Opfer fiel. Ich fand viele Leichen von Jungen der folgenden Arten: *Delichon urbica*, *Hirundo rustica*, *Cypselus apus*, *Sylvia communis*, *Turdus musicus*, *Lanius collurio*; in vielen Nestern ist die ganze Brut umgekommen.

EDUARD AGÁRDI.

Massensterben von Schwalbenjunen. Es wurde anlässlich des vom 19. bis 26. Juni 1921 herrschenden kalten Wetters mehrfach beobachtet, dass die Schwalben je 1—2 Jungen aus dem Neste warfen und auch nach mehrfacher Zurücklegung dieser Verurteilten dieselben nicht mehr im Neste geduldet haben. Wahrscheinlich hat die mit der Verschlech-

terung des Wetters sich geltend gemachte Nahrungsknappheit sie zu diesem Verfahren veranlasst.

ERNST STOLL, Nyiregyháza.

Invalide Rohrweihe (*Circus aeruginosus* L.). Ende April 1920 wurde eine Rohrweihe erlegt, welche nur einen Ständer hatte, sich jedoch in recht gutem Zustande befand.

HEINRICH SCHENK.

Unter Wasser schwimmende Stockente. Es ist allgemein bekannt, dass Wildenten im Notfalle unter Wasser schwimmend die Flucht ergreifen. Bei einer schwach verletzten Stockente konnte ich im klaren Wasser deutlich beobachten, wie sich die Ente mit gestrecktem Halse, *offenen Augen*, mittels kräftigen, jedoch wagerechten Flügelschlägen unterm Wasser bewegte. Nach etwa 40 M. tauchte dieselbe flügelschliessend auf, jedoch den Kopf nur so hoch über den Wasserspiegel hebend, dass die Augen über das Wasser kamen und so blieb sie mit senkrecht aufgerichtetem Schnabel unbeweglich zwischen ähnlichgestellten gelblichen Stengeln einer Wasserpflanze schwebend; ich halte dies für einen guten Fall von Minikry.

JULIUS BARTHOS.

Winterliches Baden der Wildgänse. Als Ende Oktober 1920 eine ungewöhnliche Kälte eintrat, waren die Wildgänse, welche bisher die Hortobágy-Puszta in ungeheuren Massen bevölkerten, mit einem Schlage verschwunden. Der Sache nachgehend, fuhr ich am 30. X. über Angyalháza zum Hortobágy-Fluss. Überall waren sämtliche Gewässer zugefroren, nur auf dem sog. „Nagyvér“ blieb ein halbkreisförmiger, cca 500—600 M. langer und 1 M. breiter Kanal offen, welchen die sich hier angesammelten badenden Wildgänse nicht einfrieren liessen. Jede 5 Minuten erhob sich ein Flug unter donnernden Getöse und wurde durch einen anderen Flug abgelöst. So ging dies den ganzen Tag und die ganze Nacht hindurch und obwohl ich innerhalb einer Viertelstunde 19 Gänse erlegen könnte, benahmen sich diese als wären sie taub und blind. Alte Hirten berichten, dass die Wildgänse bei plötzlich eintretender Kälte immer die jetzt erwähnte Stelle aufsuchen.

LUDWIG STRISS, Hajdusoboszló.

Ehebruch eines brütenden Saatkrahenweibchens. In der Saatkrahenkolonie des Stadtwäldchen zu Budapest beobachtete ich folgenden Fall: In der Nähe eines von der Kolonie weitab einzelnstehenden Horstes, in welchem das Weibchen schon brütete, liessen sich zwei Krähen, wie es sich später herausstellte, Männchen nieder. Das eine begann auf einmal zu krächzen, dann in einer abgedämpfter Stimme zu knarren und setzte sich schliesslich unmittelbar über dem Neste auf

einen Ast. Hier wurden die Schwanzfeder fächerförmig ausgebreitet, die Flügel herabgehängt, das Kopf- und Halsgefieder gesträubt, kurz, das Männchen führte auf dem dünnen Ast einen förmlichen Balztanz auf, begleitet mit eigenartigen, abgedämpften Lauten. Nach kurzer Zeit erhob das brütende Weibchen den Kopf und dann schnäbelten die beiden Vögel. Hierauf erfolgte nun die Paarung, wonach das Männchen nunmehr lautlos davonflog.

Das zweite Männchen auf dem nahen Aste interessierte sich bisher anscheinend überhaupt nicht für dieses Schauspiel; als aber das erste verschwunden war, spielte sich genau dieselbe Szene ab, kaum 5 Minuten nachher, ebenfalls mit einer Paarung abgeschlossen.

Nach kurzer Zeit darauf erschien noch ein drittes Männchen über das Wäldchen streichend. Beim Anblick des nunmehr weiterbrütenden Weibchens, liess sich dasselbe auf einen nahen Ast nieder und die Sache verlief genau so, wie in den beiden früheren Fällen.

Ich muss jedoch bemerken, dass nicht alle brütenden Weibchen sich derart benehmen, denn ich konnte öfters beobachten, dass die belästigenden Männchen mit Schnabel- und Flügelschlägen verschucht wurden.

KOLOMAN WARGA.

Die Brutdauer des Weisskopfgeiers (*Gyps fulvus* HABLIZL.) in Gefangenschaft. Wie aus den verschiedenen, mir zu Gebote stehenden Werken ersichtlich, sind über die Dauer des Brutgeschäftes des Weisskopfgeiers keine genauen, übereinstimmenden Daten angegeben. NAUMANN gibt eine 4—6 wöchentliche Frist der Brutszeit an. DR. KRÜPER spricht von 5 Wochen, CHERNEL 5—6 Wochen, BREHM 4—6 Wochen.

Obwohl sich meine Beobachtungen nur auf ein in Gefangenschaft befindendes Paar erstrecken, hoffe ich diesbezüglich ein annähernd genaues Bild über die Brutperiode, als auch über das Betragen beider Gatten zu entwerfen.

Es ist das zweite Jahr, dass in der gemeinschaftlichen Raubvogel-Volière des Tiergartens in Budapest, wo sich 8 Weisskopfgeier und 2 Kuttengeier befinden, ein Pärchen der Ersteren eine Ehe schloss. Die Begattung erfolgte, sowohl im vorigen als auch in diesem Jahre im Monat Feber und März, und wiederholte sich während dieser Zeit 30—40-mal. Das erstemal, d. i. im Jahre 1920 legte das Weibchen ein Ei auf die blosse Erde der Felsen-Terrasse, welche einen circa 2 Meter breiten Vorsprung in der Volière bildet und als Aufenthaltsort der grösseren, etwas unbehilflichen Vögel dient. Da ich durch Hintragen eines improvisierten Nestes, oder dessen Material keine Störung vornehmen wollte, überliess ich das Ei seinem Schicksal; die Folge davon war, dass dasselbe von den Insassen der Volière zerbrochen wurde.

Im folgenden Jahr, d. i. 1921, als die Paarung neuerdings vor sich ging, liess ich rechtzeitig verschiedene Reiser und dünne Aeste in die Volière zurechtlegen, welches das Weibchen zu einem kunstlosen Nest verarbeitet und sich einige Tage darin geschäftig machte. Den 7 März legte das Weibchen ein Ei in das Nest, auf welches es sich sofort setzte, und ohne Unterbrechung 48 Tage bebrütete.¹ Die Brutwut steigerte sich schon nach Ablauf einiger Tage so intensiv, dass das Weibchen das Nest während der ganzen Brutzeit nicht auf einen Moment, wenigstens soweit als dies möglich war zu beobachten, verliess. Der Wärter stellte das Futter ganz in die Nähe des Nestes, von wo es das Weibchen, ohne dasselbe zu verlassen, oder nur aufzustehen, verzehrte. Das Männchen hielt sich während der ganzen Brutperiode in der Nähe des Weibchens auf und verteidigte jede Annäherung von Seite der übrigen Artgenossen recht aggressiv. Nach einer 48 tägigen Bebrütung, wie schon oben erwähnt, schlüpfte am 24 April das Junge aus dem Ei. Als sich das Weibchen nach Ausschlüpfen des jungen Nachkommen vom Neste erhob, um, wahrscheinlich dem Gatten das freudige Familienereigniss mitzuteilen, umringten die 2 Kuttengeier als auch einige Weisskopffeier das Nest, und bevor der Wärter, welcher sich zufällig in der Nähe der Volière befand eine Katastrophe verhindern konnte, frass einer von den zwei Kuttengeier, den jungen Ankömmling ohne Gnade und Barmherzigkeit auf.

Zu diesem Fall könnte man leicht die Frage anknüpfen, warum ich das brütende Paar, oder wenigstens das Weibchen, nicht isoliert habe, um es vor Schaden zu schützen. Leider wäre es unmöglich 8 solche Riesenvögel, schon wegen Mangel an Raum, anderwärts zu unterbringen, das Weibchen aber allein zu separieren, wäre wenigstens laut Erfahrung bei anderen Raubvögel, von Beginn an zwecklos.

FRIEDRICH CERVA.

¹ Nach Dr. O. HEINROTH (Journal f. Ornithologie 1921 p. 463) bebrütete im Berliner Zoologischen Garten ein *Weisskopffeier* das Ei 49 Tage lang und entschlüpfte der junge Vogel erst nach einer weiteren Bebrütung von 4 Tagen im Brutapparate dem Ei.

Bei dieser Gelegenheit soll es nicht unerwähnt gelassen werden, dass ein alter ungarischer Jagdschriftsteller, Freiherr BÉLA v. ORCZY, über das Brutgeschäft des *Kuttengeiers* im Fruskagora Gebirge interessante Daten veröffentlichte in dem Sammelwerke „Hazai és Külföldi vadászrajzok“ Pest 1863, wo auf p. 433 über diesen Gegenstand folgendes zu lesen ist: „immer auf denselben grossen Horstbäumen, welche über den Wald emporragen und schon seit langen Jahren von den Geiern besetzt sind, befinden sich jedes Jahr immer wieder die Behausungen der Kuttengeier. Die Horste werden schon zu früher Jahreszeit mit 1—2 Eiern belegt und diese dann 8 Wochen lang bebrütet. Selten wird mehr als ein Junges aufgezogen und auch dieses entwickelt sich so langsam, dass es oft noch im Juni das Dunenkleid trägt, dann im Juli sich befiedert und erst im August flügge wird.“

Red.

Lanius minor als Höhlenbrüter. Bei der Frühlingsbesichtigung der Nisthöhlen bemerkte ich eine Höhle A, durch deren Flugloch das Nestmaterial ganz heraushing. Dieses Material bestand, wie beim Sperlings-neste, aus trockenem Gras, Wurzelstückchen, Federn u. dergl. Als ich aber das Geflecht herausnehmen wollte, fielen mir die dazwischengelegten Blütheile ins Auge und fand ich vier Eier. Es war das Gelege eines Schwarzstirnwürgers. Ich liess nun alles unberührt, doch haben die Eltern ihr Nest nicht mehr aufgesucht. Nach zehn Tagen fand ich im Neste statt Eier bloss einige Schalenfragmente.

FRAU KARL V. FERNBACH.

Brüten des Hausrotschwanzes (*Erithacus titys* L.) in der Kirche.

In der Kirche von Ujcsanáros hat ein Hausrotschwanzpaar sein Nest auf den Rand eines das Chor tragenden Eisenpfeilers errichtet und hier auch seine Jungen erzogen. Anfänglich waren sie ziemlich scheu, zumal während des Gottesdienstes, später aber benahmen sie sich ganz zutraulich.

ZOLTÁN TAVASSY.

Frühes Brüten von *Vanellus capella* SCHAEFF. Am 17. III. 1919 fand ich ein Kiebitznest mit 3 Eiern und beobachtete dasselbe fortwährend bis zum Ausschlüpfen der Jungen. Phasen der Beobachtung: 20. III. schon 4 Eier im Neste; Nachtfrost. 31. III. Alles mit Schnee bedeckt. 9. IV. ein Eier aufgebrochen, die Feder eines Jungen sich darin zeigend; 13. IV. ein Eier fehlt, ein weiteres aufgebrochen; 14. IV. auch das dritte aufgebrochen. Jedenfalls scheint die ungünstige Witterung die Brutdauer in diesem Masse verlängert zu haben.¹

EDUARD AGÁRDI.

***Acrocephalus arundinaceus* L.** wurde am 26. VI. 1919 bei Pécsvárad, in einem kleinen, höchstens aus einigen Hundert Halmen bestehenden Röhricht brütend beobachtet. Über das hiesige Vorkommen dieses Vogels wurde bisher noch nicht berichtet.

EDUARD AGÁRDI.

Horsten des Wespenbussards (*Pernis apivorus*) im Mecsek-Gebirge. Am 29. V. 1921 fand ich im Mecsek-Gebirge auf einem Zerreichenbaum in ungefähr 15 M. Höhe den Horst eines Wespenbussards, mit 2 Eiern darin. Der Horst war ziemlich flach und der obere

¹ Die aus dieser Beobachtung festgestellte Brutdauer von 25 Tagen muss im Gegentheil als normal betrachtet werden. NAUMANN gibt zwar nach ZIEMER nur 16 Tage an, ebenso auch TIEDEMANN, doch muss diese Brutdauer, ebenso die von CHERNEL angegebene von 17–18 Tagen als zu kurz bezeichnet werden, da die genauen Beobachtungen von W. EWANS (*The Ibis* 1891. p. 80) 25–26 Tage ergaben. Red.

Rand desselben mit grünbelaubten Zweigen belegt. Die Eier befinden sich in meiner Sammlung und messen 52×43 , resp. 49.5×41.5 mm.

EDUARD AGÁRDI.

Scolopax rusticola L. als Brutvogel im Kom. Baranya. Am 28. März 1919 fand ich im Meesek-Gebirge, am Fusse eines Spierlingsbaumes ein Schnepfennest mit drei, bereits stark bebrüteten Eiern.

EDUARD AGÁRDI.

Cerchneis Naumanni FLEISCH. im Kom. Zala. Es wurde in Ormánd ein Exemplar am 23. V. 1921, zwei weitere am 31. VII. vom Grafen EMERICH v. SOMSSICH erlegt, was auf das Brüten in dieser Gegend schliessen lässt. Diese Art wurde im Komitate auch bei Nagykánizsa beobachtet.

NIKOLAUS VASVÁRI.

Turdus pilaris als Brutvogel in der Nähe der Hauptstadt. Im Winter 1920/21 waren auffallend viel Wachholderdrosseln in der Umgebung der Hauptstadt. Viele blieben auch zurück, und wie ich mich selbst überzeugte, waren noch im Monat März mehrere Stücke im Stadtwäldchen sichtbar. Laut Mitteilung einiger Vogelkenner sollten Wachholderdrosseln sowohl in dem alten Militärfriedhof als auch im Gödöllőer Forst gebrütet haben.

FRIEDRICH Cerva.

Wachholderdrosseln (Turdus pilaris) im April. Am 21. IV. 1921 beobachtete ich bei Pécsvárad 2 Exemplare; am 29. hörte ich noch eins. Die späten Daten weisen auf das hiesige Nisten der Wachholderdrossel hin, konnte jedoch hierüber nichts Positives erfahren.

EDUARD AGÁRDI.

Kraniche im Sommer. KOLOMAN BOGYAY hat am 5. VI. 1921 über Komárváros (Kom. Zala) drei Exemplare gesehen; nach Aussage der Hirten haben sich in der Gegend von Ormánd im Mai, resp. Juni 1919 und 1920 12 St. gezeigt.

NIKOLAUS VASVÁRI.

Eine ehemalige Silberreiherkolonie. (Siehe Karte p. 173) Als Ergänzung der Abhandlung von J. SCHENK über die einstigen und gegenwärtigen Brutkolonien der *Edelreiher* in Ungarn, teile ich, aus persönlicher Erfahrung meines Gemahles, folgende Daten mit:

Die nähere Umgebung der Gemeinde Szond, Kom. Bács-Bodrog, war bis zur Trockenlegung des Gebietes ein wahres Dorado der Wasservögel; neben *Wildenten*, *Gänsen*, *Scharben*, *Möven*, *Steissfüssen* und anderen *Reihern* brütete hier auch der *Silberreiher*, u. zw. wie dies

mein Gemahl seinerzeit feststellen konnte, in den Jahren 1887—1891 noch ungefähr 8—10 Paare. Ihre Horste waren nicht nur von den Brutkolonien der übrigen Wasservögel vollkommen isoliert, sondern auch von einander. Die einzelnen Horste standen in einer Entfernung von caa 100 M. voneinander, inmitten des überständigen Rohrwaldes und waren auf zusammengeknicktem Rohre in Manneshöhe erbaut.

Als Durchzugsgäste haben die *Silberreiher* das Ried von Szond auch noch viel später mit Vorliebe besucht; es ist vorgekommen, dass Flüge von mehreren Hundert Exemplaren auf dem Ried rasteten, wovon einige auch erlegt wurden.

Mit Bezug auf Anmerkung 2. auf p. 12 der obengenannten Publikation, bemerke ich noch, dass das von O. HERMAN erwähnte Schokazendorf tatsächlich Szond gewesen sein könnte, da eben hier die Schmuckfeder der *Silberreiher* als der Volkstracht angehörig angesehen und als Familienkleinod vererbt wird. Natürlich ist diese Volkstracht in neuerer Zeit schon seltener geworden, da ein Ersatz der abgenützten Federn fast unmöglich geworden ist.

Nach 1891 brütete der *Silberreiher* nicht mehr hier. In welcher Anzahl sie vormals hier horsteten, kann ich nicht angeben, doch dürften sie hier wohl kaum in viel grösserer Anzahl gebrütet haben. Bemerken möchte ich jedoch, dass gegen früher auch noch vor der Entwässerung Veränderungen im Vogelbestande vorkommen. So zeigte der Vater meines Gemahls oft einen Sumpf, wo früher *Singschwäne* gebrütet hätten, ebenso sind auch die Brutkolonien der *Löffler*, *Fisch-* und *Purpureiher* verschwunden, nur einige Paare von *Schopfreihern* und *Zwergrohrdrommeln* nisten noch in einem unbedeutenden rohrbestandenen Gewässer.

FRAU KARL V. FERNBACH.

Erstes Vorkommen von *Cettia cetti* MARM. in Ungarn. Im Frühling 1914 (wahrscheinlich im März) brachten mir meine Schüler einen Sylvia-artigen Vogel, welchen ich schon damals für *Cettia* hielt, obwohl der Vogel stark beschädigt war und ihm auch ein Flügel fehlte. Infolge meiner anderwärtigen Inanspruchnahme konnte ich mich damals diesbezüglich mit der Orn. Centrale nicht in Verbindung setzen und bald darauf kam der Weltkrieg. Während meiner zweijährigen Abwesenheit hat auch die Sammlung des Gymnasiums viel gelitten, da das Schulgebäude als Spital in Anspruch genommen war. Das oben erwähnte *Cettia*-Exemplar wurde auch stark beschädigt und alle Daten über Herkunft und Erlegszeit sind in Verlust geraten. Ich kann nur soviel mit Bestimmtheit behaupten, das es Verász er Herkunft war.

Dr. EUGEN NAGY.

Über das Vorkommen des Cettisängers (*Cettia Cetti* MARM.) in Ungarn. Das erste Exemplar dieses Vogels erlegte ich in Óverbász Ende Dezember in den Jahren 1908—10. Die Ungewissheit des Jahres stammt daher, dass ich mich nicht mehr genau erinnere, der Vogel selbst in Verlust ging, und auch die bezüglichlichen Daten nicht mehr aufzufinden sind. Ich übersandte den Vogel damals an die Ung. Ornith. Centrale als Beleg für das erste Überwintern des *Locustella luscinioides*. Mein Bruder schrieb mir jedoch bald darauf, dass der Vogel von CSÖRGÉY untersucht und als *Cettisänger* bestimmt wurde. Der Vogel war stark beschädigt, weshalb ich ihn auch nicht präparierte, sondern so wie er war, dem Institute überliess.¹ Seit dieser Zeit wurde kein weiteres Exemplar beobachtet, trotzdem ich nunmehr aufmerksam gemacht war. Im Jahre 1919 erlegte ich wieder ein ♂ des Cettisängers am 15. Feber, welches ich dann als Belegexemplar dem Institute einsandte.

Im Jahre 1921 konnte ich unseren interessanten Fremdling wieder beobachten, und zwar den ersten am 28-ten Jänner, am 8-ten Feber aber bestimmt wenigstens zwei Vögel. Diese beiden beobachteten wir mit DR. E. NAGY bis zum 8-ten März. Ich sage wohl diese beiden, doch muss ich erwähnen, dass später immer nur ein Vogel zur Beobachtung kam. Ich hätte ihn zwar oft erlegen können, doch war mir die Beobachtung viel lieber, da ja ein sicheres Belegsexemplar schon vorhanden war.

Nach meinen Beobachtungen ist der Cettisänger ein äusserst versteckt lebender Vogel, welcher auch vom geübten Beobachter leicht übersehen wird. Seine Stimme lässt er fast nur in der Erregung hören und besteht dieselbe aus ungefähr folgenden Lauten: djek, cek, stik-stik. Das Auffinden gelang mir auch immer mit dem Hunde am besten, da dieser jedes Winkelchen durchstöberte, dadurch den Cettisänger in Aufregung versetzte wobei derselbe seine Stimme hören liess. Manchmal hörte ich von ihm eine Lautäusserung *erretet*, wie diejenige des Zaunkönigs, doch etwas lauter. Überhaupt hört man seine Stimme, wenn man sie schon kennt, aus ziemlicher Entfernung.

Seinen Aufenthalt nimmt er bei uns an dicht mit Rohr und Schilf bewachsenen Stellen, besonders wenn noch altes, überständiges, ungebrochenes Rohr vorhanden ist, welche er nach Mäuseart durchkriecht, Blössen womöglich meidend, gezwungenerweise aber sehr rasch durchfliegend. Der Schwanz wird im Sitzen, aber auch im Fluge etwas gehoben getragen,

¹ Der Vogel gelangte tatsächlich in das Institut, wurde auch vignettiert und in Spiritus eingelegt, da er nicht präpariert werden konnte. Dieses Spiritusglas ging nun auf unerklärliche Weise verloren, damit auch die näheren Daten, weshalb der Fall seinerzeit — in Ermangelung des Belegexemplares — auch in der Aquila nicht erwähnt werden konnte.

Red.

was ich an beiden erlegten Exemplaren beobachten konnte, besonders am letzteren, nach welchem ich über eine Stunde lang fahndete.

Die Nahrung besteht aus Wasserinsekten und deren Larven, welche sich im alten Rohre vorfinden. Beide Vögel waren ziemlich fett, litten daher trotz der winterlichen Jahreszeit keine Not.

HEINRICH SCHENK.

Das Vorkommen der Nonnengans (*Branta leucopsis* BECHST.) in Rumpfungarn. Unter denjenigen Vogelarten, welche infolge des Trianoner Friedensvertrages aus der Fauna Rumpfungarns zu streichen waren, befand sich auch die *Nonnengans* deren erstes und einziges Exemplar von LADISLAUS v. TELEKI im September 1896 bei Tömánya, Komitat Szatmár erlegt wurde. (CHERNEL I. Magyarország Madarai p. 123.) Der Erlegungsort befindet sich auf derzeit besetztem Gebiete. Später wurde angeblich noch ein Exemplar erlegt und zwar am 6. Okt. 1902 in Budapest, laut einem Berichte von DR. ADOLF LENDL's Präparatorium (Aquila X. 1903 p. 262). Wer dieses Exemplar erlegte, wohin es gelangte darüber interessierte sich zur selber Zeit sonderbarerweise niemand. Indem dieses Exemplar nicht mehr aufzufinden ist, kann man auch die *Nonnengans* auf Grund desselben nicht in die Fauna aufzunehmen.

Nun brachte „Nimród-Vadászlap“ Jg. 1922 p. 51 eine photographische Aufnahme eines *Nonnengans*-Exemplares, welches Anfang 1910 in der Hortobágy-Pusztta, dieser klassischen *Wildgans*-Sammelstation Ungarns erlegt wurde und sich im Besitze von DR. GEORG MAGOSS in Debrecen befindet. Auf Grund dieses Exemplares man die *Nonnengans* in die Fauna Rumpfungarns aufgenommen werden.

JACOB SCHENK.

Triel (*Oedictes scolopax* Gm.) im Komitate Somogy. Als ich am 12. April l. J. in Ötvös-Kónyi auf dem Besitztum meines Sohnes herumbummelte, stand vor mir von einem Ackerfeld ein Triel auf, um bald wieder einzufallen. Der Vogel dürfte ein Durchzügler gewesen sein, da ich diese Art bisher noch nie in der hiesigen Gegend antraf.

STEFAN VON CHERNEL.

Löffelreiher (*Platalea leucorodia* L.) im Komitate Vas. In Urájufalu bemerkte der Waldhüter des dortigen Gutsherrn DIONYS VON OKOLICSÁNYI am 13. Mai 1921 an einer kleinen Pfütze vier weisse reiherartige Vögel, welche durch *Störche* verfolgt wurden. Es gelang ihm in einem Graben gedeckt sich an die Fremdlinge heranzupirschen.

ein Exemplar zu erlegen, und in seiner Beute zu seiner nicht geringen Überraschung einen Löffelreiher zu erkennen. Das erlegte Exemplar — ein vorjähriger Jungvogel — kam in meine Hände und wurde in unserem Institut präpariert. Warscheinlich waren alle vier Stück junge, noch nicht fortpflanzungsfähige, herumirrende Vögel, welche vielleicht den Flusslauf der Rába verfolgend dem Fertő-See zustrebten. Im Komitate Vas wurde bisher diese Vogelart noch nicht beobachtet.

STEFAN VON CHERNEL.

Auerhuhn (*Tetrao urogallus* L.) in der Ebene. Das Auerwild bewohnte bei uns stets ausschliesslich das Hochgebirge und nur in West-Ungarn das Mittelgebirge. Im Herbst jedoch verirrten sich einzelne Hennen häufig in das Hügelland, ja sogar bis in die Wälder der nächsten Ebene, wie ich es in der Gegend von Kőszeg und im Gebiete der Nachbargemeinden (Dorozsló, Lukácsháza, Gyöngyösapáti) selbst beobachten konnte. Heuer wurde Anfangs Oktober wieder eine Henne in Lukácsháza gefangen, welche an den Telegrafendräten angeflogen, sich dermassen verletzte, dass sie mit der Hand ergriffen werden konnte. In der Gefangenschaft hat sie sich gar bald soweit erholt, dass sein Eigentümer die beste Hoffnung hegte sie am Leben zu erhalten. Er gab ihr *Maiskörner* zum Fressen, welche gern angenommen wurden. Am dritten Tage ging sie jedoch ein. Es ist jedenfalls interessant, dass eine Auerhenne Maiskörner verspeist hat, weil meines Wissens ein ähnlicher Fall bisher noch nicht bekannt wurde.

STEFAN VON CHERNEL.

Seltene Gäste in Kisszállás. Im Oktober 1921 als ich einige Tage auf dem ausgedehnten Gute im Kisszállás weilte, teilte mir der Oberjäger namens J. FISCHER mit, dass er in der zweiten Hälfte des Sommers (Ende Juli oder Anfang August) einen kleinen, aus 10—12 Stück bestehenden Schwarm Tannenhäher (*Nucifraga caryocatactes* L.) in einer Fichten-Anlage sah. Trotz genauer mündlicher Beschreibung des Vogels, wollte ich mich genauer davon überzeugen und sandte eine naturgetreue Abbildung des Vogels an den Oberjäger ein, welcher nach Ansicht desselben seine Aussage auch brieflich aufrecht hält.

Ob die Tannenhähern hier in der grossen Tiefebene Ungarns gebrütet haben oder sich nur als Durchzügler einige Tage dort aufhielten, darüber fehlen genaue Daten.

FRIEDRICH CERVA.

Die drei Taubenarten in Lillafüred. Früher haben in Lillafüred zu OTTO HERMAN's Zeiten keine der drei Taubenarten gebrütet. Im Jahre 1921 hatte ich nun Gelegenheit, das Vorkommen und wahrscheinliche Brüten von *Columba palumbus* und *C. oenas* L., sowie das

Brüten eines *Turtur*-Paares in der Umgebung von Lillafüred festzustellen.

BÉLA V. SZEŐTS sen.

Die *Somateria mollissima* und *Uria lomvia* Exemplare des Obergymnasiums zu Zombor.¹ Über dieses fragliche Exemplar, welches ich durch die Bereitwilligkeit des Gymnasial-Direktors zur Besichtigung erhielt, schrieb mir der Herr Direktor wie folgt:

„Der damalige Kustos des Naturalienkabinettes, VINZENZ ZSUFFA, hat diesen Vogel tatsächlich aus dem Gebiete des Komitates Bács-Bodrog erhalten und ihn auch selber präpariert. Eine ähnliche Notiz über dieses Exemplares vom Gymn.-Prof. NIKOLAUS UHLMANN befindet sich auch in der Monographie des Kom. Bács-Bodrog“.

Da jedoch in der erwähnten Monographie auch folgende Behauptung steht: „ebenfalls im Naturalienkabinette des Gymnasiums wird ein Exemplar der *Uria lomvia* aufbewahrt, welches auf der Donau erlegt wurde“, so ist mir die Glaubhaftigkeit dieser Publikation einigermaßen fraglich und konnte ich somit über die Herkunft dieser beiden Exemplaren auch keine endgültige Entscheidung fällen.

Keszthely, am 7. III. 1914.

Dr. ALEXANDER LOVASSY.

Das *Somateria mollissima* und *Alca torda* Exemplar des Obergymnasiums in Zombor. Eine Besichtigung dieser beiden Vögel, welche laut einer Angabe in der Monographie des Komitates Bács-Bodrog hierorts erlegt worden seien, ergab, dass laut den Original-Eintragslisten beide Vögel im Jahre 1886 im Kaufwege in diese Sammlung gelangten. Die bezüglichen Notizen in der erwähnten Litteraturquelle erscheinen wenig glaubwürdig und können daher diese beiden Arten, von welchen *Alca torda* in der Monographie als *Uria lomvia* angeführt wird, nicht als Repräsentanten der Ornis des Komitates Bács-Bodrog betrachtet werden.

Dr. EUGEN NAGY.

Beiträge zur Vogelwelt des Hortobágy. Obwohl ich diese weite Puszta jährlich nur während der Frühlings- und Herbstzeit in kurzen Excursionen besuchen kann, hoffe ich doch durch gelegentliche Mitteilungen der hier beobachteten ornithologischen Erscheinungen einige Fragmente zur künftigen Monographie der Vogelwelt dieser Gegend liefern zu können.

¹ Im vorjährigen Bande der *Aquila* p. 268 wurde in einem Berichte über das Vorkommen der Eiderente in Ungarn erwähnt, dass sich im Naturalienkabinet des Obergymnasiums zu Zombor ein Exemplar dieses Vogels befindet, doch ist dessen ungarische Provenienz noch nicht einwandfrei festgestellt. Durch nachfolgende Notizen soll zur Klärung dieser Frage beigetragen werden.

Red.

Bei dieser Gelegenheit berichte ich über zwei Excursionen; die erste wurde vom 9. bis 12. Nov. 1920, die zweite vom 9. bis 14. März 1921 ausgeführt. Die Namen der auf diesen Excursionen beobachteten Vögel sind im ungarischen Texte (p. 180—182) angegeben.

Besondere Erwähnung verdient die Feststellung, dass während im Herbst 1911 laut meinen Notizen 40% aller hier weilenden Gänse *Anser neglectus* waren, im Winter 1920/21 diese Art äusserst spärlich vertreten war.

TIBERIUS TARJÁN.

Ornithologische Nachrichten aus der Hortobágy-Pusztá (Kom. Hajdu). Eine Merkwürdigkeit des Winters 1920/21 war das Massenerscheinen der *Schwäne*. Anfang Februar 1921 erschien 7 St. *Cygnus musicus*; diese Anzahl hat sich bis 11. März bis auf 25 St. vermehrt. Ebenfalls 25 St. wurden aus dem Kom. Bihar gemeldet.

Ein anderer interessanter Gast war *Branta ruficollis* PALL. Den ersten Flug, bestehend aus 8—10 St., beobachtete ich am 4—6. März 1921. Der Flug hatte viel Ähnlichkeit mit *Anser erythropus*; die Stimme war jedoch eine dünne, fast bellend lautende „kvitz-kvitz“. Es gelang mir am 5. März ein St. zu erlegen, welches ich als Belegexemplar dem Ornith. Institute sandte. Am 11. März hatten wir abermals 6 St. gesehen; mein Vater erlegte diesmal gleichfalls 1 Exemplar; dieses wurde der Sammlung des Ung. Nationalmuseums überlassen¹. Wie es mir scheint, besuchten uns in diesem Jahre ungefähr 30 Exemplare.

Ausserdem wurden vom 4. bis 6. März beobachtet: wenige *Anser albifrons*, *A. neglectus*, *A. fabalis*, 2 St. *A. ferus*, viele *Sturnus*, *Alauda arvensis*, 2 St. *Numenius arquatus*, *Columba oenas*, einige *Turdus pilaris*. Ferner zeigten sich viele *Vanellus capella*, *Falco peregrinus*, *Circus aeruginosus*, *C. cyaneus*, *C. pygargus*, *Buteo communis*, *Archibuteo lagopus*, cca 8 St. *Haliaëtus albicilla*, ungeheure Mengen von *Anas boschas*, *A. crecca*, *A. acuta*, *A. penelope* und *Nyroca ferruginea*. Am 5. März, beim Abendstiche sind die ersten Flüge von *Fulica atra* eingetroffen; zu derselben Zeit wurden auch einige Exemplare von *Asio accipitrinus* beobachtet.

LADISLAUS V. SZOMJAS.

Erstes Vorkommen von *Branta ruficollis* Pall. im Herbst.

Am 30. XI. 1921 bei Lovasberény (Kom. Fejér) erlegte ich ein Exemplar, welches ich für meine Sammlung präparieren liess.

GRAF LADISLAUS CZIRÁKY.

¹ Es wurde ausserdem auch durch GÉZA V. KISS ein Exemplar erlegt, ein weiteres verletzt; die leichte Verletzung heilte jedoch vollkommen und dieses Exemplar befindet sich nun im Tiergarten in Budapest. S. hiezu die photographische Abbildung auf Seite 182.

Neueres herbstliches Vorkommen von *Branta ruficollis*. Anfang Feber 1922 erlegte mein Bahnaufseher in Szabadbattyány unter anderen „Wildgänsen“ auch ein *Branta ruficollis*. Ob sich mehrere Vögel dieser Art dort aufhielten, oder nur diese eine, konnte ich nicht in Erfahrung bringen. Den Vogel überliess ich der Sammlung des K. Ung. Ornith. Institutes.

EUGEN UNGER.

***Ciconia nigra* L.** habe ich am 9. VII. 1920 bei Nagykanizsa (Kom. Zala) gesehen; diese Art wurde in unserer Gegend seit 25 Jahren nicht beobachtet.

JULIUS BARTHOS.

Kurze Notizen über die Vogelwelt des kleinen Balaton und des Sumpfgebietes von Fonyód. Nachstehend berichte ich über einige Beobachtungen, welche ich am 11. Juli und 7. August 1920 im Sumpfgebiete von Fonyód, sowie am 18. Juli 1920 im kleinen Balaton machte.

Am kleinen Balaton wurden 1 St. *Hiraaëtus pennatus*, viele *Circus aeruginosus*, 1 St. *Milvus migrans*, mehrere *Ardea cinerea*, viele *Nycticorax*, einige *Botaurus* notiert; von *Plegadis* sah ich nur Junge im Sumpfgebiete von Fonyód. Ferner beobachtete ich noch einige *Podiceps cristatus*, viele *Anser ferus*, *Anas boschas* und *Fulica atra*. Laut von drei Seiten stammenden und übereinstimmenden Berichten wurden Anfang und Ende Juli, sowohl auf dem kleinen Balaton, als auch am Südrande des Sumpfgebietes von Fonyód, in der Umgebung der Gemeinde Buzsák 2 St. *Cygnus musicus* öfters gesehen.

Nach Aussage der Fischer von Zimánd, haben sich am Westrande des kleinen Balaton 7--9 St. *Egretta alba* wiederholt gezeigt.

JULIUS BARTHOS.

Veränderungen in der Lokalfauna. Abgesehen von einigen kürzeren Unterbrechungen, beobachte ich seit 25 Jahren die Vogelwelt von Óverbász (Kom. Bács-Bodrog), deren Veränderungen ich nicht nur als passionierter Beobachter, sondern auch als einziger Praeparator dieser Gegend wahrzunehmen Gelegenheit hatte. Auf Grund dieser ständigen Evidenzhaltung des Vogellebens kann ich behaupten, dass die Vogelfauna sich im Grossen und Ganzen unverändert verhält; über die wenigen Ausnahmen, welche mir inzwischen auffielen, sollen hier einige Bemerkungen gemacht werden.

Seit nahezu 20 Jahren nistete bei uns, wenn auch in recht wechselnder Anzahl, das weissternige Blaukehlchen (*Erithacus svecica cyane-cula*). Noch 1919 beobachtete ich zwei Pärchen, doch fielen sämtliche dem hohen Wasserstande zum Opfer. 1920 erschien noch ein Pärchen, welches jedoch nicht brütete. Im Jahre 1921 endlich ist es gänzlich ausge-

blieben. Meiner Ansicht nach ist dieses gänzliche Ausbleiben teils auf die Vernichtung der Brut, teils auf den Umstand zurückzuführen, dass der ganze Vogelbestand auf dem Zugwege, auf irgendwelcher Weise zugrunde ging, was ich beim „stammweisen“ Zuge für möglich halte.

Nyroca ferina L. welche ich bisher nur während der Zugperiode beobachtete, fand ich 1920 zum erstenmal als Brutvogel, was ich mit den — gegen Ende Juli geschossenen. — zwei nahezu flüggen Jungen für bewiesen halte. Ich glaube diese Neuansiedlung mit dem Umstand in Zusammenhang bringen zu können, dass die schon seit 40 Jahren trockenliegenden sogenannten „Remanenzen“ im Herbste 1919 unter Wasser kamen, was ungeheure Massen von Wasservögeln anzog. (S. auch „Über die Schädlichkeit der Wildgänse“ Red.) Ich halte es für wahrscheinlich, dass die im darauffolgenden Jahre hier als Brutvögel erschienenen Tafelenten zurückgebliebene junge Exemplare dieser Durchzugsgäste waren.

Ebenfalls 1920 und 1921 erschien als neuer Brutvogel *Carduelis elegans* STEP. welche ansonsten zu den verbreitetsten Brutvögeln Ungarns gehört. Auch hier (wie bei *Erithacus s. cyaneola*) hatte gewiss eine Elementar-Katastrophe den früher unsere Gegend bewohnenden Stamm vernichtet und es dauerte mindestens 20 Jahre, bis das Siedlungsgebiet des ausgestorbenen (verunglückten??) Stammes durch fremde Einwanderer neubevölkert wurde.

Cypselus apus L. halte ich dagegen für ein neues Mitglied unserer Avifauna. Es wurde 1920 ein Exemplar während der Brutzeit gefangen, 1921 jedoch brüteten schon 2—3 Paare im Kirchenturm.

Picus viridis pinetorum BREHM. galt bei uns früher als grosse Seltenheit. Es gelangten zu mir, als Praeparator, innerhalb 14 Jahren, bloss 1—2 Exemplare. In den letzten 2 Jahren erhielt ich jedoch mindestens 10 Stück und wurde im Auwäldchen von Ujverbász als Brutvogel festgestellt. Wie es mir scheint, ist diese Art gegenwärtig in Verbreitung begriffen; ob auch anderswo, muss dahingestellt werden.

Ob *Falco subbuteo* L. in unserer engeren Umgebung als Brutvogel vorkommt, konnte ich bisher noch nicht feststellen. Ich habe diesen schon öfters im Juni und Juli gesehen; am 10. Juli 1921 erhielt ich sogar ein anscheinend einjähriges ♀ Exemplar, dessen Eierstock mit Eier gefüllt war. Obwohl dieses Exemplar, meiner Ansicht nach, in diesem Jahre schon kaum brüten hätte können, werde ich der Art, als wahrscheinlichem Brutvogel unseres Gebietes, meine besondere Aufmerksamkeit schenken.

HEINRICH SCHENK.

Phalaropus lobatus L., am 22. VIII. 1921 bei Ujfehértó (Kom. Szabolcs) 6 St. beobachtet.

ANDREAS BURGER.

Stercorarius pomarinus Tem., ein Exemplar wurde am 6. IX. 1921 in Budapest lebend gefangen.

RUDOLF FÁBA.

Pelecanus crispus erschien am 24. November 1921 bei Dunagárdony ein Flug von 18 St., von welchen 4 St. erlegt wurden.

Dr. EUGEN NAGY.

Polarseetaucher (Colymbus arcticus L.) in Kőszeg. Hier wurde am 27. Nov. l. J. in der Nähe der Eisenbahnstation ein altes, sich in voller Mauser befindliches Exemplar lebend gefangen. Der Vogel dürfte vom Fertő-See hierher gelangt sein, nachdem ihn die andauernden Fröste und der am selben Tage eingesetzte starke Schneefall nach Süden trieben. Am Vorderhalse hatte er schon deutliche Spuren der dunklen Zeichnung und an den Flügeldecken einzelne weisse Fleckchen; der Rücken dagegen war noch einfärbig graulichschwarz.

STEFAN VON CHERNEL.

Das Erscheinen des Seidenschwanzes in Ungarn in den Wintern 1920/21 und 1921/22. Seitdem unser Beobachtungsnetz die ornithologischen Ereignisse des Landes ständig in Evidenz hält, hat es sich herausgestellt, dass der Seidenschwanz fast jeden Winter in Ungarn erscheint. Einzelne oder kleinere Flüge tauchen bald hier, bald dort auf und gehören nur die grösseren Invasionen zu den seltenen Erscheinungen. Die letzte grosse Invasion erlebten wir im Winter 1913/14, in den Wintern 1914/15 und 1915/16 blieb dann der *Seidenschwanz* gänzlich aus, im Winter 1916/17 war er aber schon wieder hier und zwar wurden vom 18. Jänner 1917 bis Ende März von BÉLA SZEÓTS in Tarna grosser Flüge beobachtet (Aquila XXIV. 1917 p. 258). Im Winter 1917/18 wurde unser Vogel an zwei Örtlichkeiten gesehen, am 28. Febr 1918 Ágostonlak von JULIUS KOLBENHAYER, am 27. Febr 1918 8 Stücke bei Algyógy von DR. KARL MAUKS (Aquila XXVI. 1919 p. 61, 63). Im Winter 1918/19 wurde er nur an einer Stelle beobachtet, sonderbarerweise im westlichsten Teile des Landes, wo er sonst nur sehr selten zu erscheinen pflegt; laut Aquila XXVI. 1919. p. 6 beobachtete KOLOMAN NÁDASSY bei Szentgotthárd Anfang Febr 1919 mehrere Exemplare. Im Winter 1919/20 erschien er wieder an zwei Stellen und zwar laut BÉLA SZEÓTS jun. bei Mocsolyás am 16. November 1919 ein kleiner Flug (Aquila XXVI. 1919 p. 73) und bei Zsegye im Komitate Sáros laut LUDWIG BOHRANDT am 8. Febr 1920 ein Flug von 40—50 St.

Im Winter 1920/21 erschien der *Seidenschwanz* in Ungarn wieder in grösserer Anzahl, wie dies aus meiner Publikation „Vogelzugsdaten aus Ungarn“ im vorliegenden Bande der Aquila zu ersehen ist. Laut den

hier veröffentlichten Daten erschien er im Winter 1920/21 bei Kétutköz und in Nyírkércs; am 18. Jänner 1921 bei Mocsolyás 1 St., am 30. Jänner ein kleiner Flug bei Bükkaranyos, am 31. Jänner ein kleiner Flug bei Hejőcsaba, am 17. und 26. Jänner, dann am 22. Feber bei Algyógy, am 20. Feber, bei Laskod, am 13. Feber bei Zólyom, die letzten am 26. März bei Budapest bei welcher Gelegenheit 6 St. nach West zogen.

Laut der ausführlichen Darstellung v. TSCHUSI's (Zum heurigen Durchzug des *Seidenschwanzes* 1920/21, Journal f. Ornithologie LXX. 1922 p. 49 ff.) war der *Seidenschwanz* im Winter 1920/21 auch in anderen Gebieten Europas, so in der Schweiz, in Deutschland, in Böhmen, in Österreich, sogar in Bosnien erschienen, jedoch nirgends in grösseren Massen, so dass auch all dem vorliegenden Daten im Winter 1920/21 zwar eine sich auf grössere Gebiete erstreckende, aber keine massenhafte Invasion des *Seidenschwanzes* stattfand.

Im Winter 1921/22. zeigte sich der *Seidenschwanz* im Gegenteil stellenweise in recht erheblicher Anzahl aber nur an wenigen Stellen und ausschliesslich in den nördlichen Gebieten, wenigstens nach den bisher eingelaufenen Berichten. Am 16. Jänner 1922 beobachtete LADISLAUS BOGSCH bei Igló einen Flug von 25—30 St. bei einer Kälte von 25—30 C°. Graf EMERICH v. SOMSSICH beobachtete von Mitte Jänner bis Mitte März in Kisbózsza fast täglich durchziehende Flüge, manchmal an einem Tage auch mehrere derselben. Laut einer Notiz der Jagdzeitschrift *Vadászat* (Jg. 1922 p. 82) zeigten sich bei Miskolc im Jänner und Feber Flüge von 30—40 St., laut *Nimród-Vadászlap* (Jg. 1922 p. 51) wurde in Balkány am 9. Feber 20 St., am 11. Feber 80 St. beobachtet. Voraussichtlich bringen die später einlaufenden Zugsberichte noch weitere Daten über die heurige Invasion, so dass man auf Grund desselben im nächsten Bande eine ausführlichere Darstellung derselben geben kann.

JAKOB SCHENK.

Anthus cervinus in Nyiregyháza. Ende Oktober 1920 erschien ein Flug von 20—30 Stück, aus welchem ein Exemplar als Beleg erlegt wurde. Am 22. August erschien ebendasselbst ein Flug von 10—15 Exemplaren.

ANDREAS BÜRGER.

Otocoris alpestris wurde Ende Jänner 1922 bei Trócon erlegt.

LADISLAUS SZEMERE.

Pastor roseus L. Am 3. IV. 1921 beobachtete ich ein Paar bei Balatonszemes.

ANDREAS DUDICH.

Tadorna cornuta GM. beobachtete ich am 2. XII. 1921 auf Babapuszta, Kom. Bács-Bodrog.

FRAU KARL V. FERNBACH.

Tadorna cornuta Gm. habe ich am 12. II. 1921 in Hajduböszörmény erlegt.

Dr. MICHAEL GAÁL.

Die Singschwaninvasion im Winter 1920/21 und 1921/22.

Laut nachträglich eingelaufenen Berichten war die Invasion 1920/21 noch bedeutend grösser, als ich diese im vorjährigen Bande der Aquila p. 269 schildern konnte. Laut Mitteilung von LADISLAUS V. SZOMJAS rasteten zu dieser Zeit auf der Hortobágy-Puszta nicht 10, sondern 25 Schwäne und es wurden aus dem Kom. Bihar ebenfalls 25 St. gemeldet. Auf dem besetzten Gebiete Ungarns, bei Kábol, in Kom. Bács-Bodrog, wurden 2 St. erlegt. (S. Nimród-Vadászlap, 1921. p. 41) Laut Bericht von ELEMÉR SZALAY erschienen Ende Februar 3 Exemplare auf dem Balaton-See, nächst Fonyód. Ebenfalls vom Balaton-See hat Dr. OSKAR KELLER einige *Schwäne* gemeldet, u. zw. am 11. Januar von Fenék, am 2. Februar von Balatonkeresztur und am 21. Februar von Máriatelep. In letzterem Falle handelte es sich um ebenfalls 3 Exemplare, es ist daher nicht ausgeschlossen, dass diese mit den bei Fonyód beobachteten *Schwänen* identisch waren. LUDWIG SZABÓ berichtet vom Balaton-See ebenfalls über 2 St., welche am 18. Januar beobachtet wurden. Den letzten Bericht hat uns hierüber ERNST STOLL mitgeteilt und demgemäss wurde noch am 3. Mai ein Paar beim Meierhofe Szarvassziget, nächst Nyíregyháza gesehen. Wenn wir diesen noch hinzufügen, dass nach JULIUS BARTHOS im Juli 1920 im Sumpfgebiete von Fonyód und am Kisbalaton *Schwäne* öfters gesehen wurden, so müssen wir fast mit der Möglichkeit rechnen, dass sich dieser einstige Brutvogel unserer Ornis wieder bei uns ansiedeln könnte.

Im Herbste 1921 erschien der *Singschwan* wieder in grösserer Anzahl, als in früheren Jahren. Das erste Exemplar wurde vom besetzten Gebiete aus Bácsföldvár von Dr. E. NAGY gemeldet; dasselbe wurde am 19. Nov. erlegt. Das erste Exemplar in Rumpfungarn wurde auf Puszta-Baracs bei Kerekegyháza (Nimród-Vadászlap, 1921. p. 310), ein weiteres Exemplar am 19. Dez. in Annavölgy bei Dorog erlegt und an demselben Tage sind 9 Exemplare am Ufer des Fertő-Sees erschienen, wovon 3 erlegt wurden. (S. Nimród-Vadászlap, 1922. p. 13). Laut Bericht von Dr. OSKAR KELLER (Énekes hattyúk a Batatonon. Term. Tud. Közlöny LIV. p. 34) haben sich an dem in der Nähe von Tapolca befindlichen Fischteiche im Dez. 1921 6 St. gezeigt; eines der 3 erlegten Exemplare befindet sich im Balaton-Museum zu Keszthely.

Ferner wurde am 23. Dez. bei Báticasék, am 26. Dez. auf dem Balaton-See (wahrscheinlich bei Keszthely), ungefähr zu derselben Zeit bei Gyöngyös und am 3. Januar 1922 im Komitate Tolna je ein Exemplar erlegt. Bei Sajókápolna erscheinen am 10-ten Feber 1922 nich weniger als 12 St. von welchen einer erlegt wurde. Bei Boldogfalva im Komitate Hunyad wurde Ende Feber 1922 ein Stück erlegt. Laut der Jagdzeitschrift Nimród-Vadászlap p. 67 und 79 zogen in Nádasladány am 4. Feber 1922 5 St. → N. und wurden bei Balatonszentgyörgy am 23. Feber 1922 noch 2 Stück beobachtet. Es sind dies insgesamt 43 Exemplare, was noch immer eine so hohe Summe ist, welche in früheren Jahren kaum vorgekommen ist.

Ob dieses verhältnissmässig häufigere Erscheinen des *Singschwanes* einen allgemeineren und dauernden Charakter annehmen wird, lässt sich zur Zeit kaum beantworten. Wir empfehlen jedenfalls unseren Beobachtern, sowie dem Leserkreise der Jagdzeitungen dieser interessanten Erscheinung ihre weitere Aufmerksamkeit zu widmen.

JAKOB SCHENK.

Wachholderdrossel-Invasion im Stadtwäldchen zu Budapest.

Innerhalb 20 Jahren habe ich die Wachholderdrosseln (*Turdus pilaris* L.) in Budapest nur einmal, am 8. X. 1909 in 5—6 Exemplaren beobachtet, welche schon am darauffolgenden Tage verschwunden waren. Von anderen Drosselarten erschien die Singdrossel (*T. musicus* L.) sehr vereinzelt, die Weindrossel (*T. iliacus* L.) und Misteldrossel (*T. viscivorus* L.) äusserst selten. Die Amsel (*T. merula* L.) war in den Jahren 1893—99 noch eine seltene Erscheinung, zeigte sich auch 1900—1902 nur sporadisch, hat sich aber seitdem fortwährend vermehrt und ist heute schon sozusagen ein Strassenvogel geworden.

Am 17. XII. 1920 erschien im Stadtwäldchen ein Schwarm von 200—300 St. Wachholderdrosseln; ihre Anzahl steigerte sich später bis auf 2.000—3.000 St.; die letzten zeigten sich am 6. III. 1921. Diese ungeheure Masse schlug ihr Lager im Stadtwäldchen auf und ernährte sich neben den Früchten der Birke, Erle, Ulme und des Ahorns hauptsächlich von denen der *Celtis australis*.

Gegen Ende Februar löste sich der bisher einheitliche Schwarm in kleinere, aus 5—8 St. bestehende Flüge auf, sogar paarweises Zusammenleben konnte ich beobachten; doch nur in den nahen, zur Hauptstadt gehörigen Wäldern des Budaer Gebirges waren angeblich einige brütende Paare zurückgeblieben.

Unter den typischen Wachholderdrosseln sah ich auch einige kleinere, an einjährige Sibirische Drosseln (*T. sibiricus* PALL.) erinnernde Exemplare,

doch waren diese viel scheuer und vorsichtiger, so dass ich mich diesen niemals gehörig nähern und daher dieselben auch nicht mit Sicherheit bestimmen konnte.

KOLOMAN WARGA.

Durchzug von *Larus minutus*. Am 4. Mai 1921 wurde ein altes ♂ beobachtet und ein ganz junges ♂ erlegt. Die Testikeln waren sehr stark entwickelt. Der Kopf dieses Vogels war noch ganz weiss, nur hie und da sah man einige schwarze Federchen.

HEINRICH SCHENK.

Das Streichen des Mauerseglers. Wie bereits ausführlicher erwähnt (Aquila XXIII. p. 513), erscheinen die Mauersegler bei grossen Gewittern auch in Gegenden, in welchen sie gewöhnlich nicht zu sehen sind. Diesbezüglich machte ich voriges Jahr neuere Beobachtungen, welche, wenigstens teilweise, ebenfalls zugunsten dieser Annahme sprechen.

In Csömör und Cinkota, wo ich den Mauersegler bisher noch nicht beobachtete, sah ich am 26. VI. 1921 einen Flug von 20—30 St., wahrscheinlich nördliche Durchzügler.

Am 3. VII. 1921. abends und am darauffolgendem Tage morgens erschien ebenda ein Flug von 12—20 St.; zu derselben Zeit tobte in Westungarn ein grosses Gewitter mit Hagelschlag.

Am 14. IX. 1921 sah ich noch ein Exemplar in Budapest, wahrscheinlich ebenfalls einen Durchzügler, da die hiesigen Mauersegler spätestens in den ersten Augusttagen von uns Abschied nehmen.

Dr. HEINRICH DORNING.

Die Zugstrasse der Rauchschnalbe auf der grossen Ungarischen Tiefebene. Durch nachfolgende Umstände begünstigt, konnte ich im Frühling 1912 den Gang des Zuges der Rauchschnalben auf dem Gebiete zwischen Hódmezővásárhely und Nagykaroly beobachten. In dem westlichen Teile der Gemarkung der Stadt Hódmezővásárhely zogen die Schnalben schon am 28. III. nordwärts, im Weichbilde sind sie dagegen erst am 31. III. und 1. IV., auf den östlich gelegenen Feldern am 4. IV. erschienen. Ich reiste am 9. IV. nach Nagyvárad und konnte unterwegs die nordwärts ziehenden Schnalbenschnwärme bis Békéscsaba verfolgen; nach Nagyvárad sind die ersten Flüge nur am 10. IV. um 9^h vorm. eingetroffen; nachmittag reiste ich nach Nagykaroly weiter; die Schnalben zeigten sich sporadisch bis Diószeg; in Nagykaroly erschienen sie am 11. IV. um 8—9^h vorm.

Aus den Gesagten folgt: 1. Der Zug der Rauchschnalbe vollzieht sich in der Theissgegend um 6—7 Tage früher, als am östlichen

Rande der Tiefebene. 2. Die NW—SO Linie der Migrationsfront biegt sich in Transylvanien noch stärker ab (z. B. Ankunft nach Kolozsvár am 15. IV., nach Kovászna am 17. IV.). 3. Die Schwalben haben die mehr als 100 Km. weite Strecke zwischen Nagyvárad und Nagykároly in einer Nacht zurückgelegt. BARTHOLOMAEUS BODNÁR.

Einfluss der Witterung auf den Verlauf des Vogelzuges.

Dass ein plötzlicher Wechsel des Wetters, oder eine Abänderung der Windrichtung auf den Verlauf des Vogelzuges einen gewissen Einfluss ausüben kann, dafür lieferte der Schwalbenzug im Herbst 1906 ein auffallendes Beispiel. Die das Gebiet von Hódmezővásárhely bewohnenden Schwalben waren schon längst (vom 16. bis 19. IX.) abgezogen, als sich am 26. IX. um $\frac{1}{2}$ 8^h früh ein Schwarm von ganz ungewöhnlicher Dimension (cca 18 bis 20 Tausend) in der Stadt niederliess; die Vögel waren sichtlich erschöpft und liessen sich auf Dächern und Bäumen nieder; keine einzige sah ich auf Telegraphdrähten sitzend.

Am vorhergehenden Tage ist sowohl der Luftdruck, als auch die Temperatur (vom 13° auf 6°) plötzlich stark gefallen und es herrschte am 26-ten frühmorgens ein heftiger, ruckweise wehender Südwind. Ich halte es für sehr wahrscheinlich, dass diese Umstände das hier noch nie beobachtete Rasten eines solchen ungeheuren Mehlschwalbenschwarmes hervorgerufen haben.

Um 9^h, als der Sturm sich legte, setzten die Schwalben ihren Zug gegen Nagykikinda, also südwärts fort. BARTHOLOMAEUS BODNÁR.

Der Fang kleiner Raubvögel mittels Schlingen. Um unsere Wintergäste beringen zu können, pflege ich dieselben seit Jahren mittels Haarschlingen einzufangen. Gewöhnlich sind es Sperber (*Accipiter nisus*), Merlinfalken (*Falco aesalon*), Turmfalken (*Cerchneis tinnunculus*) und Raubwürger (*Lanius excubitor*) welche in die Schlinge geraten, es kam jedoch auch vor, dass in einem Winter drei Kornweihen (*Circus cyaneus*) gefangen wurden. Je kälter der Winter, je grösser der Schnee, umso erfolgreicher erschien diese Methode; in manchen Wintern erhielt ich sogar 15 Exemplare, obwohl die Wintergäste diese grosse, von Wäldern entblösste Ebene nicht in allzu grosser Menge zu besuchen pflegen.

Ich kann diese Methode umso mehr empfehlen, als der Fangapparat selbst ungemein einfach ist. Es genügt dazu ein Käfig, welcher auch auf der Oberseite mit Drahtnetz versehen ist, damit die gefiederten Räuber den Lockvogel — als solchen kann ich am besten den Stieglitz empfehlen wegen seines auffallenden, bunten Federkleides — schon von der Höhe aus erblicken können. Man bestimmt die Länge und Breite des Käfigs und

erweitert beide Dimensionen um je 10 cm. An einem gut ins Auge fallenden Terrainpunkte befestigt man in die Erde, oder auf ein Brett vier daumendicke, den zwischengelegten Käfig an Höhe etwas überragende Stäbchen, so dass ihre gegenseitige Entfernung den obigen erweiterten Dimensionen entspreche. Zwischen die Stäbchen werden in zwei bis drei Reihen Schnüre ausgespannt und auf diese ziemlich dicht starke Haarschlingen befestigt. Länge der Schlinge 50—60 cm; das Rosshaar ist drei- bis vierfach zusammenzuflechten.

Über dem Käfig pflege ich nur eine, mit Schlingen versehene Schnur auszuspannen und auch diese ist nur an dem einem Ende befestigt, während das andere Ende leicht aufgelöst werden kann, damit ich den Käfig sofort herausnehmen kann wenn sich ein Raubvogel gefangen hat, um den Lockvogel aus seiner höchst unangenehmen Lage baldigst zu befreien.

Es kann der Käfig samt den umgebenden Stäbchen auch auf einen Baumklotz angebracht werden und zwar so, dass der ganze Apparat auf ein Brett montiert und dieses auf den Klotz genagelt wird. Ich erprobte beide Methoden und machte die Erfahrung, dass die Falkenarten mehr die höhergelegenen Fangapparate bevorzugten. Aus praktischen Gründen darf jedoch der Apparat nicht höher als 2 m. angebracht werden, da die Behandlung sonst sehr schwerfällig sein würde, zumal bei grosser Kälte, zu welcher Zeit infolge der langwierigen Behandlung auch mehrere Fänge versäumt werden können. Aus praktischen Gründen bemerke ich noch, dass der Fangapparat am besten schon frühmorgens auszusetzen ist, da die Raubvögel zu dieser Zeit am hungrigsten sind, demgemäss ihr Fang auch am sichersten.

HEINRICH SCHENK.

Dévastation de la collection „WAGNER“. CHARLES WAGNER, pharmacien de Hátszeg, Transylvanie, collectionna, pendant les années 1845—1855, les représentants de l'avifaune alors très riche, des vallées Sztrigy et Cserna (Voir sur le sujet, *Aquila* XV. p. 222—237.) Cette collection bien précieuse était une des plus anciennes de la Hongrie. En 1849, à l'occasion de la guerre d'affranchissement de la Hongrie, cette collection a pu, pour la première fois, survivre heureusement l'invasion des Roumains. En 1856, cette collection fut transférée à Hódmezővásárhely, ville située sur la grande plaine Hongroise et son propriétaire trouva ici le moyen de l'enrichir encore de beaucoup d'espèces rares, qui maintenant n'appartiennent plus à l'avifaune actuelle de la Hongrie.

Quand M. WAGNER n'avait plus de place dans la pharmacie, pour la collection, il la vendit, ou plutôt en fit cadeau au gymnase de la ville.

Là, comme la méthode de conservation employée avait été un peu primitive et comme la collection n'était pas gardée sous vitrines, beaucoup d'exemplaires furent ruinés et abimés, de la sorte que le soussigné custode actuel du cabinet d'histoire naturelle du gymnase n'en a trouvé plus que 70 espèces cataloguées et 69 exemplaires imparfaits.

La récente invasion des Roumains, en 1919 eût pour cette collection des conséquences funestes. Les soldats de l'armée Roumaine ont envahi les localités fermées du gymnase; les pièces de la collection furent déchirées et jetées en dehors, l'ameublement cassé, les loupes, microscopes, instruments, ainsi que la plupart des livres, volés. Tous les soldats, qui rôdaient, ce jour-là dans les rues de la ville, portaient sur leurs casques, comme décoration, des plumes ou des ailes entières, provenant de la collection du collège et de la collection „WAGNER“. Cette collection ne pouvait ainsi pas éviter son sort, bien qu'elle a pu survivre — chose merveilleuse — la première invasion des Roumains, en 1849. Toutefois, j'ai réussi à sauver au moins quelques fragments de cette collection. Les soldats heureusement ne connaissaient point la valeur scientifique des exemplaires et en ravageant parmi les exemplaires les plus en vue, ils ont laissé intacte quelques rares espèces; d'ailleurs ils n'avaient pas beaucoup de temps pour arriver à la fin de leur travail, car enfin j'ai trouvé heureusement le moyen de mettre bientôt le reste en sûreté.

La liste des oiseaux perdus, appartenants à la collection „WAGNER“, est publiée dans le texte hongrois (p. 194—195.) accompagnée de quelques dates faunistiques, se rapportant à ces exemplaires. La somme en monte à 76 pièces.

BARTHOLOMAEUS BODNÁR.

Vernichtung meiner Vogelsammlung und meiner ornithologischen Aufzeichnungen. Meine in Malomviz, am Fusse des Rettyezát-Gebirges, vor etwa 15 Jahren errichtete und seitdem fortwährend erweiterte Vogelsammlung, sowie meine über die Ornithologie der Südkarpathen gemachten Aufzeichnungen wurden anlässlich des Bauern-Aufstands 1918 und der darauffolgenden rumänischen Besetzung fast gänzlich vernichtet. Am meisten bedauere ich den Verlust meiner Aufzeichnungen über die Höhenverbreitung (bis zu 2500 M. hinaufreichend) der Vögel in den Südkarpathen, welche — ohne Selbstlob zu sagen — zur Ornithogeographie Ungarns gewiss viele neue und interessante Beiträge geliefert hätten.

JULIUS V. BARTHOS.

Vernichtung meiner Vogel- und Eiersammlung. Unmittelbar vor dem Kriege im 1914 bestand meine Vogelsammlung aus zwei gesonderten Kollektionen, deren erste im Ref. Kollegium zu Sárospatak, die zweite in meinem damaligen Aufenthaltsort zu Zsögöd-

fürdő (Com. Csik, Siebenbürgen) unterbracht war. Diese Kollektionen zählten je cca 250 Vögel; in Sárospatak befand sich ausserdem eine Eiersammlung, bestehend aus 72 Arten.

Die in Siebenbürgen gesammelte Kollektion ging 1916, anlässlich der ersten rumänischen Invasion zugrunde. Es konnten davon bloss fünf, schon früher nach Mezőtúr gesandte Exemplare gerettet werden, welche ich dem Kgl Ung. Ornithologischen Institute übergab. Es sind dies folgende:

Neophron percnopterus L. Herkulesfürdő (S. darüber Aquila XX. p. 508). *Syrnium uralense* PALL. Kom. Marostorda 1914. halbflügler Jungvogel. *Oidemia fusca* L. Csikszentsimon 7. XI. 1912. *Dendrocopos leucotos* BECHST. Úzvölgy, Kom. Csik 5. VI. 1911. *Aegolius Tengmalmi* GM. Zsögöd, Kom. Csik 13. III. 1913.

Hieran anschliessend kann ich noch über zwei Exemplare von *Calandrella brachydactyla* LEISL. berichten; das erste habe ich am 16. IV. 1911. in Csikverebes, das zweite hat dr. TIBERIUS von SZLÁVY am 3. IV. 1913 in Zsögöd erlegt; letzteres befindet sich in der Sammlung des Gymnasium zu Csikszereda, über den Verbleib des ersten bin ich dagegen derzeit noch im Ungewissen.

Ein ähnliches Schicksal wurde auch meiner in Sárospatak zusammengestellten Sammlung zuteil, welche im 1919, anlässlich der kommunistischen Wirren, infolge Inanspruchnahme des betreffenden Lokales zu Lagerzwecken zugrunde ging. Die verschont gebliebenen 50—60 Exemplare wurden verschenkt. Die Eiersammlung wurde total vernichtet.

Die Verzeichnisse meiner Sammlungen, sowie nähere Daten folgen später.

LADISLAUS V. SZEMERE.

Intézeti ügyek.

Az Aquila XXVIII. 1921. évi kötetét a M. kir. Államnyomda minden előzékenysége dacára is kisebb térfogatra kellett szorítani, hogy helyreállhasson az intézet pénzügyi egyensulya. Alapos a reményünk azonban, hogy az 1922-iki kötetet megint nagyobb terjedelemben adhatjuk ki. Az idei kötet táblamellékleteinek költségét is csak úgy tudtuk fedezni, hogy a szerző dr. NAGY JENŐ anyagi áldozatokat hozott.

A madárjelölési jelentés helyszüke miatt kimaradt az idei Aquilából. Figyelmeztetjük megfigyelőinket, hogy a madárjelöléseket ezután is folytatni fogjuk, ha lehet évről-évre nagyobb méretekben, hogy esetleg utól-

érhessük a békeévek színvonalát. Kérjük ezért azokat a megfigyelőinket, akiknek ez módjukban áll, hogy folytassák ezentul is a gyűrűzést. A jelöléshez szükséges gyűrűket az intézet ezután is rendelkezésre bocsátja.

Tagjainknak az intézet iránti szeretete és ragaszkodása a szellemi támogatás mellett anyagi adományok nyújtásában is megnyilvánult. A Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels Amsterdamban 25 forintot küldött az intézet céljaira, (ezt főleg külföldi szakmunkák beszerzésére fordítottuk), Schweppenburgi GEYR JÁNOS báró 300 márkát madárjelölési kísérletek végzésére, dr. NAGY JENŐ 1.050 koronát az Aquila táblamellékletek költségeinek fedezésére. TÉGLÁSSY BÉLA pedig úgy a mult, mint az idei télre 15—15 kgr. napraforgómag küldeménnyel tette lehetővé, hogy az intézet nagy keresletnek örvendő ablaketetőjét elegendő eséllyel elláthassa. Fogadják mindnyájan az intézet hálás köszönétét.

Personalia.

CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN címzetes miniszteri tanácsos, tiszteletbeli igazgató elhalálozásával a M. kir. Földmívelésügyi Miniszter 28.336/1922—IX. B. számú rendelettel CSÖRGEY TITUS eddigi helyettes igazgatót bízta meg az intézet teendőinek ellátásával.

A M. K. Földmívelésügyi Miniszter 1921. okt. 31-én kelt ad 87.810/921—IX. B. 2. számú rendeletével dr. SCHERMANN SZILÁRD eddigi önkéntest szaknapidijassá nevezte ki.

A m. kir. földmívelésügyi minister 28.731/1922.—IX. B. számú rendeletével WARGA KÁLMÁN földmiv. min. irodatisztet 1922. május 1-től kezdve a m. kir. madártani intézethez osztotta be.

Institutsangelegenheiten.

Der heurige Jahrgang der Aquila konnte trotz weitestgehendem Entgegenkommen der kgl. ung. Staatsdruckerei wieder nur in kleinerem Umfange erscheinen um die finanzielle Lage des Institutes wieder ins Gleichgewicht bringen zu können. Es ist aber Hoffnung vorhanden, dass der nächste Jahrgang wieder in grösserem Umfange herausgegeben werden kann. Die Auslagen der Tafeln des vorliegenden Bandes konnten nur dadurch gedeckt werden, dass die Kosten derselben der Verfasser, Dr. EUGEN NAGY auf sich genommen hat.

Auf die Publikation des Berichtes über Vogelberingung musste heuer aus Raumangel verzichtet werden. Wir sind aber entschlossen das Vogelberingungsverfahren, sofern es nur die Verhältnisse gestatten werden,

in Hinkunft in noch grösserem Masstabe weiterzuführen, um uns in dieser Hinsicht wenigstens bis zu jener Höhe emporzuarbeiten, wo wir in den letzten Friedensjahren standen. Wir bitten also unsere Beobachter, die Vogelberingung auch ihrerseits weiter zu führen. Das erforderliche Quantum an Ringen wird Ihnen auch künftighin vom Institute zur Verfügung gestellt werden.

Die Liebe und Anhänglichkeit unserer Mitglieder an das Institut hat sich ausser der geistlichen Unterstützung auch in allerlei Spenden materieller Natur geäussert. Die „Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels“ hat ausser dem für Edelreiherschutz bestimmten und bereits erwähnten Betrage, für Institutszwecke 25 Gulden gesendet, welcher Betrag grösstenteils zur Anschaffung ausländischer Fachwerke angewendet wurde. Freiherr HANS GEYR von SCHWEPPEBURG sandte 300 Mark für Vogelberingungszwecke, Dr. EUGEN NAGY 1.050 Kronen zur Deckung der Herstellungskosten der Kunstbeilagen, während BÉLA v. TÉGLÁSSY, wie voriges Jahr, so auch heuer mit Zusendung von je 15 kg. Sonnenblumensamen es uns ermöglichte, die sich einer stets regen Nachfrage erfreuende Fensterfutterstelle des Institutes während der ganzen Winterzeit mit Nahrung versehen zu können. Es sei all' diesen hochherzigen Spendern auch an dieser Stelle der wärmste Dank des Institutes ausgesprochen.

Personalia.

Infolge Ablebens unseres Honorar-Direktors, Ministerialrates STEFAN von CHERNEL zu CHERNELHÁZA hat der k. ung. Ackerbau-Minister mit Verordnung Nr. 28.336 den bisherigen Stellvertreter des Direktors, TITUS CSÖRGÉY mit der Leitung des Institutes betraut.

Der kgl. ung. Ackerbau-Minister hat mit Verordnung ad 87.810/921—IX. B. 2. vom 31. Okt. 1921 Dr. CONSTANTIN SCHERMANN, bisherigen Volontaire-Mitarbeiter zum Fachdiurnist ernannt.

Der Kgl. ung. Ackerbau-Minister hat mit Verordnung 28.731/1922. den Kanzleibeamten KOLOMANN WARGA dem Institute zur Dienstleistung zugeteilt.

NEKROLOGUS.

Palmén Axel János.

1845—1919.

1919. ápr. 7-én hunyt el, 74 éves korában Forssa-ban (Finnország) Dr. J. A. PALMÉN, egyetemi tanár. 1845. nov. 7-én született Helsingforsban. 1864-ben az egyetemre kerülván, minden erejével az állattan tanulmányozásának látott s enemü tanulmányai révén lett 1869-ben magister philosophiae, majd 1874-ben doctor philosophiae; 1876-ban az állattan, a következő évben pedig az összehasonlító anatomia magántanárává nevezik ki. 1882-ben már az állattan nyilvános rendes tanára s ez állását 1908-ig viseli; ekkor nyugalomba vonul ugyan, de nem azért, hogy hátralévő napjait az „otium sapientis“ élvezetében élje le, de hogy továbbra is foglalkozzék kedvenc tudománya kérdéseivel — egész halála napjáig.

Tanulmányainak tárgya kezdetben a rovarok voltak, mely célból egyebek között az osztrák hegyvidékekre is tett nagyobb tanulmányutat. E téren azonban maradandó nevet nem szerzett magának, mivel korán áttért az ornithologia művelésére. Több kisebb, idevágó munkája után 1874-ben jelent meg leghíresebb műve: „A madarak vonulási útjairól“ (német fordításban megjelent 1876-ban, „Über die Zugstrassen der Vögel“ címmel). E munkájában PALMÉN induktív uton kimutatja, hogy miképpen vándorolnak a tanulmánya körébe vont északi uszó- és gázlómadarak költőterületükről a téli szállásra és vissza határozott utvonalak mentén, melyeket a faj életmódja, a terület felszíni alakulata s a folyók iránya szabnak meg. Az eszmékben gazdag munka a madárvonulás tanulmányozásában korszakalkotó jelentőségű s még ma is termékenyítőleg hat a további kutatásokra. PALMÉN egyéb ornithologiai munkái sorából megemlítjük még „*Bidrag till kännedomen om ishafskustens fogelfauna, 1887*“ c. művét, a Vega-Expedíció megfigyeléseinek és gyűjtésének feldolgozását, amivel őt az expedíció hírneves vezetője A. E. NORDENSKJÖLD bizta meg. E. F. von HOMEYER-nek PALMÉN vonulásról írt főműve ellen intézett támadására PALMÉN újabb közleménnyel védekezett (1882), a budapesti II. nemzetközi ornithologiai kongresszus számára kidolgozott jelentésében pedig a vonulás kérdéséről vallott nézeteit újból kifejti. Összegyűjtötte a finnmadarakra vonatkozó szétszórt kézirati följegyzéseket; bevezette hazájába a gyűrűzési kísérleteket. A „Nordens foglar“ című, Skandinávia madárvilágát tárgyaló összefoglaló munka újabb kiadása számára az egyes

fajok Finnországban való elterjedéséről szóló részt dolgozta át. Mint helsingforsi egyetemi tanár sokoldalú befolyást gyakorolt a hazájabeli állattani kutatások irányára és az egyetemi oktatás módjára. Elnöke volt 1892-től 1919-ig az immár szétesztendő „Societas pro Fauna et Flora fennica” c. társulatnak s semmi fáradságot nem kimélt, hogy ennek törekvéseit mindenben előmozdítsa. Érdemeit mindenütt méltányolták: számos bel- és külföldi tudományos társaság rendes és tiszteletbeli tagjai sorába választotta; tiszteletbeli tagja volt a M. kir. Madártani Intézetnek is. A tudományos világ, elsősorban az ornitologia művelői, örök hálával tartoznak JOHAN AXEL PALMÉN munkásságának.

E. W. SUOMALAINEN.

Idősb pétermonostori Szeőts Béla.

1857—1922.

Folyó évi február hó 20-án, életének 64-ik évében Miskolcon elhunyt idősb SZEŐTS BÉLA, intézetünk levelező tagja, aki buzgó és eredményes támogatója volt intézetünk törekvéseinek úgy a madárvédelemben, mint a madárvonulási kutatások terén s a vadászati szakirodalom terén is jó nevet vivott ki magának.

Született Miskolcon, 1857. évi augusztus hó 3-án. Édesatyja SZEŐTS SÁMUEL, édesanyja HERMAN HENRIETTE, HERMAN OTTÓ nővére volt. Madártani hajlamait saját szavai szerint nagyatyjától HERMAN KÁROLYTÓL, PETÉNYI JÁNOS SALAMON tanítványától örökölte s ezeket a hajlamait HERMAN OTTÓ vezetése nagyban fejlesztette. Mint a gróf HADIK BARKÓCZY JÁNOS-féle hitbizomány tisztartója működött TAVARNÁN, Zemplén-megyében s itt alkalma volt úgy a madártani kutatásokra, mint pedig vadászati ismereteinek alkalmazására és bővítésére.

Madártani pályája a magyar madártan örökre emlékezetes eseményével, a II. nemzetközi madártani kongresszussal kezdődött, melynek előkészítő munkáiban tevékeny részt vett. Majd megkezdte rendszeres pedáns vonulási megfigyeléseit, amelyek TAVARNA vidékét a magyar madárvonulás egyik sarkpontjává avatják. Legszebb eredményeit a madárjelölés terén érte el. Rendszeres fecskejelölései, amelyek a fecskék visszatérését a szülőföldre, a családi életre stb. vonatkoznak, igazán mintaszerűek és utat nyitottak maguknak a világirodalomba is. Melegszívű madárbarát volt, ki az uradalom hatalmas parkjában fölállított téli etetőjén százával etette a cinegéket s mesterséges fészekodvak kihelyezésével fészkelési alkalmat nyújtott nekik.

Kisebb-nagyobb közleményei javarészt az Aquilában, kisebb részben a különböző vadász- és más lapokban jelentek meg; önállóan jelent meg: Madárvédelmi tapasztalatok. 1917., egy nagyobb kézírata Tavarna madárvilágáról még kiadatlan.

Működése nyomot hagyott a magyar madártan terén, nevét az utókor is meg fogja becsülni. Mi gyászoljuk benne kiváló munkatársunkat, a melegszívű természetbarátot, a nemes jellemű embert. Emlékét szeretettel és kegyelettel őrizzük.

SCHENK JAKAB.

Dr. Studer Theophil.

1845—1922.

1922. évi február hó 12-én meghalt STUDER TH., a berni egyetemen az állattan tanára, 77 éves korában. Széles tudású ember volt a tudósok ama régi gárdájából, akik nemcsak egy speciális szakot műveltek, nemcsak egy élesen körülhatárolt szűkebb térre korlátozták összes tevékenységüket, hanem akik több tudománykörben szereztek babért. 1873-ban, berni muzeumi konservator korában, írja doktori értekezését a tollak fejlődéséről, mely tárgyra 1877-ben — már berni egyetemi tanár — újra visszatér. Kimutatja, hogy a pinguinek tolla ugyanigy fejlődik s velejében azonos fölépítésű a többi madár tollával. A pinguinek tollának látszólag embryonális jellege nem ősi típusra vall, hanem másodlagos alkalmazkodás következménye. 1889-ben kezdte FATIOVAL kiadni „Katalog der Schweitzer Vögel“ című munkáját, mely a középeurópai madarokról szóló művek sorában kiváló helyet foglal el. Foglalkozott még korállokkal, bryozoákkal, szivacsokkal, hazája pleistocaen állataival, legutóbb pedig főleg a történelem előtti kutyákkal, de mindvégig élénken érdeklődött az ornithologia iránt. 1891-ben résztvett a II. nemzetközi ornithologiai kongresszuson Budapesten. Intézetünknek 1903. óta tiszteleti tagja volt. Emlékét kegyelettel őrizzük.

DR. GRESCHIK JENŐ.

Mortensen H. Chr. C.

1856—1921.

H. Chr. C. MORTENSEN 1856. évi augusztus hó 27-én született Jonstrup Seminar dán helységben, Kopenhága mellett. Életét a természettudományok művelésének szentelve, ily irányu tanulmányai végeztével egyideig Kopenhágában magániskoláknál talált alkalmazást, majd 1888-ban a dán kormány a viborgi állami főgimnáziumhoz nevezte ki, ahol egészen 1919-ig megszakitás nélkül működött, amikor is beteges-

kedése miatt nyugalomba vonulni kényszerült. A nyugalmat nem sokáig élvezhette: 1921. évi június hó 7-én elragadta a halál.

Ime ezek volnának rövidre fogott életrajzi adatai egy férfinak, aki hangos külső sikerek nélkül is örök időkre biztosította nevének fennmaradását a modern madárvonulási kutatás történetében. MORTENSEN volt ugyanis az, aki a madárvonulás tanulmányozása terén egy új gondolatot, új eszközt honosított meg: a madárgyűrűzést, mint kísérleti eljárást, mely először tette lehetővé, hogy az eddig szélteben üzött spekulációk helyét a gyűrűzési kísérlet s az e révén nyert kétségbevonhatatlan tények foglalják el. E módszer előnyei oly szembetűnőek voltak, hogy azt az eleinte elhangzott többrendbeli támadások dacára is mindenütt elfogadták s csakhamar mindinkább növekvő arányokban alkalmazták, főleg Németországban, Angliában és nálunk. MORTENSEN gondolata új irányt szabott a madárvonulás kutatásának; ebben áll legnagyobb, legmaradandóbb érdeme.

De munkássága eme nagy siker nélkül is nyomot hagyott volna a természettudományi kutatás terén. Tanulmányokat írt a dán gyíkokról, egerekről, gyakorlati vezérfonalat adott a madarak preparálásához, botanikai ABC-t szerkesztett s értekezett a hangyalesőről (Myrmeleo). Munkássága javarészt azonban a madártan művelésének szentelte; e téren alkotott nevezetesebb munkái a következők: *Der Star* (1905); *Teal in Winter* (1908); *Fang der Stare behufs Markierung* (1909); *Von den Vogelberingungstation in Viborg* (1912); *Markierte Spiessenten* (1914); *Markierte Störche* (1919—20); e munkái legnagyobbbrészt a „*Dans Ornithologisk Forenings Tidsskrift*“ c. folyóiratban jelentek meg.

Elhunytá érzékeny csapás tudományunkra nézve. A m. kir. Madártani Intézet, melynek levelező tagja s mindig előzékeny barátja volt, hiven megőrzi emlékezetét.

SCHENK JAKAB.

Galaczi Buda Ádám.

1840—1920.

1840-ben született Réán (Hunyad m.), Hátszeg közelében. Édesapja, BUDA ELEK, maga is nagy vadász és a madárvilág jó ismerője, vezette be fiát a madárpreparálás mesterségébe, alig 12 éves korában s az ő példája ébresztette fel a fiuban is a vadászszenvedélyt és a madárvilág iránti érdeklődést. A réai családi birtok, a jó mód megengedték BUDA ÁDÁMNAK, hogy teljes lelkével az ornithologia gyakorlati művelésének élhessen. Együtt gyűjtöget CSATHÓ JÁNossal, kihez meleg barátság fűzte; a DÉVÁN hivatalnokoskodó STETTER és KNÖPFLER dr. szintén ezirányban hātottak rá: BUDA ÁDÁM azok közé tartozott, kiket a sors nevelt ornithologusnak.

Már 1856. óta rendszeresen figyelte a Sztrigy-mente madárvilágát s gyűjtögette annak ritkaságait. Gyűjteménye e tekintetben csaknem teljesnek volt mondható, ha nem is maradt meg minden példány kifogástalan állapotban. Ornithologiai munkálkodásának eredményeit őrző főbb közleményei: A Hunyadmegye területén előforduló madarak jegyzéke. (A hunyadmegyei tört. és régészeti társulat évk. 1882. p. 105–138). Madárvilágunk pusztulása az utolsó félszázad alatt (Aquila, XIII. 1906. p. 162–168). Följegyzéseink egy részét közöltem Aquila, XV. 1908. p. 222.

Édesapja halála után (1901.) ő maga is betegeskedni kezdett s mind kevesebb időt fordíthatott a madárvilág megfigyelésére. 1920-ban, kerülő uton, kapta az Intézet a szükszavu hirt haláláról. Közelebbi időpont s körülmények ma sem ismeretesek; az oláh megszállás következtében Erdéllyel mindennemű összeköttetésünk szünetel. Így csak e sorokban száll megemlékezésünk és részvétünk az elszakított Erdély egy havasalji kuriája felé, mely a magyar ornithologia egy értékes oszlopának kidőltét, egy már a történelemé lett kor talán utolsó tanuját gyászolja. Egy igaz természetbarát, egy vérbeli vadász, egy a természet iskolájában nevelkedett madarászember, a madártömés magyar uttörőinek utolsója szállott sirba BUDA ÁDÁMMAL.

BODNÁR BERTALAN.

NEKROLOG.

Johan Axel Palmén.

1845—1919.

Am 7. April 1919 verschied in Forssa (Finnland) Prof. Dr. JOHAN AXEL PALMÉN in seinem 74-ten Lebensjahre. Er wurde am 7. November 1845 in Helsingfors geboren. Student 1864, widmete er sich den zoologischen Studien an der Universität, wurde 1869 Mag. phil., 1874 Dr. phil., 1876 zum Dozenten der Zoologie und im folgenden Jahre auch der vergleichenden Anatomie ernannt. Im J. 1882 wurde er zum Professor der Zoologie ernannt, welche Anstellung er bis 1908 behielt, wo er seinen Abschied nahm, jedoch nicht um ein otium sapientis zu genießen, denn er war bis zu seinem Todestage mit wissenschaftlicher Arbeit beschäftigt. Palméns Studien galten ursprünglich Insekten — er unternahm zu diesem Zwecke unter anderem eine entomologische Reise nach den Gebirgsgegenden Österreichs. Aber auf diesem Gebiete hat P. sich nicht einen Namen geschaffen, schon früh hatte er das Feld der

Ornithologie betreten. Nach einigen kleineren ornithologischen Arbeiten erschien 1874 sein berühmtes Werk „Om foglarnes flyttingsvägar“ (deutsche Übers. 1876). In diesem Werke zeigt P. induktiv, wie die zur Untersuchung gewählten nordischen Schwimm- und Stelzenvögel zwischen ihren Brutorten und Winterstationen, und umgekehrt, längs bestimmten Wegen, von der Lebensweise der Arten, der Konfiguration des Kontinents und der Richtung der Flüsse abhängig, reisen. Das ideenreiche Werk machte Epoche und wirkt noch heute befruchtend auf die Migrationsforschung. Von P:s übrigen ornithologischen Arbeiten sind noch „Bidrag till kännedom om ishafskustens fogelfauna“ zu erwähnen, welche sich auf Beobachtungen und Sammlungen der Vega-Expedition (Nord-Ost-Passage) gründen, die der berühmte A. E. NORDENSKJÖLD ihm zur Bearbeitung gegeben hatte (1887). Auch P:s Gegenschrift an E. F. von HOMEYER (1882), eine polemische Äusserung von dem Angriff des letzteren auf „Die Zugstrassen der Vögel“ veranlasst und sein zu dem zweiten ornithol. Kongresse in Budapest ausgearbeitetes Referat über die Migrationsfrage (1891). Er gründete ein grosses Vogelarchiv, eine Sammlung schriftlicher Notizen über finnische Vögel. Auch hat er in Finnland die Ringversuche eingeführt. Für die neue Auflage von „Nordens foglar“ (Schweden) redigierte er die Darstellungen über die Verbreitung der Arten in Finnland. Auf die vielerlei Weise wirkte P. für die zoologische Forschung und den zoologischen Unterricht an der Universität zu Helsingfors. Er war Vorsitzender in der seit 100 Jahren bestehenden Gesellschaft „Societas pro Fauna et Flora fennica“ 1892—1919. In dieser Eigenschaft hat er sich keine Mühe gespart, um die Bestrebungen der Gesellschaft zu fördern. Er war Mitglied und Ehrenmitglied von vielen wissenschaftlichen Gesellschaften im In- und Auslande.

Die wissenschaftliche und besonders die ornithologische Welt ist JOHAN AXEL PALMÉN ewigen Dank schuldig.

ELIAS WILHELM SUOMALAINEN.

Béla von Szeőts zu Pétermonostor.

1857—1922.

Am 20. Februar l. J., in seinem 64. Lebensjahre starb in Miskolc BÉLA von SZEŐTS, korrespondierendes Mitglied unseres Institutes, ein stets eifriger und erfolgreicher Förderer unserer Bestrebungen auf dem Gebiete des Vogelschutzes ebenso, als auch auf jenem der Vogelzugsforschung, der aber auch als allgemein anerkannter Jagd-Schriftsteller seinem Namen einen guten Klang sichern konnte.

BÉLA VON SZEÓTS wurde am 3. August 1857 in Miskolc, als Sohn SAMUEL SZEÓTS' und seiner Gemahlin, HENRIETTE HERMAN (der Schwester von OTTO HERMAN) geboren. Die Neigung zu ornithologischen Studien war eine Erbschaft von seinem Grossvater, KARL HERMAN, dem Schüler von JOHANN SALAMON v. PETÉNYI und hat sich dieselbe unter Leitung OTTO HERMAN's voll entwickelt. Als Verwalter des Graf HADIK BARKÓCZY'schen Fideikommisses zu TAVARNA (Kom. Zemplén) hatte er sowohl zu ornithologischen Forschungen, wie auch zur praktischen Anwendung und Erweiterung seiner Jagdkenntnisse günstige Gelegenheit gefunden. Der Anfang seiner ornithologischen Tätigkeit fällt mit dem Beginne des II. Internationalen Ornithologen Kongresses zusammen, an dessen Vorbereitung auch SZEÓTS beteiligt war. Bald darauf eröffnete er die lange Reihe seiner systematischen, gewissenhaften Vogelzugsbeobachtungen, welche die Gegend von TAVARNA zu einem Kardinalpunkte des ungarischen Beobachtungsnetzes erhoben. Seine schönsten Erfolge erreichte er jedoch auf dem Gebiete der Vogelmarkierung. Seine systematischen Schwalbenberingungsversuche, welche die Rückkehr der Schwalben zur Heimat beweisen und auf das eheliche Leben derselben einigermaßen neues Licht werfen konnten, sind in jeder Hinsicht mustergültig und fanden auch in die Weltliteratur ihren Weg. Er war auch ein warmherziger Vogelfreund, der während des Winters auf Futtertischen des mächtigen Parkes Hunderte von Meisen bewirtete und auch für Nistgelegenheiten derselben sorgte.

Seine Mitteilungen erschienen zum grösseren Teile in der Aquila, zum kleineren in verschiedenen Jagd- und sonstigen Zeitschriften; als selbstständige Arbeit gab er „Erfahrungen über Vogelschutz“ heraus; ausserdem hinterliess er noch ein umfangreicheres Manuscript über die Vogelwelt von TAVARNA.

Sein Leben und Wirken zog dauernde Spuren auf dem grossen Arbeitsfelde der ungarischen Ornithologie, welche seinem Namen die treue Anerkennung der Nachwelt gesichert haben. Wir betrauern in Ihm einen der vorzüglichsten Mitarbeiter des Institutes, einen warmherzigen Freund der vogelbelebten freien Natur, einen edelgesinnten ganzen Mann aus dem alten, nahezu verschollenen Type des ungarischen Gesellschaftslebens.

JAKOB SCHENK.

Dr. Theophil Studer.

1845—1922.

Am 12. Februar 1922 starb TH. STUDER, Professor der Zoologie an der Universität Bern im 77. Lebensjahre. Reiches Wissen, gepaart mit der Eigenschaft sich nicht bloß auf ein engbegrenztes Feld der Wissenschaft zu beschränken, sondern auf verschiedenen Wissensgebieten zu betätigen, zeichneten ihn als Forscher aus. Als Konservator im zoologischen Museum in Bern schrieb er 1873 seine Doktor-Dissertation über die Entwicklungsgeschichte der Feder, auf welches Thema er im Jahre 1877 — schon als Professor in Bern — noch einmal zurückkam. Erwies in letzterer Arbeit noch, dass die Federn der Pinguine sich in gleicherweise entwickeln, wie die Federn anderer Vögel. Der scheinbar embryonale Charakter der Pinguine deutet nicht auf einen älteren Typus, sondern ist als eine sekundäre Anpassung zu betrachten. Im Jahre 1889 begann er mit FATIO den „Katalog der Schweizer Vögel“ herauszugeben, welches Werk unter ähnlichen Werken der Vögel Mitteleuropas einen hervorragenden Platz einnimmt. Er befasste sich noch mit Korallen, Bryozoen, Spongien, mit den pleistocänen Tierresten seiner Heimat und in letzterer Zeit hauptsächlich mit den prähistorischen Caniden — ohne jedoch sein Interesse von der Ornithologie abzuwenden. Im Jahre 1891 nahm er am II. Internationalen Ornithologen Kongress zu Budapest teil. Er war seit 1903 Ehrenmitglied unseres Institutes. Sein Andenken werden wir stets in Ehren halten.

DR. EUGEN GRESCHIK.

H. Chr. C. Mortensen.

1856—1921.

H. CHR. C. MORTENSEN wurde am 27. August 1856 in Jonstrup Seminar bei Kopenhagen geboren. Er studierte Naturgeschichte, unterrichtete einige Zeit in Kopenhagen an Privatschulen, wurde im Jahre 1888 in Viborg am kgl. Gymnasium angestellt, wo er als Oberlehrer bis zu seinem im Jahre 1919 wegen Kränklichkeit erfolgten Abschiede wirkte. Am 7. Juni 1921 entriss ihn der Tod.

Dies sind die kurzen biographischen Daten eines Mannes, der ohne glänzende äussere Erfolge sich dennoch für immerwährende Zeiten einen Namen auf dem Gebiete der modernen Vogelzugsforschung sichern konnte. MORTENSEN war es, der im Jahre 1899 ein neues Element in die Vogelzugsforschung einführte, nämlich das Beringungsverfahren, wodurch an Stelle der Speculation des Experiment gesetzt wurde. Die augenscheinlichen Vorteile dieser Methode waren so einleuchtend, dass dieselbe trotz

anfänglicher Bekämpfung überall angenommen und in grossen Masstabe durchgeführt wurde, so besonders in Deutschland, England und bei uns in Ungarn. MORTENSEN's Erfindung lenkte die Vogelzugsforschung auf eine ganz neue Bahn und ist dies sein grösstes und bleibendes Verdienst.

Aber auch ohne diesen grossen Erfolg hätte seine Tätigkeit auf dem Gebiete naturwissenschaftlicher Forschung Spuren hinterlassen. Er schrieb über dänische Eidechsen und Mäuse, Anleitung zur Präparieren der Vögel, Botanisches ABC, über den Ameisenlöwen. Das Feld seiner hauptsächlichsten Tätigkeit bildete jedoch die Ornithologie und sind seine nennenswerteren Aufsätze die folgenden: Der Star (1905), Teal in Winter (1908), Fang der Stare behufs Maskierung (1909), Von der Vogelberingungsstation in Viborg (1912), Markierte Spiessenten (1914), Markierte Störche (1919—1920), welche grösstenteils in Dansk Ornit. For. Tidsskrift erschienen sind.

Sein Dahinscheiden ist ein harter Verlust für unsere Wissenschaft. Das Königl. Ungarische Ornithologische Institut, dessen korrespondierendes, anhängliches, immer zuvorkommendes Mitglied er war, bewahrt ihm ein liebevolles getreues Angedenken.

JAKOB SCHENK.

Adam von Buda zu Galacz.

1840—1920.

ADAM v. BUDA ist im Jahre 1840 in Réa (Kom. Hunyad, Siebenbürgen) geboren. Der Vater, ELEK v. BUDA, auch passionierter Jäger und ein Kenner der Vogelwelt, hat seinen, noch kaum 12 Jahre alten Sohn in die Geheimnisse der Vogelpräparierkunst eingeführt und das Beispiel des Vaters hat auch im jungen Knaben die Jägerlust und das lebhafte Interesse an der Vogelwelt wachgerufen. Das Familiengut zu Réa ermöglichte es ADAM v. BUDA sich ganz und gar seinen ornithologischen Studien zu widmen. Er sammelte gemeinschaftlich mit JOHANN v. CSATÓ, mit dem er eng befreundet war; in demselben Sinne wirkten auf ihn STETTER und Dr. KNÖPFLE, die zu jener Zeit in Déva, auf dem klassischen Boden des damaligen Vogelsammelns amtierten.

ADAM v. BUDA hatte die Vogelwelt des Sztrigy-Tales seit 1856 systematisch beobachtet und deren Seltenheiten sorgfältig gesammelt. Diese Sammlung konnte in dieser Hinsicht fast als vollständig angesehen werden, wenn auch einige Exemplare im Laufe der Zeit etwas gelitten haben. Von den Publikationen, welche die wichtigsten Resultate seiner mehr als fünfzigjährigen ornithologischen Tätigkeit enthalten, sind folgende zu nennen: Verzeichnis der im Kom. Hunyad vorkommenden Vogelarten. (ungarisch) Jahrb. der hist.-archaeol. Gesellschaft des Kom. Hunyad, I. 1882. p. 105—108). Die Verminderung unserer Vogelwelt

(d. i. des Sztrigy-Tales) in den letzten 50 Jahren. (Aquila, XIII. 1906. p. 162—168). Einige seiner Aufzeichnungen veröffentlichte ich in Aquila, XV. 1908. p. 222.

Nach dem Tode seines Vaters (1901) kränklich geworden, konnte ADAM v. BUDA in neuerer Zeit nur in bescheidenem Masse auf dem Gebiete der Ornithologie tätig sein. 1920 erhielt das Institut auf Umwegen die wortkarge Nachricht von seinem Tode; der nähere Zeitpunkt ist unbekannt, da infolge der rumänischen Besetzung jede Verbindung mit Siebenbürgen abgeschnitten war. Ein wahrer Naturfreund, ein berufener Feld-Ornithologe, der Letzte unter den Bahnbrechern der ungarischen Präparierkunst ist mit Ihm heimgegangen. Ehre seinem Andenken.

BARTHOLOMAEUS BODNÁR.

Gyűjtemények. — Sammlungen.

Gyarapodás ajándékok útján 1918. január 1-től — 1921. december 31-ig. Vermehrung durch Spenden vom 1. Jänner 1918 bis 31. Dezember 1921.

I. Felállított madarak. — Aufgestellte Vögel.

Anas angustirostris MENETR. Velencze. 1894. IX/15. CHERNEL ISTVÁN.
Branta ruficollis PALL. Hortobágy. 1921. III/14. SZOMJAS LÁSZLÓ.
Caprimulgus europaeus L. Ujverbász. 1918. IV/23. dr. NAGY JENŐ.
Cettia cetti MARM. Óverbász. 1919. II/15. SCHENK HENRIK.
Cygnus musicus BECHST. Hernádnémeti. 1920. XI/15. Vétel vadkereskedésből.
Falco peregrinus TUNST. Tiszalök. 1918. I/16. SZOMJAS LÁSZLÓ.
Falco subbuteo L. Kisfástanya. 1918. IV/2. SZOMJAS GUSZTÁV.
Gallinago gallinaria O. Hejőcsaba. 1918. I/15. id. SZEŐTS BÉLA.
Neophron percnopterus L. Herkulesfürdő. 1913. VII/27. SZEMERE LÁSZLÓ.
Oidemia fusca L. Csikszentsimon. 1912. XI/7. SZEMERE LÁSZLÓ.
Platalea leucorodia L. Uraiujfalu. 1921. V/13. BEZERÉDJ MÁRIA.
Plectrophenax nivalis L. Hejőcsaba. 1918. I/15. id. SZEŐTS BÉLA.
Somateria mollissima L. Szob. 1909. XI/12. gróf TELEKI JÓZSEF.
Somateria mollissima L. Szob. 1920. IX/28. gróf TELEKI JÓZSEF.
Syrnium uralense PALL. pull. Marostordam. 1914. SZEMERE LÁSZLÓ.

II. Madárbőrök. — Vogelbälge.

Aegolius Tengmalmi GM. Zsögöd. 1913. III/13. SZEMERE LÁSZLÓ.
Anser albifrons intermedius NAUM. Hortobágy. 1920. XI/12. dr. TARJÁN TIBOR.
Astur palumbarius L. Hortobágy. 1920. X. ifj. SZOMJAS GUSZTÁV.
Cettia cetti MARM. Ujverbász. 1914. tavaszán. — Frühjahr 1914. dr. NAGY JENŐ.
Charadrius apricarius L. Részőháza 1918. VI/1. dr. KIRCHNER JÓZSEF.

Corvus corone × *cornix* L. Nagymarton. 1919. III/13. STEFKOVICH DEZSŐ.
Dendrocopos leucotos BECHST. Úzvölgy, Csikm. 1911. VI/5. SZEMERE LÁSZLÓ.
Emberiza citrinella L. Budapest. 1920. IV. CSÖRGEY TITUS.
Falco peregrinus TUNST. Hortobágy. 1920. X/24. ifj. SZOMJAS GUSZTÁV.
Motacilla flava melanocephala LICHT. Pancsova. 1915. V. dr. TARJÁN TIBOR.
Passer domesticus L. Keszegfalu. 1906. XII/20. HEGYMEGHY DEZSŐ.
Passer domesticus L. Keszegfalu. 1907. I/6. HEGYMEGHY DEZSŐ.
Passer montanus L. Megyerics. 1909. I/26. HEGYMEGHY DEZSŐ.
Podiceps nigricans SCOP. Hejőcsaba. 1918. I/18. id. SZÉŐTS BÉLA.
Somateria mollissima L. Szob. 1920. IX/28. gróf TELEKI JÓZSEF.

Király Iván gyűjteménye.

KIRÁLY IVÁN pápai tanár, rendes megfigyelőnk, börgyűjteményét (és 12 drb. letisztított koponya csontot) 1921. december 1-én intézetünknek ajándékozta. Az alább felsorolt 71 fajból (119 darab) álló kollekciónak fogadja ezúton is intézetünk köszönetét.

Die Sammlung von Király Iván.

Unser ständiger Beobachter Herr IVÁN KIRÁLY überliess seine unten-folgende aus 71 Arten in 119 Exemplaren bestehende Balgsammlung am 1. Dec. 1920. als Geschenk unserem Institute, wofür wir ihm auch an dieser Stelle besten Dank sagen.

Acanthis cannabina L. (4)¹ Bogyoszló. 1913. XII/24. — 1914. I/1: VIII/10., VIII/22.
Accipiter nisus L. ♂ (2) Bogyoszló. 1912. IX/3. — 1913. II.
Aegithalus caudatus L. Bogyoszló. 1914. I/31.
Alauda arvensis L. Bogyoszló. 1912. XII/31.
Acrocephalus palustris BECHST. Bogyoszló. 1914. VIII/22.
Acrocephalus schoenobaenus L. Bogyoszló. 1914. VI/25.
Ardetta minuta L. Barbaesi tó. 1913. VIII/1.
Anas boschas L. jun. (4) Bogyoszló. 1913. VII. — 1914. VIII/2., VIII/15., X/16.
Anthus campestris L. (5) Bogyoszló. 1913. IX., IX/15. — 1914. VIII., VIII/29., IX/5.
Anthus pratensis L. Bogyoszló. 1913. IX.
Anthus trivialis L. Bogyoszló. 1914. IX/21.
Asio accipitrinus PALL. Mór. (Fejér m.) 1913. IX/12.
Asio otus L. Bogyoszló. 1912. XII/19.
Bombycilla garrula L. (2) Budapest. 1913. XII/20. — Peresznye. (Sopron m.) 1913. XII/26.
Caprimulgus europaeus L. Bogyoszló. 1912. X/19.
Cerchneis tinnunculus L. (4) Bogyoszló. 1911. III/3. — 1913. IX/18., VIII/22. — 1914. II/5.
Chrysomitris spinus L. Felsőőr. (Vas m.) 1917. I/31.
Coccothraustes vulgaris PALL. (2) Felsőőr. 1914. II/27. — Bogyoszló. 1914. VIII/10.
Columba palumbus L. (2) Bogyoszló. 1912. VII/24. — 1914. IV/13.
Corvus cornix L. Bogyoszló. 1911. VII/24.

¹ A zárójeles szám a darabok számát jelöli. — Die Zahl in Parenthese gibt die Anzahl der Exemplare an.

- Corvus frugilegus* L. Bogyoszló. 1912. XII/2.
Coturnix communis BONN. (2) Bogyoszló. 1914. VIII/13., IX/5.
Crex pratensis BECHST. (2) Nyárád. 1914. IX/5. — Bogyoszló. 1914. IX/16.
Cuculus canorus L. Bogyoszló. 1911. VII/16. — 1913. VIII/27.
Dendrocopos major L. (2) Bogyoszló. 1913. III/20. — 1914. I/1.
Dendrocopos minor L. Bogyoszló. 1913. VIII/28.
Emberiza calandra L. (2) Bogyoszló. 1912. XII/6.
Emberiza citrinella L. (3) Bogyoszló. 1911. VII/19. — 1914. I/8., I/9
Emberiza schoeniclus L. (2) Bogyoszló. 1914. IV/1., IV/2.
Erithacus rubecula L. (2) Bogyoszló. 1914. IV/2., IV/9.
Fringilla coelebs L. Bogyoszló. 1914. X/14.
Fulica atra L. Balaton. (Szigligeti öböl). 1912. VII/19.
Galerida cristata L. Bogyoszló. 1911. VII/21.
Gallinula chloropus L. (2) Bogyoszló. 1912. IV/11 — 1913. VII/14.
Hirundo rustica L. Bogyoszló. 1914. X/14.
Jynx torquilla L. (2) Bogyoszló. 1912. VIII/20. — 1914. VII/6.
Lanius collurio L. (2) Bogyoszló. 1914. VI/18., VI/19.
Lanius minor L. (3) Bogyoszló. 1911. VII/26. — 1912. VIII/7. — 1914. VI/6.
Larus ridibundus L. Balaton. (Szigligeti öböl). 1912. VII/20.
Ligurinus chloris L. Bogyoszló. 1914. VI/27.
Loxia curvirostra L. Peresznye. (Sopron m.) 1911. XII/24.
Lullula arborea L. Nyárád. (Veszprém m.) 1914. VIII.
Motacilla alba L. Bogyoszló. 1913. IX/25.
Motacilla flava L. Bogyoszló. 1914. IX/8.
Muscicapa grisola L. (2) Bogyoszló. 1914. VII/3., VIII/16.
Oriolus galbula L. (2) Bogyoszló. 1913. VIII/21., VIII/24.
Ortygometra porzana L. Bogyoszló. 1914. IX/16.
Panurus biarmicus russicus BREHM. Fertő. (Hidegség). 1920. VIII/15.
Parus palustris communis BALDENST. Felsőőr. 1917. I/31.
Passer domesticus L. Bogyoszló. 1914. I/12.
Passer domesticus albino Kispodárpuszt (Veszprém m.) 1914. IX/5.
Perdix cinerea LATH. Bogyoszló. 1911. VIII/12.
Phylloscopus collybita VIEILL. Bogyoszló. 1914. IV/4.
Phylloscopus trochilus L. (3) Bogyoszló. 1914. IV/9., IX/25., IX/25.
Picus viridis L. Bogyoszló. 1911. VI/26.
Picus viridis L. Peresznye. (Sopron m.) 1913. XII/25.
Pratincola rubetra L. Bogyoszló. 1912. VI/23.
Pratincola rubetra L. Nyárád. (Veszprém m.) 1914. VIII.
Podiceps cristatus L. Bogyoszló. 1914. IX/11.
Pyrhula rubicilla VIEILL. (3) Peresznye. 1913. XII/25. — Bogyoszló. 1914. I/2. —
 Felsőőr. (Vas m.) 1914. I/31.
Regulus cristatus KOCH. Bogyoszló. 1914. X/13.
Sitta europaea caesia MEX. u. WOLF. Felsőőr. 1914. I/31.
Strix flammea guttata BREHM. Szilsárhány. 1913. IV/2.
Sturnus vulgaris L. Bogyoszló. 1913. IX/25.
Sturnus vulgaris L. (2) Bogyoszló. 1914. VI/28. — 1913. IX/2.
Sylvia atricapilla L. Bogyoszló. 1914. IX/24.
Sylvia communis LATH. (3) Bogyoszló. 1914. IV/4., VI/17., VI/25.
Sylvia curruca L. Bogyoszló. 1914. IX.
Syrnium aluco L. Bogyoszló. 1912. I/2.

Totanus ochropus L. Bogyoszló. 1912. IV/5.
Troglodytes parvulus KOCH. Bogyoszló. 1914. I/7.
Turdus merula L. Bogyoszló. 1914. IV/4.
Turdus musicus L. Bogyoszló. 1911. IV/16.
Turdus viscivorus L. (2) Bogyoszló. 1911. IV/10. — 1913. III/19.
Turtur communis SELB. (2) Bogyoszló. 1911. VI/23. — 1914. VIII/7.
Upupa epops L. Bogyoszló. 1911. VIII/30.
Vanellus capella SCHAEFF. Bogyoszló. 1913. V.

III. Tojások. — Eier.

Asio accipitrinus PALL. (1)¹ Hortobágy. 1914. III/27. SZOMJAS GUSZTÁV.
Limosa aegocephala BECHST. (5) Ürbő. 1921. V/18. SCHENK JAKAB.
Totanus calidris L. (4) Ürbő. 1921. V/18. SCHENK JAKAB.

A következő fajok egy-egy fészekalját E. C. STUART—BAKER-től kaptuk, lelőhelyeik Khasia Hills, Annam.

Von den nachfolgenden Arten erhielten wir je ein Gelege von E. C. STUART—BAKER, gesammelt in Khasia Hills, Annam.

Actinodura phasiana (2) 1920. V/19. — *Alcippe nepalensis* (3) 1914. IV/22. — *Cissa chinensis* (4) 1920. IV/29. — *Dryonasta ruficollis* (4) 1920. V/22. — *Garrulax leucolophus* (4) 1919. VII/1. — *Garrulax moniliger* (4) 1919. V/28. — *Hemixus flaveola* (3) 1920. VI/11. — *Hemixus madellandi* (3) 1920. VI/22. — *Hypsipetes psaroides nigrescens* (3) 1919. VI/2. — *Mesia argentauris* (4) 1920. V/28. — *Mycophoreus temminckii* (4) 1920. V/16. — *Pellorneum mandellii* (4) 1920. VI/23. — *Pitta nepalensis* (5) 1920. VI/6. — *Pomathorinus schisticeps* (3) 1919. VI/11. — *Schoeniparus mandellii* (4) 1920. V/20. — *Spizixus canescens* (4) 1919. V/14. — *Stachyris nigriceps* (4) 1920. VI/7. — *Trochalopteron chrysopteron* (3) 1920. V/22.

¹ A zárójeles szám a tojások számát jelöli. — Die Zahl in Parenthese gibt die Anzahl der Eier an.

INDEX ALPHABETICUS AVIUM.

A zárójelben levő számok az idegen nyelvű szövegre vonatkoznak, ha az illető fajok egyuttal a magyar szövegben is megvannak. — Die eingeklammerten Zahlen beziehen sich auf den fremdsprachigen Text, wenn die betreffenden Arten auch im ungarischen Texte angeführt sind; die Seitenzahl der im gemeinsamen Texte befindlichen Namen wird ohne Klammer angeführt.

Acanthis cannabina 59, (81), 100, 114, 237.

— — **mediterranea** 46.

— **linaria** 119.

Accentor collaris 47.

— — **subalpinus** 46.

— **modularis** 109, 111, 113, 114, 115, 123, 124.

Accipiter nisus 63, (81), 104, 130, 164, 181, 192, 194, (199), (221), 237.

Acrocephalus arundinaceus 56, 64, 66, 67, (81), 105, 106, 107, 110, 111, 114—123, 173, (206).

— **palustris** 75, (81), 116, 117, 119, 122, 237.

— **schoenobaenus** 111, 115, 118—122, 237.

— **streperus** 63, 65, 66, 72, (81), 117, 120—122.

— — **horticolus** 119.

Actinodura phasiana 239.

Actitis hypoleucos 62, (81), 117, 119—123,

Aegithalos caudatus europaeus 61, 70, (80), (81), 126, 237.

Aegolius Tengmalmi 196, (224), 236.

Alauda arvensis 55, 61, 62, 69, 72, (81), 100, 103—106, 108—119, 121, 123—125, 181, 183, (213), 237.

Alca torda 44, 179, 180.

Alcedo ispida 68, (81), 166, (200).

Alcippe nepalensis 239.

Anas acuta 57, 60, 64, (81), 104, 111, 117, 121, 122, 126, 181, 183, 195, (213).

— **angustirostis** 236,

— **boschas** 54—58, 60—69, 71—72, 76, (81), 104—106, 108, 109, 114, 116, 117—119, 121, 122, 125, 126, 129, 168, 180, 181, 183, (203), (213), (214), 237.

— **crecca** 60, 62, 64, 69, 73, (81), 104, 105, 115, 117, 119, 121, 122, 181—183, (213).

Anas falcata 44.

— **penelope** 58, 60, 64, 68, (81), 109, 111, 116, 117, 119—122, 180, 181, 183, (213).

— **querquedula** 57, 58, 60, 62, 64, 69, 73, (81), 104, 105, 109, 116, 117, 119, 121, 122, 125, 126, 181.

— **strepera** 57, 60, 62, 69, (81), 109, 119, 121, 122, 126.

Anser albifrons 58, 59, (81), 108, 111, 115, 116, 121, 125, 167, 180, 181, 183, 197, (202), (213).

— — **intermedius** 236.

— **erythropus** 111, 180—182, (213).

— **fabalis** 58, 60, 61, 68, (81), 100, 104, 108, 111, 114—117, 119—122, 125, 129, 130, 167, 181—183, 195, 197, (202), (213).

— **ferus** 55, 58, 61, 62, 64, 68, 69, 73, 77, (81), 105, 110, 111, 117, 119, 122, 126, 181, 183, (213), (214).

— **neglectus** 58, (81), 181, 183, (213).

Anthoscopus pendulinus 56, 72, (80), (81), 118.

— **caspius** 46.

Anthus campestris 117, 118, 237.

— **cervinus** 187, (217).

— **pratensis** 59, 69, (81), 100, 104, 109, 112, 114—120, 122, 237.

— **spinoletta** 47, 59, 69, (81).

— **trivialis** 59, (81), 100, 106, 113, 114, 117, 118, 120, 122, 124, 125, 237.

Aquila clanga 47, 181, 195.

— **chrysaetus** 129, 130, 194, 195.

— **heliaca** 47.

— **nipalensis orientalis** 45.

— **pomarina** 64, 70, (81), 114.

Archibuteo lagopus 104, 108, 111, 114, 115, 119—122, 180, 181, 183, 195, (213).

- Ardea cinerea* 53—56, 58, 61, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 73, 75, 76, (80), (81), 100, 104, 105, 106, 109—112, 114—118, 120—122, 124, 128, 175, 183, 194, (208), (214).
 — *purpurea* 53, 56, 62, 64—66, 72, 73, 76, (79), (80), (81), 109—111, 116, 117, 119—122, 126, 175, 183, 195, (208).
Ardeola ralloides 64, 65, 73, 75, 76, (81), 111, 112, 120, 122, 175, (208).
Ardetta minuta 56, 73, (81), 105, 117, 120—122, 175, 183, (208), 237.
Asio accipitrinus 58, 64, (81), 108, 116, 121, 180, 183, (213), 237, 239.
 — *otus* 125, 237.
Astur palumbarius 61, 70, (81), 194, 236.
 — *brevipes* 45.
Athene noctua 65, (81), 104.

Bombycilla garrula 105, 106, 108, 113, 117, 124, 125, 165, 186, 189, 197, (199), (216), 237.
Botaurus stellaris 61, 64—66, 68, 73, (81), 104, 105, 109—111, 114—118, 120—123, 183, (214).
Branta leucopsis 44, 177, (210).
 — *ruicollis* 181—183, (213), (214), 236.
Bubo ignavus 47, 195.
Bubulcus ibis 44.
Buteo communis 63, (81), 103—105, 108, 109, 111, 114—117, 119—122, 124, 183, (213).
 — — *anceps* 45.

Caccabis saxatilis 44.
Calandrella brachydactyla 196, (224).
Caprimulgus europaeus 103—105, 113, 114, 115—118, 120, 122, 236, 237.
Carduelis elegans 59, 72, (81), 104, 113, 126, 180, 185, 192, (215).
Carpodacus erythrinus 46.
Cerchneis Naumanni 173, (207).
 — *tinnunculus* 57, 59, 61, 65, 71, (81), 103—105, 107—109, 111, 114—118, 120, 122, 125, 126, 129, 173, 180, 192, (221), 237.
 — *vespertinus* 54, 57, 63, (81), 104, 106, 109, 117, 120, 121.
Certhia familiaris 70, (81), 104, 140, (145).

Cettia cetti 42, (44), 47, 120, 122, 175, 176, (208), (209), 236.
Charadrius apricarius 180, 195, 236.
 — *dubius* 67, (81), 105, 110, 111, 114, 119, 122.
Chrysomitris spinus 117, 125, 237.
Ciconia alba 55, 56, 65, 74—76, (81), 103, 105—125, 149, (152), 168, (202).
 — *nigra* 58, 59, 77, (81), 115, 183, 194, (213).
Cinclus aquaticus 47.
 — — *meridionalis* 47.
Circus gallicus 109, 122.
Circus 58.
 — *aeruginosus* 57, 60—64, 66, 68, 71, 73, (81), 104, 109, 111, 114, 115, 117, 120, 121, 122, 168, 183, (213), (214).
 — *cyaneus* 104, 108, 109, 115, 117, 120, 122, 180, 183, 192, (213), (221).
 — *macrourus* 58, (81), 104, 115—117.
 — *pygargus* 57, 68, (81), 129, 183, (213).
Cissa chinensis 239.
Clivicola riparia 55, 65, 72, (81), 105, 107, 109, 114, 115, 119, 120—123.
Coccothraustes vulgaris 113, 126, 165, (199), 237.
Coloeus monedula 59, 61, 63, 65, 69, 71, (81), 104.
 — — *collaris* 45.
 — — *spermologus* 126.
Columba livia 44.
 — *oenas* 100, 103—115, 117—119, 123—125, 178, 183, (211), (213).
 — *palumbus* 59, (81), 100, 103—112, 114—119, 122—126, 178, (211), 237.
Colymbus Adamsi 44.
 — *articus* 120, 186, 194, (216).
 — *Immer* 194.
 — *lumme* 194.
Coracias garrula 106, 109—111, 114, 118, 121, 122.
Corvus corax 47, 57, 70, 75, (81), 100, 180, 182, 193, 195.
 — *cornix* 53, 54, 56, 57, 60, 61, 63, 69, 71, 72, 77, (80), (81), 104, 112, 126, 141, (147), 180, 181, 237.
 — — *valachus* 45.
 — *corone* × *cornix* 237.
 — *frugilegus* 53, 59, 61, 63, 69, (81), 103, 104, 112, 126, 142, (148), 170, (203), 237.

- Coturnix communis** 65, (80), (81), 103—106, 109—115, 117—125, 238.
- Crex pratensis** 51, 55, 65, 72, (80), (81), 103—106, 109, 112, 114, 115, 117—119, 122, 124, 238.
- Cuculus canorus** 56, 63, (81), 100, 103—115, 117—125, 238.
- Cursorius gallicus** 44.
- Cygnus musicus** 111, 124, 174, 181, 182, 184, 188, 193, 195, (208), (213), (214), (218), 236.
- Cypselus apus** 55, 65, 72, (81), 100, 103, 104, 107, 109, 112, 115, 117, 120—124, 168, 185, 190, 191, (202), (215), (220).
- **melba** 45.
- **murinus illyricus** 43.
- Delichon urbica** 63, 65, 72, (81), 100, 103—126, 168, 191, (202).
- Dendrocopos leucotos** 196, (224), 237.
- — **Lilfordi** 45.
- **major** 104, 126, 238.
- — **pinetorum** 165, 200.
- **medius** 54, 70, (80), (81).
- — **splendidior** 45.
- **minor** 238.
- Dryocopus martini** 194.
- Drynasta ruficollis** 239.
- Egretta alba** 47, 110, 111, 124, 155, (157), 174, 184, 193—195, (207), (214).
- **garzetta** 47, 119.
- Emberiza calandra** 55, 61, 71, (81), 103, 104, 108, 110, 111, 112, 116—118, 121, 122, 124, 238.
- **cia** 46.
- **cirlus** 46.
- **citrinella** 104, 237, 238.
- **hortulana** 107, 116.
- **melanocephala** 46.
- **schoeniclus** 55, 63, 71, 72, (81), 104, 109—111, 117, 121, 122, 238.
- Erismatura leucocephala** 60, (81).
- Erithacus luscini** 62, 63, 75, (80), (81), 103—108, 110—112, 114, 115, 117—119, 123—126, 165, (200).
- **philomela** 47, 113, 117, 118.
- **phoenicurus** 100, 104, 105, 108, 110, 115, 118, 120, 124—126, 164, 165, (198), (200).
- Erithacus rubecula** 100, 103—126, 238.
- **svecica cyanecula** 72, (80), (81), 118, 119, 121, 184, (214), (215).
- **titys** 101, 103—110, 114, 115, 117, 118, 122, 124, 172, (206).
- Falco aesalon** 59, 69, (81), 106, 109, 115, 120—122, 192, (221).
- **cherrug** 68, 70, (81), 116, 125, 181.
- **Feldeggi** 45.
- **peregrinus** 101, 104, 183, (213), 236, 237.
- **subbuteo** 55, 72, 76, (81), 109, 115—117, 120, 185, (215), 236.
- Fratercula arctica** 44.
- Fringilla coelebs** 59, 70, 75, (80), (81), 101, 103, 104, 106, 108—111, 114, 117, 120, 121, 125, 126, 129, 130, 165, (199), (200), 238.
- **montifringilla** 92, 104, 107, 109, 111, 114, 117, 120—122, 125.
- Fulica atra** 51, 55—57, 60, 62, 73, (80), (82), 104, 105, 107, 109, 110, 111, 116, 117, 120—126, 183, (213), (214), 238.
- Galerida cristata** 238.
- — **meridionalis** 46.
- Gallinago gallinaria** 57, 60—62, 68, (80), (81), 104, 105, 109, 110, 115—117, 119—122, 125, 126, 181, 236.
- **gallinula** 105, 109, 117, 124.
- **major** 111, 120.
- Gallinula chloropus** 57, 62, (81), 104, 105, 109, 110, 114, 116, 117, 121, 129, 138.
- Garrulax leucolophus** 239.
- **moniliger** 239.
- Garrulus glandarius** 166, (200).
- Geocolledon anglica** 47.
- Geocichla sibirica** 190, (219).
- Glareola pratincola** 116, 195.
- Glaucidium passerinum** 47.
- — **setipes** 45.
- Grus communis** 117, 123, 124, 174, 194, (207).
- Gypaëtus barbatus** 45.
- Gyps fulvus** 47, 170, 195, (204).
- Haliaëtus albicilla** 47, 53, 59, 61, 64, 68, 75—77, (81), 180, 181, 183, (213).
- Hemixus flaveola** 239.
- **madellandi** 239.

- Hippolais icterina** 103, 104, 108, 113, 114, 116, 117, 119—121.
— **polyglotta** 46.
Hiraaëtus fasciatus 45.
— **pennatus** 55, (81), 105, 183, (214).
Hirundo rustica 55, 58, 63, 65, 71, 72, (81), 101, 103—126, 129, 168, 191, (202), (220), 238.
Hydrochelidon leucopareia 63—65, 67, 74, 76, (80), (81), 122.
— **leucoptera** 54, 74, (82), 122, 195.
— **nigra** 54, 56, 64, 65, 74, (80), (82), 105, 108, 117, 120, 122, 195.
Hypsipetes psaroides nigrescens 239.

Jynx torquilla 101, 103—107, 109, 111, 113—119, 122—126, 140, (145), 238.

Lanius collurio 55, 72, 75, (82), 101, 103—110, 113—115, 117, 119—126, 168, (202), 238.
— **excubitor** 53, (82), 109, 116, 192, (221).
— — **Homeyeri** 45.
— **minor** 55, (82), 103—105, 107—109, 112—114, 117—124, 172, (206), 238.
Larus argentatus cachinnans 53, 55, 56, 64—66, 72, 74, 76, 77, (82).
— **canus** 105, 107, 117, 120.
— **fuscus** 72, 74, (81).
— **minutus** 122, 190, (220).
— **ridibundus** 56, 58—60, 62—64, 66—68, 71, 72, 74—76, (80), (81), 105, 107, 110, 117, 119—122, 125, 129, 181, 238.
Ligurinus chloris 75, (80), (82), 101, 103, 104, 105, 108, 109, 113, 116, 117, 123, 124—126, 129, 130, 165, (200), 238.
Limosa aegiocephala 66, 67, (80), (82), 109, 122, 195, 239.
Locustella 65.
— **luscinioides** 116, 117, 119—122, 176, (209).
— **naevia** 62, 63, (82).
Loxia curvirostra 101, 238.
— **pytyopsittacus** 46.
Lullula arborea 105, 113, 114, 123, 124, 238.
— — **Cherneli** 46.
Luscinola melanopogon 60, 62, (82), 123.
Lyrurus tetrax 47.
Melanocorypha sibirica 46.
Mergus albellus 109, 116, 120, 122, 126, 181, 194.
— **merganser** 120, 121, 194.
— **serrator** 195.
Merops apiaster 107, 120, 121.
Mesia argenteauris 239.
Milvus iclinus 110, 120, 124.
— **migrans** 53, 54, 70, 71, 75, (80), (82), 106, 109, 110, 124, 183, (214).
Monticola saxatilis 103, 104.
— **solitaria** 47.
Montifringilla nivalis 46, 195.
Motacilla alba 55, 58, 59, 63, 71, (80), (82), 101, 103—125, 238.
— **boarula** 101, 103, 104, 106, 109, 114, 115, 116, 119—122.
— **flava** 54, 63, 64, 71, 75, (80), (82), 105, 109—111, 114—122, 238.
— — **campestris** 46.
— — **cinereicapilla** 46, 54.
— — **Dombrowskii** 46.
— — **melanocephala** 46, 237.
Muscicapa atricapilla 114, 117, 122, 125, 126.
— **collaris** 101, 108, 112, 113, 116—119, 124—126, 140, (145), 195.
— **grisola** 54, 75, (80), (82), 101, 104, 107, 108—119, 121—126, 238.
— **parva** 59, (82), 114, 122, 124.
Mycophoreus temminckii 239.

Neophron percnopterus 45, 196, (224), 236.
Nucifraga caryocatactes 178, 195, (211).
Numenius arquatus 56, 58, 59, 61, 68, (82), 101, 104, 105, 108, 109, 111, 115—117, 119—122, 124, 129, 181, 183, (213).
— **phaeopus** 58, 68, (82), 110.
Nycticorax griseus 54, 56, 62, 64, 66, 73, 76, (82), 105, 109, 110, 112, 115—117, 121, 122, 183, (214).
Nyroca clangula 60, (82), 105, 107, 120, 121, 122, 126.
— **ferina** 57, 59, 60, 62, 64, 69, (82), 109, 117, 120—122, 184, (215).
— **ferruginea** 57, 60, 62, 64, 65, 68, 69, 72—74, 76, (82), 109, 116, 117, 120, 121, 122, 126, 183, (213).
— **fuligula** 69, (82), 117, 122.
— **marila** 117.

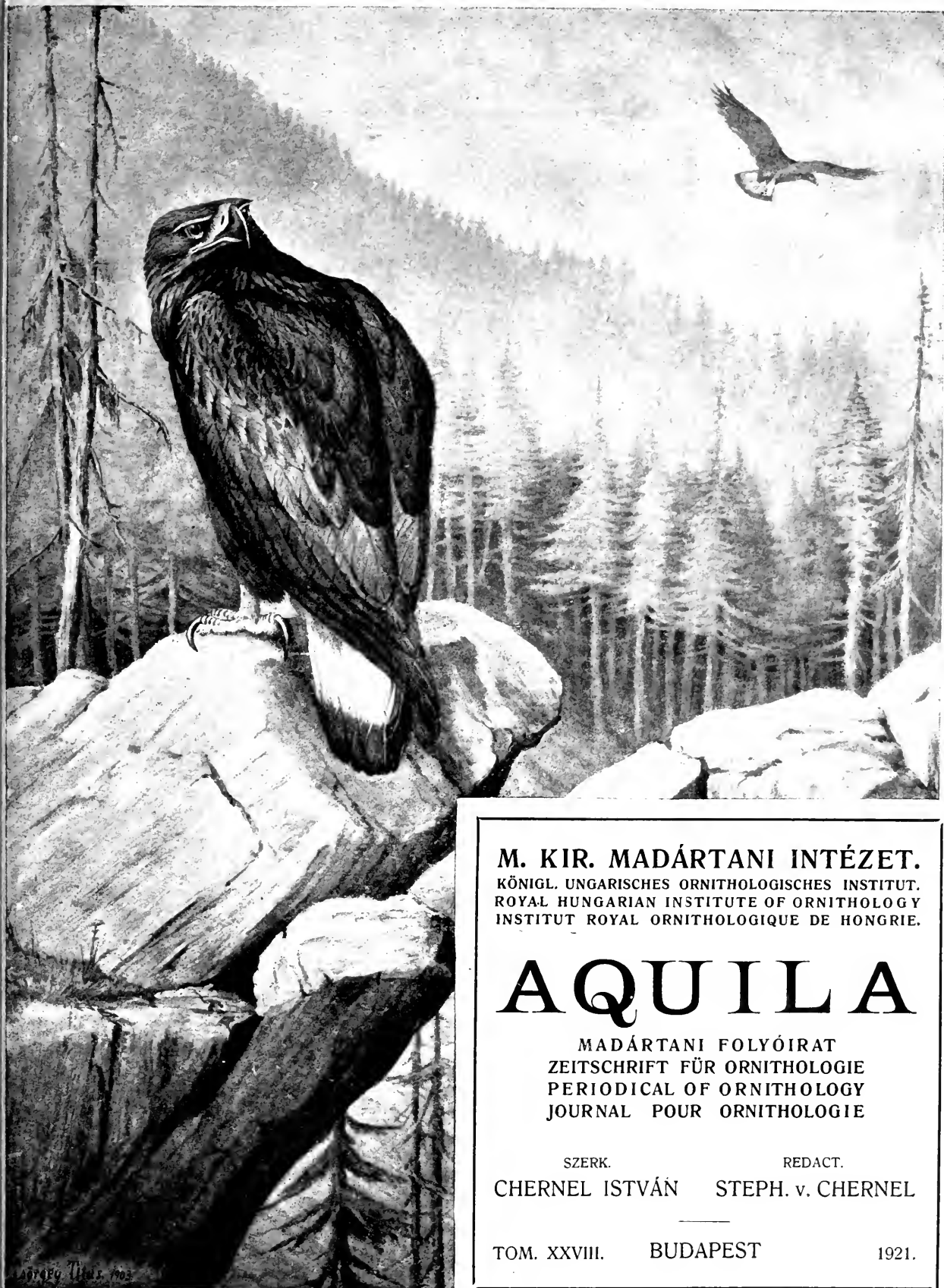
- Oedinemus scolopax** 106, 119, 129, 177, 195, (210).
 — — **indicus** 44.
Oidemia fusca 196, (224), 236.
Oriolus galbula 54, 55, 76, (80), (82), 101, 103—126, 165, (200), 238.
Ortygometra parva 120.
 — **porzana** 51, 57, 62, 64, (80), (82), 105, 110, 111, 115, 117, 118, 120—122, 194, 238.
 — **pusilla** 120.
Otis tarda 180, 194, 195.
 — **tetrax** 115.
Otocoris alpestris flava 187, 194, (217).

Pandion haliaëtus 116, 121, 194.
Panurus biarmicus russicus 105, 238.
Parus ater 75, (80), (82).
 — **atricapillus assimilis** 46.
 — **caeruleus** 105, 126, 140, (145), 165, (200).
 — **cristatus** 46.
 — **cyanus tianschanicus** 46.
 — **lugubris** 46.
 — **major** 59, 61, 69, 70, (80), (82), 105, 112, 140, (145), 165, (200).
 — **palustris** 140, (145).
 — — **communis** 238.
Passer domesticus 55, 61, 65, (82), 105, 126, 164, 165, (199), (200), 237, 238.
 — **montanus** 54—56, 59, 61, 70, (82), 105, 126, 164, 165, (199), (200), 237.
Pastor roseus 187, (217).
Pavoncella pugnax 58, 59, 62, 64, 66, (82), 105, 108, 117—122, 181, 182.
Pelecanus crispus 44, 186, 195, (216).
 — **onocrotalus** 44, 195.
Pellorneum mandellii 239.
Perdix cinerea 56, (82), 238.
Perisoreus infaustus 45.
Pernis apivorus 59, (82), 173, (206).
Phalacrocorax carbo 53, 56, 66, 77, (82), 108, 120, 122, 193, 194.
 — **graculus desmaresti** 44.
 — **pygmaeus** 47, 64—67, 72, 74, 76, 77, (79), (80), (82), 194.
Phalaropus lobatus 185, (215).
Phasianus colchicus 129, 194.
Phylloscopus collybita 61—63, 70, 71, (82), 102—105, 107—110, 112—123, 125, 126, 238.
Phylloscopus sibilator 102, 108, 113, 114, 116—118, 120, 121, 123, 125, 126.
 — **trochilus** 63, (82), 102, 108, 113, 114, 116—120, 123—126, 165, (200), 238.
Pica rustica 55, 59—62, 69, 71, 72, 77, (82), 105, 141, (147).
Picoides tridactylus 45.
 — — **alpinus** 45.
Picus viridis 105, 238.
Pinicola enucleator 46.
Pitta nepalensis 239.
Platalea leucorodia 56, 62, 64, 66, 67, 72, 73, 77, (79), (82), 83, (90), 105, 111, 112, 174, 177, 183, 193, 194, (208), (210), 236.
Plectrophenax nivalis 106, 236.
Plegadis falcinellus 53, 54, 57, 61—64, 66, 74—77, (79), (82), 83, (90), 108, 110, 111, 112, 183, (214).
Podiceps cristatus 56, 62, 64, 66, 69, 73, 74, (82), 104, 105, 107, 109—111, 120, 121—123, 183, 194, (214), 238.
 — **griseigena** 120, 122, 123, 194.
 — **nigricans** 57, (82), 105, 111, 120—123, 194, 237.
 — **nigricollis** 110, 120, 122, 123.
Pomatorhinus schisticeps 239.
Pratincola rubetra 104, 110, 116, 118, 119—123, 238.
 — **rubicola** 59, (82), 103, 104, 108, 109, 111, 113, 116, 118—124.
Puffinus anglorum Yelkouan 44.
 — **Kuhli** 44.
Pyrhcorax graculus 45.
Pyrhula rubicilla 102, 107, 108, 113, 238.
 — — **europaea** 104, 125, 165.

Rallus aquaticus 105, 116, 118, 120, 121.
Regulus cristatus 102, 107, 110, 115—119, 125, 238.
 — **ignicapillus** 69, (82), 104, 125.

Saxicola hispanica xanthomelaena 47.
 — **oenanthe** 103, 104, 107—110, 113, 114, 118—121, 123, 124.
Schoeniparus mandellii 239.
Scolopax rusticola 54, (82), 102—106, 108, 109—115, 118, 119, 121, 123—126, 173, 195, (207).

- Serinus canarius hortulanus* 102—104, 107, 108, 110—112, 114, 123—125, 130.
Sitta europaea caesia 105, 140, (145), 238.
 — — *Homeyeri* 46.
 — — *Neumayer* 46.
Somateria mollissima 179, 180, (212), 236, 237.
Spatula clypeata 60, 62, 64, 65, 69, (82), 109, 111, 118, 121—123.
Spizixus canescens 239.
Stachyris nigriceps 239.
Stercorarius parasiticus 72, 74, (82).
 — *pomarinus* 185, (216).
 — *skua* 44.
Sterna cantiaica 44.
 — *hirundo* 54, 56, 64, 65, 67, 72, 74—77, (80), (82), 105, 108, 123, 195.
 — *minuta* 65, 67, 77, (82).
Strix flammea guttata 238.
Sturnus vulgaris 55, 56, 58, (82), 102—106, 108—110, 112, 114—126, 140, (145), 181, 183, (213), 238.
 — — *Poltaratskyi* 45.
 — — *purpurascens* 45.
Sarnia ulula 195.
Sylvia atricapilla 54, (80), (82), 102—105, 107—109, 111, 113—119, 123—126, 165, (200), 238.
 — *borin* 71, 72, (80), (82), 112, 114, 115, 116, 118, 125, 126, 165, (200).
 — *communis* 55, (80), (82), 102, 104, 114, 116—124, 168, (202), 228.
 — *curruca* 102—104, 108—111, 113, 114, 118—126, 165, (200), 238.
 — *melanocephala* 46.
 — *nisoria* 102, 111, 118, 121, 123—126.
 — *orphea crassirostris* 46.
 — *subalpina albistriata* 46.
Syrnium aluco 54, (80), (82), 238.
 — *uralense* 45, 194, 196, (224), 236.
Syrnhaptēs paradoxus 195.
Tadorna cornata 187, 188, 195, (218).
Tetrao urogallus 47, 177, 194, 195, (211).
Tichodroma muraria 47.
Totanus 58, 62, 68, (80).
 — *calidris* 55, 66, 68, 77, (82), 105, 108, 110, 111, 114, 118—121, 239.
 — *fuscus* 110, 118.
 — *glareola* 105, 109, 118, 120, 121, 123.
 — *nebularius* 123.
 — *ochropus* 61, 66, 68, 76, (82), 104, 111, 116, 118, 120—123, 239.
Tringa 59.
 — *alpina* 58, (82).
Trochalopterus chrysopterus 239.
Troglodytes parvulus 239.
Turdus iliacus 108, 110, 118, 120, 121, 123, 125, 126, 189, 190.
 — *merula* 54, 59, 70, 75, (80), (82), 103, 104, 105, 109, 114, 117, 118, 125, 126, 165, 189, (199), (200), 239.
 — *musicus* 59—62, (82), 102—104, 106, 107, 109—111, 113—116, 118—120, 123—125, 129, 164, 168, 189, 190, (198), (202), 239.
 — *Naumanni* 46.
 — *pilaris* 61, (82), 102—105, 107, 109, 113, 114, 116, 117, 120, 121, 123, 125, 165, 173, 183, 189, 190, (199), (207), (213), (219).
 — *torquatus* 108, 120.
 — — *alpestris* 47.
 — *viscivorus* 115, 189, 190, 239.
Turtur communis 54, 75, (80), (82), 102, 103—115, 118—126, 178, (212), 239.
Upupa epops 63, 103—124, 126, 239.
Uria lomvia 179, 180, (212).
Vanellus capella 54, 55, 58, 59, 61, 64, 68, (82), 102—106, 108—112, 114—121, 123—126, 172, 180—183, (206), (213), 239.
Vultur monachus 47, 171, 194, 195, (205).

M. KIR. MADÁRTANI INTÉZET.

KÖNIGL. UNGARISCHES ORNITHOLOGISCHES INSTITUT.
ROYAL HUNGARIAN INSTITUTE OF ORNITHOLOGY
INSTITUT ROYAL ORNITHOLOGIQUE DE HONGRIE.

AQUILA

MADÁRTANI FOLYÓIRAT
ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE
PERIODICAL OF ORNITHOLOGY
JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE

SZERK.

CHERNEL ISTVÁN

REDACT.

STEPH. v. CHERNEL

TOM. XXVIII.

BUDAPEST

1921.

ÁRA SZÁZÖTVEN KORONA.

MEGREDELHETŐ A M. KIR. MADÁRTANI INTÉZETNÉL — ZU BEZIEHEN VOM K. UNG. ORNITHOLOGISCHEN
INSTITUTE (BUDAPEST, II. KERÜLET DEBRÓI-UT 15. SZÁM).

Munkatársainkhoz!

Az Aquilába szánt összes közleményeket kérjük mindig legkésőbb az illető év november hó 1-ig a M. Kir. Madártani Intézet „Aquila szerkesztősége” címére Budapest, II., Debrői-út 15. beküldeni. E határidőn túl beérkező közlemények csak a következő évfolyamba vehetők fel. Rendes és magánmegfigyelőinket kérjük, hogy vonulási jelentéseikben lehetőleg a madarak latin neveit használják és már betűrendben szedve küldjék be. Minden közleményt az ívnek csak egyik oldalára sziveskedjenek írni. Korrekturát csak hosszabb cikkekről küldünk, azt is csak egyszer. A korrekturában hosszabb javítások vagy átdolgozások kerülendők. Hosszabb közleményekről a szerzők 30—40 db különlenyomatra tarthatnak igényt.

Az Aquila szerkesztősége.

An unsere Mitarbeiter!

Sämtliche Beiträge für die Aquila bitten wir jedesmal spätestens bis zum 1. November des betreffenden Jahres an die Adresse des Königl. Ung. Institutes für Ornithologie, „Redaktion der Aquila“ Budapest, II., Debrői-út 15. einzusenden. Die nach diesem Termin einlaufenden Beiträge können nur für den folgenden Jahrgang Aufnahme finden. Unsere Beobachter bitten wir, die Vogelzugsdaten nach den lateinischen Namen der Vögel alphabetisch geordnet einzusenden. Die Manuskripte sind nur einseitig beschrieben einzuliefern. Korrekturbogen werden nur von grösseren Abhandlungen und nur einmal gesendet. Bei der Korrektur sind grössere Verbesserungen oder Umarbeitungen zu meiden. Von grösseren Abhandlungen erhalten die Verfasser 30—40 Stück Sonderdrucke.

Die Redaktion der Aquila.

Magyar Ornithologusok Önéletrajzai.

Minthogy a M. kir. Madártani Intézetben a fenti cím alatt össze akarjuk gyűjteni a hazai ornithologusok, főképpen pedig megfigyelőink és munkatársaink önéletrajzeit, azért felkérjük őket életrajzi adataik megírására és beküldésére. Tartalmazza ez az önéletrajz a szorosan vett életrajzi adatok rövid foglalatját, főképpen azonban azt, hogy milyen körülmények, vagy kinek a hatása tették ornithologussá, milyen helyeken és mióta figyeli a madár-vonulást, mi volt a főműködési iránya, tartalmazza azonkívül teljes irodalmi működésének s esetleges gyűjteményeinek jegyzékét, amelyek évről-évre kiegészítendők s minden életrajzhoz mellékelendő egy fénykép, amelyhez a későbbi években újabbak is járulhatnak.

Nem kételkedem benne, hogy megfigyelőink és munkatársaink örömmel tesznek majd eleget ennek a felhívásnak s ebben az a belátás vezérli őket, hogy ezekkel az életrajzokkal becses és szívesen fogadott kulturtörténeti okmányokat szolgáltatnak a magyar madártan jövő történetírói számára, akik alig tudnák azt megérteni, hogy a magyar madártani kutatás magas fejlettsége mellett miért részesült éppen a történetre vonatkozó rész ily viszonylag mostoha elbánásban. A beszolgáltatott életrajzok gondozásáért és kiegészítéséért felelősséget vállal

Schenk J.

Autobiographien Ungarischer Ornithologen.

Es werden alle ungarischen Beobachter und Mitarbeiter ersucht ihre Autobiographien, Literatur und Sammlungen-Verzeichnisse, sowie Portraits für die diesbezügliche Sammlung des K. Ung. Institutes für Ornithologie behufs Aufbewahrung einzusenden.

•

Kérelem az intézet tiszteletbeli és levelező tagjaihoz.

Az intézet eddigelé tisztára a szaktudások iránt való megbecsülése jeléül küldte meg „*Aquila*“ folyóiratát a külföldi tiszteletbeli és levelező tagoknak, a viszonzásnak minden várása és reménykedése nélkül. A jövőben se kívánunk ezen változtatni. Átmenetileg azonban kénytelenek vagyunk figyelmét fölhívni országunk súlyos gazdasági helyzetére, pénzünk majdnem teljes elértékeltelenedésére és arra, hogy ebből kifolyólag az intézet képtelen a külföldi szakmunkák beszerzésére. Abban reménykedünk, hogy tagjaink átérzik az intézet súlyos helyzetét s külön lenyomataik, valamint önálló műveik beküldésével legalább részben lehetővé teszik könyvtárunknak a szakirodalom termékeivel való gyarapítását.

Eine Bitte an unsere Ehren und Korrespondierenden Mitglieder.

Das k. ung. Ornithologische Institut überreichte bisher seinen Mitgliedern die Zeitschrift „*Aquila*“ ausschliesslich nur als Würdigung der Tätigkeit des Fachgelehrten, ohne dafür irgendeine Entschädigung zu hoffen oder zu erwarten. Wir vertreten auch jetzt und für die Zukunft diesen Standpunkt, doch finden wir uns interimistisch gezwungen die Aufmerksamkeit unserer geehrten Mitglieder auf die schwierige wirtschaftliche Lage unseres Landes und auf die fast gänzliche Wertlosigkeit unserer Valuta aufzurufen, da uns dadurch das Beschaffen der ausländischen Fachlitteratur zur Unmöglichkeit wird. Wir glauben die Hoffnung hegen zu dürfen, dass uns unsere Mitglieder in dieser schwierigen Lage beistehen werden und durch das Zusenden ihrer Separata und selbständigen Arbeiten wenigstens einen Teil der mangelnden Fachlitteratur beschaffen helfen.

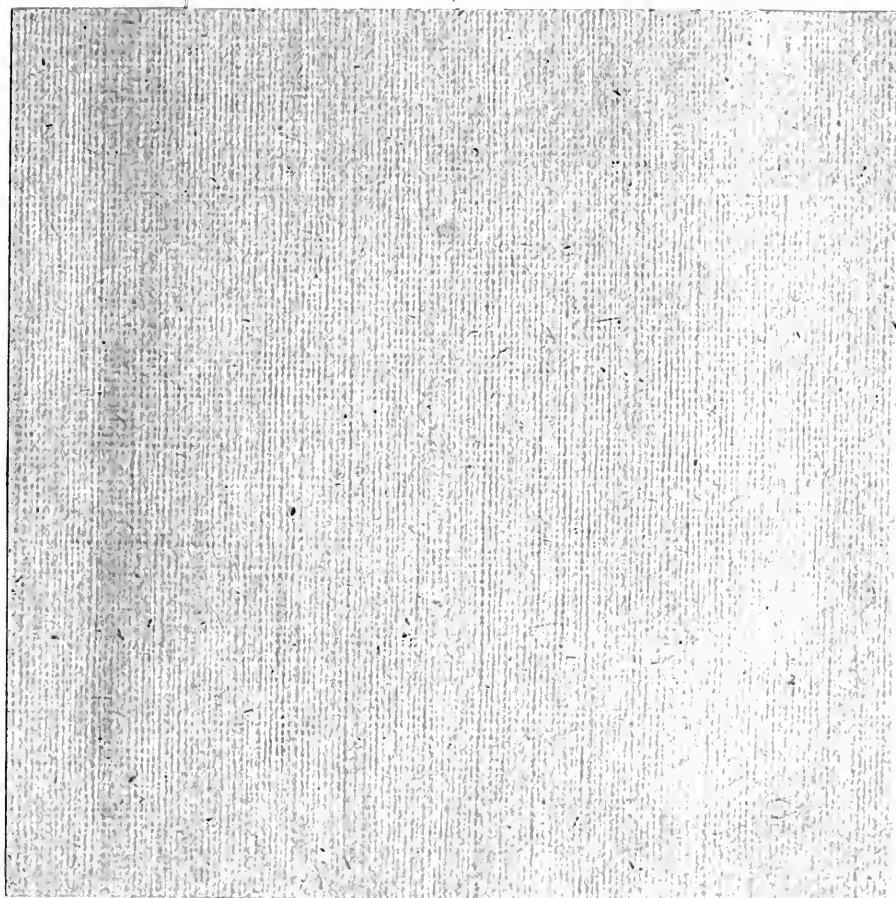
Request to our honorary and corresponding members.

The Royal Hungarian Institute of Ornithology had the custom to send the periodical „*Aquila*“ to it's honorary and corresponding members, as a sign of estimation, expecting no return whatever. We dont intend to change this custom neither now nor in future, but considering the great economical difficulties, as well as the actual incredible low value of our money, so that we are unable to purchase the foreign publications, we are obliged to call the attention of our honoured members to this fact, hoping that they will kindly help us and enrichen our ornithological library with those separate publications and independent works which they are going to publish in the future.

Requête a nos membres d'honneur et nos membres correspondants.

L'institut Royal Ornithologique de Hongrie avait l'usage d'envoyer sa publication périodique „*Aquila*“ à tous ses membres, comme preuve de son estime, sans attendre aucune revanche. Nous n'avons pas l'intention de changer cette habitude, ni maintenant, ni au futur; mais considérant les grandes difficultés de notre position économique actuelle ainsi, que l'état déplorable de nos finances, nous sommes obligés d'appeller l'attention de nos membres très honorés sur ce fait, dans l'espoir qu'ils nous enverront tous leurs ouvrages séparés et indépendants, nous aidant de cette façon d'enrichir notre bibliothèque ornithologique, autrement imparfaite.

AMNH LIBRARY

100099803